

Fran Saleški Finžgar

POD SVOBODNIM SONCEM

Zbirka e-KLASIKI

FRAN SALEŠKI FINŽGAR Pod svobodnim soncem

Za elektronsko izdajo uredil mag. Frane Mazovec

Oblikovna zasnova in prelom MM grafika d.o.o., 1235 Radomlje

Založnik Seguro d.o.o., Ljubljana, 2012

Za založnika mag. Frane Mazovec

E-pošta info@e-knjiga.org

Izdaja je dostopna na <http://www.e-knjiga.org>

Imetnik stvarnih avtorskih pravic na tem delu je izdajatelj. To delo je na razpolago pod pogoji licence Creative Commons 2.5 (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). V skladu s to licenco sme vsak uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnoževati, distribuirati, javno priobčevati in dajati v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Dela ni dovoljeno predelovati.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.6(0.034.2)

FINŽGAR, Fran Saleški

Pod svobodnim soncem [Elektronski vir] / Fran Saleški Finžgar. - El. knjiga. - Ljubljana

: Seguro, 2012. - (Zbirka E-klasiki)

Način dostopa (URL): <http://www.e-knjiga.org>

ISBN 978-961-93331-2-9 (pdf)

ISBN 978-961-93331-3-6 (ePub)

262240256

©Seguro d.o.o., Ljubljana, 2012

KAZALO

PRVO POGLAVJE	5
DRUGO POGLAVJE	8
TRETJE POGLAVJE	11
ČETRTO POGLAVJE	16
PETO POGLAVJE	19
ŠESTO POGLAVJE	23
SEDMO POGLAVJE	27
OSMO POGLAVJE	31
DEVETO POGLAVJE	36
DESETO POGLAVJE	40
ENAJSTO POGLAVJE	45
DVANAJSTO POGLAVJE	50
TRINAJSTO POGLAVJE	54
ŠTIRINAJSTO POGLAVJE	59
PETNAJSTO POGLAVJE	65
ŠESTNAJSTO POGLAVJE	70
SEDEMNAJSTO POGLAVJE	76
OSEMNAJSTO POGLAVJE	81
DEVETNAJSTO POGLAVJE	86
DVAJSETO POGLAVJE	90
ENAINDVAJSETO POGLAVJE	97
DVAINDVAJSETO POGLAVJE	101
TRIINDVAJSETO POGLAVJE	105
ŠTIRIINDVAJSETO POGLAVJE	107
PETINDVAJSETO POGLAVJE	111
ŠESTINDVAJSETO POGLAVJE	115

Življenjepis

Pisatelj je bil rojen v Doslovčah, vasi pod Stolom na Gorenjskem, v revni kajžarski družini. Brezskrbnega otroštva je bilo konec, ko je moral na Breznico v enorazrednico. Ker je že tam pritegnil učiteljevo in župnikovo pozornost, so prepričali očeta, da ga je poslal pozneje v Radovljico v 3. razred osnovne šole. Tam se je tudi naučil nemškega jezika. Bil je odličnjak, čeprav je večino svojega časa prebil na paši. Po končanem osnovnem šolanju doma in v Radovljici je od leta 1882 do 1891 obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Zaradi posmehovanja drugih otrok je tam preživel notranjo krizo. Krize so bile potem v njegovem življenju še velikokrat prisotne. Prvi razred je moral ponavljati, vendar je začetne težave uspešno premagal in leta 1891 z odliko maturiral. Šolanje je nadaljeval v Bogoslovnem semenišču Ljubljana. Posvečen je bil leta 1894. Kot duhovnik je služboval v Bohinju, na Jesenicah, v Kočevju, v Idriji, Sori in drugod. Leta 1918 je odšel na svoje zadnje službeno mesto v Trnovo pri Ljubljani. Tam je bil leta 1936 upokojen, a je še vedno zelo aktivno delal kot duhovnik in pisatelj. Do smrti je živel v Ljubljani, v hiši na Koleziji, ki jo je načrtoval arhitekt Jože Plečnik (ob potoku Gradaščica). Ulica, ob kateri stoji hiša, se danes imenuje Finžgarjeva ulica.

Finžgarjev doprni kip v Zabreznici

Na začetku svoje književne poti je Finžgar pisal tudi pesmi, kar je kasneje opustil. Nadaljeval je s pripovednimi deli iz kmečkega in meščanskega življenja. V verjetno najbolj znanem delu Pod svobodnim soncem s podnaslovom Povest davnih dedov (1906-1907) je prikazal spopadanje med Slovani (v delu so imenovani Sloveni) in Bizantinci. Ima napeto in razširjeno zgodbo, ki naj bi spodbujala narod. Ob prvi svetovni vojni je nastala vojna kronika Prerokovana, ki vsebuje pripovedi Boji, Prerokbe zore, Kronika gospoda Urbana in druge.

V ljudskih povestih je upodobil svet, ki ga je poznal iz mladosti (povesti Strici, Dekla Ančka, Beli ženin), prav tako v ljudskih igrah Divji lovec, Veriga, Razvalina življenja. Spomine na mladost je predstavil v delu Leta mojega popotovanja (1957). Pisal je tudi za mladino (Študent naj bo, Gospod Hudournik, Makalonca).

Bil je urednik Mladike in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

PRVO POGLAVJE

O d vzhoda, severa in zapada so se zgrinjali vojščaki. Dan na dan so se vračali na znojnih konjičih sli v gradišče in naznanjali starosti Svarunu, da so dobro opravili. Potem so posedali po dvorišču in polegali krog ognjev. Hlapci so jim rezali kose pečenih koštrunov z ražnja; Ljubinica, staroste Svaruna lepa hči, jim je točila medu in obdarovala vsakega s kožuščkom iz bele jagnječevine. Sin Iztok pa je za slehernim poslancem odjezdil iz gradišča in hitel prihajajočim vojščakom naproti.

»Svetovit te je navdahnil, starešina, vile so vas pospremile, hrabri vojščaki, da ste pregazili močvirja, da ste preplezali gorska sedla in prišli do gradišča staroste — mojega očeta Svaruna, ki vas zahvaljuje in pozdravlja!«

Tako je nagovarjal mladi Iztok, Svarunov sin, čete Slovenov, ki so se zbirale v dolini krog gradišča. Vsak trenutek so se pobliskavala kopja iz hrastovega gozda, v poznem večeru so zagorevale plamenice — in Iztok se ni utrudil. Vsako četo je pozdravil v imenu staroste, vsakega starešino povedel v gradišče, kjer so dobili prigrizkov in počitka pa prijaznih besed in pozdravov veliko.

Dolina krog gradišča se je napolnila s šotori. Po ravnini je plapolalo ponoči jezero ognjev, donele so bojne pesmi, meketali ovni in ovce, mukali so junci, ko so jih gonili v zakol. Naokrog pa so porezgetavali konji in mulili usahlo travo. Zakaj v déžel je prišla pozna jesen.

V gradišču se je izprehajal po okopu Svarun, sivoglavi starosta Slovenov. Ljubinica mu je bila stkala iz belega lanu mehko haljo. Za okrog ledij mu je bila sešila gorkih jagnječevin, a stara pleča mu odela z najlepšo ovnovo kožo.

Ko se mu je oko potopilo v morjé ognjev, so se zravнала široka, od let upognjena pleča. Dvignil je pest in zamahnil proti jugu.

»Hilbudij, Hilbudij — tat naše svobode! Ti moč Bizantincev, ti naša groza, oj, tale ogenj te požre, tale ogenj opali tvoje orle — Hilbudij, hlapec črnih besov! Svarun, siv in star in upognjen, stisne svoja ledja z jermenom od bivola in najtežji meč obesi nanj — pa pojde na vojsko zoper tebe, da zasije Slovenom zopet svobodno sonce!«

Obe pesti je dvignil starec, mišice na rokáh so se vzvalovile, oko je odsevalo kakor ognji iz doline.

Počasi pa so se pesti razklenile, odprte roké so se dvignile še više; ozrl se je s pepelastim obrazom proti vzhodu in s tresočim se glasom vzdihnil:

»Svarog, usmili se nas! Perun, udari ga! Morana, prizanesi meni, prizanesi vojščakom! Groblje belih kosti mojih sinov leže od jastrebov raztrošene po deželi, koder hodi Hilbudij. Morana, usmili se, dosti imaš žrtev!«

Svarunu se je utrnila solza in kanila na belo brado, prva solza za prvega sina — in še druga in tretja — in deveta — za devetega sina, katere so mu poklali meči Hilbudijevih vojakov. Starosta se je stresel, koleno je klecnilo in v bridki žalosti je sédel na okope.

»Oče, ne jokaj! Poglej ognje! Prišli so mladi vojščaki, prinesli so loke, ki prožijo strelice kakor Perun z neba silne bliske. Oče, mi zmagamo! Perun je z nami!«

Iztok je dvignil očeta.

»Mordà še ti, edini moj . . .« Nemo sta odšla z okopov.

V dolini so ognji zamižali, hrup je potihnil, meketanje ovnov je umolknilo, na nebu so gorele mirne zvezde.

Razžarilo se je krasno jutro. Spomladi vstajajo take zore. Svarun se je dvignil z ležišča, ki je bilo pogrnjeno z mehkim krznom. Na njegovem obrazu se je svetilo nekaj jutrnjega, kakor bi legla vesela luč preko sivih skal. Veselo je pozdravil dan, veliko upanje se mu je zbudilo v srcu.

»Jeseni — pa tako jutro! Vse solzno od same rdeče radosti, kakor bi Devana hodila po pašnikih in mimo brstečega žita. Srečo oznanja tako jutro, ki je določeno daritvi.«

Starosta se je dvignil in krepko udaril z drobnim kijem po leseni steni.

Hipoma je stal pred njim mladeč, močan, golih, rjavih prsi, dolgih, rdečkastih las. Ob pasu mu je visel na lanenem konopcu kozlovski rog.

»Krok, pozovi rogove, vedi jih na okope, glasno zatrobite, da se zbero vojščaki krog žrtvenika. Bogovi so se mi nasmehnili iz zarje. Hitimo z obetom!«

Krok je odšel; ni preteklo, da bi obrnil plug na ozárah in ga zastavil za novo brazdo, pa je zagrmelo in zabučalo krog in krog po okopu. Sunkoma kakor udarci so peli zakrivljeni kozlovski rogovi — vsa dolina je tonila v jeki; glasovi rogov so pluli do gorá po orumenelem hrastju in bukovju.

V dolini se je zganilo, kakor bi posijalo veselo sonce na neizmerno mravljišče. Izpod šotorov so se usipali vojščaki; pripenjali so si meče z debelimi jermeni, tule, natrcane s strelicami, so si obešali mladci na pleča, z levico so segali po lokih. Možje kakor hrasti, porasli po širokih prsih, so izdirali dolga kopja iz mehke zemlje in sulice so zableščale v soncu. Starešine so klicali svojce, rjave gruča na pol golih borcev so se zgrinjale krog vojvod. Vsaka gruča je bila pisana od kožuhovine, ki jim je visela ob ledjih in čez pleča. Beli jagnjiči, črni ovni, rjavi medvedje, lisice in risi, bobrovina in vidrna dlaka, pa tudi belo pražnje — vse se je družilo in valovalo.

Še enkrat so zadoneli rogovi z okopov, sto in sto vzklikov stoterih starešin jim je odgovorilo iz doline. Tedaj so se zdramile gruča, kakor bi na morjé udaril vihar, in vsi ti pisani valovi so se zganili in zapluli proti majhni groblji, na kateri je otresala mogočna lipa rumeno listje z vej in ga stlala na žrtvenik, kjer je gorel ogenj.

Ukresala sta ga Iztok in Ljubinica. Njuni lici sta bili slovesni, roké sta držala prekrížane na prsih in zrla v plamene na oltarju. Ko je zahrumelo v dolini, ko so se zganile čete vojščakov, se je ozrl Iztok od ognja. Njegovo oko je kar žarelo od veselja. Ljubinica se je okrenila proti vzhodu; na njenem snežnobelem platnu so vztrepotali sončni žarki, ki so se ji usuli na bujne, z jesenskim cvetjem prepletene lasé. Pogledali so ji v oči, pa so vztrepotali od sramu. Zakaj odsvit teh oči je bil čistejši kakor samo višnje sonce. Njene ustnice so se premikale in prosile bogove za vrle vojščake.

Krok je zatrobil z visokim, slovesnim glasom. Vse glavé so se obrnile proti gradišču. Skozi močno zatvornico se je prikazal z okopov starosta Svarun. Bela halja se je lila po visoki postavi do tal. Ponosna in mogočna je bila ta postava. Hrbet ni bil upognjen, z dvignjeno glavo je stopal krepko pred zborom najstarejših starešin. Bili so brez mečev — svečeniki. Za trenutek je zašumelo in vzkliknilo med vojščaki, pa takoj vse umolknilo v globoki pobožnosti. Svarun, starešina in svečenik, se je bližal žrtveniku.

Vsi starešine so stopili okrog oltarja in podájali Svarunu obetov, da bi jih položil na ogenj.

Vsul je v plamene najlepše pšenice, na žerjavico je izlil dehtečega olja, ki so ga prinesli azijski trgovci izza Črnega morjá; hlapci so zaklali belo jagnje, starešine so ga položili na grmado. Darove so objeli zublji, visoko se je dvigal ogenj, veje na lipi so se pripogibale, naokrog je zadišalo. Vsi so z velikim spoštovanjem odstopili od ognja. Samo Svarun je ostal: siva glava se mu je sklonila na prsi, da se je lice do malega skrilo v dolgo, belo brado. Molk . . . Vsak list, ki je padel z lipe, se je slišal. Noben vojščak ni škrtnil z mečem, kopje ni udarilo ob kopje, tetiva na loku ni brenknila. Kakor vkopana je stala vojska krog groblje.

Tedaj je Svarun razprostrl roké. Visoko jih je dvignil; vojščaki so pripognili glavé.

»Daždbog mogočni, ki odpiraš roko in seješ setve in polniš hrame, ki plodiš črede ovác in pitaš goved, usmili se nas! Ne daj, da bi bili prazni tvoji žrtveniki, ko bi nam sovražnik poteptal njive, ugrabil goved, odgnal ovcé. Usmili se nas! Veles, ki čuvaš pašnike, odvrni sovražno kopito od zelenih trat! Perun, sproži strelo in grom, ukroti bese, nadeni Morani vrv, da nam prizanese — dovolj ji bodi naših mrtvih sinov! Svetovit, ki gledaš z enim samim očesom po vsej zemlji, pokaži nam sovražnika, da ga uzro naše strelice, da ga zadene kopje in mu naše sekire razkoljejo glavo. Usmili se nas!«

Svarun je umolknil; roké so se mu tresle, s hrepenečo prošnjo mu je plulo oko proti soncu.

Kar potegne piš, lipa zašumi, listje se ospe na oltar, na svečenike. Vojska se zgane in vztrepete. Kakor da se je zveselila vsa dolina in da hoče zavriskati. Zamolkel krik jekne iz množice. Svarun se veselo obrne proti vojski.

»Bogovi so nas čuli!«

Obrazi so se zjasnili, roké so se oklenile mečev in kopij, završalo in zašumelo je, kakor bi planil ogenj v suho goščavo.

»Bogovi so nas čuli! Z nami pojdejo, da nam pokažejo njega, ki je zaslonil pot rodu Slovenov; ki nam je obsenčil svobodno sonce in se usedel kakor ris na Donavo, da bi pil kri Slovenov. In pije jo že tri leta. Čez Donavo hodi predrzni Hilbudij in išče naše govede in naših ovác, kolje naše svobodne sinove in jih vklepa. Požrešnemu Bizantincu diši naša zemlja. Toda veste, bratje, da smo Sloveni vajeni zemljé pridobivati, ne pa dajati. Zato prisezimo maščevanje sinovom in naši zemlji, maščevanje bogovom, ki jih Bizanc zaničuje. Dokler je kaj sonca, dokler je kaj kopij in strelíc in mečev, se Sloven ne poda! Smrt Hilbudiju!«

Starec je umolknil, kakor bi mu gnev zadrnil grlo. Vojska je molčala — pa samo trenutek. Nato je zagrmelo, kakor bi izbruhnil vulkan iz osrčja zemljé. Gozdi kopij so se dvignili, polni tuli so zarožljali, tetive na lokih so zabrnele; visoko nad glavami so se bliskali meči. Če bi mignil, bi se utrgala ta vojska kakor plaz. Gole prsi bi se postavile kakor zid, bizantinski oklepi bi ječali pod sunki kopij, ki jih prožijo te strašne mišice. Krik je donel do neba, vse se je gibalo, kakor bi trgala zver verigo in hlepela, da plane in zmendra vse, kar sreča. Svarunovo lice pa se je smehljalo, sončni žarki so veselo trepetali v njegovih belih kodrih.

DRUGO POGLAVJE

Donava se je lesketala v medli mesečini. Valila se je in plazila, kakor bi se vila velikanska svetloluskinasta žival skozi visoko trstje in bičevje. Neslišno je polzelo mogočno vodovje. Da ni včasih pljusnilo iz vode, da se ni ob bregu pripogibalo jelševje in trstje, bi človek ne sodil, da je to živa voda.

Nekaj sto korakov od Donave se je dvigal na majhni višini mogočen četverovogelnik. Debeli hlodi so stali navpik, v njih podnožju je bila zemlja razkopana in nakopičena v visoke nasipe. Nad hlode so se dvigale mrtve sence, na vogalih večje, po sredi nasipov manjše, in segale daleč po razriti zemlji. Med temi mrtvimi sencami — bili so nizki stolpiči — so se premikale še manjše sence, nemirne, žive. Bližale so se druga drugi, ali preden so se srečale, so se neslišno obrnile in se zopet oddaljevale. In kadar so se zasukale, se je zableščalo z glavé ali s prsi ali pa se je posvetilo nad glavo kakor iskra in trepetalo posrebreno od meseca, ko je šla senca po okopu.

Bizantinski vojaki so stražili Hilbudijev tabor. V tabor je gledala luna. Nič se ni ganilo v njem. Noben ogenj ni gorel, noben konj zahrzal; bila je sama gosta množica čez kole in drogove napetih volovskih kož in debelih ponjáv. Vojaki so bili izmučeni, kakor bi bili prišli iz boja.

V zgodnjem jutru tistega dne so bile namreč zapele trombe. Vsakdo se je moral obložiti, kakor bi šel v dolgotrajen boj. Niso nosili samo mečev, sulic, štita, vsak je imel lopato ali sekiro, vsak vrečo s pšenico in ječmenom, ki bi ga zadostovalo za dva tedna. Hilbudij je jezdil pred njimi na pohod, vedel jih je na hrib, zapodil v dolino, po močvirju, posekati so morali majhen gozd, hlode zvaliti na kup, nakopati zemljé in v najkrajšem času izvršiti mogočno pregrado. Ko so se vrnili na večer v tabor, si mnogi niti ječmena niso namleli, da bi kuhali večerjo. Popadali so kakor snopi po šotorih in zatisnili trudne oči.

Samo eden ni bil truden, tribun Hilbudij, poveljnik. Še usnjatega oklepa ni odložil. Na širokem jermenu, ki je bil okovan z bronastimi pločicami, mu je visel kratek meč ob boku. Za nekaj časa je legel na bivolovo kožo. Nato je malomarno povečerjal pšenični močnik, ki mu ga je v glinasti skodeli prinesel mlad Got. Ko pa je vse pospalo, trudno kakor pobiti vojaki na bojišču, je Hilbudij vstal in šel v jasno mesečino na okope, se naslonil ob stolpič, gledal preko Donave in razmišljal.

Preteklo je tretje leto, odkar ni slekel oklepa. Očistil je Trakijo in Mezijo divjih barbarov — močnih Slovenov in Antov. Usipali so se poprej čez Donavo kakor roji kobilic, ropali in zaslužnjevali bizantinske podložnike, da se je tresel pred njimi sam Bizanc. Ali on jih je pregnal preko Donave, da so se poskrili po širokih poljanah v visoko travo in zlezli v doline in gozdove kakor pregnana zver. Koliko plena, volov in ovác, sužnjev, krepkih in postavnih, je že dal odgnati po cesti v Bizanc! Ali Bizanc je kakor morjé. Vse pogoltne, pa je vedno lačen, nikdar ne pravi dovolj, kakor peklensko brezno. Justinijan je deloven cesar, ali samogolten ko zmaj. Vendàr, njegovo žrelo bi se še napolnilo, ko bi ne vladal ob njem še nekdo drug — Teodora!

Ko se je Hilbudij domislil imena cesarice, je stisnil pest in segel po ročniku meča.

Teodora, gizdalinka, prešuštnica, igralka v cirkusu — ha, taka cesarica! In tribun mora prednjo na kolena in ji poljubljati nogo, tisto nogo, ki je vredna, da bi jo živo odžagali, ker jo nosi na pota zločinov. Oj, ljubša mi je ječmenova kaša, ugodnejša bivolova koža na slami za ležišče, milejše so mi strelice Slovenov kakor en sam tako poniževalen poljub na nogo taki carici! Junake preganja, ker so pošteni, gizdaline, ki smrde po dišavah, sprejema v razkošnih dvoranah in obsipa s častmi. Kje smo, kaj bo z nami?

Hilbudij je žalostno naslonil glavo ob lesen stebèr in gledal na valove Donave, ki so pluli mimo dalje.

Kaj je to?

Hilbudij je okrenil glavo, razmršeni kodri, ki so bili zlepljeni od potu, so se stresli.

Drugi signal — in še tretji in četrti.

Vse straže so se oglasile. Tabor je oživel. Završalo je, pred Hilbudijevim šotorom, sredi pretorija* so se zbrali stotniki.

Poveljnik je šel s trdim korakom, navajenim zmag, počasi in mirno do stražnika nad vrati. Stražnik mu je pokazal z roko, da se bliža četa jezdecev .

»Sli iz Bizanca. Zatrobi, da vojaki ležejo! Potem pojdi in odpri!«

Ob glasu trombe je tabor takoj umolknil, vsi stotniki so se umaknili izpred Hilbudijevega šotora. Sam pa je stopil po lestvi z okopa in se napotil skozi vrata čakati jezdecev. Niti plamenic ni ukazal prižgati. Zakaj noč je bila jasna, da so se spoznali obrazi pri mesečnem svitu.

Pred Hilbudijem je razjahal stotnik Azbad. Njegov oklep se je lesketal v zlatu, lahki šlem je bil okrašen s pisanimi kamenčki. Njegov žrebec je bil rejen, sedlo dragoceno, na uzdi so se svetile pozlačene zapone. Poznalo se mu je, da je iz cesarjevega hleva.

Azbad je pozdravil poveljnika Hilbudija s pravo dvorno uglajenostjo. Hilbudij pa mu je odzdravil krepko in kratko kakor vojak, ki mu je ljubša težka roka ko pokloni. Pospremil ga je do svojega šotora in mu rekel sesti na hrastov hlod, pred katerim je stal surovo obtesan ploč — miza. Nato je sam ukresal ogenj in prižgal lončeno svetilko, ki je visela sredi šotora, ter šel ven dajati povelja.

Azbad se je ozrl po šotoru. Meči, kopja, sulice, nekaj oklepov, ki so imeli na prsih vdrtine od sovražnih sulic; po nekaterih so bili še sledovi krvi. Azbad se je začudil. Krog ustnic mu je zaigral smeh. »Tak poveljnik!« si je mislil. »To je stanovanje za barbara, ne pa za bizantinskega vojskovodjo.«

Ko se je Hilbudij vrnil, je Azbad še stal sredi šotora. »Sedi, stotnik! Truden si. Ukazal sem, da vam speko janjca za večerjo. Ali ste dolgo potovali?«

»Štirinajst dni!«

Hilbudij ni odgovoril. Pomenljivo ga je pogledal in si mislil: Če bi bilo to res, bi se tvoja oprava ne bleščala tako in žrebec bi ti bil zmedlél!

»Prinašaš li važnih novic?«

»Jasnost njegovega veličanstva, gospod in cesar Justinijan, te, svojega hlapca, pozdravlja in ti izroča tole pismo.«

Hilbudij je takoj odprl cesarjev list in stopil prav pod leščerbo, da je videl brati. Njegov obraz se ni za nič izpremenil. Azbadu se je zdelo neizmerno razžaljenje, da je poveljnik s takim hladom in mirom bral vrste iz cesarjeve pisarne. Ko je tribun pergament prebral, ga je položil na mizo in mirno sédel.

Azbad ni bil radoveden, ker mu je bilo znano, kaj želi cesar. Ali jezilo ga je, da Hilbudij ni črhnal besede.

»Kdaj se vrneš?«

»Jutri. Mudi se mi.«

»Še nocoj dobiš odgovor.«

Hilbudij ga je premotril z živimi očmi, kakor bi mu hotel reči: »Ne mudi se ti od tod! Ali slama in volovska koža ti ne prija. Ustaviš se rajši onkraj Hema, kjer lahko mogočno poveseš v varnih mestih; doma pa poveš dvorjanom v cesarjevi palači, kako si stradal po barbarških deželah.«

»Ne zameri, tribun, tako stanovanje je za poveljnika vendár preberaško — recimo prebarbarsko!«

»Aleksander je bil mogočen vojskovodja, pa je spal na golih tleh. Zame, ki me je poslal Bizanc, da kot pokoren hlapec pometem barbarske smeti z naše zemlje, je tako stanovanje še predobro. Žal mi je le, da ne morem tebi postreči z damaščanskimi preprogami in s perzijskimi dišavami. Sicer pa vedi, da je v ostrogu Hilbudiju veliko bolj všeč duh po česnu in čebuli, kakor pa smrad po azijskih dišavah!«

Stotnik se je vgriznil v ustnico.

»Razumem te; človek se navadi na to divje življenje.

* Pretorij = prostor za posvetovanje vojaških poveljnikov.

Kdor pa pride iz božanske carjeve palače, mu ni zameriti, če se ob prvem pogledu zavzame.«

Hilbudijev oproda je prinesel večerjo. Azbad se je lotil dehteče pečenke in jo pridno zalival z vinom, ki je stalo v vrču pred njim.

Med večerjo je napisal Hilbudij cesarju en sam stavek:

»Gospod in cesar, dobiš, kar zahtevaš, če ne padem v boju.«

Pergament je zvil, ga zapečatil s težkim bronastim prstanom, na katerem je bil vrezan velik križ s sulico, ter izročil pismo Azbadu.

Poslanca je silno jezilo, ker ni zvedel niti črke od Hilbudija.

Ali poveljnik se ni menil za njegove védečne poglede. Voščil mu je lahko noč in mu prepustil svoj šotor za stanovanje. Sam pa je odgrnil ponjavo v šotoru najbližjega častnika, legel k njemu in trdno zaspal.

Ko se je zgrnilo platno za Hilbudijem, se je Azbad zaničljivo nasmehnil.

»Bedak! Res te občuduje Bizanc, res te je imenoval cesar zadnjič stebèr cesarstva na severu, ali kljub temu si bedak. Če si vrl vojak, prav. Udari, zmagaj, potem pa pridi vendàr v bleščeči Bizanc, se pozabavaj, napij in naužij in se zavleci nato zopet v ta pasji brlog. Ali tako — bedak! Niti žene nima s seboj in v vsem ostrogu nobenega dekleta. Bedak, hahaha. . .«

Drugo jutro je Azbad ročno odjezdil, noseč drobno pismo s seboj.

Hilbudij je takoj po poslančevem odhodu ukazal vojakom, naj poostre skrhane meče, napolnijo za tri tedne malhe z žitom in vzamejo s seboj ves svinčeni želod za prače; brzostrelci naj si napolnijo tule s puščicami. Na večer jim je ukazal pripeti plavajoči most preko Donave, preiskati in popraviti mostnice, zabiti nove zagozde na oplene, kjer so se zrahljali, in biti nared — opolnoči.

Nihče ni zinil, — nihče premišljeval. Vse se je zgodilo, kakor bi iz Hilbudijevega srca tekla ista kri v vse roké, ista misel v vsako glavo. Nihče ni radovedno izpregovoril in povprašal z besedico. Pogledali so na dvignjeno glavo poveljnika, na vzbokle prsi pod oklepom, na trdo zapeti jermen krog njegovega pasu — in vsak je vedel, da jih čaka hudo delo.

TRETJE POGLAVJE

Tisti dan po daritvi je Svarun ukazal, naj počivajo vsi bojevniki. Zaklati je velel pitanih volov in celo čredo, ovác, da so se gostili in praznovali. Iz gradišča je privedla Ljubinica veselih deklet, ki so vojščakom stregle, jim točile medu v roženice in kozarce ter prepevale in plesale ves ljubi dan v velikem veselju.

Sredi taborišča je sedel na hrastovem hlodu godec Radovan. Povsod je bil znan, doma nikjer. Potoval je od roda do roda Slovenov, bil na plunko in pel junaške pesmi, zlagal prigodnice in pripovedoval vesele zgodbe. Do Baltiškega morjá je prišel, prezimil že trikrat v Bizancu in sedaj ga je vedla pot zopet v Bizanc. Zvedel je namreč po trgovcih, ki so prišli k Hunom po krzno in konje, da se pripravlja Carigrad to zimo na velike veselice. In ob takih časih so od vseh krajev vreli barbari v Bizanc. Bili so postopači, kruha in zabave lačni ljudje, ki so dobro vedeli, da so bogatim gospodom potrebni. Treba je bilo razglašati njih slavo po ulicah, vpiti v cirkusu, delati javno mnenje po beznicah in predmestnih gnezdih. Zato so tudi živeli kakor ptice, katerim potresa bogata roka obilnega zrnja iz visokega okna.

Radovan je sedel torej sredi taborišča in udarjal na vesele strune. Zaviti je bil v dolgo haljo in čez ledja prevezan z belim konopcem. Še nikoli mu jih ni stisnil jermen, da bi obesil nanj meč. Njegovo bogastvo je bila plunka, pa tudi njegovo orožje. Hvalil se je, da so ga Bizantinci že ujeli in ga zaprli, misleč, da je vohun. Celo cesar Upravda se je zanimal zanj in ga dal privedi predse.

»S plunko sem prišel,« je pripovedoval, »pred Upravdo. Povem vam, da Perun ni lepši od tega cesarja. Zableščalo se mi je, ko sem stopil predenj, in zvrtele, kakor bi na pol pijan pogledal v sonce. Pa je rekel cesar:

„Za koga vohuniš? Od kod je tvoj rod?“

„Pošten in pravičen sem in na Krista verujem!“

Mladci so se mu zasmejali.

»Na Krista verujem, sem rekel in se prekrižal.

„Tvoj rod, tvoj rod“ je zahteval Upravda.

„Sloven sem, miroljuben in ponižen!“

„Sloven! Torej vohun tistih barbarov, ki plenijo po naši zemlji.“

„Nisem, na Krista, da nisem tisti Sloven. Od severnega morjá sem doma, na plunko godem, ljudi tolažim po svetu. Še nikoli ni prijela za meč moja roka.“

„Udari na plunko!“

In sem udaril. Upravdi se je raztajalo srce kakor koštrunova maščoba na ražnju. Pa mi je rekel: „Pošten si, kakor so poštene tvoje strune. Pojdi svojo pot!“

Šel sem. Ali zvedel sem, da je slišala moja plunko sama Teodora, carica, ki je takrat skrivaj odgrnila zagrinjalo in pogledala name. Sama pri sebi je rekla: „Kako lep človek, ta Radovan!“

Ponosno je pogledal po dekletih, ki so stale krog njega.

Ali te so se mu glasno zasmejale, Radovan pa je udaril na strune in začele so veseli raj.

Jutro nato, ko se je nehalo gostovanje, je razposlal Svarun spretne mladeniče na ogledi. Naročil jim je, naj se na večer vrnejo in povedo, kje bi se sledila Hilbudijeva vojska. Prepričan je bil, da bo prekoračil Bizantince Donavo pred zimo, da si nabere plena za ostrog. Zato je sklenil pozvedeti za njegov pohod in ga zgrabiti iz zasede. Naročil je vsem, naj pobrusijo sekire, priostrè kopja in meče. Strelci so se morali vaditi ves dan, da so prožili strelice na buče, ki so jih potaknili na kole.

Med mladci, ki so šli pozvedovat, je bil tudi najmlajši in edini še živi Svarunov sin Iztok. Nerad mu je dovolil oče. Slednjič se je vdal, ali mladeč si je moral izbrati še tri tovariše. Vsi drugi so odšli peš po dolinah,

gozdovih in planjavah. Samo Iztok in tovariši so zasedli iskre konjiče. Imeli so nalog, da prodro najdalje proti jugu, naravnost proti Donavi, kjer so vedeli, da je Hilbudijev tabor.

Kolikokrat je odjezdil mladi Iztok nad divjega merjasca, kajkrat se je plazil sam za medvedom, mnogokrat je zapihal ris nad njegovo glavo, ko je ležal opoldne pri čredi ovác, ali še nikoli mu ni utripalo srce tako kakor danes. Prvikrat v bojni službi! Ni mu rad dovolil Svarun; ko pa mu je poveril najvažnejšo službo, mu je odkazal pot naravnost proti sovragovemu gnezd.

Ljubinica je izgubila že devet bratov — bala se je za Iztoka, a bilà je ponosna nanj. Poznala ga je, kako drzen je in lokav, kako izboren strelec, močan borec; vedela je, da se prime njegove roké sekira in meč, pastirski korobač in lok. Šla je zato veselo samá po risovo kožo, pogrnila z njo hrbet bratovemu konju in stopila na okope, ko je Iztok odhajal.

Z mladci je jezdil počasi skozi šotore. Ko so prihajali mimo zadnje gruče borcev, so konji prhnili: kakor bi se spustili štirje črni vrani v prostrano polje, so planili jezdec v daljavo in kmalu so se izgubile štiri črne lise in izginile v rjavih bilkah visoke trave.

Iztok je divje jezdil. Hrepenenje ga je priganjalo, drzen je bil, da bi bil planil skokoma pred samega Hilbudija, mu pomolil pest v lice ter zakričal: Stremo te! Prvikrat je čutil bojni pas krog ledij, prvikrat, da mu ni iskalo oko zverjadi, ampak hlepelo, da bi zagledalo bleščeče šleme Bizantincev. Burno mu je plalo srce v prsih, čutil je mogočno silo v rokáh; stisnil je tu in tam povodce tako trdo, da je konj zasmrčal, ukrivil vrat in se pognal v divjem skoku po dolini. Zdelo se mu je, da tako prijazno, tako polno svobode še nikoli ni sijalo sonce. Ali to svobodno sonce bi rad zasenčil Hilbudij, krščenik, njemu in njegovemu rodu, ki prosto goni črede po daljnih stepah, ki svoboden išče plena, koder hoče. Iztok se je trdno nadejal, da bodo mladci, katere popelje v boj on, pomendrali Bizantince in pregnali oblak, ki se je obesil pred jasno sonce njegovih dedov.

Konji so se uznojili, sonce je stalo visoko. Majhen potok, ob katerem so jahali, se je izlil iz soteske, porasle z gostim gozdom. Pred Iztokom se je širila dolga planota, po kateri se je upogibala trudna jesenska trava.

Pridržal je konja in počakal spremljevalcev.

»Razjahati moramo! Če jezdimo po tej planoti, nas utegnejo zapaziti bizantinski ogleduhi. Potem je vse izgubljeno. Zato odvedimo konje v gozd, tam jih eden straži in napasi, drugi trije pa se prerijemo po travi in grmovju do tistegale grička, ki se dviga iznad planote. Oče mi je rekel, da se vidi od ondod Donava in onkraj reke Hilbudijev ostrog.«

»Iztok, daleč je grič. Komaj če do noči prispemo do njega.«

»Moramo! Rado, ti čuvaj konje, dokler se ne vrnemo! Če nas še ne bo, ko leže noč, nam jahaj naproti; tuli ko volk, da se snidemo!«

Iztok je govoril kot poveljnik, ki ima oblast. Nihče mu ni ugovarjal. Poskakali so s konj. Rado je prijel za uzde in zavil z živalmi za grič, da bi jih skril in na varnem napasel.

»Ti greš na levo, ti na desno, jaz po sredi! Vrh griča se snidemo!«

Hitro so se ločili. Brez stezé in brez ceste je bilà raván. Visoka trava jo je krila, tu in tam se je razpenjalo grmičevje. Nikjer ni bilo sledu konjskih kopit. Hilbudij že dolgo ni jahal tod. — Mladci so se zarili med travo in se plazili naprej, previdno in hitro kakor mladi lisjaki. Komaj so bili nekaj sto korakov oddaljeni, že bi ne bil nihče razložil, da lazijo po travi človeška bitja. Včasih so popolnoma izginili, včasih se je kakor v vetru zamajala visoka trava.

Iztok je ril silno hitro naprej. Pot mu je polzel po obrazu, pa se ni zmenil. Po plečih ga je često oprasnila bodeča veja; še začutil ni. Trgal je spotoma zelene bilke in sočne liste ter jih žvečil, da si je tolažil žejo. Dihal je globoko, nosnice so mu plale, kakor bi pihal mlad merjasec skozi dobrovo.

Ustavil se je pri samotnem drevesu, ki ga je nalomil čez leto vihar. Zlezal je v njegove veje in sédel, da bi si za trenutek oddahnil. Oko mu je iskalo griča. Bil je že bliže, vendàr je bilà ravnina še kakor morje med

njim in hribcem. Ali pogum mu ni upadel. Oči so se mu svetile kakor sokolu; predrl bi bil rad s pogledom grič in zazrl široko reko in za njo Hilbudijev tabor.

Kar se nekaj zablešči pod gričem. Kakor bi svetel plamen švignil in hitro ugasnil. Iztok se vzpne skozi veje, zasenči z roko oči in gleda v daljavo.

Zabliskalo se je vnovič in zopet in zopet. Ni dolgo gledal, da je natančno razložil tri jezdece, ki so jahali proti njemu. Lesketali so se oklepi, svetili se šlemi.

Iztok je zažvižgal kakor ptica ujeda, da je opozoril tovariša na nevarnost. Oglasila sta se mu. Pomudil se je še nekoliko v gostih vejah, jezdecu so se v hitrem diru gnali proti njemu. Srce mu je prvi trenutek vzplalo. Za pasom je imel samo kratek nož in pomislil je, kako ga razsekajo Bizantinci, če ga dobé. Dobro, ko je jesenska trava upognjena, da ne opazijo zlepa njegovega sledu. Legel je na trebuh in se kakor kača plazil po tleh proti gostemu robidovju. Veliko, nizko grmovje je ležalo kakor záplata sredi stepe. Zaril se je po vseh štirih v goščo. Do tja s konjem ne pride nihče.

Srce mu je tolklo od neučakljivega hrepenenja. Zamislil si je že, da morda ugledajo njegovo sled, da razjahajo in ga poiščejo v skrivališču. Segel je za pas po nož in natančno preudaril, kako bo planil nad prvega in mu zarinil rezilo v goltanec; druga dva se preplašita, vtem pa bo on že pri konjih, enega zasede v skoku in odvihra preko stepe. Tako se je vživel v to misel, da je vzboknil hrbet kakor mačka in hrepeneče čakal plena.

Že so se čula koplita. Zamolklo so donela po suhi ravnini. Vedno bliže so prihajali. Tu so! Iztok je videl skozi majhno liso v grmovju bleščečo opravo, zahotelo se mu je boja in komaj komaj, da se ni dvignil ter zakričal nanje.

Jezdecu pa so v lahнем diru šli kar mimo, čul je pogovor, razložil ime Hilbudij, sicer pa ni razumel ničesar, ker so govorili grški. Počasi so se oddaljevali udarci kopit. Iztok se je v grmu oprezno in neslišno dvigal, tako dolgo, da je prirasla njegova kodrasta glava skozenj, kakor bi se dvignila sončnica, in se ozrla za odhajajočim bleskom konjikov.

»Če zavijejo v gozd in dobé naše konje!«

Te misli se je prestrašil. Kakor kip je stal sredi grma in ni se mu rodila pametna misel. Ali polagoma se je umiril. Konjiki so krenili na desno k potoku. Napojili so konje, prebredli vodo in se spustili na drugem bregu počasi v klanec. Iztok se ni ganil, dokler niso izginili v goščo.

Lahko bi bil pozval sedaj tovariša, da bi se vrnili do konj in odšli naglo domov pravit, da bizantinska vojska ni daleč. Toda Iztoka je gnalo dalje. Morda za onim hribom tabori Hilbudij! Preštel bo njegove vrsté, se vrnil in naznanil važno poročilo o vojski.

Vil se je kakor mačka in se gnal po najvišji travi, se skrival za grmičevje, se plazil po vseh štirih, pa zopet ležal, kadar je bil dosti v zavetju.

Sonce je tonilo, ko je stal pred gričem — zmučen in truden, da so se mu tresle mišice na stegnih.

Ali sta tovariša prišla?

Zaskovikal je.

Oglasilo se je prav blizu na desni in levi prav tako skovikanje.

V kratkem jih je združila temna loza. Plezali so nesliš no po strmi rebri in, še preden je izginilo sonce, so bili vrh griča. Poslušajo. Vse tiho. Nekaj ptičev se je splašilo z vej, daleč nekje je zakruncal divji prašič.

Uležejo se na zemljo in nastavijo uho na prst.

»Topot! Topot! Kopita!« Vsi hkrati so to izgovorili. Iztok vstane in spleza na drevo.

»Donava!«

Vzkliknil je skoraj glasno.

Pred seboj je videl prostrano ravnino. Oklepal jo je v sonce žareč okvir — široka reka. Tam za ognjenim okvirom, prav na mestu, kjer je ležala čez vodo dolga črna proga — most — se je dvigal iz temne lise dim.

»Tabor vidim!«

Tovariša sta se razveselila; kakor divja mačka sta se oglasila in začudila.

Iztok se je oziral, od kod klopotanje kopit. Še enkrat so se vneli sončni žarki in žareča ploskev je izginila. Prav takrat je tudi Iztok zapazil troje lučk, ki so se bližale hribu. V silnem skoku so se vračali jezdec pozvedovalci in se drevili krog hribca v ravnino, da bi čimprej dospeli v tabor.

Iztok je vesel in srečen zlezel z drevesa.

»Če so konjiki ovohali naše gradišče?«

»Strašno gonijo! Važna poročila neso. Vrnimo se!«

»Počakajmo še in odpočijmo se nekoliko! Mesec vzide, Rado nam privede konje naproti, morda še kaj zasliš imo in zagledamo.«

Mladci so legli na mah, vgriznili v kose ovčjega sira, si poiskali sladkih koreninic in govorili tiho junaške besede.

Naglo je legal mrak na zemljo. Na vzhodu se je že dvigal mesec, še ves blede. Njegovo prepalo lice se je še balo sončnih žarkov, ki so jemali v rdečih plamenih slovo po nebu. Topot konj je že zdavnaj obmolnil.

»Pojdimo! Svarun je naročil, da se vrnimo z nočjo,« sta silila mladca.

Iztok pa ni hotel. Z mladeniško svojeglavnostjo se je veselil, da zapoveduje — prvokrat v življenju. Zato se ni zmenil za očetovo naročilo. Hrepenel je po slavi in še važnejših novic bi bil rad prinesel v tabor.

»Ne gremo še! Če pride Rado s konji, počakajte me, jaz pa pojezdím za onimi tremi prav do mosta.«

»Pomisli, Bizantinec ga straži! Ujamejo te.«

Iztok se je na glas zasmel, da sta se tovariša ozrla.

»Morana ti prizanesi! Iztok, ne tvegaj! Stribog naj popihne tvoj prešerni smeh Hilbudiju na uho! Besi naj dvignejo volkodlake v šumi, pa nam zaskočijo pot in nas zvodijo!«

Tovariš, ki je tako govoril, je nehote segel z roko za vrat, kamor mu je obesila mati tri mogočne merjaščeve okle, da bi ga varovali urokov in besov.

Iztok se je prevalil vznok in na licu mu je obsvetila medla mesečina smeh, poln dvoma. »Morana — besi — volkodlaki,« so šepetale ustnice. Da bi mu ti mogli škodovati? Vera očetov . . . pa vendàr . . . Zakaj se jih ne boji Hilbudij? . . . Zaklopil je oči, na čelo si je položil sklenjene roké in molil z vročim vzdihom k Svetovitu, naj ga potolaži on, ki hkrati zre na vse štiri vetrove, ki vidi v temni noči in gleda v jasno sonce, pa se mu ne skalijo oči . . .

»Tratratra!«

Vsi trije planejo kvišku. Vnovič:

»Tritratritra . . .« Od daleč so se čule trombe.

Iztok je bil v trenutku vrh drevesa. Napenjal je sokoje oči, zapičil jih je v črno liso za Donavo, kjer je prej videl dim. Mesec je razžaril okolico. Zazrl je v motni luči, da se usipljejo s tistega vzvišenega prostora svetlikajoče se lučke. Vedno več jih je — proti reki se zibljejo.

»Hilbudij prihaja z vojsko!«

Iztok je planil z drevesa, v divjem teku so se zapodili po bregu in skokoma bežali naravnost proti griču, kjer so bili konji.

»Da bi prišel Rado!« je siknil Iztok in se pognal čez grm.

»Čuj, volk je zatulil!«

»Rado prihaja. Blizu je že! Hitro proti njemu!«

Vsi trije so se drevili s podvojeno silo v smeri, od koder so čuli volčje tuljenje. Oglasil se je zdaj pa zdaj kdo izmed njih, volk se jim je odzival, bliže in bliže so prihajali drug drugemu. Kmalu so začuli hrzanje konj in šum trave. Oddihali so se in šli korakoma. Od daleč so že videli črne sence, ki so se hitro gugale po ravnini.

Iztok se je ustavil.

»Tovariši! Ne skušajte se z mojim konjem. Veste, da je najboljši, kar jih je v taboru. Do jutra lahko prijezdite v gradišče, jaz pa moram biti prej tam, da se hitro dvignejo bojovníki in gremo nad Hilbudija!«

Komaj jim je to sporočil, že so zahrzali konji tik pred njimi. Izток je planil kakor ptica na svojega vranca. Ta se je vzpel in obrnil na zadnjih nogah, ko je začutil gospodarjevo roko na brzdah. Zavihrala je griva in kakor misel sta zletela preko poljan. Nekaj krat je konjič ponehaval v skoku, kakor bi vpraševal, čemu ta pogon. Ali Izток ga je stisnil s koleni, da je globoko zahropel, povodci so se nategnili in tedaj je žival razumela, da ta ježa ni šala, da je treba planiti na življenje in smrt.

Izborni konjič — očetu ga je bil podaril hunski poglavar — je povesil glavo, nozdrvi so se mu razširile, bela pena je letela v kosmih po zraku, drevesa so bežala mimo in tonila kakor bliskavica v daljavi. Na njegovem hrbtu pa je sedel Izток z naprej nagnjenim životom, kakor bi ležal na konjskem vratu. Nič se ni ganilo na njem. Kakor prirasel je tičal na konju, samo dolgi kodri so pluli v zraku in risovo krzno je veslalo z repom po konjskem hrbtu.

Iztoku se je zdelo, da se vleče pot še enkrat tako dolgo kakor podnevi. Ozrl se je včasih z boječim pogledom na zvezde, ali ni polnoč že minila. A zopet je stisnil konja, mu pošepetal v ušesa besedo, polno hvale, in ljubezni — in šlo je skokoma čez drn in strn.

Dolgo je že jahal ob potoku v soteski. Zdaj zdaj je upal, da zagleda ognje — ali potok se je zasukal na levo in za ovinkom še vedno gluha šuma. Konj je začel pogosto hrzati in prhati. Izток je čutil, da napenja zadnje sile. Kaj, če se zgrudi? Moral ga je ustaviti, da je šel korakoma dalje. Lákotnice so mu plale, vse kite so se tresle od napora, z globoko sklonjeno glavo je šel in hropel. Od trebuha se mu je cedil pot.

Iztok je skrbno meril okolico. Predivje je zjutraj jahal in se ni menil, kaj je krog njega. Zato se ni mogel domisliti nobenega drevesa, nobene kotanje, ki bi mu povedala, kako daleč je še do gradišča. Torej naprej!

Objel je konju vrat, mu pritisnil lice prav k ušesu in mu obljubil najlepšega žita, če se podviza in ga čimprej prinese v šotorišče.

Vranec je udaril dvakrat s kopitom prav silno ob tla, pa se zopet zleknil iztegnil vrat in bežal kakor vihar.

Zopet ovinek. Izток je zapazil nekaj ognjev v daljavi.

»Gradišče!« je vzkliknil. Stisnil je konja, tla so zabobnela, hrestale so suhe veje, ognji so se bližali.

Še kratka ravnica, soteska se je odprla na široko kotlino. Z besno divjostjo se je spustil konj, ves uznojén in spenjen, kakor od snega opadel. Začuli so ga stražniki. Plamenice so se dvignile in premikale. Kakor bi pal iz oblaka, je treščil Izток na sredo taborišča.

»Hilbudij! Hilbudij prihaja!«

Divje je zakričal, vsi šotori so se prebudili, završalo in zašumelo je med vojščaki, rogovi so zatrobili. Iztokov vranec pa je zatrepetal in se s krčevitimi utripi zgrudil ob ognju; iz nozdrvi mu je brizgnila vroča kri.

ČETRTO POGLAVJE

Ko je Azbad odšel iz Hilbudijevega šotora, je bilo že vse vojaštvo na delu. Stotniki in častniki so nadzorovali posamezne gruč, Hilbudij si je sam ogledal vse težko in lahko oborožene pešce, konjici je veleval sam in presojal opremo; marsikateremu vojščaku je preskusil sulico in meč, je li dosti nabrušen.

Vsi so mislili, da odidejo opolnoči čez Donavo. Konji so bili nakrmljeni in osedlani, vojaki so z vsem orožjem sloneli na slami in rahlo dremáli.

Toda Hilbudij ni hotel na slepo udariti v deželo Slovenov. Razposlal je najhitrejšje jezdece čez Donavo, da pozvedo, kje bi bil Svarun in njegove črede. Kajti za te mu je šlo.

Justinijan mu je bil sporočil, da vojskovodja Belizar zapored zmaguje Vandale, da je zasedel mesto Kartagino v Afriki, da zbira vandalski kralj Gelimer zadnje ostanke svoje vojske, ki jo bo vrli Belizar gotovo v kratkem porazil. Zato namerava koj po novem letu napraviti velikansko slavje v Bizancu in sprejeti vojskovodjo Belizarja v svečanem triumfu. V ta namen potrebuje denarja in živil. Hilbudij naj priskrbi — denarja ne more — pač pa zadosti drobnice in govedi, da pogosté na dan zmagoslavja vojaštvo in ljudstvo v Bizancu. Udari naj torej hitro na Slovence, jim pobere živino in jo upoti naglo po cesti v Bizanc. Podpisal se je cesar: *Justinijan, zmagalec Alanov, Vandalov, vladar Afrike*.

Hilbudija pismo ni razveselilo. Res je črtil barbare Slovence, pa je bil dosti plemenit, da se mu je zdel tak roparski pohod vse preponiževalen za pravega vojaka. Dokler je pokoril Slovence roparje, dokler je imel opravka z veliko vojsko, tako dolgo se je veselil bojnega viharja. Ali Slovenci so sedaj ukročeni. Mirno pasejo črede po svoji zemlji, čemu bi jih napadal, pastirje, on, vojak in vojskovodja.

Zaradi tega Hilbudij ni bil vesel pohoda. Pokorno je slušal carsko povelje, v srcu pa iskreno želel, da bi mu ne bilo treba klati pastirjev, marveč da bi naletel na mogočen odpor pri Slovenih.

Razposlal je torej prednje straže čez Donavo in čakal tisto noč in še drugi dan sporočil. Vojska je čakala v taboru in gledala temne sence na poveljnikovem čelu. Zvečer so se vrnili zadnji pozvedovalci. Nobeden prejšnjih ni našel sledu. Ali ti trije, ki so jezдили mimo Iztoka, so ujeli v hosti mladega Slovena. Dolgo jim ni hotel odgovarjati. Pa vojaki so ga pripeli za noge in za roké med dve drevesi, zanetili ogenj pod njegovim trebuhom in mu žgali ledja z žarečimi ogorki. V silnih bolečinah je Sloven razodel, da je za goro Svarunovo gradišče, da ima Svarun zbrane velike črede in da skriva v gradišču mnogo bogastva. Sloven ni hotel izdati, da so te črede vojščaki, vsi združeni Slovenci in Antje, ne pa črede ovác in krav. Upal je preslepiti Hilbudija, da bi v svoji drznosti ne povedel s seboj vsega tabora in bi ga Slovenci tem laže zmagali. Ko je na pol mrtvi Sloven Svaruna na videz izdal, mu je sunil Bizantinec meč v srce in ogledniki so odjahali v tabor.

Hilbudij se je razveselil novice. Odbral je oddelek najboljših pešcev, konjice pa je vzel le za silo s seboj, da bi v potrebi pohitela v tabor po ostalo vojsko.

Razveselil se je, ker je zvedel za gradišče, češ bo vsaj nekaj junaškega dela. Tudi po Svarunu, glavarju Slovenov se mu je zahotelo.

Šest stotnikov je takoj razporedilo čete. Hilbudij je šel v šotor in si pripasal težki meč; na glavo si je del najtežji in najlepši šlem. Treba je bilo glavo zavarovati pred kamni, ki bodo padali čez okope z gradišča. Šlem je bil razdeljen na pet polj, ki so bila posrebrana in ločena z zlatimi sponami. Na prednjem polju se je svetil križ, sestavljen iz dragih kamnov. Na levi strani je bil vrezan golobček z oljkovo vejico, na desni viseča krona. Pod križem sta se bleščali zlati črki alfa in omega.

Ko je prijezdil iz tabora, so že stale čete pred mostom. Zamahnil je z roko, vrsté so se premaknile, plohi na mostu so votlo zabobneli.

Hilbudij je hotel dospeti ponoči preko ravnine do soteske, da bi ga Sloveni ne zapazili in ne odgnali čred v skrite šume, kjer bi jih bilo težko zaseči. Prepovedal je med potjo trombe, velel je paziti na ščite in meče, da bi se ne zadevali drug ob drugega in ne delali hrupa. Čete so z lahno nogo bredle visoko travo, ki se je drobila in mečkala pod njihovimi koraki. Bojevniki so tiho šepetali in si pripovedovali vesele vojne dogodke. Na vseh licih veselje in brezskrbnost, kakor bi šli v goste. Zakaj verovali so v nepremagljivega Hilbudija, ki jih vodi že tri leta od zmage do zmage.

V taboru Slovenov so se zbrali takoj po prihodu Iztoka sredi noči vsi starešine s Svarunom v posvèt. Zborovali so dolgo. Niso se mogli zediniti. Nekateri so svétovali, naj se vsa vojska poskrije v gradišču, zažene vanj goved in drobnico, da bi imeli zadosti hrane, ostalo živino pa naj odženo daleč proč v skrivne gozdove in soteske, kamor Hilbudij ne pojde. Za to misel so se vnemali starešine Antov. Sloveni s Svarunom vred pa so zahtevali, naj se takoj dvignejo čete in hité po strmih potih Hilbudiju nasproti ter ga zajamejo iz zasede. Mnenja so si nasprotovala, čas je bežal.

Tedaj se dvigne starešina Radogost in izpregovori: »Možje, zvezde bežijo na zaton, Hilbudij jaha nad nas mi pa besedujemo in čakamo bizantinskih mečev nad svoje črepinje. Svetujem vam, naj se pozove Iztok, plemeniti mladec, našega staroste Svaruna sin, s katerim so bogovi. Stopi naj sredi med nas, pa naj govori modro besedo. Svetovit mu je pokazal sovraga v nočni temi, Svetovit mu navdahne modro besedo in naše sive glavé se uklonijo žarki misli mladeniča, kateremu gori jasna luč v glavi.«

Začudili so se vsi, začudil sam Svarun. Da bi stopil mladec v zbor starešin — nikoli tegà! Spogledovali so se, pa se nihče ni dvignil, da bi ugovarjal, nihče, da bi prigovarjal.

In Radogost začne vnovič: »Pa se čudite! In molčite! Ali rečem vam: Bogovi hočejo besedo Iztokovo!«

»Bogovi hočejo — — —,« je završalo in zamrmralo v zboru. Radogost je odšel sam po Iztoka.

Skoro plah, s ponižno priklonjeno glavo je stopil Iztok v slovesni zbor. Svarun je povzel besedo: »Sin moj, molče te je poklical zbor veljakov in izkušenih bojevnikov iz slavnega rodu Antov in — takisto Slovenov — molče, pravim, ker nas je pretresel nasvet starešine Radogosta, da ti, mladec, ki imaš sulico krvavo samo od krvi merjascev in medvedov, da ti rečeš besedo, če ti jo vdahne Svetovit, kako naj sprejmemo Hilbudija.«

Iztok je sklenil roké in se globoko priklonil.

»Jahal sem kot vihar. Spremljevalcev še ni za menoj. Kdo mi je podpiral konja, če ne bogovi? Zakaj se mi je zgrudil doma in ne daleč v soteski, da bi naša vojska mimo spala in ne zvedela, kako se bliža bes vseh Slovenov, Hilbudij? Svetovit je prižgal mesec, da sem videl blesk vojske, Morana je zbežala v hosto, da ni zatela mojega konja — žrtvujem ji najlepšega ovna — in če ste me poklicali vi, mislim, da vas je nagnil sam Perun. In jaz vam pravim: starešine in veljaki, hrabri bojevniki, udarimo z vso vojsko hitro proti Hilbudiju. Od štirih strani ga zgrabimo in dosti mora biti naših sekir, da razkoljejo vse ščite, dosti kopij, da prevrtajo oklepe, dosti mečev, da razsekajo šleme na glavah Bizantincev.«

»Ti si govoril, možje, govorite vi!«

Na ta Svarunov poziv se dvigne vojni svet v en glas: »Nad Hilbudija! Iztok je velik!«

Vsi so se takoj razpršili po taboru. Vsak je zbral svoje borce. Vrhovno povelje je vodil Svarun. Ob njem so se zbrali najmočnejši junaki. Od pasa gori so bili vsi goli. Ne enega ni bilo, ki bi bil brez obrunka na širokih prsih. Vsi so se že često vojevali z veliko hrabrostjo. Ta zid slovenskih prsi je imel nalogo, da se napoti po dolini in udari Hilbudiju v lice ter mu zabrani pot do gradišča. Oboroženi so bili s težkimi kopji, ki so jih metali do trideset in več korakov s tako silo, da so predrla vsak ščit in prevrtala vsak oklep. Na debelih jermenih so jim viseli mogočni meči, mnogi so imeli tudi sekire. Le malo jih je nosilo majhne ščite. Vsi so hodili peš, samo starec Svarun je jezdil. Edino on je imel čez jagnječevino na prsih oklep iz konjskega roga — dar Hunov.

Najtežjo nalogo so poverili Iztoku. Prideljeni so mu bili vsi mladci, ki naj bi jih vodil hitro po stranskih stezah, po bregovih in gostem lesu ter napadel Hilbudijevo vojsko s strelicami iz zasede. Mladež se je gnetla

krog Iztoka. Imeli so polne tule puščic, poskušali so tetive na lokih in drhteli od poželenja po boju. Vsak je imel za pasom kratek nož, da bi ga rabil, če bi se spoprijel od blizu z bizantinskimi pračarji.

En oddelek je vodil Radogost, najvrlejši starešina. Ti so imeli za glavno orožje kij, bojno kladivo, ki je strašno gospodarilo po šlemih nasprotnikov. Kogar je zadel kij na glavo, vsak se je zgrudil, če ne mrtev, vsaj omamljen. Ti so imeli nalogo, udariti šele sredi boja, ko se prične zmešnjava in nastane gneča.

Drugo vojsko je vodil Krok: trobilce. Imeli so raznovrstno orožje pa veliko rogov. Niso bili prida vojščaki, pač pa predrzni izzivači, hlapci in pastirji, pretepači na poljanah, ki naj bi z nenadnim hrupom, tuljenjem in trobenjem zbegali sovražnika. Poverili so jim tudi zelo važno nalogo čuvajev. Zato so morali najzanesljivejši splezati na vse višine in stražiti, ali ne bo Hilbudij premenil smeri ter udaril preko hriba nad gradišče. Zakaj dobro so vedeli, da se Bizantinci ogibajo sotesk in da izpeljujejo celo ceste rajši čez gore kakor po ozkih dolinah, da so varni pred zasedami.

Ko so bile vse čete urejene, je opravil Svarun molitev; nato je dal znamenje in voji so se razkropili po šumah brez hrupa, brez krika in ropota, kakor bi jih pogoltnili temni gozdovi. Sam se je premaknil zadnji. Pa tudi njegova četa je lezla ob straneh, bredla po potoku, da ni puščala sledu za seboj. Svarun je bil po toliko vojskah zelo previden. Dobro je vedel, da pošlje Hilbudij pred seboj pozvedovalce na hitrih konjih. Če bi ti izsledili izhojeno pot v travi, bi se Hilbudij takoj okrenil in jih kako prevaril ter iznenadil.

Ko je v jutro vstajala zarja je šla Ljubinica iz gradišča in vse mladenke z njo, zbrale so se pod lipo ter darovale Perunu lepa jagnjeta za zmago očetov. Gradišče je čuvala majhna posadka, med njo godec Radovan, ki je čepel na okopih, stiskal plunko pod pazduho in strahoma poslušal, kaj bo. Bal se je krvi, vojni krik je »žalil njegovo pevsko uho«, kakor je sam trdil. Preudaril je natančno, kam pobegne z urnimi koraki, če pribežijo sli in naznanijo poraz Slovenov.

PETO POGLAVJE

Hilbudij je prekoračil čez noč ravnino in se naslonil v jutro s svojimi vojaki ob pobočje hriba, ob katerem se je odpirala soteska do gradišča Slovenov. Vse čete so se poskrile v gosto hrastičje. Prepovedal je ukresati ogenj, da bi si varili vojaki ječmenovo juho. Zato so jedli mrzlo, nekateri suhe ribe, drugi prekajeno meso, in prigrizovali česen.

Hilbudij je sklenil počakati popoldneva, potem pa kreniti v sotesko, da bi mogel že v jutro zgrabiti gradišče Slovenov. Še malo ni mislil, da ne bo zmagal. Tudi zasede se ni bal. Bal se je samo za vojake. Vsakega se mu je zdelo škoda. Zakaj vsak teh utrjenih in izšolanih mož mu je zalegel za deset novincev.

Zategadelj je pozval predse vrlega jezdeca, nekega barbara — Tračana. Prišel se mu je pred letom ponujati v vojaško službo. Hilbudiju je ugajal; in res se je izuril, da mu ga ni bilo para.

Tega je poklical Hilbudij. Njegova polt je bila temna, lasje rdečkasti, postava velika, prav kakor kakega Slovena. Ukazal mu je, naj sleče opravo bizantinskega vojaka in natakne kratke prtene hlače, kakršne so nosili Sloveni. Takisto naj razsedla konja in naj jezdi kakor divji pastir oprezno po soteski. Razumel je precēj dobro jezik Slovenov. Naj vpraša, mu je rekel, če naleti na kakega Slovena, po ovcah ali konjih, češ da je poslanec azijskega trgovca, ki bi prišel na kupčijo. Ali oprezno naj gleda, so li v dolini sledovi po vojnih četah.

Tračan se je hitro prelevil iz bizantinskega konjika v barbarskega pastirja in malomarno odjezdil. Z glavo je gugal na levo in desno in pel pastirsko pesem. Vajeti je pustil, da so visele konju na vratu. Kakor bi se ne menil za ves svet, tako je jahal Tračan ogleduh. Ali njegove lisičje oči so opazile vsako sled v travi in predirale gosto grmovje po bregovih. Zapazil je konjsko sled. Skobalil se je s konja in trgal kislico, ki je rasla ob potoku. Zvečil je liste, brskal po travi, kakor bi iskal še drugih zelišč. Toda meril je le skoke, katere je delal preteklo noč Iztokov konj.

Leno je zlezel zopet na konja in jahal dalje. Včasih je pogнал v dir, pa zopet prenehal in skrbno opazoval. Vsepovsod ta razkoračena, iztegnjena sled konja, ki se je drevil v divjih skokih. Čedalje bolj sumljivo se mu je zdelo, hitreje je gugal z glavo in še skrbneje so se mu svetile lisičje oči. Vendar ni mogel ničesar drugega izslediti. Vse grmovje je spalo, po gozdu se je tu in tam osulo listje, ko je sedla divja ptica na vejo. Kar pridržal konja. Pred njim leži v potoku mrtva žival. Zopet zleze na tla in stopi bliže.

Konj! Hitro je bil v vodi. Od vseh strani ga je pregledal, a nobenega sledu, da bi bil brzdan. To je divja mrha! Volcǵe so jo preganjali pa je poginila in se zvalila v potok. Od tod tisti skoki!

Vesel je zlezel na konja; pogledal je še nekoliko dalje, pa veliki skoki so se izgubili. — Iztok je jezdil le-tam po vodi.

Pa se je varal Tračan. Ta konj je poginil enemu izmed Iztokovih tovarišev. Gnal se je za Iztokom, ali žival mu je opešala in se zgrudila. Zadavil jo je z jermenom, pobral s seboj brzde, zvalil konja v vodo, sam pa izginil v goščo in se plazil po lesu dalje. Druga dva tovariša nista šla za njim v sotesko, ampak sta krenila v hrib, da bi dospela preko gore v gradišče.

Tračan je vesel obrnil konja in odjahal v najhujšem diru, da bi sporočil poveljniku Hilbudiju, kar je našel: vse mirno, nobenih sovražnikov.

Toda sredi pota, kjer je dolina najožja, se dvigne pred njim iz trave človeška postava. Tračan je potegnil konja, da se je vzpel na zadnje noge. »Hoj, pastirček, kaj delaš?«

»Ovác iščem; sto ovác mojega očeta se je izgubilo. Tri dni jih iščem. Ali si jih videl? Od kod tvoja pot?«

»Hej, mladec, ovác iščem kakor ti. Ali jaz jih iščem za kupce iz Bizanca. Kožuhov bi radi, usnja potrebujejo, ali veš za moža med Sloveni, ki bi imel naprodaj teh reči?«

»Moj oče Svarun ima dan hodá od tod gradišče. V njem so grmade dragega krzna, gore bivolskih kož, žlahtnega kamenja mnogo. Rad bi prodal, pa ne more, ker leži za Donavo tisti pes, tisti Hilbudij, in ne utegnemo naprodaj z bogastvom. Pripelji trgovce, ej, skupili boste, da se vam ne sanja, če se potrudite semkaj!«

»Pastirček, hodi z Daždbogom, poišči ovce, Veles s teboj in povej očetu, da pridejo bogati kupci. Dobro bodo plačali —«

Tračan je bliskoma odjezdil, za njim je zvedavo gledal pastir in mahal z dolgo šibo. Ko se je jezdec skril v daljavi za ovinkom, se je pastir glasno zasmel, vrgel šibo proč, stisnil pest in zapretil: »Le pridite, besi, po krzno! Oderemo vas, da ponesete v Bizanc mehove iz lastne kože.«

Nato je planil v gozd kakor divja mačka. Bil je Iztok. Ko je Svarun ukazal odhod, je prva izginila četa gibkih lokostrelcev z Iztokom na čelu. Popeli so se naravnost v reber. Vili so se med grmovjem kakor risi za plenom, plezali preko pečin, po strminah so lezli po vseh štirih kakor potuhnjena zverjad. Hodili so oprezno in varno, da suha veja ni počila; v nobenem tulu niso zarožljale strelice, niti hropili niso glasno, dasi jih je vodil poglavar hitro, kakor bi bežal mlad volk po lesu. Ko so dospeli na greben, so se na široko razpršili, potonili med visoko travo in robidovje ter v temi — mesec je zašel — gazili uspešno dalje. Ko se je zasvitilo, se je popel Iztok počasi na sivo skalo in zrl krog sebe. Vse tiho, kakor bi ne bilo nikogar v lesu. Le včasih je majceno zašumelo, kakor bi prhutnil divji jereb iz listja, le tu in tam se je potegnila senca preko jase, pa hitro zopet utionila v mraku drevja.

Iztok se je smehljal. Oko mu je žarelo ko sokolu, pritrdil si je jermen, na katerem je oprtiv nosil tul, zlezal s skale in šel dalje.

Pol jutra je že prevozilo sonce, ko se je ustavil mladi četnik in z jastrebjim piskom naznanil, da so prišli na določeno mesto. Stal je v gostem hrastovem gozdu na strmem pobočju, kjer je bila dolina najožja. Na pisk so prirasle iz tal postave tovarišev, iz vsakega grma, izza vsakega debla, iz trave, čez skale in iz kotanj, vsepovsod so se dvigali vrli mladci.

Iztok jih je brez besed vedel navzdol. Noben kamenček se ni sprožil, da bi se zakotalil v dolino. Tonili so nesliš no po strmini in kmalu dospeli do mladega, gostega lesa. Od ondod je bila najboljša razdalja za strelice, ki bi jih prožili v dolino.

Ukazal jim je, naj se raztegnejo v dolgi trojni vrsti po rebri in poležejo v travo in grmičevje. Vsi naj čakajo njegovega povelja. Dokler on ne sproži, se ne sme nihče ganiti.

Nato si je sam narezal vej, jih zataknil vrh mahovite skale, zlezal podnje in počenil v skrito opazovališče.

Od ondod je bil zagledal jezdeca, Hilbudijevega poslanca. Prvi hip je mislil, da je eden njegovih včerajšnjih spremljevalcev, in skoro bi se bil dvignil izza umetnega grma in ga poklical. Ali njegovo oko je spoznalo visokega konja, kakršne so imeli Bizantinci. Sloveni niso jezdili takih. Zbudila se mu je sumnja. Roka se je samá od sebe krivila, da bi segla za pleče po strelico in jo poslala tujcu za vrat. Pa se je premagal. Hitro je odpel jermen, tul mu je zdrknil s hrbta, poleg njega je položil lok, bojni nož je pa skril za kratke hlače iz jagnječevine. Vsi bojni znaki so izginili in Iztok je zdrsnil tiho po bregu. Na dnu si je odlomil šibo in čakal jezdeca.

Pričakal ga je in Tračana lokavo prepričal, da je Svarun v gradišču brez vojske. Upal je za trdno, da se Hilbudij napoti po soteski.

Ko se je Tračan vrnil do Hilbudija in mu sporočil, kar je videl, se poveljniku čelo ni zvedrilo. Nezadovoljen je bil, ker po imel bržkone premalo boja, a plenitev mu je bila zoprna.

»Ropanje po šegi barbarov, cesarju na ljubo, da napase nekaj lačnih tolp, ki se pridrvé čez zimo v mesto. Za neumni cirkus, za veselice se trošijo milijoni!«

Legel je jezen na travo. Vojaki so ga strahoma gledali in se pogovarjali samo šepetaje.

Sredi poldneva Hilbudij vstane in da povelje za odhod.

Težko oborožene čete — z velikimi ščiti, sulicami in meči, vse v železnih oklepih — so korakale spredaj. Za njimi je jahal Hilbudij, ob njem nekaj konjice, da bi ji dal hitra povelja, če bi bilo treba. Zadaž so šli lokostrelci in pračarji, ki so bili zelo nevarni v boju iz daljave. Na okroglih palicah so imeli pritrjene usnjate prače, s katerimi so nedosegljivo spretno metali podolgaste, na koncu priostrene svinčenice, imenovane »želode«; kogar je želod dobro zadel, ni več ganil v boju.

Vojska se je počasi premikala po globeli. Sonce se je nižalo in se z izredno gorkimi jesenskimi žarki upiralo četam v hrbet. Hilbudij je jahal zamišljen. Malomarno mu je visel šlem na rdečem jermenu po hrbtu. Tudi drugi jezdeci in mnogo pešcev je odpelo jermene in spustilo šleme. Leti so se veselo svetlikali in na kamenčkih Hilbudijevega križa so plesali pisani sončni trakovi.

Pod milim nebom grobna tihota. Vojaki so molče stopali drug ob drugem. Le šum korakov je donel po globeli in potok je enakomerno curljal.

Sonce se je polagoma bližalo zatonu. Dolina se je stisnila, sence so se zgrnile nad čete. Bližali so se tesni soteski.

V mladih Slovenih, ki so prežali na rebri, je kipela kri. Čuli so šum, včasih je zarožljajal meč. Vsaka roka je segla po strelci in jo položila na lok, prsti so krčevito držali za škarto, ki je že sedela v tetivi. Kmalu so zapazili skozi presledke v grmih prve oddelke. Razburjenje je kipelo, treba je bilo velike sile, da se ni utrgal ta plaz mladih, boja in krvi žejnih Slovenov. Iztok je čepel na skali — okamenel. Mogočni lok je stal pokonci, najboljša strelica je sedela na tetivi, mišice na desnici so se vzvalovile, srce mu je plalo, da se je tresel jermen na prsih, ki je nosil tul. Težko oborožene čete so bile že pod njim. Lahko bi bil sprožil, ali oko mu je iskalo Hilbudija, iskalo ga je in zasledilo. Na ovinku se prikaže prvi jezdec v lepem oklepu s šlemom na hrbtu. Za njim jezdijo drugi po dva in dva.

Poveljnik! Hilbudij! Sam jezdi, brezskrbno in zamišljeno. Vedno bolj se bliža Iztoku. Še petdesetkrat stopi konj, vojskovodja bo pod njim.

Iztok prime trdneje za lok, tetiva se prične napenjati, lok se krivi — še deset korakov.

Iztok se dviga izza vej, lok je upognjen do skrajnosti. Drink, tetiva je zapela, po zraku je zasičala strelica, spodaj pa je kriknil s strašanskim glasom Hilbudij »Kyrie éleison!«, zakrilil z rokami po zraku, segel k sencu, kjer je tičala ost, pa omahnil in padel s konja. V tistem trenutku je zažvižgalo in zašumelo v bregu, oblak strelc se je utrgal in posul Bizantince. Razlegal se je krik, da je vztrepetala gorá, Hilbudijevi vojaki so padali in z divjim krikom pulili strelice iz ran. Ali hipoma je bilo zmešnjavi konec. Stotniki so velevali, vojska se je strnila, ščiti so se nagnili kot streha nad četo, strelice so pokale in odletavale od bronastih nabuhov na ščitih. Kakor snežni plug se je obrnila vojska, vsa pokrita s ščiti, in nastavila svoj rilec proti napadalcem pa navalila vkreber. Pračarji in lokostrelci so se usuli čez potok na nasprotni breg; cepali so in padali; ker so strelice predirale lahke oklepe, ali drevili so se v hrib, da bi vrnili od ondod napadalcem s svinčenim želodom. Prvi ščiti so bili že blizu, dvajset korakov pod Iztokom, nobena strelica se ni več prijala, svinec je deževal od nasprotnega brega; marsikateri mladeč je kriknil, lok mu je padel iz roké, sam se je zgrudil in zakotalil po bregu. Iztok je izprevidel, da morajo bežati. Ali tedaj zabučé divji rogovi na nasprotni strani.

»Krok,« pomisli Iztok.

Svinčeni dež je hipoma ponehal, razleglo se je rjojenje in kriki, trušč in ropot. Krok je kakor divji merjasec udaril z brega na pračarje in lokostrelce. Klin Bizantincev, ki je prodiral proti Iztoku, se je ustavil; spoznali so, da so obkoljeni. Krokova divja drhal se je spopadla z lahko oboroženimi, nastal je svitek, klobčiči človeških trupel so se kotalili po brdu, klali, grizli in bodli drug drugega, na dnu v potoku so se premetavali in davili, voda je rdela od krvi. Bizantinci so zatrobili, trobente so velevale umik. Vsa stisnjena se je težko oborožena četa obrnila — nad njo streha ščitov — in zbežala v dolino. A tam so se že prikazale mogočne postave Svarunove čete. Kopja so sviščala po zraku in vrtala luknje v železno streho ščitov. Začel se je boj moža proti možu. Sekire so treskale po ščitih in jih klale, meči so se pomakali v kri in bliskovito

švigali po telesih Slovenov. Vsa dolga dolina je bila zamotana veriga besnečih vojakov, ki so se z grozno silo bili in klali. V sredo te gneče je pribesnel še Radogost. Kiji so se dvigali in strašno telebali po bronastih šlemih. Bil je hrup in krik, vzdihi in rjojenje, žvenket mečev, trušč lomečih se kopij.

Iztok je planil s strelci naprej po bregu. Konjica se je pravkar utrgala izmed gneče in hotela bežati. Posuli so konje s strelcami, da so se grudili pod jezdec. Mladci pa so planili z nožmi za njimi, glava za glavo je padla pod urnim mečem izbornih konjikov, ali čez mrliča so tiščali drugi, podrli Bizantince na tla in jih zadušili s težo svojih trupel.

Noč je legla na zemljo. Po travi so tekle kaluže krvi, vzdihi so ječali do neba, Sloveni pa so peli divje davorije, da je donelo pod jasno svobodno nebo.

ŠESTO POGLAVJE

Zmagovalci so zapalili ognje in se zbrali v velikih tolpah okrog njih. Z ogorki so iztikali potem po dolini in iskali svojcev, katerih so pogrešali. Morana je strašno gospodarila. Potok se je na več krajih zaježil, toliko mrličev je ležalo v njem. Še mrtvi so se davili, stiskali nože v rokáh, tiščali v zobeh kose človeškega mesa, ki so jih odtrgali, ko so se bili zagrizli v sovražnika. Kroka so dobili v jarku, krog njega deset poklanih pračarjev. Eden je ležal na njem, v njegovem srcu je tičal Krovov nož. Velika žalost je obšla Svaruna, ko so prinesli na smrt ranjenega Radogosta. Preko prsi mu je zevala dolga rana, dvakrat je še dihnul pri ognju in ugasnil. Bil je najslovitejši starešina Antov.

Sloveni so zmagali, pa plačali zmago s potoki krvi. Zakaj Hilbudijevi vojaki so se besno borili; bili so dobro oboroženi in zavárovani. Zlomila jih je samo mogočna sila Slovenov, sicer bi si bili presekali pot skozi čete in ušli.

»Vsi Bizantinci so padli!« tako so sodili četniki in starešine. Svarun ni verjel. Trikrat je imel presekan oklep iz konjskega roga, zmučen je bil, pa ni miroval.

Obhodil je vse mrličé, štel Bizantince in zmajeval z glavo.

»Več bi jih moralo biti, Hilbudij ima močnejšo vojsko!

V taboru jih je pustil, če ne, so ubežali.«

Zato ljudem ni dal pokoja.

V gradišču so že zvedeli za zmago in hitro poslali številno konj, da bi povezáli ranjence nanje in jih prenesli domov.

Svarun je odbral dvajset dobro oboroženih vojščakov, jim ukazal na konje in jih še v noči pognal čez raván proti mostu. Velel jim je, naj se poskrijejo in varno čuvajo most. Če zaloté potoma beguna, naj ga umoré, če bi hotel kdo proti mostu, naj ga takisto napadejo in hitro pokončajo. Če zve posadka v taboru o porazu Hilbudija, razdere most in vojska Slovenov bi ne mogla čez Donavo.

Nato so pobrali ranjence in jih odvedli na konjih v gradišče. Med njimi je bilo kakih petdeset še živih in onemoglih bizantinskih vojakov. Te so odgnali v sužnost. Ko so bojevniki počivali, je slonel Svarun sam ob ognju in razmišljal. Jasno mu je bilo, da je treba osvojiti tabor.

Toda tabor Hilbudijev! To je trdnjava, katero bi kupil samo z življenjem polovice vojske. Premišljeval je, čelo se mu je gubančilo, s prsti je brodil po beli bradi, ki je bilà vsa oškropljena s krvjo. Tu in tam so se zakrohotali mladeniči ob ognju, tam so zapeli pesem, Svarun pa se je ključil bolj in bolj v dve gubé. Ni se mu rodila pametna zvijača, kako bi zasegel tabor, da bi ne žrtvoval preveč ljudi.

»Svetovit, vdahni mi modro ukano! Samo eno še pošlji v mojo sivo glavo, saj potem ležem počivat. Samo eno še . . .« Glava mu je zlezla čisto nizko, da je čelo naslonil na ročnik meča, ki je bil zaboden pred njim v tla. Trudne oči so se zaklopile, po spanju je hrepenelo telo, ali duša je bilà nemirna, polna skrbi. Bolj in bolj se je poizgubljal šum in krik okrog njega, ognji so ugašali, nebo se je na vzhodu žarilo v tanki rdeči progí.

Kakor bi se utrgal žarek te luči z neba in šinil v glavo Svaruna. Od veselja je vzkliknil in hitro vstal.

Takoj so zapeli rogovi, vsa vojska se je dvignila in gnetla v gosto črto. Starešine so obkolile Svaruna.

»Bratje, starešine Slovenov, veljaki med Anti, vrli vojščaki,« je izpregovoril Svarun.

»Bogovi so bili z nami, Perun je po pravici udaril oholega Hilbudija, tatu naše svobode, udaril njegovo vojsko, da trohné sedaj njihova trupla, v hrano jastrebov in lisic. Ali padlo je komaj pol njegove vojske. Udariti moramo na gnezdo za Donavo, razsuti moramo tabor, sicer pridejo drugi Hilbudiji in nas vnovič pokoljejo in oropajo. Toda Bizantinec sedi kakor zmaj v gnezdu. Poznate njegove okope, raztopljeno smolo, silna kopja in meče, urne kakor blisk. Več ko pol vojske si razbije glavo ob zakopih pa jih še ne vzamemo.«

»Razderimo most in se vrnimo k čredam!« svetuje star Ant.

»Ne, brat! Most je naš. Ne smemo si odlomiti veje, na kateri stojimo. Po mostu pojdejo naši voji, da si povrnemo, kar so nam ugrabili. Zato moramo razsuti tabor!«

»Udarimo nanj! Izstradajmo vojsko Bizantincev! Sežgimo jih v gnezd!« Navdušenje se je oglasilo v zboru. Zadaž so dvigali vojščaki kopja in meče, s sekirami so mahali nad glavami.

»Da, v tabor udarimo, a naše glavé bodo cele, Morana bo sedela in od daleč gledala zmago!«

Vsi so široko odprli oči, s hrepenečimi usti so strmeli v Svaruna. Vsa gneča se je še bolj stisnila in poslušala.

»Bratje, Svetovita zahvalite! Podaril je moji sivi glavi ukano!«

Vesel krik je šinil skozi množice.

»Hitro slecite vse bizantinske vojščake, nadenite sebi šleme in prnje, ščite obesite na roké, pa naprej nad tabor!«

Vsi so ostrmeli. Nihče si ni upal izpregovoriti. V tako nerodni opravi! Svarun je blazen! Usmili se ga, Svetovit!

Nihče se ni ganil z mesta. Ali Svarun zapove odločno še enkrat: »Šlemena na glavo, oblecite oklepe!«

Vsi borci so se razpršili in planili nad mrtva trupla Bizantincev. Snemali so jim šleme, odpenjali oklepe in odpasovali lepe, okovane jermene.

Iztok je poiskal Hilbudija. Ležal je vznak na travi, v roki je držal Iztokovo strelico, ki si jo je bil potegnil iz sencá — in umrl. Vrl junak je bil in Iztoku se je porodila iskrena želja, da bi tudi on in njegovi tovariši jezdili tako oboroženi, da bi ne bilo treba čakati v zasedi sovražnika, marveč bi ga zgrabili na široki poljani. O, drugačno bi bilo Iztokovo veselje, ko bi se sam, oborožen, takisto sešel s Hilbudijem na zelenem travniku. Pa bi se zaletela konja drug v drugega, dvoje kopij bi zapokalo in se polomilo, potem bi potegnili meče, pa udarec na udarec, da bi se iskre kresale. Obema bi curljal pot po čelu, oba bi krvavela, a nazadnje bi mu Iztok preklal šlem in Hilbudij bi se zvrnil na zemljo. Da, to bi bilà zmaga!

Skoraj žalosten mu je snel oklep in si ga nadel krog prsi. Kaka moč v Hilbudiju! Silnejše prsi od Iztokovih! In ko je odpel oklep, je pogledal Hilbudiju pod prteno srajco. Kake brazgotine, vse križem razsekana koža! Bil je velik junak!

Iztok si je nadel opravo z globokim spoštovanjem do ubitega sovražnika. Truplo je zavlekel potem v grmovje in ga pokril čez in čez. Takega junaka ne smejo trgati zveri in ujede.

Ko se je vojska Slovenov prelevila, so opremili tudi prav toliko konj z bizantinskimi sedli in brzdami. Iztok je zasedel konja, vojska pa ga je veselo pozdravljala in se norčevala iz Hilbudija.

Ker je bilo za vse bojne oprave premalo, se je vzporedila četa v sredo. Tako se je glasilo povelje.

Svarun je ukazal, naj takoj odrinejo, ali kreniti morajo na desno, da jih zakrije hribec pred Donavo Tam se odpočijejo in v mraku se napotijo čez most nad tabor.

V gradišče je poslal hitre sle, naj priženo za njimi ovnov in govedi ter prineso mehove medu in pšenice, da bi se dostojno gostili po zmagi.

Vojska je krenila po soteski. Smeh, krohot in divje šale so jo spremljale. Nerodno so se gibali Sloveni v težki bojni opravi. Šlemi so jim viseli po strani. Niti eden ni bil gladek. Vsi so imeli vdrtnine, razklane sponi, potrgane jermene. Oklepi so kazali udarce, od kopij prevrtane luknje, vsi umazani od krvi in prsti. Neokretno so se gugali Sloveni po ravnini. Ko bi jih bil tedaj zalotil padli Hilbudij le z enim samim manipлом* bi bil požel neokretno vojsko do zadnjega moža.

Iztoku se je zdelo, da je vklenjen. Bil je izvrsten jezdec, toda težki ščit mu je prizadeval toliko neugodnosti, da bi ga bil pri prvem navalu vrgel na tla, sam pa telebnil iz sedla katerega ni bil vajen.

Preden je vojska pregazila ravnino, se je mnogih polotila nejevolja. Snemali so šleme; nekateri so jih skrivaj metali v jarke, drugi so odpenjali oklepe, ki so jih do krvi žulili na golih telesih. Samo da bi si bil

* Vojaški oddelek — tretjina kohorte, dve stotniji, 120 oseb

drznil ugleden starešina zakričati, bi bil vzbuknil upor, ustavili bi se bili, se uprli Svarunovemu povelju in pometali vso opravo v jarke in kaluže. Mnogi so se ozirali in zavidali lagodno hojo svobodnih vojakov, ki so se neprestano smejali omahujočim šlemom in godrnjajočim vojakom v oklepih.

Toda vselej so se ustrašili bliskovitega pogleda Svarunovega. Ponosno je jezdil v opravi konjika, poleg njega je nosil vojak Hilbudijev prapor, divjega merjasca na pozlačenem drogu. Ukrotili so divjo strast po svobodnih kretnjah, umolknili in teptali visoko travo; da bi čimprej dospeli do cilja in se osvobodili bremena. Zakaj vsi so bili prepričani, da je Svarun zaradi zmage od veselja ponorel, ker jih je tako obremenil. Dolga senca je ležala od griča po ravnini, ko je vojska dospela v podnožje. Brez reda, v divjih skokih, so se bojevniki zagnali v grmovje in plegli v rumeno listje in suho travo. Šleme so metali z glav, oklepe so s truščem butali ob tla. Smeh in krik se je razlegal pod gričem po vsej gošči. Bilà je neurejena in nebrzdana četa svobodnih ljudi, pijanih od zmage.

Tedaj pridrvi na konju med starce Svarun. Namrgodeno čelo, kakor jeznega Peruna, oči vse v ognju. »Na noge! Oblecite oklepe, šleme na glavo! Ali ste vojaki? Tolpa zdivjana! Posluh Svarunu, starosti, sicer me vrzite s konja in prebodite me in srce mi izpulite pa ga obesite na vejo za vabo volku in lisici! Bolje bo očetnemu srcu v črevesu zveri ko v prsih, ki naj vodijo vojske s takimi ljudmi. Na bese, sramota nad vas!«

Iztok je planil med mladce in govoril Svarunovo povelje. Z dvignjeno roko je veleval, njegove besede so padale med Slovence kakor kladivo, pod katerim vse klone. Vrvež je potihnil, trume so se dvigale. Zdelo se jim je, da jih davi sama Morana za glasne goltance. Svarun je bil kakor grozeč bog, ki utegne treščiti z ognjem mednje, in Iztok se jim je zdel za čevelj višji in njegova pleča so bilà kakor hrib.

»Ko ugasne sonce — poglejte, sence so že podaljšane — tedaj se dvignemo in pojdemo do mosta, pa čez in nad tabor. Preden bo polnoč, boste zahvalili Svetovita, ki mi je vdahnil ukano!«

Vojščaki še zdaj niso razumeli, kaj misli. Mnogo upornih misli se je dvigalo, ko so povézovali šleme na glavé in pripenjali oklepe. Z vprašujočimi očmi so buljili v starosto, ki jih je uvrščal v red prave bizantinske vojske.

Sence so se iztegnile, zatrepetale in izginile. Sonce je utonilo.

»Naprej!«

Iztok je jezdil prvi.

Molče je korakala četa za četo. Spremaj težko oboroženi, v sredini svobodni Slovenci, zadaj lokostrelci in pračarji. Bil je molk, pod nogami je hrumela stepa. V sivem mraku so zagledali Donavo, širok, globok pas preko ravnine. Na pasu črna proga. Proti njej je obrnil Iztok konja.

»Pripravite kopja, sekire in meče!«

Iztok se je okrenil in sporočil povelje. Šlo je šepetaje od ust do ust. Jermeni so izpustili sekire, ročaji mečev so tičali v krčevito stisnjenih rokàh, kopja so se povesila. V vojščakih se je zbudila strast, ukresal se je ogenj in želja po boju.

Za črno progo se je dvigal četverkot, iz katerega je puhtel dim. Iztok je zamahnil z mečem proti dimu. Vse oči so obvisle na taboru.

Zmračilo se je popolnoma. Siva megla, kot tančica, je priplula navzdol po Donavi. Sto korakov so bili še od mosta. Dve temni senci sta se premikali pred njim. »Straža,« pomisli Iztok. Sklone se na levo, sklone na desno in šepetaje naroča. Hitreje je nato stopil konj, vojščaki so pritiskali za njim.

Dojezdil je tik pred most. Meseca še ni bilo. Straža se je dostojno umaknila na desno in levo in pozdravila Hilbudija. Ali že sta počila dva oklepa, mogočni sulici, zagnani z vso silo, sta predrli čuvajema prsi. Zgrudila sta se in kriknila. Toda krik je zaglušil hrup na mostu. Grmeli so plohi pod nogami vojske, ki je hitela čez reko.

Tedaj se veselo oglasijo trombe z okopov. V taboru se dvignejo plamenice, vrata se na stežaj odpro.

Takrat je v trenutku razumela vsa vojska Slovencev Svarunovo ukano. Bizantinci so mislili, da se vrača zmagoviti Hilbudij z ujetniki.

Sloveni so se zagnali divje na most, zakričali in zatulili da je zaječalo ozračje, in udarili z groznim navalom na tabor.

Iztok je bil že med vrati. Straža je ostrmela. Vrgla je plamenice ob tla, najhrabrejši Sloveni so se zapodili skozi dveri. Udarile so sekire, pokali oklepi, tolkli in klali meči. Nastala je grozna zmešnjava. »Sklavenoj, Sklavenoj*!« je bučalo po taboru.

Na sredi pretorija pred Hilbudijevim šotorom je bilà bliskoma zbrana četa. v taboru se je pojavil Hilbudijev duh. Hipoma so se dvignili meči, telesa so zakrili štiti in nastala je nepredirna stena, ob katero je butalo valovje Slovenov. Svarun se je zmotil, ker je mislil, da bodo Bizantinci neoboroženi. Kadar koli je Hilbudij odjezdil na pohode, je morala biti posadka noč in dan pripravljena, da bi mu priskočila na pomoč, če bi bilà sila. In zato se je razvnel tako grozen boj, kakor ga še ni doživel nihče izmed vseh vojščakov.

Ko so Sloveni zunaj tabora zaslišali krik in stok in lomljenje oščepov, so se zagnali na okope, lezli drug na drugega in se pehali preko lesenega zidu. Od vseh strani so se drevili v ta bor in se valili na sredo v strašno živo kopo, ki je štrlela od sulic, se svetila od mečev — kri je brizgala, trupla so se grmadila na tleh. Spotikali so se in padali borci drug čez drugega v gorko mlako krvi. Mogočna stena bizantinskih vojakov je pokala, se preklala, se zopet strnila in grozno sekala z meči krog in krog. Vedno večji hudournik je treskal vanjo, stena se je začela umikati, nenadoma se nagne, Sloveni pritisnejo, stena pade. Toda v istem hipu se odpro vrata na zapadni strani tabora, skozi vdre bizantinska konjica, ki jo je štitiła doslej živa stena. Zarezala se je v tolpo nagih Slovenov, meči so se pogrezali v živote, na levo in desno so padala trupla, konjica si je presekala pot in odvihrala proti jugu v nočno temino.

Stokanje, vzdih, hropenje in grgranje se je razlegalo po taboru. Sloveni so drli čez okope in v divji gonji pehali drug drugega v jarke. Kdor še ni zasegel boja, je hrepenel po krvi, bil po mrtvih truplih in divjal v besni omotici.

Trobili so rogovi, starešine so klicali, gnali ljudi in jih tolkli. Vse je pobesnelo, vse zdivjalo in bati se je bilo, da se med seboj pokoljejo.

Svarun je velel zažgati plamenice. Tudi mesec se je počasi splazil na nebo. Na okopih je mrgolelo golih ljudi z dvignjenimi sulicami, z meči nad glavo, s kiji in sekirami v rokáh. Sredi tabora pa je ležala strašna žrtev Morane, vzdihujoča in hropeča, polita s krvjo in posuta z zlomljenimi kopji in s skrhanimi meči. A na dnu žrtev je ležal junak, nada slovenske vojske, pokrit s trupli — Iztok.

* Sloveni (grško)

SEDMO POGLAVJE

Minila je polnoč, okoli Hilbudijevega tabora pa je rohnел vik in krik. Krog in krog so goreli ognji, ob njih je bučala vojska kakor na pol blazna. Tabor je bil čisto oropan. S šotorov so potrgali volovske kože in ponjave ter jih razvlekli po ravnini. Razgrinjali so jih po tleh in se valjali po njih, se pretepali zanje, jih vlečali drug drugemu izpod telesa in jih trgali na kosce. Oplenili so žitnico in zalogo suhega mesa. Pulili so se za gnjati, raztresali žito, se preganjali od ognja do ognja in razgrajali vsi omoteni od slavne zmage.

Le modri starešine in stari vojščaki so sedeli resno ob Svarunovem ognju. Videli so, kaj počenjajo mladci, kako razgrajajo pastirji in ljudje, divji kakor volkovi, zavistni in nevoščljivi in pripravljeni na večno zabavljanje in pretep. Nihče se ni dvignil, da bi jih krotil in miril.

Poznali so dobro svoj zarod. Kakor mladi turi so rasli v gozdu pod svobodnim soncem. Komaj so se skolebali iz naročja materam, že so gonili jagnjeta v goščo in na pašnike ter nočevali pri njih in se bali samo težke roké starešine, katerega so spoštovali njihovi očetje, ker so ga sami izvolili in se prostovoljno podali njegovi oblasti.

Starešine niso pogrešali nobenega tovariša. Mladina je naskočila prva, pustili so ji krvavo delo in ostali izvečine zunaj tabora. Toda na njih licih je bilo vendar veliko in ponosno veselje nad zmago.

Samo Svarun je bil žalosten, tako žalosten, da se je sključil v dve gubé — ponosni starosta, zmagalec tako drzovitega Hilbudija. Edina opora njegova, Iztok, ki je dokazal v tej vojski, da bo vreden sin slavnega rodu Svarunov, ta sin je ležal kakor mrtev blizu ognja pod platnenim šotorom.

Ko je ponehal boj, oče ni miroval, dokler niso izvlekli izpod grmade mrličev sinovega trupla. Udrle so se mu solzé, ko so dvignili Iztoka, vsega v krvi. Svarun se je zgrudil nanj in se razjokal.

Nenadoma se je dvignil.

»Ni še mrtev! Srce je vztrepetalo!«

V očeh mu je zažarelo upanje.

Ponesli so mladca iz tabora, razpeli šotor in ga položili vanj. Svarun je poklical vrača, ki je bil mogočen v rodu Slovenov in čaščen pa spoštovan kot velik prerok, ki mu bogovi razodevajo skrivnosti.

Vrač je slekel Iztoku oklep, odpel šlem in skrbno umival okrvavljeno telo ter iskal rane. Pritiskal je uho na srce in zadovoljno kimal.

»Živi, Svarun, tvoj Iztok živi!«

Rane pa ni mogel zaslediti.

»Udarjen? Omamljen?« je mrmral vrač.

Hilbudijev šlem, ki ga je imel Iztok, je bil presekán in zmlinčen.

»Omamljen je! Na glavo je udarjen s silno močjo. Iztok se zbudi, upaj, oče, in obljubi darov bogovom!«

Svarun je sklenil žrtvovati najlepšega junca, če se sin prebudi in ozdravi.

Vrač je velel očetu, naj gre iz šotora in ga pusti samega pri Iztoku.

Svarun je spoštljivo poslušal in se vrnil k starešinam ter čepel v mogočni boleti nemo med možmi.

Trenutki so se mu vleкли in plazili brezkončno. Oziral se je na zvezde, gledal po mesecu, pa vse se mu je zdelo prikovano na nebo, Nič se ni ganilo. V strašnem dvomu in čakanju je mislil starec, da premine, preden sine jutro. Kadar se je kdo približal ognju, če je zadonel vesel vzklik, se je stresel, privzdignil glavo in se ozrl. Upal je, da prihaja vrač z veselim sporočilom. A ni ga bilo.

Starešine so plegli in pozaspali. Takisto se je raztegnilo na travo pol vojske, ognji so pogašali. Le bučanje mladine, divje pesmi, prepir in prerivanje se ni pleglo.

Svarun si je tiščal ušesa in trpel v usodnem čakanju. Lezel je čedalje bolj v dve gubé, kakor bi se pogrezal hrib in izginjal v tla.

Pobledele so zvezde, ugašale in ginile na sivem nebu. Tedaj se dotakne Svaruna rahla roka.

Starec je vztrepetal.

Vrač ga je klical, na njegovem obrazu je bilo veliko veselje.

»Svarun, slavni starosta, tvoj rod ne umre, slava bogovom, Iztok pije vodo!«

Starosta je planil pokonci in odhitel v šotor. Iztok ga je veselo pogledal, krog ustnic mu je igral smeh. Oče je pokleknil k sinu in jecljal: »Iztoče, Iztoče, moj otrok . . .«

Ko je priplulo sonce, so tudi mladci obnemogli. Najhujši razgrajči so pocepali. Nikogar niso prebudili sončni žarki, vsa raván je bilà pokrita s spečimi telesi kakor z mrtveci. Edini Svarun je hodil pred Iztokovim šotorom, iztegal roké in hvalil Sonce ter šepetal molitve.

Proti poldnevu so se začela dvigati telesa, med vojščaki je zašumelo in trudne čete so zopet oživele. Od severa pa se je premikala proti Donavi dolga vrsta obloženih konj, črede ovác so meketale. Prihajali so iz gradišča z jedmi in pijačo.

Mnogo mladcev jim je šlo čez most naproti, kmalu so prignali konje in živino v tabor. Z njimi je prišlo mnogo deklet, sredi je jezdil ovenčanega konja Radovan s plunko v rokáh in bil nanjo novo zmagoslavno pesem, da so strune ječale.

Raztovorili so žito in med, pograbili ovne in jih začeli klati. Vse ležišče se je izpremenilo v velikansko slavnost. Povsod vrisk in smeh, petje in ples.

Radovan se je utaboril med dekleti, katerim so se pridružili mladi borci. Na starem parobku je sédel, godel, kar so dali prsti in strune, in pripovedoval vesele dogodke s svojega potovanja. Mladina se mu je smejala, da je zvenela dobrava od objestnega veselja.

»Hej, Radovane, zakaj si tičal v gradišču? Šel bi z nami pa bi bil godel, ko smo kovali Bizantince!«

Krepak mladenič je podražil godca.

»Zahvali mater, da se nisi rodil deset let prej. Zakaj za to čeljustanje bi bil poveznil plunko, mojo dragoceno plunko na tvojo črepinjo, da bi ne ganil več z jezikom. Tako pa si mlad in predrzen kakor žrebe — Radovan ti odpušča!«

»Pa bi bil opasal meč, skril plunko v hišo k dekletom in jo udaril z nami.«

»Nisem je udaril z vami, to je res. Ali res je tudi, da tako tuljenje, kakor ga zaženete vi, mladi volkovi, za vselej ogluši moja ušesa. Kdo bi mi potem ubiral strune? Mordà ti, ko je še srobotna trta prenežna za tvoje oslovske uhlje? Kdo bi redil Radovana, če bi ne mogel s plunko po svetu? Ti, kajne, ko še kozjega mleka nimaš, da bi ga dal lačnemu psetu. Molči, uš!«

Vsi križem so se zasmejali in Radovan je ponosno zaigral in zapel veselo pesem. Ali mladcem se je budila slà po Radovanovi jezi.

»Kaj si pa delal v gradišču, ko smo se mi bili za svobodo?«

»Dekleta je begal!«

Deklice so se zveselile.

»Oho, oho, Radovan, ali ti pokažemo!«

»Če so vaše ljube tako malo vredne, da bi se obešale na moje stare kosti, jih še ne maram ne!«

»Pa si zadnjič lagal, da je sama carica rekla, kako si zal.«

»Carica Teodora je pa modra ženska, tepci! In pa tisto je bilo pred leti, ko še nisem imel razoranega čela in gosjega perja v bradi!«

»Ej, da bi bil Hilbudij potrkal na gradišče, ali bi bil tekel Radovan v šumo kakor jazbec v jázbino! Škoda, da je prej padel in ti ni napravil tega veselja.«

»Bežal? Kdaj sem bežal? Pa povejte, dekliči, ali nisem sédel noč in dan na okopih in stražil gradišče kakor ris v bukovi kobalji?«

»Čepel si na okopih, Radovan, pa si se tresel.«

»Seveda sem se tresel od poželenja, da bi svetu pokazal kak junak je godec Radovan, če je sila.«

Brenk — brenk — brenk.

Zapela je plunka, deklice so si podale roké in vse se je zavrtele okrog veselega godca.

Ko so se oddahnili, je odbral Radovan nekaj mladcev in odšel z njimi v tabor.

»Dobimo, gotovo dobimo, poznam Bizantince! Brez tiste božanske pijače niso. Med, nič ne rečem, tudi ol — dobra pijača, ampak — vino . . .«

Radovan se je poželjivo obliznil.

Na potovanjih križem sveta je že večkrat godel v taborih Bizantincev. Vojaki tudi v taborih niso zatajili strasti, s kakršno so takrat vsi ljubili gledališče in cirkus. Vsak potepuški skakač, na pol prismojen pevec, gobezdavi glumači in razuzdane plesalke, vse je bilo čislano in dobro plačano. To je Radovan vedel, zato se je kaj rad pridružil pokrajinskemu taboru, kjer se mu je vedno zelo dobro godilo. Zato je tudi vedel, da ima vsak tabor klet za vino.

Radovan je iskal kleti. Sicer je bilo vse razvaljeno in razdejano. Le posamezni koli so štrleli kvišku in vmes je ležala pomendrana pšenica in ječmen.

»Tukaj bo! Žitnica je bilà tod — vino ni daleč!«

Začeli so pridno iskati, valili so hlode in vlačili proč mrtva trupla, ki so ležala nepokopana.

Radovan je previdno trkal z nogo ob tla. Nenadoma je votlo zadonelo. »Stoj, mladec bedasti, sem, sem! Klet je tukaj! Moja peta je več vredna ko vaši nosovi!«

Odvalili so nekaj brun, odpahnili prevrnjeno telégo na dveh kolesih, posnažili prostor in pokazale so se deské majhnih vrat v tleh. Priklonili so se, zgrabili s krepkimi rokami, zapahi so počili in pod njimi se je odprla jama, v katero je držala strma in ozka lestva.

Radovan je smuknil prvi v odprto klet. Veselo je zakričal in zavriskal, prijel prvi lončeni vrč ter nagnil pa pil, da je pijača glasno klokotala, ko je vrela po grlu. Zaloga je bilà dokaj obilna. Visoki, podolgovati vrči z močnimi ročkami, žgani iz rjave gline, so sloneli drug ob drugem pri steni. Od stropa je viselo na vrveh mnogo mehov, napolnjenih z vinom.

Sloveni so dvignili vino iz kleti. Vsak je zgrabil vrč in ga odnesel. Radovan pa je cijazil velik meh, ki ga je v kleti pregriznil, da je poskusil kapljo. In bilà je izvrstna.

Ko so drugi zvedeli za klet in vino, je vse drlo v tabor. Suvali so se v odprtino, pili kar iz vrčev, dvigali jih ven in nosili k ognjem, kjer so se cvrli koštruni.

Začelo se je pitje in pijančevanje; rajanje in petje, prepiri in pretepi, dokler niso na noč omagali na pol trudni, na pol vinjeni in pospali kakor brezdušni. Sam Radovan je zadremal s plunko na kolenih, se zagugal in se zleknil po tleh in si za zglavje dal plunko, ki je imela potrgane strune.

Ko je mlada vojska divjala in se pulila za vino, je ležal Iztok pred šotorom. Poleg njega je postavila Ljubinica lepo roženico najboljšega medu; samá je sedla k njegovim nogam in mu zrla v lice.

»Iztok, sam Perun te je otel Morani. Najlepše jagnje sem mu žrtvovala, ko si odšel. Perun je milostljiv.«

Brat jo je hvaležno pogledal. Na licu se mu je zmračilo

in posvetilo kakor vera in dvom. Dvignil se je in podprl ob komolec. .

»Nikar, bratec, morda je bolje, če ležiš. Vrač je tako nasvetoval!«

»Ne boj se, Ljubinica! Bolečine so majhne.«

Segel si je vrh glave.

»Iztok, pripoveduj, kako si se bojeval? Izpod mrličev so te potegnili — in ti živiš! Perun je velik!«

»Mračno je v mojem spominu. Vem dobro, da sem prvi vdrl skozi vrata v tabor. Za menoj kakor ovni mladci iz našega gradišča.«

»In vsi so padli!«

»Vsi so padli? Oj, Morana!«

»Tebi je prizanesla, zahvalimo jo!«

»Ljubinica, ne veš, kako se boré Bizantinci! Steno so naredili pred menoj iz ščitov in izza njih so švigali meči kakor strele. Udarjal sem, ali šlemi so bili kakor naklo. Meč se mi je krhal in prelomil. In tedaj me je zadelo orožje na glavo, zavrtelo se mi je, omahnil sem in zagrnil me je plaz tovarišev.«

»Glej no, na glavo, in še rane nimaš! O, velik je Perun!«

»Dušica, da nisem imel šlema, bi me ne bili oteli bogovi.«

»Šlema?«

»Hilbudijev šlem, ki je v šotoru. Prinesi mi ga!«

Iztok je vzel razklani šlem v naročje in ga dolgo ogledoval.

»Kako lep je, z žlahtnim kámenjem posut.«

»Smrti me je otel, Ljubinica.«

Izluščil je z nožičem bisere iz križa.

»Pol tvojih, pol mojih, sestra. Na zlate obročke jih naberi in nosi v kodrih okrog senèc.«

»Za spomin na brata!«

»Jaz pa za spomin na vojsko!«

Vsul je kamenčke v majhen, s srebrom okovan rožiček ki ga je nosil na pasu — talisman slavne vražarice. Večer se je plazil na zemljo. Iz zemljé so kipele megle.

Vsa vojska je že molčala.

Le Iztok je še bedel v šotoru, si podpiral razbolelo glavo in premišljal.

»Sloveni smo zmagali. Res. A pravzaprav je zmagala očetova modrost. Ukana je zmagala, ne mi. In vendár — treh bi se lotil takole na paši, treh in štirih Bizantincev vsak Sloven ali Ant! Ali to orožje in to bojevanje! Čemu nam divja moč?«

Spomnil se je povesti, da je nekoč majhen rod Slovenov prodal Bizantincem gradišče, mnogo hčerá v sužnost, govedi in ovác, da so odkupili sebe. In ko so prišli bizantinski vojaki po izgovorjeno odkupnino, so žené pljuvale svojim možem v obraz in kričale: »Takahle poniglavcev ste se zbalí? Sramota! Ali ste vojščaki?«

Iztok je premišljal, kakšna četa bi bili združeni Sloveni če bi se znali vojskovati. Potrkali bi samemu Bizancu na vrata. Koliko manj je bilo Hilbudijeve vojske! In napadli so jo iz zasede, ukanili tabor, pa je več Slovenov med mrličí kakor sovražnikov. In nocoj naj pride sto konjikov s Hilbudijem na čelu, pa požanjejo in razpode veliko vojsko Slovenov na vse vetrove. Tolpa bi zatulila, vsako povelje bi bilo zaman, peščica bi zmogla tisoče.

Iztoku se je užalilo. Prvikrat se je pomeril v boju, pa se izšolal, da divja, krepka sila še ni vse. Zavedel se je, da bo moral v kratkem zagospodariti namesto Svaruna, da učaka čez leta mordà čast staroste, da bo vodil vojske . . .

Težka glava mu je zdrknila z roké na ležišče, temne misli so hrepenele in blodile po prihodnosti.

OSMO POGLAVJE

Drugega jutra je sklical Svarun vse starešine, velja ke in stare, izkušene bojevnike v bojni posvèt. Zaukazal je red in mir v vojski. Sešli so se sivoglavi možje in Svarun je spregovoril: »Možje starešine, slavni bojevniki, končana je vojska in ni končana. Perun je velik, zagrmel je, ko smo mu žrtvovali pod lipo, pa se je držal svoje gromke besede. Sovrag je poteptan, sije nam svobodno sonce, proste so naše črede. Sloven je to, kar je bil nekdanj in kar mora biti na veke. Hvala Perunu, pod lipo mu zakoljemo zahvalnih obetov!

A pravim vam, vojska ni končana. Kdo bi puščal sredi njive plug in hodil ob lepem vremenu domov? Zastavili smo plug, brazda je široko zazevala, — torej, bratje, naprej! Pojdimo samo po drobtinico tistega hleba, ki nam ga je tri leta jemal Hilbudij. Mrazovi so letos še daleč, udarimo v déžél sovragov, povrnimo si, kar nam je ugrabljenega. Drobnico za drobnico, goved za goved, pa kršččnikov in kršččnic naženimo domov, da bodo pasli, sejali in želi namesto naših ubitih sinov. To je misel vašega staroste, ki ste ga sami izvolili, da hodi v sivih letih pred vami in se vojskuje z vami.

Starešine, veljaki, govorite modre besede!«

Vstal je starešina Velegost, zelo bogat in ugleden Sloven: »Pol hlapcev mi je padlo v sedanjem boju, dva sinova ležita na polju, pa pravim: sebe še imam in še dva sina in vsi naj pademo, če treba, samo da se maščujemo in izterjamo dolg. Svarun je moder, njegov nasvet je misel bogov.«

»Izterjajmo dolg!« so ponavljali Sloveni.

Starešine rodu Antov so molčali. Pomenljivo jih je gledal Svarun. Skrb in strah sta se mu plazila po obrazu.

»Bratje naši, Antje, više od nas stanujete, pa res niste toliko trpeli pred Bizantinci kakor mi. Ali če hočete biti varni, zidajte zid pred seboj! Zid smo mi, vaši bratje. Primaknite svoje kamne, trde kamne, kakor ste se izkazali v tem boju, k skupnemu zidu, da boste mirno spali s svojimi družinami in varno pasli črede!«

Dvignil se je antski starešina Volk.

»Bratje Sloveni, zima leži pred durmi in trka. Tam v gorah nas zasači pa nas ujé kakor zver. Ne izkušajmo bogov! Dovolj so nam dali to pot! Vrnimo se mirno domov do pomladi. Potlej se zberimo in udarimo čez Donavo!«

Antje so starešini glasno pritrdjevali. Sloveni so gubančili čela in mrmrali.

Vstal je Svarun in skušal z rahlo besedo pomiriti razdor.

»Starešina Volk, tvoja misel je modra. Ali pravim, da ni moder, kdor si zakolje jagnje in ga speče, potem pa ga pusti in odide z lačnim želodcem.«

»Mi ne gremo, hočemo se do sita najesti,« rohné Sloveni.

»Ne samo vi! Starosta mora biti pravičen. Antje so bili verni tovariši in so prišli od daleč nam na pomoč. Ali naj zastonj lomijo kopja, zastonj krhajo meče, zastonj izgubljajo glavé? Ne. Plačilo se jim spodobi po delu. Mi ga ne moremo dati, toda zanje gremo ponj tja, kjer ga je obilo.«

Pa se je oglasil Ant Viljenec, bogat in bahaški starešina.

»Volk je govoril pravdo. Mi ne prosimo plačila. Če bi ga pa iskali, je povedal Volk, da lahko dobimo bridko plačilo v zobeh zime. Zato se mi vrnemo. Daleč je naš dom — bodimo modri in nikar požrešni kakor tisti, ki je že sit še jedel in poginil.«

Antje so zahrumeli in v en glas zahtevali, da se vojska vrni.

Svarunu je bilo bridko. Pekla ga je ta nesloga. Nobene posadke ni več ob meji, svobodno bi šli v déžél in naplenili bogatih plenov, pa Antje nočejo. Poskusil je še enkrat.

»Lepo je, da želite domov. Z velikim veseljem vas pospremimo. Ali ko bi vprašali svojo vojsko, bi morda mnogi želeli, da igraje pridobe več v mesecu, kakor jim postori drobnica in goved leto in dan. Povprašajmo jih!«

Za besedo poprime Volk.

»Tisto naj velja, če bo kaj izdalo. Zato se skleni posvèt do jutri!«

Starešine so se razšli — dve veliki gruči — na levo in desno.

»Svarun meni, da bi le Sloveni gospodarili,« so godrnjali

Antje.

»Nalašč ne!«

»Kako velevala svobodnim možem!«

»Kakor hlapcem!«

»Ljudem povemo!«

»Nihče ne pojde z njim, tudi ne sme!«

Sloveni so zabavljali na Ante.

»Uporniki!«

»Samo da je vojska razdvojena!«

»Mar naj gredo v Bizanc gonit cesarjeve mline!«

»K ženskam naj gredo, da jim pogrejejo kožuhov na hrbte ker se tako boje zime.«

»Mar jim je zime! Volk je volk.«

Svarun je ostal sam in bil bridko žalosten. Iztok se mu je približal.

»Oče, tvoje lice je tožno. Kak posvèt, da si povesil glavo?«

»Iztok, sin moj, pomni, da Sloven ne bo srečen, ker ni složen. Oblaki se potegnejo čez njegovo svobodno sonce, oblaki, tako gosti, da jih morda ne predre več vesela luč.«

»Oče, Sloveni se moramo spreobrniti. Oče, jaz jih poboljšam, ko bom starešina. In vojskovanja se moramo naučiti, vojskovanja od sovražnikov, če ne, bomo tepeni.«

»Iztok, jaz ležem v kratkem; dih Morane ni daleč. Ležem ali brez upanja. Samo da ležem k očetom — svoboden!«

Starec je sklonil glavo in umolknil. Iztok ga ni ogovarjal v resni žalosti

Tisti dan je bilo med vojsko mnogo prerekanja in modrovanja. Pretresali so se pogovori starešin, tu so se hvalili, drugod grajali. Antje so silili na povrat, Sloveni so tiščali za pohod proti jugu.

Nenadoma je prerekanje utihnilo. Na vzhodu ob Donavi se pojavili konjiki. Vojska Slovenov je pograbila orožje. Deklice in ranjenci so morali hitro čez most, da se ognejo boju. Iztok se ni zmenil za bolečine v glavi. Zbral je najboljše strelce in jih postavil, da pospo konjico s strelkami v bok.

Ali bolj ko so se bližali jezdec, bolj so Sloveni dvomili, da bi bila to sovražna četa. Noben oklep se ni zableščil, jahali so raztreseno in brez reda.

»Huni! Huni!«

Kakor en glas se je razleglo, ko so jih spoznali. Orožje je omahnilo in radovedno so čakali prihoda.

Prvi je jezdil Tunjuš, glavar. Konj mršav in slok, same noge, toda vztrajnih in trdnih mišic kakor bivolova žilavka. Hun je mislil, da prijezdi do tabora Bizantincev, zato se je strmé začudil, ko je ugledal vojsko Slovenov.

V trenutku je izprevidel, kaj se je zgodilo. Naglo se je potuhnil in prijazno vprašal po starešini Svarunu. Prijezdil je pred šotor in pozdravil starosto s konja.

Tunjuš je bil čokat mož oglatega telesa. Debela glava mu je tičala globoko med rameni, vrat kakor starega junca, nos potlačen, po bradi redke kocine, oči majhne in žive, ki niso bile nikoli mirne — kakor dve črni iskri so švigale izpod čela. Na glavi je nosil čepko, preko prsi tanek oklep iz roga, čezenj vihrajoč škrlatast plašč. Suha bedra so pokrivala kocinaste kozlovske hlače.

»Svarun, največji junak si, ker si zmagal Hilbudija. Največji na svetu, tako ti pravi Tunjuš, potomec Ernaka, sina Atile.«

»Kam pot? Razjahaj, sedi k nam in jej!«

Tunjuš je zlezel s konja.

»V Bizanc, da nalažemo carja in dobimo denarja.«

Tunjuš se je zakrohotal.

»Upravda je mogočen; ali se ga ne bojiš?«

»Mogočen? Ti si mogočen in jaz sem mogočen, ki pozna meč in kij. On pa sedi na zlatem stolu, svaljka med prsti popisane oslovske kože in pestuje svojo lepo babo, ki je vlačuga, da je Tunjuš še svojemu konju ne priveže za rep. Njemu se samo reče: cesar, barbari se dvigajo — in takoj odpre skrinje in naspé zlatá ter moleduje: Tunjuš, pomiri, plačaj, nà zlatá in srebra!«

»Ne verjamem. Upravda ima Hilbudije! To so besi! Kdor ima takšne vojake, lahko sedi na zlatem stolu!«

»Hilbudij je bil samo eden! Sedaj je zemlja prosta. Pred Bizanc greš lahko, če utegneš in se ti ljubi!«

»Ej, šel bi, pa Antje, Antje . . .«

Tunjušu so zažarele oči.

»Saj dovoliš, da prenočijo moji v taboru. Jutri krenemo dalje!«

»Naši gostje ste. Kar imamo mi, tegà ne pogrešajte vi.«

Huni so se pridružili Slovenom. Tunjuš jih je pozdravljal in počasi prišel do Antov, kjer je legel med starešine.

V Iztoku je medtem dozorel drzen sklep. Počakal je Radovana.

Sedèl je proč od vojske za samotnim grmom in vezal potrgane strune na plunki. Obraz mu je bil čemerren, zavrt v jezne oblake. Ko se mu je približal Iztok, se je ozrl nanj izpod čela in se ukvarjal dalje z delom.

»Radovane, tako sam? Godec — pa za grmom čepiš.«

Ni mu odgovoril besedice. Ošinil ga je z ostrim pogledom izpod tršastih obrvi.

»Drenove volje, Radovan! Živinski si se napil bizantinske pijače.«

Godec ga je pogledal sršenasto razkačen.

Iztok je sédel kljub temu mirno poleg njega in dolgo molčal.

»Striček, ne bodi hud, vprašal bi te važnih reči!«

»Vprašaj!«

»Ti greš v Bizanc?«

»V Bizanc! Pri teh divjakih mi ni biti. Raztrgali so mi strune, volkodlak jih srečaj!«

»Ali me vzameš s seboj?«

»Sin Svarunov, bodi moder in ne nori! Zate je dom, za sina staroste, zame — godca — potepanje križem sveta.«

»In vendàr pojdem, ker hočem, ker moram.«

»Bizantinec ti je z udarcem skalil možgane! Ne govori neumnosti! Ostani doma in ne ubijaj svojega očeta. Pomisli, da si sedaj edini sin.«

»Prav zato hočem v Bizanc.«

»Šetek te je otvezel na vrv in ti zadavil pamet. Zatožim te očetu, da si nareže šib in te spokori.«

»Striček, bodi usmiljen, vzemi me s seboj. Znam peti, lepo peti!«

»Norec je kakor voda. Samo naprej, nikoli nazaj. Razodeni, kaka slà te vleče na pot.«

»Naučil bi se rad po bizantinsko vojevati!«

Radovan je na široko razkleščil usta. Buljil je dolgo vanj oči, držeč v vsaki roki konec utrgane strune.

»Po bizantinsko vojevati! Saj se znaš po slovensko, dokazal si prav te dni, kakor pravijo mladci, ki so bili s teboj!«

»Ali Bizantinci znajo bolje. Tudi jaz hočem takisto.«

Radovan je tehtno pomislil, ko je vezal utrgano struno.

»Ne rečem, lepa je tvoja misel. Sam cesar bi bil vesel takega vojaka. Ali vedi, da pošiljajo barbore prve v boj in da se težko še kdaj vrneš živ.«

»Perun me bo varoval.«

»Dobro! Moški dečko si, morda te išče sreča. Vzamem te s seboj — in ko prvokrat ganeš za mano z nogo, tedaj si moj sin. Razumel?«

»Tvoj sin, očka dragi!«

»Ali te je videl Tunjuš?«

»Ni me!«

»Ne sme te. Tunjuš je zvitorepnik. V Bizanc gre, tam naju prodá Upravdi za stare konjske brzde. Zato sem se mu skril tudi jaz. O tej vojski ne smeš vedeti besedice.«

»Ne besedice, očka!«

»Ne kaži se Hunom. Ponoči izgineva. Toda premisli dobro da tvoj oče umre od žalosti!«

»Ne umre. Deset sinov je padlo, pa ni umrl.«

»Dobro. Pripravi se. Obleci prteno haljo in vzemi kožuš ček s seboj, v hemških gorah naju bo zeblo. Orožja ne jemlji. Samo nož skrij za pas. Včasih se potrebuje.«

»Tudi dva konja vzamem.«

»Ne smeš. Pevci in godci hodijo peš. Tudi ne mudi se nama nikamor.«

»Toda molči, očka!«

»Molči ti ter se prikrij Tunjušu. Zvečer, ko vojska poleže, pri tem grmu!«

Iztok se je veselo poslovil. Po njem je vrelo. Bujne slike so mu plesale pred dušo. Sanjal je o vojevanju, sanjal o lepem Bizancu, sanjal, kako se vrne nekoč domov učen in spreten vojak, doma ga izvolijo za starosto. Toda če umre kdo vé kje, če ne uzre nikoli več Slovenov, ne očeta ne sestre Ljubinice? Srce se je vojskovalo in obotavljalo.

Radovan je vezal strune, mislil in si izmislil: »Naj gre, drzni mladeč! Živel se bo prijetneje, če bova dva. Pogleda cirkus v Bizancu; pa se mu bo zazehalo po ovcah in na pomlad ga privedem nazaj. V bizantinske vojake ga ne pustim, ne, nikoli ne. Do smrti bi me grizlo v srcu.«

Ko je Tunjuš oblastno ležal med antskimi starešinami, je iztegnil kmalu vohunske tipalke in pozvedel mnenje Antov glede pohoda proti jugu. Dobro je vedel, da so posadke ob cesti, ki drži preko Hema v Bizanc, tako majhne, da bi jih združeni Sloveni po Hilbudijevem porazu igraje ugnali in si nabrali neizmerne plena.

Ali Tunjuš je skrbel zase.

»Torej ne greste s Svarunom na jug?«

»Ne!« so odgovorili starešine.

»Pameten odgovor! Veste, da je Tunjuš, potomec Atila vaš zvesti prijatelj, zaveznik vseh Slovenov. Atilova kri bi se usmradila v mojih žilah, če bi vam ne govoril resnice. Povem vam, da je do Bizanca še deset poveljnikov s četami, ki so gorji od Hilbudija. Ne nosite svojih teles volkovom za večerjo. Vrnite se in veselite se zmage!«

»Čujte! A Svarun? Oholi starec tišči na jug!«

»Svaruh je velik vojak. Tudi njegova volja je železo.

Zato se ne pričakajte v vojnem svetu, mirno in tiho se vrnite.

Svarun osamljen ne more na jug, obrne se za vami.«

Vsi starešine so hvalili veliko ljubezen Tunjuševo, se razšli med svojce in povedali, kar so jim razodeli Huni. Antje so se skrivoma pogovarjali in se ogibali Slovenov. Do noči je bila vojska razdeljena na dva tabora.

Tunjuš pa je večerjal pri Svarunu, hvalil njegovo hrabrost in zabavljal na Ante. Napil se je medu in vina. Drobne oči so mu tedaj obtičale na Ljubinici. Deklica se je stresla in stiskala na prsih obesek, dar slavne vražarice.

Prišla je temna, oblačna noč. Tabor je zgodaj podel.

Jutro se je počasi in zaspano svitalo. Svarun je stal pred šotorom in razmišljal, ali pregovori Ante, da udarijo proti jugu.

Tedaj pribežijo nenadoma od vseh strani starešine Slovenov in začudeni sporočajo: »Antje so izginili! Tabor je prazen! Tunjuša je vzela noč.«

Svarun je pritisnil roké k prsim, stisnil ustnice in se vrnil v šotor.

Šele proti poldnevu se je zopet prikazal. Na njegov obraz je leglo nekaj kamnitnega. Globoke brazde so bile še globlje in trde kakor razpoke v skali, kjer jih izdolbe kaplja v stoletjih. Sklenil je, da se napoti sam v deželo Bizantincev, da prižene vsaj nekaj plena domov po tako srečni zmagi. V gradišče je mislil poslati Iztoka, naj ga váruje in brani v sili.

Ukazal je, naj ga pokličejo.

Vsepovsod se je razlegel klic: Iztok, Iztok! Križema so tekali mladci in iskali. V tabor so šli, po okolici, v grmovje, na ravnino — izginil je dan, Svarun je zaman čakal, Iztoka ni bilo od nikoder.

Starec je pozval veljake in jim naznanil, da se je nehalo njegovo starostovanje. Takoj je zasedel konja, molčeč in mračen, pozval Ljubinico in svojce ter odjezdil še tisto noč čez Donavo. Doma se je zaprl v hišo in kakor ranjen lev preležal dolge dneve in še daljše zimske noči na ovnovi koži.

DEVETO POGLAVJE

Barbari, ki so prebivali krog Bizanca po Evropi in po Aziji, so na zimo radi zahajali v carsko mesto. Nekateri so vlačili dragoceno krzno s seboj, da so ga prodajali, drugi so hodili zamenjovat žlahtne kamne za tkanine in steklo, orožje in konjsko opravo. Toda ljudi s takimi nameni ni bilo veliko. Poglavitne množice so sestavljali klateži, potepuhi, ljudje brez doma in brez svojcev, ki so živeli od dne do dne, katerim je bil gospod, kdor jim je nasul več jedi in natočil boljše pijače. Bili so hinavci, zavrtni morilci, pretepači in tatje, godci in glumači — nekateri sicer ne razbojniki, toda lenuhi, ki so rajši jedli podarjen kruh, kakor da bi sami sejali in želi.

Premnoge so mikali zanimivi dogodki in bizantinski cirkus. To so bilà nemirna bitja, ki so nesrečna v redu in pokoju, ki nimajo obstanka na svoji postelji in pri svoji mizi: samo ven, v svet, brez smotra in namena.

Radovan in Iztok sta se ponoči spustila na dobro cesto, ki je držala od Donave proti Bizancu. Hodila sta spešno, da bi se čim dalje odtegnila taboru preden bi ju pogrešili.

Proti jutru sta zaslišala konjski skokot.

»Za nama gredo,« omeni Iztok.

»Sinko, ne boj se! Kdo bi bil tako neumen in tako moder da bi mu kanila v pamet taka misel: Iztok na poti v Bizanc!«

Topot se je bližal. Radovan je trdil, da se ni ničesar bati, pa jo je vendàr pobrisal v gosto grmovje ob cesti in potegnil Iztoka za seboj.

Nista dolgo sedela v skrivališču, ko se pridrevi konjica mimo.

»Tunjuš!« sikne Radovan.

»Tunjuš!« ponovi Iztok.

Huni se niso ozrli ne na levo ne na desno: kakor privezani so sedeli na konjih. Nekateri so se naslanjali z glavami na konjske vratove in dremáli, dasiprav so jezdili silno hitro.

Radovan je dvignil pest, ko je odvihral mimo rdeči plašč.

»Sinko, Tunjuš je smrdljivec! Boj se ga! Živi ob zvijači.«

»Pa je dober mojemu očetu!«

»Tvoj oče je slep, če misli, da mu je. Radovan, ki popótuje od Visle do Bospora, vse vé. Še enkrat: Tunjuš je smrdljivec, malopridnež, snetjavec.«

»Upravdi se laže, Slovene čisla!«

»Hahaha! Upravdi se laže in se ne laže. Njegov hlapec je. Med nami čeljustá in zabavlja čezenj, v Bizancu se plazi po vseh štirih z rilcem ob tleh kakor prašič in liže Upravdi čevlje. Med Slovene pa nosi razdor.«

»Razdor?« se začudi Iztok.

»Ali ne veš, da so Antje nocoj izginili preko Donave, ne da bi čakali posveta današnjega dne? Kdo jih je podpihnil? Tunjuš, snetjavec! Vse sem zvedel od Antov.«

Pekèt se je zelo oddaljil. Zlezla sta izza grmovja ter potovala dalje.

Bilo je temno jutro. Pokrajina neobdelana in zapuščena.

Tiho sta spela popotnika po cesti.

Iztok je povešal glavo. Megleno jutro, smrtna tihota, ponočni beg brez slovesa od očeta, od Ljubinice, vse ga je prevzelo, da se mu je užalilo. Skoraj se je kesal, ker je z begom prizadel očetu bridkost, kakršne mu ni vseh devet njegovih bratov, ki so padli pod mečem. In še to grenko razočaranje, da je Tunjuš hinavec! Ko bi bil imel lok in strelico in da je bil blizu tega Huna, brez pomisleka bi bil sprožil. Vleklo ga je s silo nazaj, da bi šel v tabor in povedal očetu o hunskem izdajstvu. Še niže je povetil glavo. Njegov korak je skoraj zaostajal za Radovanom.

Ta ga je tiho opazoval. Nekatere kratke ga je pogledal po strani in mu z veliko izkušnostjo bral z lica notranji boj.

»Pa se vrni, sinko!«

Radovan se je nenadoma ustavil. Iztok se je prebudil kakor iz sanj.

»Vrni se, Iztoče! Toži se ti po domu. Ni kratkočasna takale samotna pot, po kateri hodijo ubogi godci. Vrni se! Še je čas!«

»Ne, očka, naprej, naprej! Zamislil sem se, kar si govoril o Tunjušu. Zato je bilo žalostno moje srce.«

»Torej naprej! Pokonci glavo in pozabi! Na večer bova gotovo že v veseli družbi!«

Iztok je dvignil glavo, pozabiti pa ni mogel. Iskreno je želel in sveto prisegel na Peruna, da se mora še srečati s Tunjušem.

Proti večeru sta zagledala pred seboj prijazno dolino. Preprežena je bila z obdelanim poljem; na rebri je slonelo nekaj koč, ob cesti je samotarila majhna trdnjava. Pred vasjo je gorel ogenj.

»Vas Vreza,« omeni Radovan.

»Tisti ogenj netijo popotniki kakor midva. Družbo sva našla!«

Radovan je krenil s ceste preko polja naravnost proti ognju.

Kakih dvajset oseb je čepelo in ležalo po tleh. Nekateri so bili divji, čisto podobni Hunom, samo da so bili razoglavi in so imeli dolge lasé spletene v kite. Bili so rodu Varhunov. Sami so se radi nazivali za Obre; da so bolj sloveli in so se jih ljudje bali. Drugi pa so bili prebivalci izza Črnega morjá, alanskega rodu.

Ko sta se približala ognju, je Radovan udaril na plunko in zapela sta z Iztokom poskočno pesem. Vse se je zganilo in se ozrlo od ognja. Družba je planila pokonci in pričela poskakovati in kričati. Povabili so ju hitro k sebi, odgrnili pepel in izvlekli iz žerjavice kose pečene kozlovine.

Iztok se je čudil Radovanovi modrosti in pretkanosti.

»Slovena? Hej, od kod? Z vojske, kjer so počesali Hilbudija?«

»Zakaj naju žališ, prijatelj! Slovena sva, prihajava daleč od Visle in se ne meniva za vojsko. Kdaj je godec sukal meč? Kdaj je pevec tulil kakor volk?«

»Pij, godec, In ne jezi se! A Hilbudija so Sloveni vendarle poklali. Kakor podgane pred vodo so bežali tod mimo njegovi konjeniki in trosili strah pred Svarunom po deželi.«

Radovan je izpraznil rog z vinom. Natočili so še in dali Iztoku.

»Le pij, sinko, da poplakneš cestni prah in zapoješ kakor slavec.«

Zopet je zapela plunka, divji glasovi so jo spremljali z besedami, ki so bile znesene iz vseh rodov.

Ko so ljudje v naselbini čuli petje in godbo, so prišli radovedni k ognju.

»Bežite,« je kričal na pol nag Varhun, kosmat po prsih in bedrih.

»Bežite, Sloveni gredo! Dva sta že tukaj! Pohrustajo vas, iz vaših črev nastavijo lisicam zanke!«

Naselniki Tračani so se previdno bližali in obstopili popotnike. Dolgo si niso upali vprašati, kaj je s Sloveni. Ko jim je Radovan povedal, da sta srečala onkraj Donave slovensko vojsko, ki se je vračala, so se razveselili, da so poskakovali, se zadrevili v vas tolažit ženske in se kmalu z njimi vred vrnili; privlekli so s seboj jedil, sadja in pijače.

Začelo se je veselje, ki je plulo v divjih krikih pod pozno večerno nebo.

Tako je bilo potovanje Radovana in Iztoka. Včasih sta hodila sama, včasih se je valila z njima cela tolpa divjih pitij, na pol oblečenih, na pol nagih, ogrnjenih s starimi vojaškimi plašči, zašitih v kozje kože, odetih v lisice in medvede, ali pa v razdrapanih platnenih hlačah.

Večkrat se je tolpa razpršila po okolici, poplenila nekoliko, če ni dobila zlepa; koder se jim je dobro godilo, so ostali dalje in si nabrali brašna za pot.

A po cesti so naleteli tudi na bogate trgovce, ki so jezdili in imeli s seboj mnogo orožja in blaga, nekateri celo tovarne vozove.

Štirinajst dni sta se klatila na potovanju. Ušla sta zimi na Balkanu, prišla v veselo, rodovitno dolino reke Tonza, ki se izliva v Heber. Južne sape so jima vele nasproti kakor dih pomladi.

Iztok se je čudil krasnim poljem, ogledoval bogate domove in se veselil, da je šel z doma. Radovan mu je potoma vse modro razlagal in govoril, kakor bi bil doma na teh pokrajinah. Z bobnečimi besedami mu je opisoval Bizanc in veselje v njem ter pravil, da ga v osmih dneh gotovo zagledata.

Ko sta nekega večera zopet brez družbe hodila po samotni poti in zaman čakala, da bi dospela do ljudi, do hiš ali pa do ognjev, kjer bi v veseli družbi prenočila, sta poiskala hribec z gostim drevjem, da bi legla. A od ondod zagleda Iztok v dolini ogenj. Napotita se brezskrbno in veselo proti kurišču.

Kakor po navadi, je udaril Radovan tudi sedaj na plunko. Ta je bila vedno najljubša váruhinja in najboljša priporočilo, da so ju z veseljem sprejeli.

Toda Radovanu so v trenutku zastali prsti, Iztok ga je potegnil za haljo. A samo za trenutek. Prsti so ubrali hitro druge strune in oglasila se je divja hunska pesem.

Spoznala sta pri svitu ognja lice Tunjuševo. Leno se je obrnil glavar in pogledal Radovana.

»Pes, kaj lajaš in motiš sina Atilovega, ko dremlje?«

Iztoku so se zasvetile oči, roka je tipala po nožu, ki je tičal skrit za pasom, Radovan se ni dal zmotiti.

»Kadar je dremal po dobri jedi véliki glavar vseh glavarjev, slavni Atila, so mu godli godci. Tako govoré povesti slavnih Hunov. Zato naj tudi Tunjuš, sin njegov, počiva ob zvokih strune.«

Tunjuš se je na ležišču dvignil, pa je omahnil. Radovan je spoznal, da je pijan. Poleg njega je ležala prevrnjena lepa, pisana steklena posoda. Samo velikaši so zmogli tedaj, da so pili iz tako dragocenih kozarcev. Glavar je ukazal, da se godca sprejmeta in dostojno pogostita. Ročno so jima postregli Huni z večerjo. Jedli so jedi, kakršnih Iztok še nikdar ni okusil. Prinesli so jih s seboj iz Bizanca, zakaj Tunjuš se je že vračal.

Pretkani Hun se ni motil. Izprosil si je pot do samega cesarja Justinijana, ki je bil ves zbeگان in obupan zaradi Hilbudijevega poraza. Nikogar ni imel, da bi mu poslej varoval mejo na severu. Vojsko je potreboval za Italijo, za Afriko in zoper Perze. V veliki skrbi in žalosti je prebiral Salomonove knjige v poznih nočeh.

Tedaj pride Hun Tunjuš.

Po kolenih se je pridrsal pred cesarja, poljubil spoštljivo njegovo nogo in govoril v veliki ponižnosti.

»Hlapec se je priril v prahu do tebe, sonce nebeško, da ti pove važne novice.«

In Tunjuš je razlagal, da je razmetal vse imetje, da je sedaj berač, samo zato, da je razprl Slovene in Ante in otel državo na severu pred divjimi Slovenci.

»Sam Bog te je prinesel,« je vzkliknil Justinijan in v srcu obljubil zlato svetilko v cerkev sv. Sofije, Ukazal je dati Hunu denarja, da ga je divji Tunjuš komaj dvignil. Iskreno ga je prosil, naj ščuje Slovence med seboj, naj jih zaplete v boj, da ne bodo utegnili preko mej. Izročil mu je pergament s cesarskim pečatom, ki ga je priporočal vsepovsod, do koder je segala oblast Uprave.

Lahko torej, da se je vračal Tunjuš pijan od veselja in zadovoljstva. Ko sta se Slovena okrepčala, je Tunjuš ukazal, naj Radovan zagode in Iztok zapoje. Huni so plesali bojne pleske krog ognja, se spakovali z divjimi obrazi, metali kvišku krasne meče, se opotekali in padali. Tunjuš se je zviral po lepi preprogi, se krohotal in pil.

Radovana so že prsti boleli. A Hun je želel in zahteval novih pesmi; kričal bi bil, pa je samo še grčal, ker se mu je debeli jezik od pijanosti valil po ustih in se zatikal. Radovan je strahoma godel in godel vse hunske pesmi, kar jih je znal, da mu je znoj močil telo. Iztok je umolknil. Sedel je Radovanu pri nogah in gledal zamišljeno v ogenj.

»Poj, Sloven!«

Tunjuš je zatulil in z vso silo vrgel v Iztoka dragocen kozarec, da se je razbil.

Glavar se je zakrohotal, Huni z njim.

Iztok si je pohlevno otrebil koščke stekla s halje in si otrl kapljo krvi, ki mu je prisolzela iz majhne rane na prsih.

»Zaspanec, mačka krmežljava, zakaj nisi pel? Pa pojdi leč! Vsi spat, takoj! Eden h konjem, drugi pogasite ogenj in lezite. Veste, kaj nas čaka jutri! Epafrodit pride. Konji morajo biti napaseni, meči ostri — trgovec ima tovor, da se izplača nekaj kratov pošteno suniti. Mir — mir — spat —«

Glavar se je zleknil na preprogo in zadnje besede že bolj grgral kakor govoril.

Huni so naglo pogasili ogenj in se takisto vsi pijani zleknili po tleh. Le mlad Hun se je oddaljil in šel na travnik, kjer so se pasli konji. Za Slovena se nihče več ni zmenil.

Radovan in Iztok sta tiho odšla od ognja, poiskala pod grmom suhe trave in legla. Kmalu se je razlegalo hropenje in smrčanje spečih Hunov.

»Očka!«

Iztok je šepetaje potegnil Radovana za brado.

»Kaj bi, sinko?«

»Tunjuša zakoljem!«

»Norec, molči! Ali bi rad tičal na kolcu in se pekel na ognju kot koštrun!«

»Beži naprej, očka! Jaz ti rečem, da ga zakoljem! Mene ne ujemo!«

»Hodi svojo pot! Sin, ki ne posluša očeta, zasluži kolec v trebuh!«

»Ne, ne, očka! Tako pa ne! Jaz sem le mislil. Če ti ne dovoliš . . .«

»Molči in spi!«

Iztok je molčal, a zaspati ni mogel. V njem je kipelo po maščevanju. Izprevidel je dobro, da se Tunjuš vrne in Slovene dodobra razdvoji. Koliko bratske krvi se bo prelilo! Mordà pade tudi oče in sestro odvedejo Antje, da bo dekla, pastirica in žena kakemu garjavemu kozarju . . . V njegovi glavi so se dvigale grozne slike. Kri mu je plala, da je tiščal levico na razburjeno srce, desnica je krčevito stiskala nož. Še enkrat je poklical Radovana.

»Očka, naj ga! Bes je Tunjuš!«

»Sinko; poslušaj! Naj bo!«

Iztok je zadrhtel po vsem životu.

»Ali si razumel, kaj je govoril Tunjuš v pijanosti o trgovcu!«

»Hunski ne razumem vsega!«

»Radovan razume. Huni čakajo tu bogatega trgovca, ki ga jutri večer napadejo in oropajo. Domislil sem se, če bi ga midva rešila.«

»Torej zakoljem Tunjuša!«

»Ne. Ampak ukradi dva najboljša konja. Zajahava in sporočiva trgovcu, kaj ga čaka. Hvaležen nama bo, v Bizancu naju pogosti, Tunjuš bo pa klel in se obrisal za drage tovore. Razumeš, sinko?«

»Vse, očka! Ali konje straži Hun.«

»Naj zaspi, saj imaš nož! Jaz te počakam na koncu doline!«

Slovena sta se razšla, kakor bi izginili dve senci nesliš no v goščo. Radovan se je previdno plazil navzdol po bregu. Vedno je postajal in prisluškoval. Vse tiho. Le hropenje se je slišalo od ognja. Pot ni bila prijetna in kadar ga je prijel trn za haljo, se je vselej ujezil na Iztoka.

»Da vlačim tega kozla s seboj! Še ob glavo me spravi.«

A hitro se je pomiril in srce se mu je sladko zasmajalo, ko je pomislil na Tunjuševo jezo in na lepa darila, katera jima nakloni Epafrodit. Nekaj kratov je tudi pomislil, kaj bo če se pozneje sreča s Tunjušem.

»Ukanim ga!«

S to besedo si je zopet pregnal strah in hitel ob robu gozda proti odprti dolini.

Iztok ni mislil ne na glavarjevo jezo ne na trgovčevo plačilo, mislil je samo na maščevanje in hudo mu je bilo, da ne sme Tunjušu poriniti noža v srce. Toda očka hoče tako. Moral se je premagati.

Podlasica ne more hoditi oprezneje, kakor je hodil Iztok. Ni se ganilo, ni zašumelo v gozdu, koder se je plazil. V kratkem je že zaslišal hrzanje konj. Nekateri so se še pasli drugi so že poplegli.

Kje je Hun čuvaj?

Noč je bila dosti temna, ugodna zanj in neugodna, ker je bilo težko zapaziti stražnika. Priplazil se je toliko iz gozda, da je dobro videl konjske sence, črne lise, ki so se po malem premikale po travniku. Zaželel je tedaj, da bi ne bilo Radovana. Splazil bi se do kurišča, umoril prav tiho Tunjuša, se vrnil, planil na konja in odvihral. Ali Radovan je star, ne more tako jezdit. Zato je moral izslediti čuvaja.

Dolgo je čepel v visoki travi, upiral pogled na vse plati, čuvaja ni zagledal.

»Morda je zaspal, brez hrupa bi odpeljal dva konja.«

Že je sklenil, da se priplazi do živali, ko se nenadoma na nekem konju zgane dolga, črna senca.

»Oj volkodlak! Hun sedi na konju! Kako do njega?«

V trenutku je Iztoku ugasnila vsa pamet in prepričan je bil, da ga ne do!seže. Ščipal se je v čelo in vrtal, kako bi zvabil Huna s konja. Dolgo je premišljeval vseprek — nobene pametne misli. »Če bi posnel divjo mačko — ne bo ga blizu. Če bi zatulil kot volk — morda pride. Težko. Konje bi segnal na kup in še koga poklical.«

Kar se mu posveti. Zlezel je v grm in zaječal z milim glasom kot obupana deklica. Senca na konju se je zganila.

Iztok je zaihtel glasneje.

Senca je izginila s konja. Po travi so zašumeli koraki. Iztok je v temi že razločil obrise dolge, suhe postave, ki se je blizu grma ustavila. Prijel je za nož in se pripravil, da bi planil.

Ker se senca ni ganila, je vnovič zaihtel, zašumel v travi in se popel na parobek sredi grma.

Hunova senca se je naglo zganila in šla hitrih korakov proti grmu. Iztok je že razločil, da ima Hun meč v rokáh. Vroče mu je postalo, po koži je začutil mravlje. Pripravil se je na skok.

Hun je stal že tik pred grmom. Na pol glasno je vprašal: »Kdo je?« Iztok se ni oglasil. Čuvaj je nekoliko postal, potem se sklonil in razpognil grm. Zagledal je Iztokovo belo haljo. Iztok je še enkrat zaječal.

Hun je brezskrbno krivil in razpogibal veje. Ena se je že dotaknila Iztoka. Tedaj plane Sloven kakor mačka v Huna, ki sredi grma niti udariti ni mogel z mečem. Hun je kriknil, pa je komaj pol krika prišlo iz ust, Iztokova pest ga je davila, nož je zaškrtnil in Hun je telebil po dolgem v travo . . .

Iztok se je tresel v divji razburjenosti. Umaknil se je z rávni v hosto in prisluškal. Nič.

Skokoma je bil pri konjih, obrzdal hitro dva — brzde so bile privezane na vratu — planil na enega in izginil po dolini.

Na koncu doline se je pomolila bela postava Radovana iz gošče. Zajahal je. Kopita so zadonela po cesti, ki drži mimo Odrina v Bizanc.

DESETO POGLAVJE

Čemer se je prebudil Tunjuš v jutro, ko je sonce že sijalo. Krog oči je imel zakrvavljene kolobarje, težko glavo je naslanjal ob komolce in nejevoljno cmakal z usahlimi usti. Njegov strežaj je prežal na trenutek, ko se dvigne glavar iz spanja. Takoj mu je ponudil v lepi skodeli črnikaste juhe, ki jo je znal okusno pripraviti iz grenkih korenin in ptičjih jeter. Vselej mu je teknila, kadar je popival prejšnji večer. Tudi danes je segel po skodeli, srknil dvakrat, trikrat, nato pa izlil vse na tla.

»Vina!«

Zatulil je in se zleknil nazaj na preprogo ter si mencial skeleče oči. Strežaj je hitro natočil iz meha in stal kakor kip pred Tunjušem. Dolgo se mu ni zljubilo seči po kozarcu.

Tedaj je nepoklican pokleknil predenj najstarejši izmed Hunov, ki so hodili z njim.

»Moj gospod, sin Atile, najvišjega kralja, tvoj hlapec te pozdravlja in . . .«.

»Obrzdajte konje; natovorite jih in odrinite z blagom na sever. Kjer se obrača reka Tonsus na zapad, počakajte. Drugi takoj v zasedo nad Epafrodita!«

»Kakor si velel, gospod. Samo ene besede prosi tvoj hlapec!«

»Govori!«

»Zlo se je dogodilo ponoči! Konjski čuvaj leži umorjen, dva dobra konja sta ukradena.«

Tunjuševe oči so zažarele v jezi in se izbuljile. Z zobmi je zaškripal in udaril pred seboj klečečega hlapca, da je zastokal.

»Psi! Čemu ima gospodar pse, kadar spi? Da ga čuvajo! In vi me niste čuvali! Še psi niste, gnile gobe, mrhovina, preslaba za poštene orle! Daj mi korobač!«

Tunjuš je planil na noge, pograbil korobač in začel pretepati, kogar je zasegel, da je skelelo kakor ogenj. Umorjenega Huna je velel mrtvega pretepesti, ker je bil slab čuvar. Raztepenega trupla niso smeli zagrebsti, da bi ga za kazen požrli volcje in lisice.

Ko se je nadival in si ohladil jezo, se je vrnil na svoje ležišče. Najstarejše je poklical predse.

»Povejte, kdo je odvedel konje? Kdo je umoril čuvarja?«

Prijavil se je Balambak.

»Gospod, ti sam dobro veš, kdo je malopridnik, ki se je dotaknil tvojih konj! Ali ker zahtevaš, govori tvoj ponižni sluga. Balambak je šel in izmeril stolpinjo v blatu in izmeril stopinjo pri ognju. In glej, gospod, bila je noga tistega Slovena, ki si ga snoči prijateljsko gostil.«

»Tistega Slovena? Starca?«

»Mladca, gospod!«

»Za njima! Balambak, vzemi najboljšega konja in najboljšega tovariša, pa za njima! Do jutri zjutraj mi prineseš njegovo glavo. Zgini! Jezdi kot vihar in če oba konja pogineta! Vseeno! Glavo tega psa hočem!«

Balambak je izbral tovariša in konja. Vohali so po dolini za sledovi. Na cesti sta planila jezdeca v divji skokot; samo hunski konji so mogli vzdržati ta grozni pogon.

Tunjuš je ponovil prejšnje povelje. Otvorjene konje je poslal naprej, sam pa se je z oddelkom skril v zasedo.

Radovan in Iztok sta do jutra jahala kar moči hitro. Pot je bila gladka, nič klancev, in ob desni je šumela reka Tonsus. Konja sta bila sita in spočita. Iztok se je gibal na visokem hrbtu, kakor bi sedel doma v gradišču na mehki kožuhovalini. Radovanu pa so tekle znojne kaplje z belih las, se usipale čez čelo in drsele po dolgi bradi. Ko je sonce vzhajalo, je začel zaostajati. Zakaj njegov konj ni kazal toliko veselja kakor tovarišev. Kopit ni dvigal tako visoko in koraki so mu bili krajši. Glavo je le včasih dvignil, sicer pa jo dremotno povešal.

Iztok je čakoval Radovana, ga ogovarjal s prijaznimi besedami, naj prime tesneje za povodce. Zakaj na oči je bil Radovanov konj boljši in mlajši od Iztokovega. Ali žival je dobro čutila, da je ne vodi močna roka, da ji ne stiska bokov mlado, krepko koleno.

Radovan si je otiral pot s čela in godrnjal nerazumljive besede. Njegove košate obrvi so bile namršene, mrko je gledal med konjskimi uhlji v daljavo.

»Očka, menjajva za konje!«

»Na tvojem mi seveda ne bo trpljenja. O, jaz bedak!«

Jezno je sunil s komolcem ob plunko, ki mu je silila s hrbta. Z desnico je potegnil konja, da je visoko vzpel dolgi žilavi vrat in zacepetal.

»Tako, tako, očka!«

Spustila sta se v hitrejši dir, jahala drug ob drugem in molčala. Iztok je bil vesel, da je šlo urno dalje.

Večkrat se je skrivaj ozrl po ravnini cesti, se li ne dviga kje siv oblček prahu. In kadar se je ozrl, ga je vselej zaskrbelo. Če so Huni tatvino zapazili dosti zgodaj in jo udarili za njima, sta izgubljena. Sam bi jim ušel. Toda Radovan? Ne vzdržal bi.

Zato je večkrat skrivaj poglaval Radovanovega konja. A tedaj je Radovan vselej vztrepetal in z rokami zamahnil, da se ni opotekel.

»S konja me spraviš! Ubiješ me! Oj, takega sina!«

»Ne, očka! Toda naprej morava! Če se Huni dvignejo in za nama . . .«

Radovana je obšel strah. A izdal se ni. Stisnil je konja, kar so dale trudne noge, nategnil brzde in zopet je šlo v živahnem diru dalje. Pot pa se mu je v gostejših curkih pocdil po čelu.

Sonce se je bližalo poldnevu. Na levi in desni lepe doline so se pričeli dvigati višji hribi, ravnanje se je ožila po bregovih so se svetili sredi porumenelega listja beli domovi.

Pridržala sta konja, ki sta bila spenjena in trudna. Radovan se je ozrl na levo in na desno in po gričih.

»Da ga še ni, Epafrodita? V Odrinu popiva, Grk pijanski, Radovan pa trpi žejo zanj. Naj ga Tunjuš, čemu si me izpeljal, Iztok?«

»Ne huduj se, očka! Sam si svetoval!«

»Sam si svetoval, aha? Kdaj je godec rekel: Primi za nož in suni! Kdaj? O Morana! Kako sem sam lepo mimo popotoval. S teboj je trpljenje!«

»Radovan, razjahajva, če hočeš. V senco leževa, da se odpočiješ. Imam čutarico vina. Glej, zate ga hranim! Hunov menda ne bo za nama.«

»Ne bo jih? Kaj ti veš? Jaz samo to vem, da moram bežati, ko me bole kosti, kakor bi sedelo deset Mor na meni tri noči zapored. Oj Morana!«

Korakoma sta lezla po prašni cesti. Konja sta se pripogibala in trgala uvelo travo kraj pota.

»Daj mi čutaro!«

Iztok je segel za prteno haljo in privlekel precèjšnjo bučo iz nedrij. Pomolil jo je Radovanu.

Starec je nastavljal in pil z veliko žejo.

Tedaj je Iztok zagledal, da se dviga daleč pred njima prah. Začul je ropot koles.

»Očka, poglej! Morda je trgovec!«

Radovan je odstavil na pol izpraznjeno bučo in zrl s široko odprtimi očmi. Ropot koles se je slišal razločno, na cesti v daljavi sta zagledala konje.

»Pri Svetovitu, Epafrodit! Kdo drug kakor on! Dobro je gonil in zgodaj je moral kreniti iz Odrina. Zakaj pot se vleče!« Hitro je nastavljal zopet bučo na ustnice, zamižal in izpraznil do zadnje kaplje.

»Sinko, sedaj le urno! Epafrodit naj vé, koliko sem trpel.«

Poglaval je konja z mladeniškim ognjem, prah ju je zavil in razdalja med njima in trgovcem je hitro ginila.

»Pax, eirene! Pax, eirene!«*

* Mir, mir!

Radovan je glasno kričal in dvigal visoko nad glavo svojo plunko, ko sta se približala vozu. Zakaj pred vozom je jahalo osem dobro oboroženih spremljevalcev. Ko so ti zapazili Iztoka in Radovana so spodbodli konje, poprijeli in nagnili kopja ter obkrožili neznana potnika.

»Pax, eirene!« je ponavljal Radovan in se jim priklanjal. Ko so konjiki spoznali, da sta neoborožena, so povесili kopja in z zanimanjem opazovali jezdeca. Toda iz svoje srede ju niso pustili; zaobrnilo so konje in jahali za njima proti vozu, ki je zaostal.

Radovan si je brisal pot in neprenehoma ponavljal: »Pax, pax, pax.«

Ko se je na videz oddahnil in odhropel, je povprašal v slabi latinščini, pomešani z grškimi besedami, ali se pelje trgovec Epafrodit.

Spremljevalci so se začudili in tesneje pritisnili s konji do Iztoka in Radovana.

»Kaj želiš našemu gospodu, Epafroditu?«

»Smrti ga otmem!«

Oblastno je pogledal Radovan na konjike. Ves strah mu je izginil, pogum se je vrnil in z njim vsa modrost pretkanega godca.

»Smrti ga otme?« so ponavljali kupčevi váruhi in se spogledali ter se vsi hkrati zasmejali.

»Na Krista, katerega moli vaš gospod, vam rečem, da ste norci, če se smejete mojim besedam!«

»Suni s konja prismojenega barbara!« je zagodrnjal čokat jezdec in tiščal za Radovanom.

Radovan ga je slišal in se jezen okrenil na konju.

»Suni barbara, suni ga, le suni! Barbar pojde svojo pot, vaše glavé pa ležejo v travo kakor posekane buče. Tako mi Krista!«

Radovan se je nerodno prekrizal preko prsi.

»Ne govori dalje! Pojdita svojo pot in pustita gospoda, ki počiva v vozu. Smrti ga otmo naša kopja in meči.«

»Šla bi dalje, ko bi imela pasje srce, kakor je tvoje!

Tako pa ne grem, da rešim Epafrodita!«

Kvadriga* se je ustavila pred njimi. Lepa damaščanska preproga, obešena za senco čez voz, se je zganila in izza nje so se posvetile sive oči Grka Epafrodita.

»Epafrodit, Epafrodit!« je kričal Radovan.

Trgovec je namignil, stražnik se je sklonil s konja do preproge.

»Kaj hoče ta barbar?«

»Pravi, da te otme smrti, gospod! Zdi se nam prismojen.«

Grk je razgrnil preprogo in se pokazal na vozu. Gladko obrito lice je krasil nekoliko vzbočen šilast nos. V majhnih očeh mu je gorelo kakor skrite lučke, ki prodirajo v prihodnost in računajo modre račune.

»Barbar naj stopi sem!«

Radovanu so veleli razjahati. Stokajoč in polomljen je zlezal z visokega konja in si vedno otiral pot ter hodil globoko po sapo.

»Povej hitro, kaj želiš! Nam se mudi. Če si lačen, naj ti dado kruha, če si žejen, lezi pa trebuh in pij. Poglej vode!«

Epafrodit je z gosposko kretnjo pokazal na reko.

»Ne beračim, gospod. Godci nikoli ne beračijo. Če ne dajo ljudje, da zemlja in da nebo!«

Epafrodit je spustil z eno roko preprogo, konji so nategnili in kvadriga je zaškripala.

»Stoj, Epafrodit! Ne hodi v smrt! Tunjuš te čaka v zasedi!« Radovan je držal za voz in kričal. Ime hunskega poglavarja je vplivalo, konji so obstali, jezdec so se približali Slovenu.

»Lažeš, barbar! Tunjuš je bil pred dnevi v Odrinu in je imel s seboj pismo s cesarskim pečatom!«

»Kriste, tvoj Bog naj te váruje slepote! Poglej ta konja! Čigava sta? Hunska, Tunjuševa. Moj sin ju je ukradel. Snoči sva pela in godla Hunom. Pijan je bil Tunjuš kakor trot. Iztegnil je jezik, imenoval tvoje

* Četverovprega.

častito ime in povedal, da te nocoj oropa. Pa si se mi zasmilil in moj sin je tvegaj glavo, da je prišel do konj, zate tvegaj, Epafrodit, ki te ne pozna. A sedaj poglej mene! Skozi haljo tišči kri na stegnih, ker sem se gnal na smrt, da tebe rešim, gnal na tem kljusetu, ki ima hrbtniše kakor gabrov hlod!»

Epafrodit se je nagnil iz voza; na licu se mu je brala vera, ogledal je konja, jezdeci so prikimavali, zakaj vsi so videli Hune v Odrinu.

Takrat nenadoma vzklikne Iztok, ki ni razumel nič o pogovoru: »Huni! Huni!»

»Hunnoi, Hunnoi!« gre od ust do ust. Vsi se okrenejo. Proti njim sta drevila dva konjika. V trenutku so bila vsa kopja naperjena vanju. Epafrodit je skočil iz voza in zasedel čilega arabca, ki je bil privezan zadaj ob vozu.

Tudi Radovan je hitro zlezel na konja in na mah pozabil vseh bolečin.

»Samo dva! Ta gresta za nama! Dajte jih!« kliče Radovan.

»Stojte!« velevala Epafrodit.

Dobro so že razložili hunsko opravo, tako blizu sta bila jezdec. Tedaj sta se nenadoma ustavila. Spoznala sta Epafroditov voz in med drugimi konji svoja ukradena, na njih pa Iztoka in Radovana v belih haljah. Zakričala sta hunsko kletev na Slovena, zasukala konja in bliskoma odbežala nazaj.

»Epafrodit, ali še praviš, da lažem?«

»Ne lažeš! Nazaj! Tunjuš je velik razbojnik!«

Obrnili so težki voz. Spremljevalci so morali ostati daleč zadaj, da so stražili hrbet.

»Kaj vama dam za plačilo?« povpraša trgovec Radovana.

»Da te smeja spremljati v Bizanc. Tja sva namenjena.«

»Dobro, do Bizanca z menoj, potem k meni. Velike slavnosti bodo, tesna bo za prenočišča. Zato bosta pri meni v gostéh.«

Radovan je pomežiknil Iztoku, ki ni vedel, zakaj. Ali razumel je, da sta dobro opravila.

»Še nekaj, gospod. Ko bi smel prisesti k vozniku. Truden sem!«

Epafrodit mu je velel na voz.

Konji so udarili ob cesto, kolesa so zaropotala, voz je zagrnil oblak prahu.

Še isto noč se je vrnil Balambak do Tunjuša.

»Glavo?« je zarezal poglavar.

»Vzemi mojo! Slovena sta nas izdala. Epafrodit se je vrnil v Bizanc.«

Tunjuš je zaškripal.

»Kdo je razodel nakano tem psom? Naj takoj pogine!«

»Balambak, tvoj hlapec, ti pravi: Vino razodeva skrivnosti!«

»Naj pogine, kakor sem rekel!«

Balambak je šel in prerezal vse mehove, da je vino izteklo. Ko so se rdečila tla od zlahtnega vina, ki je drlo iz mehov, je Tunjuš prisegal na zlato krsto Atila in na njegovo najlepšo ženo Kerko, da mora v potokih teči kri Slovenov.

ENAJSTO POGLAVJE

Ne priča zaman Svetonij, da je že mogočni vojak in duhoviti samodržec Julij Cezar sklenil premestiti prestol velikanske rimske države na vzhod. Ali bodala so prebodla njegovo srce; zaspalo je hrepenenje po vzhodu — umrlo ni. Kar je zamislil on, kar je zakrivala toga, skozi katero je brizgala kri pod noži zarotnikov, to je izvel Konstantin. Proč je moral železni vladar, proč od Rima, kjer je vsak kamen kričal o svobodnih državljanih, kjer se mu je rogalo stebrovje s Kapitola in mu očitalo tiranstvo. Na vzhod! Tam so doma Kserksi, gospodarji nad blagom in krvjo podložnikov, brez meje in brez pravde.

In dvignilo se je mesto v razkošnem sijaju, naglo kakor v pravljici, kakor fata morgana sredi peščenega morjá. Prestol, diadém in bager je zableščal na kraju, kjer je bilo naravno srce treh celin. Dvignil se je Bizanc, novi Rim, ob sinji Propontidi, na sedmih holmcih kakor stari Rim. Palače so se popele od morjá po brežini, vse mesto en sam velikanski amfiteater. Kakor zgodovina njegova — sama igra in tragedija.

Oživele so vodne ceste, zarasli so jih gozdovi jamborov, peruti jader so jih pokrile kakor tolpe ptic. Usipalo se je žito od severa in juga, po Bosporu in Propontidi, bogastvo Arhipela in Egipta se je zlivalo v Bizanc, afrikanska in evropska umetnost sta se kosali, katera zagospoduje prej na trgih novega Rima. Karavane so našle novo pot skozi malo Azijo, iz Trakije so se valile čete trgovcev.

Ves svet je plul v mogočnih valovih in vsi valovi so tekli k srcu, v Bizanc, ki je slonel kakor velikanski dragulj na bajnem obrežju, okovan od treh strani v démante iskrečih se valov, od četrte pa zavil v smaragde zelenih holmov.

Odkar sta Radovan in Iztok potovala z Epafroditom, je tonil v morjé že četrti dan. Iztok je zamamljen polglasno vzklikal, ko je zagledal brezmejno plan, posuto z rdečim sončnim zlatom. Zdelo se mu je, da je videl včasih to deželo v sanjah.

Godci so popevali o njej, babice so pravile vnukom o domovih bogov. In prav taki so morali biti ti domovi. Vse okrog sama bajka, sama skrivnostna povest. V njegovi domovini pokajo stebila in se rušijo pod snegom. Tu pa diha Vesna. Od morjá se zibljejo dehteče sape, se igrajo z njegovimi kodri in hitijo dalje na griče, kjer šepetajo z mirtami in cipresami, kjer jim prikimavajo listi sončnih sikomor, kjer se mlado brstjé platán koprneče širi pod sinje nebo. Ob levi in desni, povsod vrtovi, po njih curljajo drobni studenčki v belem pesku, iz tal kipijo vodni curki, krog njih hodijo ljudje v svili in bagru, iz temnih logov se ozirajo beli domovi. Pravljica, vse sama pravljica!

»Le glej, sinko, glej in ne devaj oči pod sedlo! Najlepše deklince bodo medlele, ko jim boš nekoč v gradišču Svaruna, svojega očeta, pripovedoval ob zimskem ognju, kaj ti je pokazal Radovan!«

Kakor iz sanj se je zbudil Iztok in se ozrl na Radovana ki je jezdil poleg njega, tik za gosposkim vozom Epafrodita.

Radovan se je na vozu lepo odpočil. Ker so se bližali mestu, se je spet skobalil na konja, ker se mu je zdelo bolj imenitno, če jaha, kakor da čepi poleg vozataja.

»Očka!«

Samo to besedo je bolj vzdihnil kakor izrekel in se vnovič zatopil v krasoto.

»Ej, sinko, Radovan ti pokaže reči, da se ti izbulji pogled kakor zaklanemu teličku. Toda žejen sem in prah me grize po životu: Tudi v usta zajde in še v želodec. Po travniku bi se bolje jezdilo. Epafroditu je lahko, ko je skrit na vozu kakor krt v luknji.«

Radovan je poskusil pljuniti.

»Viš, da ne morem! Ko bi ne videl pred seboj vrat, skozi katera pojahamo v mesto, bi omedlel in padel s konja.«

Radovan je mrmral slabe volje, a Iztok ga ni poslušal. Epafroditov voz je drčal čez most preko dvanajst sežnjev globokega rova. Stali so pred velikanskim zidom, delom Teodozija. Odrinska vrata, porta Polyandri, so zevala brezskrbno na široko odprta. Na vsaki strani je nosilo mogočen lok v zidu šest stebrov iz rdečega marmora.

Na zidu ob levi in desni mogočna stolpa, s katerih so se bleščali šlemi stražarjev. In to mogočno zidovje, sklad na skladu, stolp ob stolpu, se je vilo na sever in na jug, tonilo tu v morju, se popenjalo na severu čez griče, se strinjalo z nebom in ginilo v večernem mraku. Epafroditov voz je zadrdral po porfirnem tlaku, podkve so glasno udarile, cesarska straža je spoštljivo pozdravila.

Ves Bizanc je poznal trgovca, vsak prostak je vedel, da ga ceni Uprava, ker ne varčuje z zlatom, kadar so prazne cesarske blagajne.

Na ulicah se je gnetlo ljudstva. Nekateri so pozdravljali Epafrodita, drugi so zijali v Slovena, ki sta jezdila na konjih, in se čudili. Radovan se je vzravnal ter gledal ponosno in samozavestno na množico, kakor bi bil pobočnik samega Justinijana.

Vrvež in gneča na ulici sta čimdalje bolj rasla. Spremljevalci so morali pred voz, da so delali gaz. Voznik je pokal in kričal na ljudi, kljub temu so šli le počasi dalje.

Ko so polagoma prišli do konca, se je cesta razširila, kakor bi se izlivala reka v morje. Bili so na Teodozijevem trgu. Sredi trga se je svetil kip: na mogočnem stebru srebrn konj, ki ga je jezdil Teodozij, še v mraku bleščeč od obilnega zlatá. Krog in krog so bilá stebrišča, pod njimi ljudstvo vseh narodov, bogastvo vse zemljé, razkošje, veličastvo, beda, suženjstvo, potepuhi in razbojniki, vse zmešano in strnjeno v živ voz.

Od tod so krenili z vozom proti jugu v ozko ulico. Hitro so pognali in za četrto uro so se odprla vrata na dvorišče Epafroditovega doma.

Po pisanem tlaku je zašumelo. Sužnji so pripogibali kolena. S čelom so se dotikali tal in pozdravljali gospodarja. Streha na vozu je padla. Dva krepka numidijska sužnja sta dvignila Epafrodita in ga posadila v nosilnico, ki se je lesketala v luči od zlatá in draguljev. Že sta prijela za pozlačene držaje, ko se oglasi Epafrodit.

»Melhior!«

Predenj je pokleknil oskrbnik.

»Slovena, ki sta prišla z menoj, sta od danes moja gosta.«

»Tako je velela tvoja mogočna oblast!«

Melhior je poljubil zlati rob nosilnice, Egipčana sta jo dvignila in neslišno odšla po mozaiku.

Nato se je ozrla vsa služinčad in pozdravila gospodova gosta.

»Barbara, barbara!« so šepetali in se začudeni klanjali. Vajeni so bili gostov, ki so prihajali v najdražjem platnu, v svili in draguljih, trgovci iz Kartagine in Egipta in poslanci od samega cesarja. Ali ta dva! Prtene halje, bose noge, nemaziljene glavé! Barbara! Toda tako je velela mogočnost gospodova. In če bi bil Epafrodit rekel o psetu: »Moj gost je«, klanjali bi se mu bili pokorno. Radovan je razumel, kaj se je godilo. Prešerno je sedel na konju in se oziral po služabnikih. Iztok je razjahal kakor drugi spremljevalci. Radovan pa je čakal postrežbe.

Ko je izginila nosilnica v dvorih krasne vile, je naročil Melhior za vsakega Slovena posebnega sužnja. Prijela sta konje za uzde — pri Radovanu je suženj pokleknil in upognil hrbet, da je stopil starec nanj, ko je lezel na tla.

Na sužnja se Radovan še ozrl ni. Govoril je z Melhiorom, ki je spremljal tujca do stanovanja. Vedel ju je po krasnem vrtu, od koder se je videlo na morje, v пристanišče trgovskih ladij.

»Hvalite Boga, vsak svojega, Krista, Zevsa, Merkurja hvalite ga, da vaš gospod še živi.«

Radovan je govoril zelo glasno in se oziral po služinčadi, ki je šla radovedna za tujcema. Ko so slišali Radovanove besede, so pritisnili vsi za njim in napeto poslušali.

»Hvalite ga, vam pravim! Mrtev bi bil danes vaš gospod brez glavé in telesa, ker bi ga bili že volkovi požrli.« Med služabniki so vzkipeli glasovi in vzkliki začudenja.

»Naj govori dalje tvoja častitljivost,« je prosil Melhior.

»Bi, ali žejen sem. Povem ti, da sva prebila muke za tvojega gospoda. Jaz še večje, ker sem star. Kako bi govoril, morjé bi pil, slano morjé, tako sem žejen. Muke in pot, to užaja.«

Melhior je samo zamahnil, dva sužnja sta razumela in šla hitro po vino. Radovan je pomežiknil Iztoku in rekel: »Zdaj veš, kaj se pravi hoditi z menojo.«

»Govoril bi, kakor sem rekel. Ali povest je dolga. Ne morem: Ta bi mogel, pa ne zna, moj sinko ne zna po vaše. Rečem vam še enkrat: Hvalite Krista, da vaš gospod živi. Toliko je manjkalo,« — pokazal je na nohtu — »pa bi bil ob glavo.«

Prišli so do lepega poslopja. Melhior jima je odkazal stan, lepo sobo, po tleh marmor, na njem težke preproge iz Perzije.

Tudi sužnja sta že prihitela, vsa postrežljiva, z jedili in pijačo.

Radovan je takoj segel po vrču.

»Povem ti, sinko, tako sem žejen, da bi od slabosti ne mogel leči na te preproge, preden se ne okrepčam.«

Nastavil je in pil, da se mu je cedilo po bradi. Melhior se je poslovil, ostala sta sama v novem domu.

»Pij, Iztoče, pij! To je vino, pri Svarogu! Le-to ti odvzame trudnost in ti vlije moči v žile, ah, oh, pij, sinko, pij!«

Z obema rokama je držal vrč in ga zopet nastavil. Nato se je zleknil na mehko preprogo.

»Mehka postelja, boljša od ovnove kože. Daždbog naj oblagodari Epafrodita.«

Iztok ni vedel, kaj bi odgovarjal. Spoštovanje do modrega starca se je večalo v njem. Zato, ker je prevrnil Huna po tleh, ker sta malo hitreje pojezdila, pa tako plačilo. Vse novo, vse bajno in pravljíčno. Segel je še sam po vinu, ugriznil kos pečenke, okusil neznano sadje z bogatega juga. Navečerjala sta se kraljevsko.

»Iztoče, sedaj pa na noge! Nisva prišla v Bizanc, da bi ležala. Povedem te v mesto, da vidiš svet.«

Takoj je poskusil strune na plunki, previdno ubral razglašene in se dvignil.

»Sedaj greva! Poj, kar ti rečem, poslušaj, glej in molči! Ali imaš nož s seboj?«

»Imam, očka!«

»V Bizancu se ponoči večkrat potrebuje!«

Komaj sta prestopila prag, že sta se pojavila sužnja in se vdano ponudila, da ju spremita po mestu. »Samo eden!« je veleval Radovan. Izročil mu je plunko in odšel kakor mogočen gospod.

»Kako ti je ime?« se je obrnil Radovan na cesti do sužnja.

»Numida, vaša častitljivost!«

»Dobro, Numida, da te vem klicati.«

Zavili so po ulici proti severu in v nekaj minutah so bili na krasni carski poti, ki se je zvala Osrednja cesta. Ob levi in desni so se dvigale visoke palače do treh nadstropij. Nad cesto se je svetilo prejasno nebo, posuto z zlatim peskom. Po marmornem tlaku so se zibale nosilnice, pred njimi in za njimi dolge vrste pisanih služabnikov. Vonj azijskih dišav je polnil zrak. Po sredi ceste so se poigravali lepi jezdecí na konjih, dvokolesnice, pozlačene in vložene s slonovo kostjo, so hitele med množico. Vse mesto se je zlivalo na véliki Konstantinov trg. Tam pod oboki so se ljudje shajali, nosilnice so se srečevale, zagrinjala odstirala, žarki pogledi so iskali ljubíc in ljubimcev. Senatorji so modrovali o politiki, trgovci so kovali pogodbe, krog Konstantinovega stebra pa so plapolale grške plamenice in širile čarovno luč in omamen vonj po trgu.

»Le glej, sinko, le glej! Pa ne izgubi se mi!«

Rad bi bil sédel Iztok na kamnitne stolpnice in gledal to bogastvo mesta, ki kuje iz krvi narodov zlate obročke na roké mehkužnim ženskam, ki strjuje solzé barbarov v bisere, da posipa z njimi lasé in svilo in škrlat na uživanja trudnih telesih.

Ali to ni bil prostor za Radovana. Šla sta od trga skozi *Solzno dolino*, trg za sužnje, in od tod proti *Zlatemu rogu*, kjer so izginile palače, luči ugasnile, preminil omamni duh. Nizke koč, umazane ceste in nazadnje šotori, poležana trava. Tam se je razlegal krik, hripavi glasovi so peli pesmi Tračanov, Obrov, Hunov, Antov in Slovenov. Arabci in Medi, Perzi in Judje, črni sinovi Afrike, vse je bilo nagnjeno v tem mestnem okraju. Med njimi so hodili potepuhi, bosjaki, tatovi, muzikantje in kupčevalci s svetlim nakitom, vlačuge, ki niso vedele ne za svoj rod ne za roditelje, hlapci iz cirkusa, plesalke, čuvarji medvedov, vedeževalci, vrači in mazači.

Med šotori so se dvigale lesene kolibe, ometane in zamaš ene z blatom, taberne. Od znotraj so bile zakajene od plamenic, črne in sajaste. Nizke, nerodno obtesane klopi kot mize, ob njih so čepele množice, pile, če je bil denar, sicer pa čakale, da so utrgale vrč od ust sosedu. Nekateri so kockali in marsikdo je zaigral v strasti sam sebe v sužnost. Vinjeni so prepevali in zabavljali ter se pretepali.

Tako družbo je poiskal Radovan. Ni mu bil všeč vsak brlog. Odkar je imel svojega sužnja na postrežbo, je postal izbircen. Odkar so ga nazivali »vaša častitljivost«, je že smel pogledati, kam sede.

Izbral je zato nekoliko večjo gostilno, kjer je bilo nekaj vojakov in ubožnih meščanov. Zagodel jim je med vrati, Iztok je zapel in vesela družba jih je sprejela k mizi. Vojaki so bili ogoreli graničarji (ripenses), ki so pred kratkim prišli na hitri jadrnici iz Afrike od Kartagine. Bili so vsi barbarskega rodu, Goti, Tračani, celo Sloven je bil med njimi. Govorili so mešanico raznih jezikov, zato jih je celo Iztok razumel za silo.

»Pijta, Slovena, in pripovedujta, od kod prihajata? Ali sta pomagala potolči Hilbudija? Ves Bizanc žaluje za njim. Pod njegovim praporom sem služil pol leta. Bil je vojak, kakor se spodobi!«

»Potolkli so ga res. Ali midva ne pozna meča, strune so najino orožje!«

»Kaj strune, meč in kopje velja! Ti si zanič, starec, ampak ta dečko bi zalegel. Prodaj ga!«

»Govori raje, kako je v Afriki. Od ondod si prišel, ker si opaljen kakor ogorek.«

»Iz Afrike prihajamo, da. Ali tam smo drugače zmagali pod Belizarjem kakor ti pod Hilbudijem.«

»Junaki!« ga je pohvalil Radovan in se ozrl po drugih.

»Boš videl,« povzame drugi, »takega triumfa svet še ni doživel. Vklenjene kralje, zlato, srebro, vsega na vozove, vandalskih jetnikov dolge vrste — boš videl, pravim. In potem cirkus, te priprave, ki se vrše, ta dirka, borjenje, streljanje s puščicami, še nikdar tega. Denar se siplje, zastonj boš pil in jedel, da se ti odebeli trebuh kakor kupola Svete Sofije.«

»Torej za gotovo misliš, da dospe Belizarjevo brodovje v kratkem,« povpraša umazan kovač iz cirkusa.

»Dospe, ti pravim, nocoj ali jutri!«

»Kdo, misliš, da dobi stavo pri streljanju?«

»Kdo? Mordà jaz ali ti —«

»Ne jaz ne ti, ampak Azbad.«

»Azbad, poveljnik X. palatinske legije? Ta dehteči maziljenec? Nikoli! Stavim!«

»Stavim dva vandalska zlata!«

»Stavim!« kriči kovač.

»Stavim nanju petindvajset miliarens za Azbada!«

»Izgubiš!« mu pošepeta dolg Got na uho.

»Nikoli!« trdi kovač.

»Nikoli ne izgubim.«

»Zakaj ne? Zato, ker je Azbad ljubljenec Teodore —?«

»Kaj govoriš? Despojno si razžalil!«

Iz kota se je pojavil tajni carski ovadnik in del roko na vojaka.

»Pijan je, tepec je, pusti ga!«

»Razžaljenje veličanstva!« ugovarja ovaduh.

Vse plane, krik, vrči se drobé na tleh, nekdo udari po plamenici, vojaki izginejo skozi vrata, skrivni ovaduh vpije, ali v množici izgubi sled za vojakom. Zakaj zunaj jih objame vrvež ljudi, vse kriči, vse se peha in vpije: »Belizar, Belizar!«

Radovana in Iztoka zgrabi takisto živa reka in ju plavi po cestah in ulicah do pristanišča. Številna množica se je natlačila k morju. Vzkliki »Πολλοι χρονοι!« »Io triumphe!« »Belizar!« »Panem, circenses!«* so pretresali zrak. Na morju so se pojavile tri rdeče luči, signalizirale Belizarjevega brodovja.

* Mnoga leta! Zmaga! Kruha in iger!

DVANAJSTO POGLAVJE

Tουτο γαρ είτε τύχη είτε τιμὴ ἀρετῆς γέγονε.* Tako je vzkiknil Prokop, ko je završil povest o porazu in uničenju vandalskega kraljestva po Belizarju. Kakor pa je spremljala sreča slavnega vojskovodjo, tako je hodila korakoma s srečo bleda zavist, udomačena hčerka bizantinskega dvora. Ko sta primorala lakota in obup Gelimerja, kralja Vandalov, da je prosil Belizarja kruha, ker ga že davno ni videl, gobe, da bi si otrli objokane oči, in citer, da bi opeval svojo bridko usodo, so se zbrali nekateri zavistni poveljniki in poslali hitro jadrnico v Bizanc do Justinijana. Pisali so mu tožbo zoper Belizarja, češ da hoče, prevzeten zbog zmage, postati samovladar, tiran v Afriki: Ni bilo tedaj človeka pod soncem, ki bi bil bolj dostopen ovaduštvu kakor samogoltni Justinijan. Le senca suma, da kdo ruje zoper njegovo krono, je bila dovolj, da so mnogi zgasnili pod rabljevimi metem ali poginili na dnu večne ječe. Ko je »restitutor urbis et orbis** zvedel za te tožbe o Belizarju, sa je zaprl v svojo delavnico, prebedel vso noč in razmišljal: Stebèr na severu ob Donavi je porušen. Hilbudij je padel. Sloveni naj se zbero in spomladi ima opustošeno vso Trakijo. Res je obilno nadaril Tunjuša, da zaneti razpor med Anti in Sloveni. Ali popolnoma se ni mogel zanesti na Huna. Iz Azije je dobival vedno resnejša poročila, da se dvigajo Perzi k upor. In sedaj naj odpokliče Belizarja in ga uniči. S tem si podre še edino oporo v bridkih časih. »Kje bi dobil takega? Ni samo izvrsten vojskovodja tudi bogat je. Tisoče vojakov vzdržuje, da ni treba zanje ni stotine talenta vzeti iz državne blagajne!

Kje bi dobil takega? Teodora, carica, bi ga dobila. Seveda — takega, ki je nepremagljiv v biserni dvorani kraljeve palače sredi dvornih krasotic. Ne, ne, njega ne smem uničiti.«

Četrtrič je že obrnil peščeno uro na slonokoščenem stojalu. Sipa je tekla neslišno kakor bleščeča nitka skozi drobno luknjico. Uprava je stal pred uro. Čas je bežal, njegove misli pa so bile težke, kakor pribite in vklenjene. Stopil je k oknu in se ozrl na morje. Zvezde so ugašale. Propontida je ležala mirno pred nogami carskih dvorov, kakor bi čakala, kaj ji naroči vseмогоčni despot. Jadrnica, ki mu je prinesla poročilo, se ni ganila v pristanu.

»Hágia Sofia***«, je molil cesar, »glej, nov hram ti zidam, Salomona hočem prekositi, navdahni me, usmili se me in daj mi milost, ki je potrebuje vladar v bridki uri! Razdejal je tvojo hišo požar in prav je imel, ker božja Modrost mora imeti lepši dom. Poplačaj mi trud ob tej uri!«

Zazoril se je dan, kladiva zidarjev so udarila na zidu nove cerkve.

In zažarelo je v glavi Uprave.

»Ni res, ne verujem. Belizar je nedolžen! Samo preskuš njo naj prebije!« Sédel je, vzel pergament in napisal »Ker si ukrotil velikega sovražnika, ti daje tvoj gospodar in car na voljo, da ostaneš v Afriki in odpošlješ v Bizanc Gelimerja in ujetnike, ali pa se vrni sam in pridi z njimi vred. Obsije te milost despotova!«

Še isti dan je odplula ladja in na njej Salomon, poslanec, s carskim pismom.

Medtem je Belizar po drugih ovaduhih že zvedel za tožbo. Brez odloga je obremenil vse ladje z neizmernimi zakladi, jih napolnil z ujetniki Vandali, pustil v Kartagini posadko Herulov in se pripravil na pot v Bizanc. Hitel je, da bi se opravičil pred cesarjem in se znosil nad krivimi tožniki.

Ko je Salomon došel, je brodovje že čakalo na odhod in najhitrejša jadrnica je nesla v Bizanc poročilo, da se vrača zmagojavni vojskovodja.

Justinijan je spoznal, da je rodila tožbo zavist, zato je sklenil napraviti triumf v mestu, kakor so ga slavili samo rimski cesarji po zmagah nad barbari. Prekositi je hotel Tita in Trajana.

Odrle so se cesarske blagajne in sipale zlato in srebro. Hipodrom je velel na novo okrasiti. Stebrišča in lože so se kar šibile pod težo preprog. Od severa in vzhoda so gonili drobnico v nepreglednih čredah. Sli so hiteli iz mesta in oznanjali v déžel praznovanje po zmagi. Ljudstvo se je gnetlo in vrelo od vseh vetrov

* To se je zgodilo bodisi po naključju, bodisi po čigaveršnji sposobnosti.

** Obnovitelj mesta in sveta.

*** Sveta Modrost. Cerkev spremenjena v turško mošejo.

proti Bizancu. Kmetje so pustili plug na njivi, rokodelci so vrgli orodje iz rok. Glas despota je velel vsem v mesto. Obetale so se jim gostije, kakršnih še nihče ni doživel. In ker so na zimo barbari od vseh krajev in koncev šli za klicem »panem et circenses«, je bil Bizanc v januarju tistega leta nabit in natlačen ljudstev vesoljne zemljé.

Upravda je razpisal velike nagrade zmagovalcem v dirkališču. Prav poseben zakon je izdal za dirkače, borce, metalce kolpij in lokostrelce. Vse se je vadilo, vse urilo. Kapadokijske in arabske konje so plačevali s kupi zlatá. Na vežbališču je vrelo od zore do mraka, vse je stavilo, berači in milijonarji, kdo zmaga, zadruga *zelénih* ali *višnjevih* dirkačev.

In sredi tega nestrpnega čakanja so se pojavile pred Bizancem v drugi noči meseca februarja tri rdeče luči na morju, Belizarjevo brodovje.

Bogati Epafrodit, trgovec z dušo in telesom, je porabil priliko, da bi se prikupil Teodori in po njej seveda Justinijanu. Zakaj prebrisani Grk je vedel, da ga utegne en sam trenutek, ko bi se pokazal premalo navdušenega hlapca mogočnemu despotu, zaplesti v pravdo zaradi razžaljenja veličanstva. In te pravde so se vse in vselej končavale s tem, da je obtoženi izginil v globoki ječi, njegovo premoženje pa je pogoltnila nenasitna carska blagajna.

Zato je naročil Melhioru, naj kupi najboljše konje. Po vseh sejmi je vohal oskrbnik in ogledal vse dirkače *zelénih*; slednjič je zasledil na vežbališču štiri arabske žrebce, ki so utegnili po splošni sodbi zmagati. Kupil jih je in plačal zanje zaboj zlatá. Nato jih je podaril Teodori, češ naj jih spusti v tekmo pri *višnjevih*, ki so bili njena stranka. Teodora mu je poslala v zahvalo v srebrni pušici svilen trak, s katerim je imela spete lasé v kopeli.

Epafrodit je vprašal tudi Radovana, ali se razume njegov sin Iztok na lok. Ko je Radovan pritrdil, je ukazal Grk dati Slovenom lepo obleko iz platna in jima priskrbel tablice, da bi se v hipodromu uvrstila na prostor med tekmece lokostrelce.

Prišel je dan triumfa.

Osrednja cesta se je prebudila v rano jutro okrašena kakor indijska nevesta bogatega dvora. Vso noč so se gibale roké delavcev in sužnjev. Vsi velikaši, ki so se poganjali za ugled na dvoru, so trosili s periščem denar, da bi bilá pročelja njih hiš ob cesti zadosti sijajno ozaljšana. Pomladni hlad je dihnil z vlažnimi vetrovi od morjá, Kapljice tanke rose so se obesile na vence in nanizale nanje milijone bisero. Zdelo se je, da sta tudi morjé in jutro pokorna despotu. Zadehtele so mirte in lovor, rožmarin in rože so pokrile vse ceste in vse stene. Z zidov je visel z močnimi dišavami napojen škrlat, v živih barvah so vihrale drage tkanine po zraku. Venci so se v globokih lokih spenjali od hiše do hiše, nad njimi so trepetale zlate tančice, kakor bi razpenjale meglice večernega sonca peruti nad cesto. Izza vseh oken so se svetili jasni obrazi najlepših bizantinskih krasotic. V njih laseh, na belih vratovih, na svili in bagra so počivali milijoni, vkovani v zlate diademe, bleščeče nimbe, v koralde in zapestnice. In s streh je odsevalo v živo pisanih barvah oblačilo služabnikov. Vsak gospodar jih je danes praznje oblekel; tudi ti so morali z vzornimi telesi, s pisano drago obleko klicati gospodarju v čast slavo carskemu triumfu.

In tam doli pri morju si je nadel v ječi Pentapirgu zadnjič škrlat krog pleč in krono na glavo kralj Vandalov, Gelimer. Na njegovem licu brezupna vdanost, ne jok ne smeh, ubit njegov ponos, ubita duša. Nič jeze, nič strahu, nič žalosti, samo ustnice so se trudno premikale in venomer izgovarjale: Vanitas vanitatum — vse je sama ničemurnost!

Zadonele so trombe, odprla so se zlata vrata. Izza Črnega morjá se je dvignilo sonce. Nad pročeljem zlatih vrat je zbleščal kip Viktorije*, bela giganta, mogočna marmorna slopa, sta prodirala s snežno beloto liste lovorik, kakor bi se veselila mogočna branika ob straneh Portae triumphalis** slavnostnega dne. Na sredi vrat pa je molčal monogram Kristov in temni križ ni od veselja vztrepetal v mladem jutru. Mračen je gledal proti Pentapirgu, od koder so se usipale množice v verige vkovanih ujetnikov, katere je zaslužnjila

* Boginja Zmaga.

** Vrata zmagoslavja.

samogoltnost njega, ki zida Bogu Hagijo Sofijo, ki ponoči čuje in se pogovarja z menihi o skrivnosti sv. Trojice. Ko bi prišel On, čigar monogram je molčal nad vrati, o, ne molčal bi, ampak ponovil bi sodbo: Tvoje srce je daleč od mene, ti, pobeljeni grob!

Zunaj vrat in ob cesti se je natlačila množica. Vendàr ni bilà tako številna, kakor bi se sodilo. Bili so samo ostanki tistih, ki niso mogli v hipodrom*. Zakaj tam se je zbralo vse: dvor, Upravda** in Teodora, velikaši in bogatini, ki niso prebivali ob Osrednji cesti, bosjaštvo in trpini po galerijah, visoko pod škrlatnim nebesom, ki je senčil neizmerni cirkus. Napravil je Upravda triumf Belizarju, a vedel je sam in vedel Bizanc, da je triumfator vendarle mogočni despot sam.

Zato tudi Belizar po stari rimski navadi ni sedel na vozu in se peljal v mesto, ni jahal belega, divjega konja, napotil se je peš od svojega doma in šel kot patricij v triumfu proti cirkusu.

Sprevod se je razprostrl od Zlatih vrat do Arkadijevega trga in čakal Belizarja.

V prvi vrsti so stali načelniki mestnih zadrug, za njimi so se vzporedili senatorji in plemiči v belih, valovitih oblekah, s svečami v rokáh. Za temi je prišel zlati voz s kipom sv. Trojice. Krog njega so bili za častno stražo patriciji, konzularni in carski daljni sorodniki, Za njimi so stali ujeti Vandali v bojni opravi, z rokami zvezanimi na hrbtu. Bizantinci so začudeni vzklikali, ko so zrli te zastavne, ogorele može. Zadnji med njimi je bil kralj Gelimer. Bagreni plašč se je bleščal v žlahtnih kamnih, zlati pasovi so oklepali ledja, na prsih je žarel oklep v čistem srebru, Bizantinke so se pripogibale globoko skoz okna, oči so strmele na junaškega kralja, ki ni čutil več ponižanja, ki ni videl več ne slave ne bleska; v njihovih srcih se je budilo sočutje.

Za premaganim kraljem se je vzporedil vojskovodja, zmagalec Belizar. Prišel je peš v poveljniški opravi. Droben lovorov venec mu je krasil glavo, majhno je bilo njegovo spremstvo, nekaj najhrabrejših stotnikov.

Završelo je po cesti, s streh so kipeli glasovi, z oken mu je pahljala svila v pozdrav. Trombe so zadonele, sprevod se je premaknil in Belizar je stopal, svojemu gospodu ponižni hlapec, ki je storil samo kruto dolžnost in nič več.

Za vojskovodjem so peljali vozovi vojni plen. Na vozeh zlati kraljevi stoli, dragocena oprava, slonokoščeni vozički vandalske kraljice, skladi draguljev, rezanih in brušenih kamnov, zlati kelihi in čaše, vsa dragocena oprava kraljevskih obednic, mirijade talentov srebra, obilica najdragocenejših posod, katere je nagrmadil nekdanj Gizerih v Rimu. Med njimi so bile posode iz judovskega templja, ugrabljene po Titu, sedmeroramni zlati svečnik iz svetišča, vozovi pergamentov, vezanih v dragocene pušice, med njimi nemški evangelij, posut z žlahtnim kámenjem.

Slovesno se je pomikalo to morjé neocenljivega plena po cesti, preko Teodozijevega trga, mimo Tetrapijona na Konstantinov trg. Tu so odložili velikaši v cerkvi Ljube Gospe belo obleko in jo zamenili z dvorno. Iz cerkve so prinesli carske insignije: najprej dragoceni križ, zatem veliko zlato žezlo, nato je sledil labarum — zastava. Ob desni in levi so delali gaz dirkači in vzklikali: Na mnoga leta!

Čim bolj so se bližali cirkusu, tem bolj je naraščal krik, se gnetlo ljudstvo. Vse je strmelo, vse občudovalo neizmeren plen, lepe vojake, ujetega Gelimerja in njegove sorodnike.

Sprevod je krenil mimo razkošnih toplic Zevksipovih — pred njimi se je širilo veličastno vhodišče hipodroma. Semkaj je razsula carjeva roka ves blesk in sijaj, razkošje in bogastvo največjega despota na svetu.

Stotisoči so sedeli naokrog, stotisoči kričali despotu pod škrlatnim baldahinom, kjer je v visoki loji na zlatem tronu čakal Belizarja. Ob njem je sedela carica, ki je našla edina v svetovni zgodovini iz brlogov istega cirkusa, iz razuzdanosti in pohote pot skozi areno preko stopnic do prestola. Lepa je bilà, ne velika, pa života, da bi se ga razveselil umetnik. Iz blede polti so žarele oči, ki so zamamljale, usta, ki so koprnela po nasladi. Zlat nimb ji je venčal glavo, za démanje v uhanih, na čelu, na vratu in obleki bi kupil kraljestvo. Krog nje pa so se gnetle dvorjanice, same lepote, mladi patriciji, plemiči, njeni ljubljenci in várovanci.

* Konjsko dirkališče.

** Justinijanovo ime so Sloveni prevedli v Upravdo.

Ko je vstopil Gelimer in zagledal Justinijana na prestolu, morjé ljudstva na levi in desni, ni zaplakal, ni vzdihnil, glasno je ponovil edine besede: Ničevost ničevosti, vse je ničevo.

Belizar in Gelimer sta šla po stopnicah do prestola. Tam so sneli kralju škrlat; Vandalu se je sklonila glava do tal, ljudstvo je zakričalo bučno kakor vihar v pozdrav silnemu despotu, ki ga v resnici ni ljubilo, ki ga je na skrivnem klelo in nazivalo utelešenega hudiča; »Io triumphe — mnoga leta!« v vseh jezikih, ki so se glasili tedaj na zemlji.

Tudi Belizar je padel na kolena, nevredni hlapec pred neomejenim gospodom urbis et orbis.

Radovan in Iztok sta stala na odru med tekmeci lokostrelci. Radovan je pil navsezgodaj dobro Epafroditovo vino in bil dobre volje. Kričal je s kričachi in stegal roké. Iztok je molčal. Pomislil je, da bi bil skoraj tako priveden v cirkus njegov oče, Svarun, svobodni starosta svobodnih Slovenov, da ni podrla njegova strelica Hilbudija. In zahrepenel je nazaj, domov v gradišče, da bi povedal, kaj se godi zmaganim narodom, da bi se napotil od roda do roda Slovenov in prižgal srd v duši, edinost v vseh srcih, večer srd in večer boj Bizancu. A tedaj je dal despot* znamenje. Zahrumele so troblje, ljudstvo je zabesnelo od veselja, v areni sta se pojavili dve krasni kvadrigi.

* *Despot* = *samodržec*; *despojna* = *carica*.

TRINAJSTO POGLAVJE

Trikrat so naznanile trombe odmor, trikrat so se usuli pre ko štiridesetih marmornatih stopnic carski in Belizarjevi sužnji ter trosili in delili med ljudstvo krepčila. Hipodrom je vrvel in besnel. Ljudstva so se upijanela od veselja in vina. Bogatini so izgubljali in dobivali neizmerne stave. Po vodi v jarku krog arene so plavali kosi razbitih koles in voz. Pristaši zelenih in višnjevih, najeti kričači, so pregazili jarek ob areni* splezali na spino** se popenjali na Kačji stebèr, zlezli celo neizmernemu orjaku, Lisipovemu Herkulu, na tilnik in trgali sikomorne vence z Adama in Eve, jih metali v areno, poklekali pred krasnim kipom po ljubezni koprneče Helene, se bili in pehali med seboj ter slavili zdaj zelene, zdaj višnjeve, od katerih so bili pač bolj plačani.

Nad katismo, cesarsko ložo, slonečo na dvajsetih marmornih stebrih, je rosil v predrobnem prašku dehteči žafran. Mladi patriciji, mehkužni častniki, dvorni spletkarji so pomežikovali zboru ženskega cveta, ki se je zgrinjal krog Teodore pod katismo ter po ložah na desni in levi.

Le Teodora se ni ganila. Na čelu ji je ležal mrak, ustnice so se bile stisnile, polt ji je še bolj pobledela, oko pa je žarelo in treskalo bliske na vrsté zelenih. Trikrat so vdrle kvadriga v hipodrom, carica je obetala višnjevimi milost despojne, kljub temu se zmaga še ni odločila za njeno stranko. Višnjevi in zeleni so šteli enako število zmag.

Nenadoma se carica zgane in da znamenje z roko. Nagne se do lepe dvorjanke Irene, ki je zamišljeno sedela blizu Teodore, in ji naroči, naj pozove Azbada. Prešinila jo je z ogleenimi očmi, da bi opazila na licu, kako se je zganilo v njenem srcu. Toda Irena je ostala spokojna, dvignila se je, sporočila caričino povelje in v trenutku je klečal pred njo do tal sklonjen načelnik palatinske legije v bleščeči opravi.

»Azbada, pojdi do Epafrodita in ga vprašaj, ali zmagajo arabski žrebci, ki sem jih kupila po njegovem posredovanju!«

Azbada ji je poljubil nogo in odšel v ložo k Epafroditu. Šumenje in šepetanje je utihnilo, govorila je boginja, Teodora, z zlatim nimfom krog glavé. »Irena, lep je Azbada!«

»Lep je, sveta despojna!«

»In ti ga ljubiš!«

»Ljubim, če mi veleva tvoja vsemogočnost!«

»A srce ti ne veleva?«

»Moje srce je kakor Janeza Kristnika ob Jordanu!«

»Otrok! Damo ti kobilic in medu namesto žarkega poljuba!«

»In moje ustnice bodo hvalile tvojo dobrotljivo vzvišenost, o despojna!«

Carica se je pomilovalno ozrla na lice Irene, kjer še ni bilo žarke strasti, kjer je v očeh trepetala rosa kakor v kelihu lilije, ki se je odprla ponoči in čista in nedolžna pozdravila jutro.

Azbada se je vrnil.

»Epafrodit, najponižnejši hlapec despojne, leži pred teboj v prahu in prisega na sv. Trojico, da arabski despojne zmagajo. Zastavil je nanje pol milijona zlatih statérov.«

Teodori se je lice razvedrilo. Takoj so zadonele trombe, izpod katisme sta se pojavili najlepši kvadrigi.

Ljudstvo je onemelo. Vse se je nagnilo preko ograj, starcem so trepetala telesa, mladina je stiskala pesti.

Eni so vzdihovaje klicali Kristusa na pomoč, drugi so rotili satana in belcebuba, naj stare kolo višnjevemu.

Konji so stali pod katismo. Stranke zelepkih štirje kapadočani, stranke višnjevih štirje arabski. Voznika dvigneta majhne zastavice po hipodromu pa, kakor bi se začudilo morjé. Mogočen Got v višnjevi tuniki*** je dvignil praporec in na njem se je pojavil grb Teodora.

* S peskom posuti prostor dirkališča.

** Spinal = podolgovat, iz kamna zidan prostor sredi dirkališča.

*** Srajca.

»Despojna dirka!«

Lica zelenih so prebledela; milijone bi bili vsuli drage volje v Bospor za hrano hudičem ali bi jih bili dali v cerkev svete Sofije, samo da bi zmagal zeleni in osramotil njih najhujšo nasprotnico. Pristaši višnjevih in dvora so trepetali v strahu, če propadejo arabci. Sam Epafrodit se je skrčil in zgubil od groze. Vedel je, da mu gre sedaj za življenje in imetje. Premislil je, kako bo naglo utekel iz hipodroma, se vkrcal na najhitrejšo ladjo in zbežal. Drobne oči so mu zlezle pod obrvi in čakale.

Carica se je dvignila. Vzela je Justinijanu belo tkanino iz rok in jo vrgla ponosno in samozavestno v areno. Ko se je bela rutica dotaknila peska, sta padla praporca voznikoma iz rok, dvignil se je pesek pod kopiti, zavihrali sta zelena in višnjeva tunika in hkrati izginili na ovinku krog mete* ob Kačjem stebru. Ljudstvo ni ganilo, ni žugnilo, ves hipodrom se je izpremenil v molčoč marmor. Igrala se je igra za milijone, igrala za ugled pol mesta, igrala za čast carice, igrala njej v pogubo. Vse je koprnelo, vse se treslo in drgetalo. Justinijan si je zasenčil oči z roko, samo Teodora je stala ob robu katisme s stisnjenimi ustnicami, roka ji je bila skrčena v pest; na njenem krasnem licu — kakor lezbiški marmor — ni trenil živec, valovite prsi se niso ganile.

Petkrat so privihrali nedosežni konji krog mete. Za glavo, za konjski vrat mordà je tu in tam presegel zeleni višnjevega ali višnjevi zelenega. Vedno vstric. Bil je pogon, kakršnega arena še ni doživela. Stari bogataši, patriciji in bojvniki, ki so zaigrali in priigrali milijone v hipodromu, so si razgrizli ustnice do krvi v grozni vzburljenosti. Čedalje bolj se je množica nagibala preko ograj in ovenčanih naslonjal, skoraj bi se bila utrgala in zagrmela v areno.

Konji so zavili v šesti krogotek. Šestič in še sedmič, kdo zmaga? Tedaj je zeleni voznik popustil vajeti. Dolgi bič je zažvižgal in počil po vrlih kapadočanih. Konjem so glavé klonile do tal, iz gobcev jim je brizgnila pena in v enem skoku so prehiteli arabce za celo svojo dolgost. Tedaj je vzbuknilo med zelenimi in zagrmelo med višnjevim. Zeleni so zmagalno klicali: »Bij, goni, tolci, naprej, naprej!« Višnjevi so tolkli in cepetali nad Gotom: »Pusti vajeti, udari z bičem! Nalašč noče, ubijte ga! Smrt mu!«

Gotu pa so se vedno bolj valovile mišice na rokáh, vajeti so bile napete ko struna, visel je preko voza, konji so ga vlekli z vajetmi, ki jih je imel privezane krog pasa. Razdalja med kapadočani in arabci se je podaljšala še za korak. Gotov hrbet se je upognil v groznem naporu, konji so besneli, ljudstvo je čakalo, da zdaj zdaj omaga, da izgubi zavest, da se zvrne pod konje in zaigra strašno igro. Bližala sta se v sedmem krogotoku meti. Še enkrat, poslednjič.

Prav kratko pred ovinkom se Got nagne. Od stranke višnjevih se dvigne krik groze. Tisoči so se zgrabili za glavo in si pulili lasé. Vse izgubljeno! Zatisnili so si oči. Zeleni pa so zdivjali od veselja, metali vence proti konjem in kričali: Zmaga, zmaga! A tedaj se zabliška prav na ovinku Gotu nož v rokáh. Prerezal je vajeti. Sproščeni arabci so zdivjali. Kar padli so proti ovinku, zadeli kapadočane in jih odbili na stran, vtem je počil prvič Gotov bič, še trenutek, dva, trije udarci, Teodora je zmagala.

Ozračje se je streslo od vzdikov nad hipodromom, da je onemelo šumenje morjá in valov, in sonce ni zatemnelo od cvetja, ki se je vsulo v areno na čast zmagovalki Teodori, véliki despojni.

Carica se je smehljala in pila iz čaše slavohlepja. Signali so zadoneli in klicarji so na vseh krajih naznanjali uro odmora in pogoščenje velike despojne, zmagovalke. Katisma se je izpraznila, dvor je odšel po hodniku v palačo, ki je stala tik za hipodromom.

Azbad je spremljal Ireno.

»Svet še ni nosil carice, kot je despojna!«

»Njena vsemočnost zmaguje povsod!«

»Irena, tvoje lice je kakor zarja! Ti ljubiš zmagovalce.«

»Jaz ljubim junake! Moj oče je bil in živel kot junak in padel kot junak! In moj stric je junak! Trdnjava Toperos je varna, odkar jo brani on!«

* Meta = steber, ob katerem se odloči zmaga.

»Oj, Irena, tvoje besede so, kakor bi govoril prerok, in tvoj glas je Davidova harpa! Vsa si naša, hčerka bizantska!

Še kaplje krvi ni ne v tvojem rožnatem telesu ne v tvoji duši, ki bi jo bila prejela od matere barbarskega rodu!!«

»Rod moje matere je rod slavnih starešin onstran Donave.«

»A vendâr so barbari.«

»Pa v Kristu bratje.«

»Tudi Krist ni poslal apostolov barbarom. Rimu je dal luč!«

»Pa je le rekel: Učite vse narode.«

»Pustiva evangelij, Irena. Naj se pravdajo menihi, Irena ti ljubiš zmago — in zmagovalce!«

»Ljubim junake zmagovalce!«

»In če zmaga Azpad vse lokostrelce, Irena, ali ga boš ljubila?«

Deklici zagori lice v krvi, a hipoma pobledi.

»Irena, ljubila ga boš, reci, povej! Uril sem se in se postil hodil sem zgodaj spat, vse zate, da me venča hipodrom, da me nagradi cesar, in vse vence in vso nagrado in carsko milost položim k tvojim nogam, Irena. Povej, ali boš ljubila Azbada?«

»Ljubila bom junaka zmagovalca.«

Ustnice so se ji tresle. Prišli so v palačo. Ločila sta se.

Justinijan je šel s Teodoro v slonokoščeni dvorec: Ko sta bila sama, je objel kronani despot zemljé svojo ženo: hčerko medvedjega hlapca, javno hotnico Aleksandrije, Damaska in Bizanca, ter ji v solzah šepetal: »Ti mogočna, ti zmagovalka, edina, najsvetejša, najdražja in najzvestejša svojemu carju.«

»Justinijan, hočem, da so poslej odprta vsa vrata v palači Epafroditu, da sije nanj vsa tvoja milost. On mi je podaril konje!«

»Ti si velela — ti mogočna. Zgodilo se je!«

Teodora je takoj odposlala v cirkus dvornega tajnika, ki je nesel Epafroditu prstan in z njim pergament s podpisom Justinijana. In ko se je tajnik vrnil, je oznanil, da siplje Epafrodit v areno s periščem zlate statére in spodbuja pretepajočo se množico, naj vzklika: »Mnoga leta despojni!«

Ko se je dvor okrepčeval, so klicarji oznanjali v cirkusu, da vabi despot zemljé in morjá vse narode v tekmo z lokom. Sredi spine so postavili drog. Na vrhu so priklenili na srebrno verižico velikega kragulja. Upravda je določil za tistega, ki ga ustrelí na bežečem konju, službo med palatinci in visoko odliko. Lokostrelci so odločili zmago Belizarju, zato naj bo plačan in slavljen lok.

Epafrodit je poslal Melhiora do Radovana in Iztoka. Naročil je, da mora Iztok tekMOVATI. Stavil je nanj že visoke vsote. Priigral je pri dirki silo denarja in stava mu je bila zabava. Vse je stavilo na Azbada, ki je slovel za najboljšega lokostrelca. Epafrodit jim je nalašč kljuboval in stavil na svojega gosta Iztoka.

Radovan se je že opil. Kričal je in prepeval pa držal neprenehoma vrč v rokáh.

»Moj sinko, hej, moj sinko, s kamnom ubiješ tega ptíča, miže, opolnoči — hej, moj sinko! Pij, Iztok, pij, pijan ga zadeneš.«

Smejali in krohotali so se vsi razni bojevniki, ki so se zbrali pod katismo, da bi se udeležili tekme. Iztok se ni smejal. Zanimal ga je hipodrom. Njegove ustnice so bile vroče, pa se ni dotaknil pijače. Videl je Upravdo, videl Teodoro, blesk in sijaj, razsipanje, divje tolpe in mehkužne Bizantince. In pomislil je na svojo moč, pomislil na svoj narod in na vse narode, ki jih kuje v verige to mesto. In sramoval se je, da zmagujejo narode taki cesarji, da jim vlada táko mehkužno mesto. In rotíl se je na Peruna, če ostane živ, da ne bo Bizanc nikdar vkoval v verige svobodnih Slovenov.

Dolgo so bučale trombe, preden so prebučale hrup in krik v hipodromu. Justinijan se je vračal z dvorom. Teodori zmagovalki je dal belo rutico, da bi dala znamenje za začetek tekme ona. Strelcem so bili na voljo

konji iz carskega hleva, Drug za drugim so dirjali krog mete, streljali v kragulja, puščice so predirale škrlatno streho, pa kragulj je s srepim pogledom motril preganjalce in tekmece: bočil je vrat, potrepal s perutmi, se umaknil marsikateri strelci, a ostal nedotaknjen.

Med ljudstvom se je razlegel smeh, doneli so dovtipi na razne strelce, rogali so se jim; metali vanje dateljne, oranže in se zabavali, kakor bi igrali glupci v areni.

»Poslednji,« je zopet sporočil Epafrodit po Melhioru. »Poslednji bodi Iztok!«

Vrsta lokostrelcev se je praznila. Mnogi so odstopili, zlasti tisti v lepih oklepih palatinske vojske. Zbali so se poroge.

Edini Azbad je zdržal. Zbral je vse moči, da je ostal miren. Mislil je na Ireno, ki jo je ljubil z nedopovedno strastjo. Danes ji hoče pokloniti slavo zmagovalca. Upal je trdno. Ozrl se je večkrat na katismo, toda Irene ni zazrl.

Sedela je skrita, tiha. Ni se smejala, ni gledala. Njeno srce je klečalo pred oltarjem in prosilo Krista, naj ji prizanese, naj Azbad ne zmaga.

Le nekaj tekmecev je še čakalo. Tedaj Azbad ni mogel več strpeti. Naj se odloči! Zataknil si je tri puščice, vzel lok in zasedel konja, katerega še nihče drug ni jezdil. Dolge tedne se je uril na njem.

Ko se je pojavil izpod katisme, je nastala nenadoma tihota. Nanj in zoper njega je bilo stavljeno mnogo denarja.

Jezdil je počasi krog spine, pozdravljal na levo in desno, se priklonil pod katismo, se še enkrat ozrl po Ireni, zaman. Nato je zdirjal. Zletela je prva strelica, kragulj je jezo zapihal. Prijezdil je drugič, strelica je prhnila tikoma glavé, hipodrom ga je pozdravil. In jezdil je tretjič naokoli. Srce se mu je razburilo, roka se mu je tresla. Vendár je zbral vse sile, da se pomiri. Ustnice so šepetale: Irena, Irena. Zopet se je napela tetiva, zazvenela, puščica je bila izborno izstreljena, a v istem trenutku je kragulj zafrfotal, odskočil, kolikor je dala verižica, in puščica je zadela ob perut ter izbila iz nje pero, ki je v vrtincu priplaval na pesek. In tedaj je nastal vihar. Ves hipodrom se je razdelil v dva tabora: polovica je kričala, da je Azbad ptiča zadel, polovica je oporekala, zadel da je le pero; ptič še sedi in jezo gleda za Azbadom. Tisti, ki so stavili nanj, so trdili, da je stava dobljena, tisti, ki so stavili zoper, so kričali, da ni. Nastali so trenutki tolikega viharja, da bi se bil hipodrom izpremenil v boj tisočev in bi bila kri preplula areno, da ni Uprava dal znamenja s trombami. Kot sodnik in najvišji pravnik je razsodil: »Azbad je zadel in ni. Če ga nihče ne zmaga, bo odlikovan. Stave pa stoje; če ga nihče ne prekosi, so stave nanj dobljene, sicer izgubljene!«

Zopet so trombe naznanile novo tekmo. Azbad se je bal. Hitro je velel ponuditi velike vsote vsem ostalim tekmečem, da bi se umaknili. Večina je denar sprejela, le Iztok in dva Tračana sta odklonila. Azbad je šel sam do njih. Srečalo se je ponosno oko svobodnega Slovena z lokavim, ničemumim bleskom Bizantinca. Nič ni odgovoril Iztok, govoril je pogled: »Naprodaj nismo Sloveni nikdar!«

In zajezdila sta Tračana, izstrelila, zgrešila. Izvrstno so švigale puščice, vse tik ob kragulju, predrle močni škrlat na strehi in izginile. In tedaj še eden, barbar, Sloven.

»Zadnji,« so trobile troblje. Hipodrom se je zopet pomiril, vse se je ozrlo proti katismi. Pojavil se je Iztok, gologlav, z bujnimi kodri, v dolgi halji iz pražnja, ki jo je prejel od Epafrodita. Med gledalci so se oglasile opazke. »Ha, barbar, v halji kakor Molohov žrec! Vestalka, ta naj zadene? Od kod je? Gost Epafrodita! Bajе Sloven!«

Iztoku ponudijo loke in puščice. Napne tetivo pri prvem, drugem, napne pri tretjem, trenk — vsak lok je počil. Hladno je metal lepo rezljano orožje na tla.

Ljudstvo se je čudilo.

Slednjič se je odločil za velik, neroden lok, prav barbarski. Nato si je izbral strelico, samo eno. Ponudili so mu še dve pa je odkimal.

Med ljudstvom šepetanje začudenja. Teodora sama se je nagnila preko katisme.

Nato je šel Iztok sam in si odbral konja: krasno divjo živalco, doma iz Črnega morjá. Privel ga je v areno. Iztok je zmajal z glavo, češ nočem osedlanega konja. Sluge so pristopili in odpeli zapone ter sneli sedlo.

Ljudstvo je glasno vzkliknilo.

Tedaj je Iztok prijel haljo dočlenko in jo vrgel raz sebe. Krog bokov se je zableščala bela jagnjetina, ki mu jo je sešila Ljubinica, in stal je ob črnem konju sredi arene svobodni sin, lep in postaven, da je Teodora pritisnila brušeno prizmo k očesu in ga gledala s pohlepom in naslado: mišica ob mišici, kakor zid krog Bizanca.

Iztok je zataknil strelico za pas, prijel lok z levico, z desnico brzdo in planil kakor pero na konja. Spela sta se, potem pa zdirjala po areni. Jezdil je prvič in pogledal kragulja, ljudstvo je zamrmralo, ker ni sprožil.

Jezdil je drugič, strelica še vedno za pasom, konj v vedno besnejšem diru. Iztok pa, kakor bi sedel na ptici.

Ljudstvo je zakričalo. »Streljaj, sproži, barbar! Za norca nas ima! Potegnite ga s konja!«

Iztok ni ne slišal ne videl. V njem je živela samo trdna zavest, da pred samim carjem pokaže, kako proži tisti narod, ki mu podira Hilbudije. Tretjič je pridrevil mimo katisme, roka je segla po strelici, lok se je dvignil, nastala je tihota, kakor bi se zbiral orkan.

Iztokovo oko se je zapičilo v ptiča, kragulj je zapihal in dvignil kremplje. Bizantinski nepremagljivi orel se je stresel pred barbarom. Iztok je naperil strelico vanj, toda v istem trenutku je že švignil s konjem mimo. Tedaj je hipodrom zabučal od jeze kakor silen grom. Gledalci, ogorčeni, ker še ob tretjem pojezdu ni sprožil, so usuli nanj kletve in psovke, ploha razhojenih ostankov sadja je pljusnila v areno, nekateri so snemali sandale in jih metali za njim, drugi so potegnili nože izza pasa in mu pretili. A tedaj se je Iztok v hipu okrenil na konju — bil je že blizu mete — puščica je švistnila in predrila kragulja s tako silo; da se je utrgala verižica, in ptič je padel s prebodenim srcem pred katismo v areno.

Zabesneli vihar jeze se je prelil v navdušenje, da se je tresel v temelju silni cirkus. Iz lož je deževalo lovora, dvorjanke so posule zmagovalca z ruticami, pretkanimi z zlatom, in Irena je s plamenečim veseljem na licih šepetala: »Hvala tebi, Kriste, a tebi, sin naroda moje rodnice — poljub!«

ŠTIRINAJSTO POGLAVJE

Valovi v Bosporu so tiho šepetali. Na njih je dremalo brodovje, sanjale so dolgokljune jadrnice, sanjale redke straže na krovih. Velike ceste morjá in suhe zemljé so napeljale vso kri razburkanega življenja v srce Bizanca — v hipodrom in na prostrane trge. Zvezde so mirno gorele, ponižalo se je vzhodno nebo in spustilo radovedna zlata očesca blizu razkošne zemljé, da so gledala valove ljudske radosti, da so se smehljala kriku in viku, ki sta se točila v dan slavlja pod sinji nočni baldahin.

Iztok je slonel na mehki travi. Z visokega odstavka v Epafroditovem vrtu je gledal na morjé, iz katerega je odsevalo nebo. Ob njem je dehtela reseda, nad njim so cveli lovori.

Venčan s častjo, pozdravljen od jezera vzdikov, in vendár v tem trenutku nesrečen. Kaj bi dal, ko bi šumela nad njegovo glavo lipa, ko bi se mu pod nogámi razprostiralo belo morjé Svarunovih čred? Ko bi slonel sedajle na okopih gradišča, ob njem oče, krog njega deklice, in bi jim pravil o Bizancu, o zmagi v dirkališču, o sijaju in blesku! Mladci bi ga poslušali, njegovi junaški tovariši, katerim bi opisal mehkužnega vraga, povedal o sramoti, ki jo pripravlja Bizanc premaganim junakom, O, mladci bi šli in nesli v srcih njegovo povest ter se razlili od doma do doma Slovenov in oznanjevali boj za svobodo, boj zatiralcem, ki jim zaslanjajo pot čez Donavo.

In pomislil je Iztok, kaj če so se sprli Antje in Sloveni? Mordà ne udarijo na pomlad preko Donave na jug? Izdero kopja, zgrabijo sekire in logi bodo pili kri, ki bo tekla iz ran, zadanih od bratov.

Ob tej misli se je zgrozil, Skočil bi v hlev, izbral najboljšega konja in bežal domov.

Toda njegovi načrti? Bogovi vodijo korake ljudi. Svetovit sam mu je privel na pot Epafrodita, Perun je pognal strelico v kragulja — in mu odprl vrata, da bi pogledal sovražniku v dušo, da bi mu služil in s tem koristil domu. Ne, sedaj ne sme domov, sedaj še ne. Pojde, ali tedaj ponese s seboj vso umetnost vojske, ki jo ukrade Bizancu in pokloni svojemu rodu.

Na dvorišču Epafroditove vile so zalajali psi. Toda hitro so umolknili in tiho, dobrikajoče se cviljenje je naznanjalo, da se je vrnil gospodar. Prinesli so Epafrodita s Teodozijevega trga, kjer je pod marmornimi arkadami poveseljačil do polnoči in kockal za cele stolpe zlatih »bizantincev«. Fortuna ga je poljubila, odkar je sprejel Iztoka, kakor je Putifarja, ko je dobil Jožefa v hišo. Tako se je hvalil in šalil sredi bogatih patricijev, ko je Melhior stresal zlate stolpiče v usnjene vreče.

Vrnil se je torej Epafrodit izredno dobre volje. V nedrju je imel spravljen prstan Teodorin in pergament od cesarja, v vrečah kupe zlatá in zadolžnic, da lahko takoj jutri prodá nekaterim uglednim patricijem lepe hiše, ko bi hotel poterjati. V živahni radosti so se lesketale Grku oči. Denar in carska milost! Sedaj svobodno trguje in tudi ukani lahko kogar koli. Upravda ga ne obsodi.

Vešel je Melhioru, naj da vsem sužnjem najboljšega vina, sláščic in sadja, rib in ostrig, kar premorejo shrambe. Nato je vprašal, ali sta se Slovena že vrnila. Z Iztokom da mora ta koj govoriti, če ga ni, naj ga poiščejo.

Vratar je naznanil, da se je Iztok že davno vrnil.

Melhior je šel sam ponj in Epafrodit je velel, naj ga privede v dvorano, kjer sprejema odlične goste.

Ko je Iztok vstopil, si ni upal od vrat. Na treh zlatih svetilnikih so plapolale iskrive luči in razsvetljevale neizmerno bogastvo. Kjer ni zasegla na tlaku preproga iz Bagdada, tam so se bleščali pisani kamenčki dragocenega mozaika. S sten je odseval marmor, posut s smaragdi, hrizoliti in oniksom. Nizki stolčki so sloneli na slonokoščenih nožicah, zlate niti so se utrinjale po tkaninah, tuje, Iztoku neznano krzno je božalo mehke sandale Epafroditu. Tri gracije so iztegale pred njim roké in držale s tankimi prsti pisano školjko, v kateri je bilá zlata kupa, napolnjena z grškim vinom.

»Sedi, Iztoče!«

Epafrudit ga je povabil k sebi. Govoril je gladko narečje Tračanov in vpletal vmes mnogo slovenskih besed, tako da ga je Iztok zlahka umel.

Sin Svarunov se je boječe približal in sédel na krzno k nogam bogatega Epafrudita.

Grk se mu je dobrovoljno nasmejal in vtaknil suhe prste v njegove bujne kodre. Namignil je. Zamorec je prinesel še eno čašo grške starine.

»Vzemi, sin Slovenov, izpij na slavo Krista, ki je dober tudi tebi!«

»Svetovit me je spremljal, Perun vodi moje strelice!

Ne poznam tvojega Krista!«

»Spoznaš ga! — Pij v zahvalo bogovom!«

Izpraznila sta kupi.

»Iztok, ti si me otel Tunjušu! Dolgujem ti zahvalo in plačilo!«

»Tunjuš je malopridnik! Vsak Sloven bi moral storiti isto. Mi ne ropamo mirnih potnikov.«

»To je hvale vredno, Iztok. Toda moj dolg je velik.«

»Plačal si že, gospod! Sprejel si mene in očka. Dobro si plačal!«

»Nisem, Sloven. Sprejel sem vaju, a nakopal sem si še drug dolg. Ti si zmagal. Danes te proslavlja Bizanc. Zmagalca Belizarja so pozabili in več se govori o tebi kakor o carju. In ti si zmagal kot moj gost. Tvoja čast — moja čast! Kaj želiš?«

»Naučil bi se rad vojske po bizantinsko. Potem bi se vrnil domov!«

»Vojske? Torej nisi pevec?«

Epafrudit se je začudil. Iztok mu je gledal mirno v lice.

»Pevec, ker hoče očka. Ali rad bi vojeval. Veseli me meč ali kopje.«

»Dobro govoriš sin Slovenov! Tvoje roké je škoda za strune. Poslušaj! Upravda je določil vojaško čast v palatinski četi za zmagovalca. Ti jo dobiš. Jutri boš moral z menoj na dvor. Sama Teodora te želi videti. Dober vojak boš. Da si barbar in moliš bogove, nič ne de. Spoznaš Krista in ga vzljubiš. Naučiš se vojne in se proslaviš — tvoje barbarsko ime bo pozabljeno. Sam Upravda nima očetov, ki bi bili rojeni v bagru, in despojna je hči hlapca. Zato ljubita barbore, če so prida. In ti si, Iztok! Toda pomisli, če ne sprejmeš službe, moraš še nocoj iz mesta; sicer je po tebi. Dam ti konja in denarja, da ubežiš. Torej voli!«

»Volil sem, gospod! Jutri pojdem v vojake!«

»In očka?«

»Ostane pri tebi ali se vrne domov, kakor mu ljubo!«

»Dobro. Še nekaj. Ali si zadovoljen, da ostaneš pri meni? Odličnemu vojaku je treba znanja. Dam ti učitelja, ki te izuri v pismu in jeziku. V jutrih boš hodil na vežbališče, popoldne se boš učil znanosti!«

»Kako si dober, gospod!«

»Pojdi! Jutri te spremim na dvor!«

Ko sta se ločila, je gledal Grk za Iztokom. Lokave oči so se pasle na junaških plečih mladega Slovena.

»To da je godec? Pevec? Na Herkula, če ni ta pomagal ugonobiti Hilbudija? Molči in bo molčal. A njegov očka je klepetav. Napije se in ga izda. Tedaj zlo za mladeniča.

Upravda se grozno maščuje.«

Udaril je z zlatim kladivcem na visečo srebrno ploščo.

»Melhior, Sloven naj se vrne, takoj!« Oskrbnik je odšel po mladeniča. »Žal bi mi bilo mladega junaka! Zavárujem ga pred kremplji Upravde.«

»Gospod, zgodilo se je.« — Iztok je stal vnovič pred Epafruditom.

»Še imam govoriti s teboj!«

»Govori, poslušam!«

»Ali boš govoril resnico?«

»Ne lažem, gospod!«

»Povej, ali nisi bil ti med Sloveni, ki so za Donavo ugonobili Hilbudija, slavnega vojskovodjo cesarja Upravde?«

»Povedal ti je očka, da sva godca!«

Iztok ni trenil. Vzdržal je prodirajoči pogled trgovčev. Lice mu je zardelo.

»Iztok!« Epafrodit ga je prijel za roko in potegnil k sebi. »Iztok, ali držiš prisego?«

»Na smrt, gospod!«

»Tudi jaz! Zato ti prisegam na Krista, svojega Boga, da ne izve iz mojih živih ust nihče, kar mi boš zaupal. Vprašam te ker te ljubim in se bojim zate. Povej mi, prisezi mi na bogove, ali si se vojskoval zoper Hilbudija ali se nisi?«

Iztok je molčal. Njegove ustnice so bile stisnjene, oko mu je žarelo, glava se je ponosno dvignila.

Slovesno je odgovoril: »Kdo je vreden sin svojega naroda, da bi ne napel tetive v pogubo sovražniku!«

»Torej si se. A vedi, če se vzbudi sumnja, gorje si ga tebi!«

»Ne izve se!«

»Hagija Sofija naj váruje tvoje besede in besede tvojega očeta. Epafrodit bo čuval nad teboj!«

Ko je Iztok prišel v svoj stan, se je pravkar vrnil Radovan. Na platneni halji so se sledile kaplje črnega vina. Obstal je pred Iztokom, zgrabil z obema rokama sive lasé, oči so se mu vrtele, kakor bi poblaznel.

»Iztoče, Iztoče! Vsi volkodlaki naj ga srečajo in raztrgajo! Morana naj počiva sedem let in mori njega! Iz njegove pasje čeljusti naj napravijo sršeni gnezdo, mravlje naj mu razgrizejo jezik! Iztoče, ali nisem rekel, da je kravjerepnik! Ali nisem rekel? Najmočnejši hudič, ki se ga boji sam Upravda, naj mu zadrigne rep okrog vratu in naj ga zadavi! Iztoče, Iztoče!« Radovan je zakolebal in se zvrnil na preprogo ter krel in vzdihal na ležišču.

Iztok je gledal in poslušal. Ni razumel starca.

»Očka, koga naj Morana? Kaj ti je? Kdo ti je storil žalost?

Povej! Nož imam! Nadenj grem! Samo reci!«

»Hotel si nádenj, pa te nisem pustil. Oj, mene bedaka!« Udaril se je po čelu.

»Nádenj sem hotel? Kdaj? Nad koga?«

»Ali ti nisem rekel, da je malopridnik, da je snetnjav pes. Reci, če nisem rekel?«

»Kdo, očka? Ti si bolan!«

»Pa kako! Táko vino piti, zastonj, do sita, pa izve človek bridko reč in zboli na smrt. Oj, krvoses!«

Iztok je sédel k Radovanu in mu gladil razpaljeno čelo.

»Vode mi daj!«

Pil je z veliko žejo! Nato se je nekoliko pomiril.

»Iztok, kaj sem izvedel, zdajle, ko sem se namenil domov, da bi mirno počil od trpljenja.«

»No, povej, Radovane! Zadelo te je zlo!«

»Slovene sem dobil, izza Donave, poštene Slovene. In so povedali, da je Tunjuš — tri sto besov je v njegovi čapki — požgal Hilbudijev most čez Donavo in se napotil k Antom. Vojsko zakuri, vojsko, veruj mi, Iztok! Da bi mu Jagababa izpila oči! Oh, zakaj ga nisi? Bedak jaz, da sem ti branil.«

»Očka, ne toži! Nisem ga, a pride čas, ko mi ga da Perun v roké!«

»Kakor kragulja v hipodromu naj ga prebode tvoja strelica!

Zato pa morava sedaj hitro domov. Kdo bo vodil mladce?«

»Očka, jaz ne morem!«

»Ne moreš? Zlo za sina, ki tako odgovarja očetu! Svarun umre, Sloveni ne zmorejo zoper Ante in namesto gradišča dobiš krtovo gomilo in namesto sestre Ljubinice ženo garjavega kozarja! Žalost tebi, Iztoče!«

»Svarun ne umre in Rado, sin velmožnega Bojana, starega bojevnika, vé, čemu nosi lok, vé, kako se bori tisti, ki ljubi Svarunovo hčer. Perun bo z njim in Rojenice bodo čuvale Ljubinico. Jaz ostanem, očka, in ko se naučim vojske —«

»Ti ostaneš in ko se naučiš vojske . . . Prav . . . Ostani! Le ostani . . . Jaz pojdem in sporočim Svarunu, kako ga ljubi sin.«

Jezen se je obrnil Radovan v belo steno. Od bedenja in vina so mu bile trepalnice težke. Zaklopil je oči in že v polsnu godrnjal nerazumljive kletve na glavo in življenje Hunu.

Drugo jutro je v Epafroditovi hiši že zarana vse mrgolelo sužnjev in skoplencev. Melhior ni zatisnil očesa. Pazil je na služinčad, da se ni opila. Bolj ga je skrbel obisk pri carju kakor najbolj obložena ladja njegovega gospoda sredi razljučenega morjá.

Epafrodit je zahteval najsijajnejše spremstvo. To je brez skrbi smel edino bogataš in patricij, ki je imel doma varno spravljene caričin prstan in despotov pergament.

Zadišala je narda po vili, skoplenci so drgnili v kopeli Epafroditovo suho telo z najdražjimi mazili iz Egipta in Perzije. Redke lasé so mu skodrali in posuli vanje zlatega prahu. Tunika je bila iz težke svile. Vanjo so uvezle najspretnейše vezilje iz zlatih nitk lotos in palmo, grmičke mirt, pave in galebe. Krog rame si je ogrnil dolg plašč, hlamis, tudi iz svile. Sam Melhior mu ga je spel na desni rami z veliko zlato zaponi v obliki grškega križa. Na križišču zapone je gorel démant, na konceh so zeleneli veliki smaragdi.

Tudi Iztok je moral v kopel. Tudi njegove bujne kodre so posuli z dehtečim prahom in ga odeli v svileno haljico, nalašč sešito, kakor so jo nosili Sloveni iz pražnja.

Vse dopoldne so se pregibale roké sužnjev in suženj. Na ulici se je zbrala tolpa vogelnih postajačev, klicarjev in hvalivcev Epafroditovih vrlin. Melhior jim je razdelil polna perišča obolov, jim postregel z vinom in sadjem.

Krog poldneva so se odprla vrata. Cel sprevod Epafroditovih tkalcev je začel pohod. Za njimi je šla črna truma kuharjev, nato brez števila bogato oblečenih sužnjev. Z vzklikanjem so se pomešali mednje postopači in kričavi berači ter razglašali slavo Epafrodita, ljubljenca Upravde. Za vsemi je šla tolpa skoplencev in dve nosilnici: v prvi, preprosti, je sedel Iztok, v drugi, iz najdražje svile in razkošno pozlačeni, Epafrodit.

Po cestah in trgih se je zgrinjala množica. Ves klečeplazni Bizanc je že vedel, kako je odlikovan Epafrodit. Tisoči so ga preklinjali s kletvami, ki jim jih je narekovala bleda zavist. Ko pa se je približal, so se mu klanjali in mu navdušeno klicali ter ga obsipali z najčastnejšimi naslovi. Epafrodit je vljudno odzdravljajal. A v njegovih svetlikajočih se drobnih očeh je bilo veliko poroge in večni klic: Lažniki! Hinavci! Nesramneži!

Velikaši so slavili Epafrodita, narod je veličal Iztoka. Iz ostankov zelenja po stenah, ki so bile okrašene za triumf, so trgali vejice lovora in jih metali v Iztokovo nosilnico. Iztegovali so za njim roké, jih dvigali, kakor bi prožili tetive, pa udarjali v plosk in navdušene vzklike.

Pred bronastimi vrati se je spremstvo razdelilo in se umaknilo na desno in levo. Palatinski vojaki v bleščeči opravi so pozdravili, težka vrata so se odprla in nosilnici sta izginili v Justinijanovi palači.

Dvorni sužnji so poljubljali trgovcu roko, Nosilnici sta obstali pred marmorno arkado. Izstopila sta. Naznanili so jima, da bo sprejem v Orlovi dvorani. Vedli so ju skozi labirint poslopij, dvorov in sob, dokler niso prišli v čakalnico pred Orlovo dvorano. Mnogo dostojanstvenikov, senatorjev, mladih dvornih patricijev, diakoni in duhovniki, vse je klečeplazilo v čakalnici in čakalo dolge ure, premnogi kar dneve, tedne in mesece, da se jim je ponudila prilika, pasti v prah pred božanskim despotom in poljubiti Teodori nogo.

Ko sta se pojavila Iztok in Epafrodit, se je dvignil roj dehtečih dvornih prilizovalcev in ju pozdravljajal z vznesenimi čestitkami in najponižnejšimi pokloni: vsa ista igra, polna zavisti in laži, pred vrati carja kakor spodaj na široki ulici.

Ni utegnil Epafrodit, da bi vse dostojno zahvalil.

V prozorno tančico zaviti skopljenec je odgrnil težko zaveso, dvorni ceremoniar je namignil trgovcu. Vstopila sta.

Pred njima se je zableščala dvorana, da se je zmedel za trenutek sam bogati Epafrodit. Samo zlato in srebro, ob bleščočih stenah dragocene trofeje, uplenjene zmaganim kraljem. Zadaj velikanski zlat rimski orel z razprostrtimi perutmi. Pod njim na bagrenem prestolu Justinijan, slok in suh, v težkem škrlatu, ob njegovi strani Teodora, ovenčana z diademom. Preko škrlatne tunike, v katere rob so bili uvezeni sveti Trije kralji z zlatimi frigijskimi kapami na glavi, je imela težek palij, plašč, ves posut z žlahtnimi kamni. Krog nje zbor dvorjanic, krog carja vrsta dvornih ljubljencev.

Epafrodit in Iztok sta od daleč pokleknila, se drsala po kolenih proti carju in legla pred njim po dolgem na obraz. Iztok bi bil zaškripal z zobmi in planil pokonci ter zadavil tega tirana, tako ga je peklo, svobodnega sina prostih dobrav, to grozno, hinavsko ponižanje.

»Pred teboj v prahu prosita milosti božanskega despota najnevrednejša hlapca,« je izpregovoril Epafrodit.

Izvršeno je bilo počaščenje. Upravda je dal znamenje, da sta vstala.

Teodorini pogledi so žareli bolj kakor dragulji v kroni in se pasli na Iztoku. Dvignila se je vsa njena preteklost, ko je še brodila po blatu, ko je zamamljala na igralskem odru s prelestno lepoto in živela v razkošnih orgijah. Odložila bi bila krono, slekla škrlat, da bi zamamila tega Slovena in si ogrela na teh junaških prsih vse plamene strasti.

S Teodoro so se naslajale ob Iztoku dvorjanice. Na nasprotni strani je zelenel od jeze poveljnik Azbad. Ni izgrešil pogleda Teodore. Ali to ga ni bolelo. Iskal je tiste modre oči, ki so ga včeraj pogledale pomilovalno, celo porogljivo, in mu privoščile poraz v hipodromu. Njegovi pogledi so prosili in jokali pred temi modrimi očmi in beračili za milost. Toda Irena se ni ozrla. Njene ustnice so se smehljale, njene oči so se zapletle v bujne kodre Iztokove in obvisle kakor na skrivnostnih nitkah ob Slovenu.

»Epafrodit, Krist ti je naklonjen! Obsenčil te je Sveti Duh, da je kupila konje tvoja trgovska modrost, kakor jih je vredna velika despojna. Zahvaljujem nebo za ta dar.«

»Božja Modrost je izbrala nevrednega hlapca, da poplača z drobtinico veliko svetost in molitev despojne.«

»In despot narodov te zahvaljuje vpričo jasnega dvora in ti obeta svojo milost do konca!«

»Preveč je tvoje dobrote! Poplačan je hlapec zadosti, ko je smel zreti v sonce vesoljnega sveta, ki vlada v pravici in modrosti narode!«

»In tudi barbaru,« — Justinijan je pokazal na Iztoka — »je naklonil Bog zmago, ker biva v tvoji hiši. In zavoljo Boga in svete Besede ga poplača Justinijan s častjo: centurio v palatinski vojski je in stopi . . .«

Azbad je prebledel ob teh besedah. Prekinil je samega carja in vzkliknil: »Ta je iz vrst Slovenov, ki so uničili Hilbudija!«

Dvorjanom je zastala kri v žilah. Toliko žaljenje veličanstva! Azbad je zaigral glavo! Prekinil je nepozvan carja v besedi.

Teodora se je srepo ozrla s trona. Tudi Azbad je vedel, da je tvegaj življenje. Iztok, njegov tekmeč, centurij v palatinskih vrstah. Ne! Nikdar! Ob njem ne preživi dneva. Proč z njim, poguba tekmeču — ali sebi. Smrtna zona ga je spreletela, vzkliknil je.

Jasno mu je bilo, da uniči vzklik njega ali Iztoka.

Nastala je tihota. Kakor pošast je legel strah na vsa srca.

Justinijanu se je mračilo čelo.

Tedaj je Azbad padel na obraz pred tron.

»Despot morjá in zemljé! Darujem ti glavo, ki mi jo vzameš po pravici, ker sem žalil tvoje veličanstvo. Toda devet glav bi daroval, samo da otmem najmanjše nevarnosti tebe, o despot!«

Azbad je ležal na tleh. Vse je drhtelo in čakalo sodbe. Tedaj se osrči Epafrodit. Ostal je miren, pripognil koleno in pritisnil čelo na preprogo.

»O despot, kdor ima take hlapce, tistemu bi moral ustvariti Bog še eno zemljo, da si jo osvoji. Zakaj ta bo premajhna za tvojo moč!«

Oba sta klečala pred tronom. Vsi so strmeli v carja, ki si je naslonil glavo na roko in zrl predse.

»Govori, Epafrodit, od kod je ta Sloven! Res iz vrst barbarov, ki so mi uničili Hilbudija?« Upravda ni dvignil oči.

»Slabe so moje roké in leta so mi upognila hrbèt in pobeljena glava ni več dom nerazsodnih misli. Toda tako gotovo, kakor me čuje božja Modrost, bi bil že vzkipek in sunil nož v srce Slovenu, če bi bila resnična trditev Azbadova, ki je skrben po pravici in poštenju. Ta Sloven mi je rešil življenje. Preko Donave so se nagnali ostanki Svarunove vojske in napadli mene, mirnega trgovca. In iste Slovene je klal Iztokov nož in me iztrgal smrti. Zato njemu moja hvaležnost, zato biva pod mojo streho in zato vem, da ni iz vrst tistih, ki so sovražniki velikemu despotu!«

Po dolgem molku je dvignil Justinijan glavo.

»Iztok je in ostane centurio, Azbad je in ostane poveljnik in od danes moj tajni zaupnik! Iztok stopi v njegovo legijo!«

Ves dvor je z vzklikom in občudovanjem poslavil in poveličal carjeve besede. Odlikovanima so čestitali in slavili despotovo milost in nedosežno razsodnost. Iz vrst dvorjanic je stopila Irena in ogovorila Iztoka slovenski: »Junak si, stotniče carske vojske! Tvoja pot se vije kvišku. Naj te spremlja sreča!«

Iztok, ki ni razumel ves čas ničesar, se je ob teh besedah zdramil, kakor bi se prebudil iz sna.

»Ali si vila iz naših logov, ali si živa — oj, govori!«

Irena pa se mu je samo nasmehljala in se ozrla v njegove oči. Zakaj dvignila se je že zavesa, Epafrodit in Iztok sta se dotaknila s čelom tal in odšla.

Po cestah ni Iztok videl množice, ni slišal vzklikov. Pred njim so gorele modre Irenine oči in trepetal je smehljaj njenih ustnic. Njegovo uho je slišalo samo mehke besede, ki mu jih je izpregovorila neznana, lepa kakor gorska vila. Njegovo srce pa je objela sladkost, kakor bi nad njim razpela cvetoče lipove vejice — tiha Vesna.

PETNAJSTO POGLAVJE

Iz njegove glavé bi se rodila druga Minerva. Šele dva meseca in taki uspehi! Tako je modroval sivoglavi Kasander, Iztokov učitelj, ko se je že ob mesečnem svitu vračal preko vrtov mimo Epafroditove vile. »Kakor bi v kamen zarezal, kar mu povem. Vse se ga prime za večno. Ko bi ne bil rojen v grmu od barbarske volkulje, ampak pri Akropoli kje, bi bil drugi Aristotel ali Aleksander. Pri Bogu, bil bi!«

Iztok je hodil tedaj po tistem vrtilu, kjer je cvel jasmin. Pod mehкими sandalami je šumel zeleni pesek, ki ga je pripeljal brod iz Lakonije. Drobni kristalčki so se svetili v mesečini in steza se je zdela kakor s kresnicami posuta. Enakomerno so se glasili njegovi koraki, v ritmu je izgovarjal polglasno grške besede, vzklrike poveljnikov, ukaze, s katerimi je veleval stotniji. Ko je ponovil drugič, ponovil tretjič, je obstal, potegnil meček in ga vihtel v bliskovitih črtah po zraku. Napadal je, odbijal udarce, umikal se in zopet naskakoval. Ko se je utrudil, je sédel na kamnitno klop pri štropotajočem vodometu.

Mesečina. Vse okrog njega je dihalo skrivnosten vonj. Vodni curek je trepetal in koprnel kvišku, se znižal in zopet zaprašil proti nebu, omagoval in v tisoč kapljicah utonil v svetlem tolmunu, kjer je trepetalo zlato lice; lunine ploskve. Od morjá je valovila tiha, vlažna gorkota, kakor bi ga v vonjavi kopeli gladile mehke roké. Odpel si je zapone na oklepu, naslonil glavo v dlan in se zamislil v tiho in zvezdnato noč.

Tukajle je sedel tisti večer, ko se je vrnil z Epafroditom z dvora. Polnoč so prevozile zvezde in njegovo oko ni zaželelo spanca. Pred njim so gorele modre oči Irenine. Kamor se je obrnil, povsod njene oči. Iz morjá so zrle vanj, z vsake zvezde so se mu smehljale in s cvetočih vejic nad njim so šepetale v šumenju listja in cedrovih vrhov njene sladke besede.

»Junak si, Iztoče! Stotnik carske vojske! Naj te spremlja sreča!«

In poslej se je mesec dvakrat pomladil. Iztok je zjahal najbolj ognjevite konje, polomil dokaj sulic, skrhal mnogo mečev, se naučil brati in pisati, pozabil je skoraj očeta Svaruna, spomnil se le mimogrede Ljubinice. Ni utegnil. Toda Ireninih oči in njenih besed ne more pozabiti. Ko koraka sredi ulic na vežbališče ali kadar ponosno jezdi v pozlačenem oklepu najbolj divjega žrebca in ga objemajo z oken in s ceste po ljubezni koprneči pogledi, tedaj zaman išče njenih oči. Zdi se mu, da je že videl vsake oči, kar jih je v Bizancu, da se je vprašujoče ozrl vanje in žalosten odmaknil pogled. Zakaj tiste luči ni v nobenih, tiste mehke in ljubezni polne, kakor bi v Ireninih očeh ležala vsa lepa njegova domovina, kakor bi iz njenega glasu odmevali vsi spevi slovenskih logov. Kadar koli je jezdil mimo carske palače, vselej so trkale njegove oči na zagrnjena okna in prosile: »Irena, samo en pogled, eno besedo z domačih tal, samo eno.« Toda ni se ganilo gluho okno, mrtve stene neizmerne palače so molčale.

In kakor vselej, kadar se je na večer zatapljal v take sanje, tako se jih je tudi nocoj navsezadnje prestrašil.

Vzravnal se je na klopi, potegnil po čelu, otresele nejevoljno z roko in zamrmral.

»Irena? Kaj mi je v glavi? Irena — dvorjanka, to se pravi hotnica. Čemu bi se trapil zanjo? Aha, da ostanem tu, da prelivam kri za tirana in da se za ves trud, za izdajalski trud enkrat ogrejem v njenem objemu. Ne, na Svetovita, ne izneverim se! Sedaj se mi skrivaš, Irena, skrivaš, ker veš, da me mučiš. In v krogu družic in tistih bledih gospodov, tistih palatinskih častnikov, ki bi bežali v vojski pred tolpo starih žensk, tam se rogaš z drugimi vred barbaru in govoriš s smehom o meni. Na Peruna, govorili boste o Iztoku s solzami v očeh!«

Iztok je planil pokonci in iztegnil roké proti nebu.

»Na bese, kaj preklinjaš in prisegaš, dečko?«

Pred Iztokom se je pojavil Radovan.

»Oj, očka! Ne spiš? Polnoč je!«

»Kdaj spim, zakaj ne spim, kako spim: za vse to se ti doslej nisi kdovekaj zmenil. Odgovori, kar te vpraša Radovan!«

»Ej, pa si slabe volje, Radovane!«

»Zopet se izogibaš! Povej, čemu se jeziš in suješ s pestmi proti mesecu kakor otrok, ki maha s šibo proti nebu, da bi zvezde klatil.«

»Misel, neumna misel mi je šinila v glavo!«

»Šinila, samo šinila! Seveda, pa ti sedi v glavi trdno kakor klop na kravjem vratu. Zakaj lažeš?«

Radovan se je razhudil in razkoračil pred Iztokom.

Mladi stotnik se je od srca nasmejal starčevi togoti.

»Kako se ti poda, če se jeziš! Sedi k meni!«

»Ne sedem, če ne poveš!«

»Vse ti povem, samo dober bodi in ne jezi se.«

»Taki ste mladički! Ponoči lezem za teboj in te čuvam v dolgih nočeh premišlujem in lovim tvojo sapo in tvoje sanje. Iztok, kaj misliš, da ne vem. Epafrodit, sam Epafrodit mi je razodel, ker sem ga vprašal. Vidiš, tujec, krščenec je povedal, ti mi ne poveš!«

Iztok se je zavzel.

»Kaj bi ti pravil Epafrodit? Kaj neki?«

»Iztok, sin Svarunov, mar te nisem čul neštetokrat ponoči ko si jecjal in vzdihoval: Irena, Irena? Ne enkrat, stokrat! Misliš, da take sanje kanejo v glavo mlademu človeku kakor piškav oreh z drevesa? In ker si molčal ti, sem se lotil Epafrodita.«

»Epafrodita?« je ostrmel Iztok.

»Da, njega samega, ki mi je povedal, kako te je obgovorila tista z dvora in ti zavdala s pogledom. In mož je pristavil: posvari ga, očka! Ves Bizanc vé, da ljubi Ireno Azbad. Zato te svarim. Bodi vsaj toliko pameten, kot je pametna žival. Če žival zadene strelica, zbeži, da ne prifrči druga. Tebe je tudi ranila puščica, zato ne tišči k tistemu, ki strelja, ampak beži. Razumeš?«

»Torej Azbad, praviš, da ljubi Ireno?«

Radovan je pretkano zapazil nemir na Iztokovem licu. Skrival ga je, zakril ga ni. Komaj je dobro povetil pest, ko je prisegal na Peruna, da je ne mara, da je Irena ničvrednica, da bi bilà ljubezen do nje nejevera do doma, že se mu je rogal v srcu mogočen glas in mu klical: Laž, laž! Vendàr jo ljubiš! In sedaj, da jo ljubi Azbad, tisti njegov vrhovni poveljnik, ki ga še nikoli ni pogledal prijazno, ki nalaga najtežje na njegove rame, tisti, ki je imenoval Hilbudija pred carjem, da bi tekmeča ugonobil. Iztoku se je nenadoma zdnilo. Koliko stvari ni razumel, koliko vozlov se je zamotalo krog njega! Sedaj en sam udarec: Azbad ljubi Ireno — in vse je jasno. Zato še ne sme na stražo v carjevo palačo! Zato še ni dosti izvežban, da bi vodil stotnijo, kadar gre carica Teodora z dvora! In on je verjel in se zato uril ponoči in podnevi. No, čakaj, jutri je napovedana velika vojaška vaja vpricho carja in carice . . .

Radovan je presojal Iztokovo lice, na katerem so podrhtavale mišice. Zaskrbelo je starca in zelo se je bal. Začel je mehko in proseče: »Iztok, moj sin, ti veš, da te ljubim, kakor te more ljubiti edino še tvoj oče Svarun. Zato slušaj prošnjo sivega starca, ki ti želi dobro: Poskusil si vojno življenje, kakor blisk sučeš meč — tamle izza palme sem te opazoval — pišeš kakor učenjak, daj, vrniva se preko Donave. Poguba preti Slovenom doma brez tebe in tebi poguba tukaj brez doma. Vrniva se, sinko!«

»Ne morem, ne smem, očka!«

Iztok je razburjeno odgovoril.

»Ne moreš, ne smeš —«

Obmolknil je Radovan in vzdihnil. Vodomet je šumel, njegovi kristali so tonili v tolmunu, oba sta zrla v skakljajoče lučce in nobeden ni mogel izpregovoriti.

»Ne morem, očka, sedaj pa že kar ne, ko vem, da mi dela Azbad krivico. Počakati moram, da pokažem očitno, kaj zmore Sloven. Ne bo govoril Azbad na dvoru: Iztok je barbar, neroden vojak, ni za rabo, divjak je. Tegà ne, to mi je sramota, ki je ne strpim!«

»Pred tisoči si dokazal v hipodromu, kaj si in kake krvi. Čemu še dokazov? Verjeli bodo Azbadu, ne tebi. On te pogubi!«

»Čuva me Svetovit in čuva Perun. Devet Svarunovih sinov je padlo v boju z Bizantinci. Bogovi se maščujejo.«

»Naj se uresničijo tvoje besede!«

»Ne smem domov, sem rekel. Ne smem, ker so še daleč moji načrti. Kaj mi koristi, če znam nekoliko vojevati! Treba mi je izvedeti ukan, načrtov, treba je dobiti orožja, da ga prinesem domov. Glej, sedaj služim zlate statére. Epafroditu jih dajem, on pa trguje z njimi in zlato se naloži.«

»In še tretjič ne smeš domov, ker si mlad človek in nimaš modrosti. Ranjen si — zatorej nazaj in bliže tja — k Ireni, od koder lete puščice! Da bi imel ti godčevo srce! Sinko, tudi Radovan je ljubil, veliko lepih deklic je gledalo po njem. Toda pevec udari ob strune, zajame pesem iz lepih oči, pa se napoti dalje, pozabi in živi svoboden. Samo strune vedo o tihi ljubezni iz šumnega Bizanca, od Baltiškega morjá in od prostranih dobrav, ker samo vanje vdahne vedno nova ljubezen novo življenje. Iztok; ti nisi pevec, zato je zaman moja beseda.« Starec se je razžalostil, upognil hrbet in skril obraz v dlani.

»Očka, tebi se toži po domu! Pojdi čez Donavo, pozdravi mi očeta in povej, zakaj ni sina domov. Ponosen bo name Svarun in čakanje, polno upanja, bo sladilo njegove dni!«

»Po domu se mi toži? Oj ne! Kje je pevec doma? Povsod in nikjer. Zato se mi ne toži po domu. Toda moje uho hrepeni po meketanju čred, moje oči bi se rade napasle zelenih gozdov. Sit sem Bizanca, moj sinko, do grla sit. Zato pojdem. Takoj jutri!« Radovan se je vzravnal. Vsa raztoženost je izginila z lica in glasno je zapel popotno pesem.

»Na Šetka, da sem se skoraj razcmeril, bedak! Nocoj se posloviva, Iztok! Daleč so tvoji načrti. Dosežeš jih, če te ne ubije ženska. Če se ti ljubi igre z njo, bodi ona igranja, ne ti. Radovan te ne pozabi. Ob letu se vrne in ti prinese novic z doma. Sedajle kar čutim, da bi bil kmalu zadremal v Bizancu, odkar me pita Epafrodit. Tudi njega ne pozabim, ne njegovega vina. Pojdi, poln vrč naju čaka. Pijva v slovo!« Napotila sta se proti hiši.

»In ko sem se odebelil z bizantinsko maščobo, se je skrčil moj pogum. Ponoči sem mislil na Tunjuša in se ga celo bal, kravjerepnika. Nič se ga ne bojim. Če se srečam z njim, ga ukanim, da bo pomnil, kdaj se je srečal z Radovanom. Pesjan!«

»Ne boj se ga! V tvoji peti je več modrosti ko v Hunovi glavi. Ko prideš do gradišča; pozvedi, je li res zasejal razdor med Slovence! Hodi od roda do roda, svari in prosi, pomirjuj, povej jim o sleparju Tunjušu, bizantinskem hlapcu, plačanem izdajalcu! Če bi se pa dvignila vojska, pridi in mi povej! Tedaj se vrne Svarunov sin med brate.«

»Kakor sem rekel, ob letu se Radovan vrne, bodi vojska, bodi mir. Samo če ne omaga sredi polja njegova stara noga in ga ne objame hladna Morana.«

»Morana ti prizanese!«

Prišla sta v sobo, kjer je gorela luč v posrebnem čolničku, ki je visel izpod stropa. Radovan je privzdignil, podolgast lončen vrč in natočil pisani kupi.

»Bibe in multos annos et victor sis semper!«* mu je nazdravil starec po starorimski šegi, ki se je ohranila v Bizancu, in ponosen je bil, ko ga Iztok ni razumel.

Ko sta slovesno pila v slovo, ko je Radovan z modrimi nauki učil Iztoka, je stal zakrit v senco akanta na carskem vrtu Azbad. Sam je prišel nadzirat straže v palačo. Ali to je bila samo pretveza. Dobro plačan skopljenec je prinesel popoldne njegovo pismo in ga vtihotapil v spalnico Irene. Odkar ga je zmagal Iztok v

* Pij na mnoga leta in vedno zmaguj.

areni, odkar je vzkliknil pred carjem, da je Iztok izmed vrst bojevnikov zoper Hilbudija, Irena še ni govorila z njim. Kadar se ji je približal, je zbežala; kadar ji je pošepetal v dvorni službi vročo prisego ljubezni, je ni slišala in se je ozrla proč. Azbad je blaznel in bleдел v divji strasti. Zato je sklenil, da jo povabi ponoči na vrt. Carjevi obsežni gaji ob šumeči Propontidi so skrivali ob lepih pomladnih nočeh v mračnih sencah skrivnosti, ki so se spletale čez dan na trgih, v razkošnih kopelih, pri razsipnih obedih in nadaljevale v tihih nočeh. Nobena vrata niso bila tako zaprta in zastražena, da bi jih ne odprl zlati ključ mehkužnega patricija, kadar je šel za slo.

Azbad je čakal dolge ure. Sto in stokrat je preštel okna in iskal luči, ki bi mu oznanila: Dvignila se je, prihaja! Ni se posvetilo okno, ni pričakal Irene. Polnoč je prešla, zvezde na vzhodu so se redčile.

Zaničuje me, je pomislil Azbad; Zaničuje edina, oboževana, do blaznosti ljubljena! Njegova duša je bila potrta, da bi se zjokal. A sam ni vedel, je li ranjena njegova ljubezen ali njegov napuh. Da bi se mu ustavljala ženska! Njemu, ki je magister equitum, za katerim hrepeni pol Bizanca. ki ga je poljubljala Teodora sama v razkošni noči po razkošnem pirovanju! Njega zaničuje Irena, na pol barbarka! Vse njegovo hrepenenje, vsa blazna strast se je prelila v togoto. Z zobmi je škrtal, stiskal pest in se rotil pri Belcebubu, da jo stre, uniči in poniža. Pozabil je v razburjenosti, da je v skrivališču. Z nogo je udaril ob tla, da je trčil ročnik meča ob oklep. Ustrašil se je ropota, srce je plalo v viharjih valovih, prisluškoval je in se skrival v gosto senco.

Kar se mu je zazdelo, da se je premaknila izza tolmunčka mimo visokih lotosov temna senca. Po Azbadu je vzkoprnela vsaka žilica. V blazni muki je pritisnil roko na srce, ki mu je bil oklep pretesen. Napenjal je oči, pridrževal sapo, prisluškoval z neučakljivim naporom, da bi zaslišal tanko iglico, ki bi padla z libanonske cedre, stoječe sredi zelene trate. Po kratkem času se mu je zdelo, da je zašumel pesek. Kakor bi se mu drobne mravljičice usule po mozgu, tako ga je spreletelo. Zopet mir in tihota. Prepričan je bil, da se je motil. Srce se je umirjalo, roka je zdrsnila s prsi in krčevito stisnila ročaj meča. Takrat se nenadoma odtrga skrivnostna senca in splove neslišno kakor duh za gozdiček cipres. Azbadu sta se razširili ustnici in na njih je umrla beseda: Irena! Vzкликniti si ni upal. Zahrepenel je po njej, da je dvignil nogo in hotel preko pisane grede proti cipresam. Toda premagal se je. Zbral je vso silo, pomel si z roko oči, si prigovarjal, da je samo razgreta domišljija. Pomiril se je počasi skoraj dodobra, dasi ni za trenutek okrenil pogleda od cipres.

Na vzhodu izza Črnega morjá se je na obnebu posvetila nežnordečkasta proga. Vstajala je zarja. Od morjá je dahnil hladen veter in mu oblažil razbeljeno čelo. Krog ustnic mu je zaigral porogljiv nasmeh. Kakor bi se sramoval sam sebe! Tak nemir, razburjenost za prazen privid! Čemu se je dal strasti preslepiti, da je pisal Ireni pismo, kjer ji prisega ljubezen, leži pred njenimi nogami in jo prosi, naj mu dovoli, da poljubi vsaj pesek, katerega se dotakne njena noga! Zakaj je to storil? Sedaj ga zasmehuje; jutri pokaže pergament najboljši prijateljici, v dveh dneh izve ves dvor, kako ga je zmagala Irena. Zbadali ga bodo, pomežikovali si med seboj in Teodora ga bo z zlobnim zasmehom pomilovala.

Bil je pobit, strt in žalosten, da se je zasmilil sam sebi. Obrnil se je, da bi odšel.

Tu se zopet dvigne senca izmed cipres in odhiti po stezi kakor bi šla proti Azbadu.

Osupel, srečen in omamljen hiti proti njej. »Irena,« mu vzklika srce, »Irena,« mu prihaja na ustnice, dokler glasno ne zakliče njenega imena. Še petnajst korakov je od njega.

Senca se ustavi, Azbad pospeši korake in vnovič izreče s tresočim se glasom:

»Irena!«

Tedaj zadoni zvoneč glas: »Čestitam, magister equitum!«

Azbad je vztrepetal po vsem životu.

Senca je trenutno izginila, izza košate mirte se je oglasil škodoželjen smeh, da se je razleglo po vrtu.

Poveljnik palatinske legije je prebledel, kri se mu je strdila po žilah. Zakaj dobro je spoznal glas Teodore.

Visoko v palači je potrkala zlata zarja z rožnatimi prstki na Irenino okno. Jutrnji žarki so zagledali na mizi razprt psalter, iz katerega so se svetile črke 69. psalma, razgrnjenega v poznem večeru pred ikono

Krista Pantokratorja: *O Bog, pridi mi na pomoč; Gospod, hiti mi pomagat!*
Zavrnejo naj se in sram jih bodi, kateri mi hudo želé . . .

Iztok ni tisto noč skoraj nič spal. Do zore mu je modroval Radovan, v katerem se je zbudila z vso silo nemirna narava pevca popotnika. Zahrepenel je na pot kakor oblak pod nebom, moral je proč iz Bizanca in, če bi bil vedel, da gre naravnost pod Tunjušev meč, šel bi bil in bi se ne mudil ure več.

Ko si je nadel Iztok bojno opravo, da bi odšel za svita na vežbališče, ga je starec objel in po sivi bradi sta pritekli solzi resnične ljubezni.

Radovan je šel po slovo k Epafroditu. Ni čakal dolgo pri vratih. Zakaj Grk je delal in računal ob jutrnjem hladu. Začudil se je.

»Ne hodi! Ni ti sile pod mojo streho!«

»Moram, gospod, godec mora križem sveta. Sin naj ostane, ker ni moj sin.«

»Ni tvoj sin?«

»Ni moj sin, pravim, ni, zato ker je bolj za meč kakor za strune. Kako sem ga rodil? Iz strune — meč? Zato naj ostane pri meču, oče pa gre in z njim gre pesem. In tebe, o dobrota veličastna, prosi oče, da ga čuvaš, svariš in kaznuješ, če treba. Sedaj je tvoj, dokler ne pridem ponj! Za tvojo dobroto naj ti bogovi varujejo ladje in zlato naj se ti množi v skrinjah kakor kvašeno testo!«

»Kako boš potoval?«

»Kakor potujem že petdeset let, po cestah in stezah, po gorah in dolinah, med volkovi in tatovi, sit in lačen, pijan in žejen, vedno vesel in vedno brez skrbi. Drugačna je pot godčeva kakor trgovčeva.«

»In če ti ponudim voz do Odrina, bi se li peljal?«

»Ni napak na vozu, ne rečem. Ali voz gre in se ne ustavi. Veseli ljudje so ob cesti, voz gre mimo. Godca kličejo: Prijatelj bodi naš, udari na plunko — voz gre dalje. A da te ne razžalim ob tej uri, se tudi peljem do Odrina, kakor želi tvoja veličastna dobrota!«

»Melhior ima opravka tam in še danes odide. Torej prisedeš. V Odrinu te priporoči trgovcem, morda te pospremi kdo preko Hema. In ná, da ne boš potoval prazen!«

V Radovanovo nadržje je izginil mošnjiček zlatov.

»Kakor sem rekel, ne razžalim te in se popeljem z Melhiorom. Ali vrnem se, k tebi se vrnem in k sinu, moje srce bo jokalo za teboj in moja plunka bo opevala tvoje dobrote med Sloveni. Bogovi naj te zibljejo v zlatih nečkah! Sreča nate, Epafrodit, jasno zdravje tebi in tvojim!«

Pred vrati je posegel Radovan v nadržje in potežkal mošnjiček.

»Ni potrebno tole za godca, a koristno je vendar.« Na dvoru se je srečal z Melhiorom, ki je v popotni opravi dajal povelja.

»Melhior, s teboj pojdem, tako je ukazal velemogočni gospod. Ali si pomislil, da utegne biti vročina na cesti? Ko bi naložil kak vrč, saj ne uteži.«

»Dobro, dobro! Vesela družba! Radovan bo pel in godel Melhior gotovo poskrbi, da ne bo suho tvoje grlo.«

»Bogovi, kaj sem vam storil, da me tako ljubite?« Tako je vzkliknil Radovan, ko je z mladostnimi koraki hitel po plunko.

ŠESTNAJSTO POGLAVJE

Pod Svarunovim gradiščem na okrogli, v pomlad razora ni njivi se je pripogibalo klasje zorečega ječmena. Tu in tam se je dvigal iz srede njive gost grm, katerega se ni ljubilo iztrebiti ratarju, dobro vedočemu, da drugo pomlad bržkone drugod zastavi plug zanovo setev.

Z okopov gradišča je v pozimski moči in snegu zdrsnila plast zemljé; med zelenim rušjem so se videle rjave struge. Krog in krog gradišča je dremala vroča poletna tihota. Tudi s prostranih planjav prav do širokega močvirja Mursiana se ni glasilo meketanje čred. Pastirji so zagnali v goste sence in lenarili pod košatimi hrasti.

Na travi vrh okopov je sedel Svarun.

Vso zimo se ni ganil iz stanišča. Z nikomer ni govoril, nikdar veleval, ni povpraševal po teletih in jagnjetih — na ovnovi koži je ždel in božal edinico, ki je sedela ob njem in predla iz lanu tanke niti za platno. Celo pomlad ga ni zdramila. Devet sinov je padlo v boju — pa je prebolel vse rane. Ko pa je izginil zadnji sin, Iztok, ko je v rodu zavladal razpor, se mu je v dušo vsesal gnev, osrčje mu je grizla bridkost in slavni starosta je klonil v gubé, molčal vse tedne in s trudnimi vzdihli klical Morano.

Starosta Bojan, njegov naslednik, je prihajal do njega po modre nasvete. Toda Svarun mu ni svetoval.

»Moder si, Bojan, delaj po modrosti!« To je bilo vse, kar je izvlekel iz njega.

Ko je prešla pomlad in je Svarun slišal pogovore, da se vojska še ni združila ter dvignila preko Donave, da bi poplenila po bizantinski državi, se je zdramil sivi, upognjeni starosta, pozval Bojana in Velegosta k sebi in izpregovoril: »Moža, brata! Mozeg se suši v meni, kri mi je izpila žalost, suha veja sem na deblu našega drevesa. Sami črti še pihajo v mojem srcu žerjavico življenja, da ne ugasnem. Kaj delate, bratje? Kaj čakate? Maščevanje Bizancu! Maščevanje zahtevajo bogovi, po maščevanju kričé reke krvi, po maščevanju iztegajo koščene roké mrtve prste sredi rávni! In vi se prepirate! Ant lovi ovco Slovenu, Sloven trati puščice nad Antovimi kozliči. Perun sam je onečaščen! Bliske nabrusi in jih trešči v brate, ki se koljejo med seboj. Dvignita se, Bojan in Velegost, otmita rod sramote, ne stojte lačni, ko so odprta vrata v déžél sovragov!«

Svarunu je oživel od starosti in bolesti pepelnato lice. Ob sencéh so mu nabrekli krivuljaste višnjeve žile, nozdrvi so mu plale in stisnjene prsi so se mu širi le; sunkoma je dihal, kakor bi bruhal ogenj skozi široko odprta usta. Njegove oči so se zasvetile in zažarele; sam črt je dahnil v ta kup pepela in pod njim se je vnelo in zaplapolalo. Kakor videc je stal pred starešinama in dvigal drhteče roké proti nebu. Počasi se je začel tresti po vsem životu, kolena so se mu šibila in starešini sta ga podprla ter mu pomagla, da je sédel na plohist stol, pogrnen z jagnječevino. »Morana, pridi, da ne bom gledal sramote svojega rodu!« — Kakor zubelj, ki vzplapola nenadno pod nebo, pa pojema in se skrije v pepel, tako se je sključil starec in težko sopesel.

»Ne boj se, Svarune častiti, vsi starešine Slovenov smo tvoje misli. Preden se obrne mesec na nebu, ti naznaniva veselo vest, da gre združena vojska prek Donave. Sama se napotiva še danes do Antov, od gradišča do gradišča pojdeva in, če je treba, do Dnestra in Črnega morjá — objeti mora brat brata, napolniti tule s strelicami, poostriti kopja in nabrusiti sekire za skupni pohod prek Donave.«

Tako je tolažil Bojan Svaruna in Velegost mu je s tehtnimi poudarki pritrdjeval.

»Pojdita, moža, oznanjujta mir med brati, palita ogenj v prsih mladcev in govorita jim o belih kosteh, ki trohné po pustah nemaščevane!«

Poslej je Svarun zopet oživel. Vsak dan ga je spremljala Ljubinica na okope, vsak dan se je grel na soncu in zaslanjal oči z dlanjo ter gledal v dolino, Kje bi od daleč prijezdil kdo in mu sporočil: Ni več boja med brati! Zedinili so se. Vojska se zgrinja nad Bizanc.

Ječmenovo klasje se je gibalo v ravnini, ko je starec sédel na travi vrh okopov. Zazdelo se mu je, da se daleč od jugovzhoda giblje dirjajoč jezdec po visoki travi. Stare oči je zasenčil z roko in govoril Ljubinici:

»Glej, hčerka, iz daljave se bliža sel! Oslabelo mi je oko, morda me vara. Poglej, Ljubinica! Drvi konja, drvi. Novice prinaša.«

Ljubinici je zdrknilo vreteno v naročje.

Ozrla se je, kamor je kazal oče s prstom, ki se je tresel.

»Ne varaš se, oče. Jezdec dirja proti gradišču.«

»Bojan ali Velegost, kaj sodiš?«

Ljubinica je zaklopila nekoliko velike, modre oči in gledala v daljavo.

»Ni Bojan in ni Velegost, oče!«

»Ni Bojan in ni Velegost,« je ponavljal Svarun.

»Kdo bi utegnil biti?«

»Za njim vihra plašč kakor perut krokarja.«

»Plašč vihra? Naši ne nosijo plaščev. Morda je Bizantinec?«

»Ne sveti se mu šlem in na prsih se ne bliska oklep. Ni vojak iz Bizanca. Oče, njegov plašč je rdeč. Jasno sem ga videla v vetru.«

»Rdeč, praviš?« .

»Rdeč je, oče. Tunjuš je nosil tako ogrinjalo, ko sem ga videla za Donavo.«

»Tunjuš! Da, Tunjuš je. To so skoki hunskega konja. On vé novic. Postrezi mu gostoljubno. Naš prijatelj je.«

Ljubinica se je stisnila k očetu, mu ovila roko krog vratu in uprla vanj boječe oči.

»Oče, jaz se Tunjuša bojim. Naj mu streže Lasta.«

»Otrok moj, nikar se ne boj prijatelj! Kako bi stregla dekla dobremu gostu? Blag je.«

»In vendār mislim, da so besi v njegovih očeh. Ko sem mu stregla v šotoru za Donavo, se je ozrl vame. V srce me je zabolelo, kakor bi bil zasadel strelico vanj. Vsa sem se stresla.«

»Ljubinica, kaj golčiš, grlica drobna! Kadar te pogleda Rado, te ne zaboli srce — ne zaboli, kajne? Ne boj se grdega obraza. Tunjuš se je že boril ob moji strani zoper Bizantince. Nikdar se nismo bojevali s Huni. Zavezniki so in mirni sosedje. Čemu strah?«

»Oče, ti si govoril! Verjamem. Nočem se ga bati.«

Svarun ji je pogladil mehke lasé, njeno vroče lice se je pritisnilo k razoranemu obrazu, očetu je vztrepetal srce in s koščenimi rokami je objel hčer ter jo pritisnil na prsi: »Ti moje sonce, ti edina, ko mi je vse ugrabila Morana!«

Pod gradiščem so na shojeni, suhi poti udarila kopita. Jezdec je pognal navkreber. Zagledal je Svaruna in Ljubinico na okopu. Stisnil je konja, da je zaprhal in v divjem skoku planil naravnost po strmini. Ljubinica se je prestrašila in vzkliknila: »Morana!« Vstala je naglo, da ji je zdrsnilo vreteno iz naročja in se odmotala dolga nit, ko se je zakotalil posukljaj v jarek. Toda Ljubinica ni utegnila stopiti za vretenom. Vrh nasipa je že stal Tunjuš v stremenih na konju, kateremu so se tresle trde, suhe mišice na nogah.

»Drzni jezdec, pozdravljen!«

Svarun ni vstal. Trudno mu je ponudil roko v pozdrav. »Sinovi Atila ne smejo biti nevredni krvi, ki polje po njihovih žilah. Pozdravljen, slavni junak, zmagalec Hilbudija.

Tunjuš se ti klanja.«

Ljubinica je odhitela v stanišče po roženico medu. Še ozreti se ni upala v ta grozni, kocinasti obraz, iz katerega so jo zbadale drobne oči, polne besov.

Tunjuš ni razjahal. Po hunski šegi je hotel izpiti roženico medu v sedlu. To je bilo znamenje velikega spoštovanja.

Ko je Ljubinica dvignila k njemu lepo okovano roženico, je segel Hun hlastno po pijači. Njegovi črni nohti so se dotaknili bele roké. Ljubinica jo je odmaknila, da se je zlil med čez rob.

Izpreletelo jo je do kosti, kakor bi jo bil ugriznil modras.

»Bogovi s teboj in s tvojimi, slavni starosta!«

Ročno je nagnil roženico in jo na dušek izpraznil. Ljubinica je zopet segla po prazni posodi. Prsti so se ji tresli; ni si upala pogledati Hunu v oči, ki so se ji vbodle v pordelo lice. Nato je Tunjuš razjahal, segel v nedrje in potegnil iz njega dragocene koralde.

»Ná, sokolica! Dvorjanice v Bizancu ne nosijo lepših nizov krog vratu. In ti si lepša od dvorjanic. Pomnila boš, kdaj si napila Tunjušu, potomcu Ernaka.«

Ljubinica je prijala dar s tankimi prsti, zahvalila Huna in odšla hitro v stanico. Koralde so ji padle iz rok. Odskočila je in kriknila: »Zde se mi kakor kača!«

»Sedi k meni! Na soncu grejem ude in trpim. Ljubinica ti pripravi obed, potem pojdeš v hišo. Ne zameri, težko hodim!«

Tunjuš se je bahaško zleknil v travo poleg Svaruna.

»Star si, Svarune, pa si se še postaral čez zimo, odkar se nisva videla!«

»Jeza me grize, žalost me je stisnila v klobčič.«

»Čemu srd, zakaj žalost po taki zmagi?«

»Ti ne veš, seveda ne veš, kako bi vedel! Edini sin, zadnji sin, Iztok, mi je izginil. O Morana!«

»Izginil, Iztok, najmlajši sin, izginil? Umrli? Padel v boju?«

»Mordà umrl, mordà padel v boju — ne vem, nič ne vem. Izginil je! Samo to vem, da ga ni več in da ga ne vidim več — in da rod Svarunov izumre, kakor segnije drevo, ki je padlo in ni rodilo sadu. Besi, zakaj me tako mučite!«

»Odklej pogrešáš sina?«

»Po zmagi onkraj Donave, ko smo razdejali Hilbudijev ostrog, je izginil. Noč ga je vzela. Klicali smo, ni se odzval. Iskali smo, trupla ni bilo«

»Sedaj razumem, zakaj si upognjen, vem, od kod pepel na tvojih licih in mrak v tvojih očeh. Odvedli so ga Bizantinci, mordà zdihuje v ječi, mordà goni mline, kaj se vé! Bizanc je gnezdo gadov, brlog tolovajev in jama razbojnikov. Zakaj ne udarite čez Donavo? Maščevanje Bizancu!«

»Saj to je, prijatelj, druga žalost, ki me še bolj mori. Antje nočejo, Antje, bratje Slovenov, leže za Seretom in se bijejo z nami.«

Tunjušu je zaigral zloben nasmeh krog ustnic. »To je moje delo, starina,« je pomislil. Svarun mu ni videl lica.

»Izdajstvo! Volk je volk! Poznam ga in poznam Viljenca bahača! Sulico v prsi izdajalcem! Poglej, jaz ležim že mesec dni z vrlimi vojščaki za Donavo in čakam in prisluškam, kdaj zaslišim vaše rogove, da se pridružim, ko planete do Hema in še čez. Toda vas ni od nikoder. In zato sem prišel do tebe, starosta.«

»Nisi vedel za razdor? Nisi vedel, ker si bil v Bizancu čez zimo.«

»V Bizancu, da, in tam sem nalagál Upravdo, ki se je cmeril za Hilbudijem, da si Sloveni ne upate čez Donavo, da se vojskujete med seboj. Upravda je bil vesel in me je despotski plačal za poročilo. Jaz pa sem se vračal in plenil spotoma, da so konji stokali pod težo blaga. — Sedaj je čas! Trakija je prazna, Upravdi žreta moči Afrika in Italija, udarimo v déž!«

»Udarimo! Udarite, kličem, jaz ne morem več. Udarite, prigovarjam starešinam, vse zaman. Na vzhodu ni miru. Torej praviš, da sta Volk in Viljenec izdajalca! Poslal sem Bojana in Velegosta, modra moža, da pomirita brate in dvigneta vojsko.«

Hun se je prestrašil tega sporočila. Nastavil je oprezno uho in za trenutek pomolčal. »Verjemi mi, nič ne opravi. Volk je volk, samogolten in trmast, Viljenec je bahač. Slovenom bi bil rad despot.«

»Prijatelj, kaj storiti? Svetuj z modro besedo!«

»Smrt izdajalcem, smrt! To pravi Tunjuš, čigar kri je še v živem rodu s krvjo vladarja vse zemljé, z Atilo.«

»Smrt — smrt! Da bi torej tekla bratovska kri! O bogovi sami si uničimo svobodo! Kaznujte nas!«

»Bratovska kri! Ali so to bratje! Izdajalci! Kar je gnilega se odreže. Poglej roko!« Tunjuš je pomolil lopatasto desnico Svarunu pred obraz.

»Poglej, enega prsta ni. Kdo ga je odrezal? Jaz! Zakaj? V volčjo past je zašel in se ujel. Pa sem potegnil nož in ga brez obotavljanja odsekal. Ali naj bom ves ujet zaradi enega prsta? Zaradi enega prsta, ki je šel radoveden v volčjo past? Nikoli! Razumeš?«

»Modro si govoril, resnično, zelo modro. Počakajmo, da se vrneti Bojan in Velegost. Če nič ne opravita, potem smrt izdajalcem!«

»Smrt, smrt!« je ponavljal Hun in grizel ustnice, da ni bruhnil v krokarski smeh. Tako se je veselil krvavih uspehov, ki jih utegne roditi njegovo ščuvanje.

»Sedaj pojdi, prijatelj, hčerka je že pripravila obed. Prilegla se ti bo jagnjetina po dolgi ježi. Meni pa dovoli, da ostanem še na soncu sam s svojo žalostjo.«

Tunjuš je naglo vstal. Odkar je ležal na travi in se pogovarjal s starcem, mu je stala neprenehoma Ljubinica pred očmi. Imel je že mnogo žena, hunskih in tatarskih, ugrabljaj jih je kakor zver in pehal od sebe, pretepal z bičem in prodajal v suženjstvo. Toda takšne, kakršna je Ljubinica, še ni srečal. Vsa njegova divja narava se je zgrozila, da bi zarjul kakor bivol, ki mu potisnejo železo skozi nosnice. Uropal bi jo, zavil v plašč in oddirjal z njo preko stepe.

Dolge kocine kozlovskih hlač so mu opletale ob suhih bedrih, ko je hitel z okopov v stanišče. Gnalo ga je k njej. Najrajši bi se bil priplazil kruti divjak po vseh štirih pred njo, dvignil roké k njej in jecjal: »Ljubinica, bodi — bodi moja!«

Omamljen je bil, kakor bi ga bilà prevzela pijača. Ko je tik pred stanom srečal nekaj služinčadi, ki se mu je priklanjala kakor odličnemu gostu, se je naglo streznil. Zavedel se je v velikem napuhu, da je Tunjuš, potomec Ernakov, in misel, kako bi klečaplazil pred Ljubinico, se mu je zazdela smešna, poniževalna. Zato je oblastno stopil v stan, kjer je izpod pepela dišalo po jagnjetini. Vrč z medom ga je čakal na mizi in ob njej pripravljen stol.

Ko je slišala Ljubinica njegove korake, je razgrebla pepel in položila pečenko na javorov plošček.

»Ni očeta?«

»Svarun je ostal na soncu in se pogovarja z žalostjo!«

»Ubogi oče! Ko bi se le vrnil Iztok!«

»Ne vrne se — zaman ga čakata. Škoda plemenitega rodu!«

Hun je zgrabil z roko vroče meso, usta, široka kakor krastačja, so mu zevala in zobje so škrtali ob kost.

»Kakor volk,« je pomislila Ljubinica in se ni ozrla nanj. Hun je hlatal z veliko lakoto in grizel drobne koščice, da je škripalo med zobmi. Ljubinica se ga je čedalje bolj bala. Prek kosa je gledal nanjo in jo grizel z očmi. Ljubinica ga ni pogledala, pa je vendár čutila njegove oči, kakor bi jo zbadal s strupenimi tmi.

»Okrepčaj se, poglavar, jaz moram k očetu!«

Hotela je ubežati pred njim.

»Ne hodi!« je zarohnel Hun in vrgel oglodano kost na tla.

Tunjuš sam se je prestrašil svojega glasu. Deklica pa je vztrepetala in ga proseče pogledala.

»Prosim te, ne hodi, samo za časek ostani! Tunjuš, ki govori z Upravdo, ki vlada rod Hunov, ki je kraljevske krvi, mora govoriti s teboj!«

»Govori hitro! Oče ne sme biti sam. Preveč ga tare žalost.«

»Ljubinica!« Hunov glas je bil zamolkel. Mehko bi bil rad govoril, ali iz divjih prsi je prihajalo kakor renčanje zveri. »Ljubinica, ti ni žal rodu, ki izumrje? Rod Svaruničev, ki so bili sokoli v Slovenih!«

»Bogovi zahtevajo žrtev.«

»Bogovi pa tudi hočejo, da se zlije žlahtna kri s krvjo ki je še žlahtnejša. Zato čuvajo tebe, zato varujejo sokolico.«

»Očeta ne zapustim, ko bi me snubil sam Upravda.«

»Upravda je krščenik, to se pravi razbojnik. Zato ima vlačugo za ženo, zato ima Hilbudije, ki so pomorili toliko vrlih Slovenov. Ko bi pa vprašal zate slaven junak, sin ponosnega rodu, pred katerim se trese Upravda, ko bi rekel junak: Žal mi je rodu Svaruničev, pridi Ljubinica, po tebi naj zraste nov rod, še slavnejši. Kaj bi rekla, Ljubinica?«

»Rekla bi: Slaven junak si, sin ponosnega rodu, toda Ljubinica, hči Svarunova, te ne mara. Njeno srce je že volilo.«

Hunu so se zablinkale oči, stisnil je čeljusti in se prijel z rokami za mizo, da ni šinil pokonci in planil nanjo.

»Srce je volilo!« je ponovil hreščeče.

»In si rekla, da ostaneš pri očetu?«

»Ostanem, da, ostanem. In zato je srce tako volilo.«

Hitro je odšla. Tresla se je po vsem telesu. V zadnjem hipu je videla, kako so se črni Tunjuševi nohti zajedli v mizo kakor kraguljevi kremplji.

»Devana, čuvaj me! Kaj mi hoče? Čemu govori take besede? Ko bi mislil — on?« Zona jo je stresla.

Tunjuš je obsedel. Krčevito je zgrabil za mizo, nohte je tiščal v javorov les, da so mu prsti posinjeli. Davila ga je togota, hropel je in glasu ni bilo iz ust.

»Njeno srce — je — volilo,« je spravil počasi preko debelih, od pijače ožganih ustnic. Strašni tilnik se mu je uklonil, oglata glava se je nagnila in ploščato čelo je trčilo ob mizo. Kadar je Hun premišljal, je legel na zemljo s čelom v tla. Počasi se je umirjevalo valovje v divjih prsih.

»Njeno srce je volilo. Naj! Ko bi vedel koga, zabodel bi ga, tako mi Atilove sence; zadušil bi ga kakor garjavega ovna, da ne skvari črede! Sicer pa, čemu se jezim, čemu? Zaradi te ženske, ki sem jo zagledal tedaj ob Donavi in mi je bila všeč? Ha, njeno lice je čutilo mojo ljubezen, dobro sem videl. Toda boji se me, beži in trepeče pred menoj. Čakaj, podlasica! Če nočeš izlepa, boš izgrda. Tunjuš je gospod!«

A teh misli se je ustrašil. Vzdignil je glavo in jo naslonil v široko, od vajeti in meča ožuljeno dlan.

»Izgrda? — Ne, ne bi mogel. Mordà je vražarica, ovražila mi je srce, zastrupila pogum, zvezala roké.«

Hun se je zbal.

»Proč od nje, proč! Krvi se napijem, naigram se s Sloveni in Anti — zaradi nje. Da bi se zaradi ženske cmeril — Tunjuš? Stran, izpred oči!«

S težko pestjo je telebil po mizi, da je odletel leseni plošček s kostjo vred na ognjišče. Segel je po vrču in goltal, da se mu je cedilo po bradi. Prazni vrč je postavil na mizo tako trdo, da se je sesul v črepinje.

»Konja!« je zarigal na dvorišču v sužnja.

Skokoma je sédel v sedlo in jahal na okop k Svarunu, ki se ga je tiščala Ljubinica.

»Pozdravljen, Svarune! Tunjuš se zahvaljuje za obed in ti še enkrat svetuje: Udarite na Ante in ugonobite izdajalce!« Svarun je strmel vanj.

»Prijatelj, ne hodi, dan se nagiba. Ostani, gradišče je tvoj dom, v domu postelja za počitek in hrane zadosti.«

»Moj dom je širna raván, moja postelja sedlo, moja hrana boj!«

Ozrl se je na Ljubinico, ki se je še tesneje stisnila k očetu.

»Ne hodi, ti pravim! Poglej, dva jezdeca, Bojan in Velegost!

Ne hodi, počakaj, da čujemo, kakšne novice oznanita.«

»Novice, ki jih prineseta ta dva, so Tunjušu stare povesti. Ponavljam: Ne slušaj njih blebetanja, izderite meče in kaznujte izdajalce, če vam je milo svobodno sonce. Cerkon, naprej!«

Tako je ogovoril konja; ta je zarezgljal in zdirjal iz gradišča.

»Kaj mu je, kaj mu je, Ljubinica? Si ga ti razžalila? Govori, otrok! Naš gost je bil — in gosta razžaliti! Bogovi se razsrdijo.«

»Oče, nisem ga žalila. Postregla sem mu, rekla sem, da ostanem pri tebi do smrti, samo pri tebi.«

Svarun jo je pogledal s široko razprtimi očmi.

»Mar je zahteval . . . govori, otrok!«

»Ne vem, nisem razumela. Čuden je bil njegov govor. « Oče in hči sta molčala. Na srce so jima padale težke slutnje.

Vtem sta prišla resnično Bojan in Velegost. Z lic jima je sevala bridkost.

»Govorita, brata, kakšno poslanstvo!«

»Žalost, žalost velika, Svarune! Pot zaman. Med brati divja boj, lomijo se kopja, sekire frče, črede davijo volcjé, ker ni pastirjev. Izbruhnila je vojska, kakor ognjen vihar divja od Dombrovice do Črnega morjá. Samo naše gradišče še miruje. Ali na obod naše zadruge že pljuskuje valovi, krik hrumi, narod je zbežan.«

»Sramota, sramota! Bratje zoper brate, kri zoper kri! — Morana, zatisni mi oči, da ne vidim!«

Starec se je zvil na travi v klobko, zaril prste skozi dolgo brado in ječal, da se je stresalo upognjeno telo.

Ljubinica je dvignila starčevo glavo v svoje naročje, poljubljala njegovo čelo in gladila z mehko dlanjo bele očetove kodre. Velegost in Bojan sta pokleknila k starosti in z modrimi besedami tolažila grenko bridkost v njegovi duši.

Tedaj pa je doli v soteski zagledal truden potnik Tunjuš ev vihrajoči plašč, ki je plahutal za bežečim konjem. Zona je izpreletela potnika, kri se mu je strdila v žilah.

Padel je v visoko travo in se po trebuhu plazil v gosto grmovje.

»Bogovi, bogovi!« je šepetal. »Pet jagnjet, debelih in mastnih, tebi, Svetovit, če me prikriješ. Pet — usliši me in odvrni Morano!«

Tunjuš je vihral sklonjen na konjskem vratu, kakor bi ga gonili vedomci, in potnika ni opazil. Od srda so mu zakrvavele oči, zaripelo lice. Škripajoč z zobmi je ponavljal prisego, katero je bil prisegel na zlato krsto Atilovo in na njegovo najlepšo ženo Kerko tedaj, ko se mu je izmaličil napad na Epafrodita zaradi Slovenov Radovana in Iztoka. »Teče, že teče kri! Pa mora še v večjih potokih — tudi zaradi nje!«

»Kakor hudič — krščanski,« je zašepetal potnik, ko se je drevil mimo njega Hun. Oddahnil se je in zlezel iz grma ter naglo ubral pot proti gradišču.

Prihajal je potnik Radovan iz Bizanca, da bi izročil pozdrave očetu Svarunu od sina Iztoka.

SEDEMNAJSTO POGLAVJE

Po Propontidi se je razlilo sonce, v pristanišču so se gugale ribiške ladje, nad Bosporom so poletavali galebi. Tedaj so nenadoma onemela kladiva pri stavbi cerkve svete Sofije. Sto nadzornikov je zaklicalo stokrat sto zidarjem.

Visoko na predrznem zidu se je pojavila dolga, suha postava. Preprosta praznjena halja je krila v gubah sloko telo. Preko ledij jo je tesno stiskal jermen, glava je bila ovita v volneno ruto, desnica se je opirala ob palico. Bil je despot Justinijan, ki je prišel nadzirat stavbo cerkve — Hagije Sofije. Edini spremljevalec mu je bil Pavel Silenciarij, tajni svetnik in dvorni pesnik. Za njim sta stala Antemij in Izidor Milečan, mojstra te največje in najslavnejše stavbe tedanjega sveta. Upravda vso noč ni zatisnil očesa. Državni blagajnik je razgrnil pred njim velikanske pergamente, na katerih so zevali z groznimi žreli računi za cerkev svete Sofije. Res se je dvigal zid že blizu do kupole, toda državna blagajna je bila izčrpana do dna. Osem sto dvainpetdeset stotov zlatá je požrla stavba, ki jo je zidal Justinijan — na videz v čast božji Modrosti, v resnici pa je iskal le sam sebe in svoje slave. Vse province so ječale pod bremenom davka, Upravda še ni odnehal. Sam, zaprt v pisarni, je koval in snoval načrte, kje bi še dobil kaj denarja. In v jutro so že hiteli brzi sli v vsa mesta, po Bizancu so tekači raznašali ukaz novega davka. Vsem uradnikom je bila plača do polovice skržena. Državna blagajna si je opomogla, toda uradniki so hoteli živeti in zato so se kot pijavke zagrizli razni prefekti, oskrbniki, prokuratorji in mitničarji v bedno gloto ljudstva ter izžemali iz nje zadnje kaplje, da so tisoči obupali, popustili selišča in utekli k barbarom ali pa osnovali lačne razbojniške tolpe. Toda divus Justinianus, osnovatelj kodeksa Pravice, se ni zmenil, njegovo častihlepje je bilo brez dna kakor morjé.

Ko je torej tekla v dézel postava, ki so jo tisoči sprejemali s kletvami, ki je segala ljudstvu do mozga, je stal despot v revni halji vrh zidu in gledal sprevod menihov, diakonov in prezbiterjev s patriarhom na čelu, ki so nosili preko Konstantinovega trga v zlatih pušicah svetinje, da bi jih vzdali po vsem zidu med opeko. Dvigal se je duh kadila, doneli so psalmi v slavo božjo, a dim materine dušice se je valil k nogam despota, nebo je zrlo jezno na njegovo daritev — bila je daritev Kajnova.

Kadar je despojna Teodora videla mračno lice tistega, ki jo je dvignil iz arene na prestol, se je umaknila. Mnogokrat mu je duhovito svetovala in mu z nedosežnim bistrumjem pomogla iz stiske in zadrege. Toda večna lahkoživka ni ljubila popisanih pergamentov, dolgih ur, polnih skrbi in muke. Pustila je despota, da je bedel kar po tedne, sama pa je uživala življenje in svobodo.

Ko se je tistega jutra vrnila z vrtov, kjer je zasačila Azbada, je bila židane volje. Vohunstvo in spletke so ji bile največja zabava. Celo državni ogleduhi so bili pod njenim vodstvom in se ni bala, zagrnjena v siromašno obleko, ponoči na ulico oprezovat in spletkarit. Ko so jo nesli na pol dremajočo v dehteči nosilnici vzorni skopljenci iz kopeli, ni legla kakor navadno po zajtrku, ampak je razmišljala, kako bi dražila Azbada in Ireno.

Ni slonela dolgo na perzijskem blazinjaku, kjer so pahljale saitske sužnje lahne sapice na njeno glavo. Tlesknila je z nežnimi rokami, obdale so jo dvorjanke in uro kasneje je šla v majhnem spremstvu z Ireno skozi vrtove k morju. Zganila so se vesla pod mišičastimi rokami grških mornarjev in lepa ladjica je naglo zavila iz Marmarskega morjá v tihe valčke Zlatega roga. Kmalu so izginile mogočne stavbe, pojavile so se nizke hiše, dokler ni srečala čolna le še posamezna ribiška koča. Od Trakije je pihljal hladen veter, šumeli so vrhovi vitkih pinij, dišali so beli mandeljni, po skalah je plezal bršljan, srčasti listi so veselo ponihavali. Prepluli so nad pol dolžine Hrizokerata, mimo Teodozijevega zidu je švignila ladjica in prišli so na Martovo poljé zunaj mesta, kjer so bile vojašnice in vežbališča gardnih čet in palatinske vojske. Slišali so žvenket orožja, votle udarce na ščite, brenket tetiv in sičanje strelíc.

Velika vojna vaja.

Teodora je velela pritisniti k bregu. Dvorjanice so se izkrcale in šle za despojno v cvetoči gaj starih oleandrov in lovora. Na trato, ki je bila vsa posuta z marjeticami, so sužnji razgrnili preproge in despojna je legla s krenjo razposajene pastirice v hladno senco in uživala z vso slastjo rosni vonj, ki je prepajal zrak. Ponosna je bila, nedotakljiva, kadar je venčal diadém njeno glavo, kadar je objemal škrlat njeno telo. Toda vse dvorne ceremonije, ves oholi napuh, zlati nimb in drhteči poljubi dostojanstvenikov na njene z biseri posute šolenčke niso izpremenili krvi, katere se je napila ob materinih prsih po brlogih hipodroma. Včasih se je dvignilo to s silo zadušeno potepuško življenje in tedaj se je oproščena vseh ozirov. svobodna vseh ceremonij, brez krone in brez škrlata predala trenutku.

Teodora je odposlala skopljenca k četam in pozvala k sebi magistra equitum — Azbada.

Preden se je še vrnil bežeči poslanec, so zapeketala kopita, petdeset korakov pred gozdničem je razjahal poveljnik in se bližal šotorišču dvorjanic.

Irena je sedela poleg despojne in ji z mehкими prstki gladila bujne lasé. »Despojna, Azbad prihaja!«

V razkošni lenivosti je na pol odprla košate veke in se nasmehnila. »Naj pride!«

Bližal se je počasi, z vojaškim korakom. Izpod šlema so mu drsele kaplje potu. Nesrečna noč, trdosrčnost Irene in caričin zasmeh so ga užalili, da se je gnal na vežbališču kakor besen in so čete in častniki stokali in omagovali od napora.

Irena je zardela in v trenutku zopet pobledela. Srce ji je plalo v čudnem strahu. Vedela je dobro, kako grozno se srči Azbad, ker je zavrgla njegovo prošnjo, zmečkala pismo in ga raztrgala. Samo enkrat je dvignila oči v njegovo lice. Ali srečala je tako strašen pogled, v katerem so gorele strast, hrepenenje, ljubezen in maščevalnost, da se je obrnila proč in pošepetala despojni: »Azbad čaka!«

»Proskinesis!«* je izpregovorila glasno in iztegnila drobno nogo, da je pogledal izpod vezene stole ametist, vdelan na zaponu šolenčka.

Azbad je pokleknil, se dotaknil s čelom zelene trave pa poljubil s suhimi ustnicami kamen na Teodorini nogi.

»Hlapec trepeti v brezdanjem spoštovanju pred sveto despojno in čaka povelja!«

Teodora ni trenila z očmi, da bi pogledala Azbada. Skozi na pol priprte vejice je gledala temna zenica na Irenin obraz in čakala plena kakor ujeda. Po kratkem molku, spregovori: »Privedla sem ti Ireno, da te kaznuje, ker te je zaman čakala nocojšnjo noč, nezvesti!«

Samo za spoznanje so se razprle Teodori goste resice na trepalnicah, po licu ji je šinila demonska radost.

Dvoje src je zatrepetalo pred njenim pogledom: eno kakor golobica pod nabrušenim nožem, drugo kakor Martov pes Fobos, ko trga železno verigo, Azbad se je vgriznil v ustnico, da je krvavela, Irena je neslišno vzdihnila v duši: Kriste eleison! Nič ni slutila, da je carica zalotila Azbada na vrtu. Prepričana je bila, da tiči vmes plačano izdajstvo skopljenca, ki je služil za dvojno zlato Azbada in Teodori. Poveljnik palatinske legije pa bi bil najrajši izdrl meč in pribodel k zemlji to srce, ki je vriskalo in se paslo na mukah. Toda moral je ponižno skloniti glavo.

»Kristus Pantokrator naj plača neizmerno dobrotljivost velike despojne!«

Irena se je nagnila z bledim licem k Teodori. Tresoč se ustnice so prosile kakor črviček v prahu:

»Prizanesi, despojna, prizanesi mojemu srcu!«

»Privedi, magister equitum, dve centuriji sem in igray nam bojne igre. Eno naj vodi Iztok, drugi poveljuj sam, da se napase Irenino oko ob tebi in da despojna vidi napredek barbarskega stotnika. Toda pomni, da nas ni tukaj! Naprej!«

Zatopljen topot kopit je izginil v pesku in travi. Irena se je sklonila k Teodori, prijela njeno roko in jo poljubljala — iz oči so ji kapale solzé.

»Milost, velika despojna, milost, vsemogočna carica! Zakaj me mučiš?«

* Priklon z glavo do tal.

In zopet je zagorel na Teodorinem obrazu žarek demonske radosti. Vendàr je vzdihnila. Kakor drobna lučka se ji je posvetilo nekaj skozi nedogledno temo in spoznala je v lučki sebe, ko je bilà še nekdaj kakor Irena. Dvignila je roko, usmiljenje se je budilo, pobožala je trpeče Irenino lice in rekla: »Dete, saj vendàr ne zabraniš, da se poigra despojna!«

In prevzelo je Teodoro z nepremagljivim hrepenenjem, dvignila se je, tesno objela Irenino glavo ter jo strastno poljubljala na rosne oči, kakor bi demon hotel izpiti to jasno luč iz neskalsene duše ali pa, kakor bi hotela Teodora vsrkati vase, kar je izgubila sama v kalnih valovih življenja.

Ko so dvorjanice videle, kako ljubkuje Teodora Ireno, se je zbudila v njih dušah na dvoru gojena in do najbahatejšega cvetja razplojena zavist. Ireno so vrstnice doslej često prezirale, dasi jih je po lepoti prekašala; že to edino bi bilo zadosten vzrok, da bi jo sovražile. Ker pa ni nobeni hodila na pot in ni tekmovala zoper nje pri dvornih gizdalinskih častnikih in patricijih, so ji nadele ime »dvorni menih,« in niso spletkarile zoper njo. Teodora sama se je norčevala iz nje pri obedih, na večernih izprehodih in jo rada povpraševala, ali je že dognala, katerega vladarja pomeni apokaliptična številka 666. Toda današnji caričini poljubi so zanetili ogenj v njih srcih in v trenutku so mislile vse eno samo misel: Da bi jo izgrizle z dvora.

Teodora se je kakor izmučena od lepih spominov naslonila ob komolec in molčala. Nihče si ni upal izpregovoriti. Bele rokè dvorjanic so trgale marjetice in drobile rumena očesca drobnih cvetk med tankimi prsti. Zgodilo se je nekaj, kar je leglo z neprijetno težo na vsa srca in molk bi bil postal mučen in predolg, da se ni zaslísal hrup prihajajočih maniplov, ki so stopali s krepkimi, paradnimi koraki na vežbališče. Teodora se je hipoma dvignila s preproge in se napotila skozi gozdiček oleandrov do roba gaja, od koder se je videlo na prostrano vežbališče. Azbad je odbral najboljše stare in mlade vojake, privzel za vsako stotnijo po osmero konjice, vzporedil po vrsti hastate, triarije, pilane in principe* da je pokazal carici dve popolni legiji v malem.

Zvonki glas Azbadov je donel rezko in kratko kakor udarci. Vojaki so se gibali na povelja strumno in urno kakor eno samo celotno, pokorno telo. Ko so obhodili v raznih kretnjah vežbališče, postavili nad glavami s ščiti streho-želvo, udarili v teku s ščiti predse, kakor bi naskočili sovražnika, se umikali korak za korakom, se na glas roga razprhnili in udarili sovražniku v bok, je odredil Azbad, da prično s posebnimi vajami: nastavili so tarče, vrstili so se pračarji, lokostrelci, pilani, naskakovali s sulicami in s kopji. Teodora se je čisto zamaknila v vojake in ni izpregovorila in se ni ganila s svilenega stolčka, ki se je gugal na verižicah, izrezljanih z veliko umetnostjo iz slonove kosti. Dasi je bilà nizkega rodu, je plula po njej vendarle kri pristne potomke mogočnih Rimljanov, katerim je bilà bojna igra največja zabava in vrhunec slovitosti. Sama je kot otrok preživela vse dneve na sipini v hipodromu in se naslajala ob vajah borilcev in tekmecev.

Čete so se že utrudile in Azbad je velel odmor.

Tedaj se je Teodora dvignila, na njenem čelu se je pojavila senca.

Da bi pred despojno hlapci počivali! — Napad! je skoraj kriknila in brzonogi evnuh je sporočil povelje Azbadu.

Legiji sta se ločili vsaka na drug konec prostranega polja. Iztok je veleval orjaškim Gotom, med katerimi je bilo kakih dvajset Slovenov. Njegov šlem in srebrni oklep se je bleščal v soncu. Irena ga je šele sedaj spoznala, dasi ga je njeno oko že dolgo željno iskalo med četami. Teodora je pozabila nanj, ker se je preveč zatopila v bojne vaje. Ali sedaj je stopil mladi barbar, vitek in krasen, v bojni opravi na čelo stotnije. V pravilni grščini in z nekoliko tujim naglasom je zaklical povelje.

»Iztok!« je izpregovorila glasno carica in se začudeno ozrla na Ireno.

Irena je zardela. Čutila je, da so ji pordela lica in sama sebe se je prestrašila in se vznejevoljila.

Čemu se razburjam? je pomislila. Despojni pa se je zalesketalo oko. Z nedosežno žensko bistrostjo je pogledala Ireni v dušo. V hipu je bil storjen naklep.

»Azbad s konja in na čelo drugi stotniji!«

* Suličarji, kopjarji in vse različne vrste orožja.

Zopet je hitel skopljenec do magistra equitum.

»Naj se poskusita tvoja ljubimca, Irena, da bo zabava večja!«

Irena je Teodoro proseče pogledala in sramežljivo poveseila oči.

»Menišek dvorni, kako si lep, kadar te je sram!« In carica se je veselo nasmejala.

Falangi sta se zganili. Nad glavami so štrleli majhni kiji, ki so jih rabili pri vajah namesto mečev. Ščit ob ščitu kakor zid! Ko je Iztok uzrl nasprotno falango, ki jo je vodil Azbad, je vzplamenelo v njem častihlepje.

»Enkrat sem te že prekosil, v hipodromu. Še danes te bom. — Naprej, v tek!«

Pod nogámi gotskih velikanov je zabobnela zemlja, falanga se je zganila proti Azbadovi četi kakor izstreljen klin z Iztokom na čelu. Toda Azbad je bil okreten in previden poveljnik. S kratkimi, opreznimi koraki je vodil svoje, še za trenutek ga ni zbežal težki naval. Čakal je, da se Iztok približa, in ko je bilo med njima razdalje le še nekaj korakov, je Azbad kriknil, njegova četa je odskočila in se umaknila naskoku, da bi udarila od strani za pleča sovražniku. Toda prepozno. Isto je nameraval Iztok. Četi sta zadeli druga ob drugo. S truščem so telebnili ščiti ob ščite, nad glavami je zabesnel ropot kijev, silni napad Gotov pod Iztokom je prodril Azbadovo četo — in ta se je umaknila razbita na levo in desno.

Irenine oči so spremljale Iztoka in ob njenih pogledih se je radovala Teodora, ki je sedaj skrbneje opazovala njeno lice kakor vojni naskok.

»Imenitno, ha, kako se poigram s tem meniščem!« Tako je mislila Teodora.

Ko je Irena videla poraz Azbada, je tlesnila glasno v dlan, da so se dvorjanice ozrle. Teodora ji je nagajivo čestitala in polglasno pošepetala:

»Menišič, Iztok ti zmeša apokalipso!«

Bilá je najboljše volje ter se naslajala ob zadregi Irene, ki ni vedela odgovora, ampak bridko obžalovala neprevidnost, da je tako glasno izrazila veselje nad Azbadovim porazom in Iztokovo zmago.

Sužnji so razgrnili po tleh pražnje prte in položili po njih v srebrnih skledicah mrzle pečene jerebice, melone, dateljne, murve in posušeno grozdje.

Teodora je velela, naj se vojaki vrnejo domov in se pogosté z vinom in sadjem. Azbada in Iztoka pa je povabila k zajtrku.

Da bi barbar, pogan, centurio kdaj jedel s carico!

Dvorjanke so se zgrozile, toda poznale so Teodoro in v en glas hvalile despojno.

Iztok ni vedel, kam mu je velel Azbad. Poveljnik si ni upal izdati skrivnosti. Rekel je, da so grške deklíce in da je on naročil krepčila ter povabil tudi njega, ker se je tako izvrstno izkazal. Tako mu je moral lagati Azbad z jezikom, na katerega so silile iz srca kletve in prisege, da ga uniči, tega tekmeča na torišču slave.

Iztok ni prvi hip nikogar spoznal. Carica z nimbom in diademom, ki jo je videl v hipodromu in na dvoru in ta preprosta gospa — morda Azbadova znanka? Otrl si je potne srage, odložil ščit in šlem ter legel v zeleno travo.

»Irena, postrezi junaku! Ali se ti ne smili?«

Tako je nagovorila despojna Ireno, ki se je pokorno dvignila in ukazala skopljencu, naj ponudi Iztoku iz srebrnih skledic. Azbada je zaeno ošinila s pogledom, namignila z glavo, češ: Poglej, pazi!

Ko se je Iztok ozrl in zagledal tiste modre oči, ki so ga spremljale v tihih nočeh, ki so mu zavzele vso dušo, je ostrmel, kakor bi zagledal prikazen rojenice v domačih logih. Njegova roka je izpustila košček melone, ustnice so se razprle in trepetajoč zakoprnele: »Irena, Irena —«

»Okrepčaj se, centurio, dobro si vodil četo!«

Irena ga je ogovorila slovenski. Tudi njen glas se je tresel in ni mu mogla pogledati v oči.

Iztok pa je kakor v snu razpel roké in zahrepenel po njej.

Azbad je zaškripal z zobmi.

»Devana se me je usmilila, o bogovi —«

Ali tedaj se je Sloven v hipu streznil. Irena se mu je z resno kretnjo umaknila, centurio se je ozrl v obraz Teodore, ki ga je motril s tistim pogledom kakor v areni s katisme, kakor v palači s prestola. Spoznal jo je.

Padel je na lice prednjo in prosil v pismeni grščini:

»Milost, despojna, ubogemu hlapcu!«

Teodora se je hladno obrnila k Azbadu in rekla malomarno: »Dobrega učitelja ima Sloven in velika je bistrost njegovega uma.«

OSEMNAJSTO POGLAVJE

Stotniji, ki sta igrali pred Teodoro, sta se gostili ob vinu. Iztok pa ni okusil pijače, bežal je pred hrupom iz vojašnice, zasedel konja in odjezdil domov. Zamišljen je sedel na majhnem vrancu. Hiše so tekle mimo njega, s trgov so se mu klanjali visoki obeliski, izmed sprehajajoče se množice je vzklikal glas: »Istokos! Istokos!« Obstala je gruča sprehajalcev in ga pozdravila, po vsem Bizancu znanega zmagalca iz hipodroma. Toda Iztok je jezdil in ni slišal vzklikov, ni videl prijaznih oči. Z njim je plul Irenin duh in njene oči so se mu smehljale, kakor so se mu zažarile, ko ji je v slovo smel poljubiti roko.

»Kako te ljubim, Irena!« je zašepetal slovenski, ko se je sklonil s kodrasto glavo do njene bele roké. In čutil je, kako je rahlo vzdrhtela roka, ko se je dotaknil s kipečimi ustnicami, in v duši je razumel, da bi mu sredi logov onstran Donave Irena naslonila glavo na prsi in prisluškovala njegovi pesmi o tihem klasju, po katerem hodi lepa Devana. Toda tukaj, sredi tiranske družbe, kjer stopajo barbaru na tilnik, kjer verujejo v druge bogove, kjer se radujejo okov in verig na rokáh starešin, tukaj Irena ne sme na njegove prsi. Ali tedaj se mu je zjasnilo v duši. Kako preprosta misel — in še nikdar je ni mislil.

Ko odide, mora Irena z njim.

Začudil se je sam sebi. Ni poznal njenega rodu, videl jo je ob despotni že tretjič, a vendàr ni trenutka dvomil, da mora Irena z njim v gradišče Slovenov, da te jasne oči ne sodijo drugam kakor pod sinje, svobodno nebo, od koder je zasijala vanje ob rojstvu nebeška modrina.

Mlad in ognjevit ni pomišljal več, ali bi hotela nežna dvorjanka na konja, da bi bežala z njim preko nevarnega Hema, spala ponoči pod milim nebom, kjer bi namesto šepetajoče Propontide tulili volcjé in krulili merjasci nočno uspavanko. Ni pomišljal; Kakor je bil trden njegov sklep, da se vrne domov pa zopet s svojci pred Bizanc, tako je bil prepričan, da privede s seboj k ognjišču Ljubinice in očeta Svaruna dvorjanko Ireno.

Stisnil je konjiča, ostreje so udarile podkve v granit in kmalu je prijahal na dvorišče Epafroditovega doma. Suženj je prijel brzde, Iztok se je vesel nameril proti stanovanju.

Sredi vrta je ugledal Epafrodita, ki se je v svileni gugalnici, razpeti med dvema sončnima terebintama z otoka Kija, zadovoljno hladil v večernem vetru, pihajočem z morjá.

Iztok je krenil naravnost proti njemu. Oddaljen za pet korakov je upognil koleno in glavo ter pozdravil grški, kakor ga je naučil Kasander.

Ko bi bil motil kdo drug Epafrodita v snovanju novih kupčijskih načrtov, odgnali bi ga bili sužnji, ki so stali skriti za cvetočimi akacijami. Toda Iztoka je Grk ljubil. Pravi trgovec z dušo in telesom ni pozabil, da bi se sedajle gugal kdo drug na njegovem vrtu, štel kdo drug njegove zlate, ko bi ne bil Iztok prekrižal načrta Tunjušu.

Grkove drobne oči so se zasvetile v mesečini in se vzradovale nad lepim stotnikom.

»Zdravstvuj, Iztoče! Kaj novega, centurio?«

Iztok je stopil bliže, sédel na travo k Epafroditovim nogam in mu gledal zaupljivo kakor sin v lice.

»Jasni moj gospod, danes sem zopet zmagal Azbada!«

Grku se je čelo nekoliko omračilo, nagnil se je naprej in mu rekel: »Azbada — on je magister equitum — kako si prišel z njim v tekmo?«

Iztok mu je z navdušenjem mladega zmagalca povedal vse.

Grku se čelo ni zvedrilo. Vedno globlje gubé so se črtale vanje, oko se je čedalje bolj umikalo pod košate obrvi, misli so se mu križale kakor tkalcu pisane niti. Izkušeni lisjak je gledal dalje ko preprosti barbar, ki bi isto govoril v nizki krčmi na suženjskem trgu ob Zlatem rogu.

»Prekleta! Igra se, da se nasiti kakor nekdaj v areni, potem ga pahne od sebe in uniči, nedolžnega. Prekleta — dekla satanova!«

Med zobmi je mrmral Epafrodit te besede, ko je Iztok navdušeno končal svojo povest. Oba sta nato molčala. S tankimi prsti si je stiskal Grk visoko čelo. Iztok ga je začudeno gledal. Po vrtu je bilo tiho, da so se slišali z morjá udarci vesel, ki so gnala ladjo. Na terebinti je cicikal skržat.

Dolgo je Iztok čakal pohvale iz Epafroditovih ust. Pa je ni pričakal. Gospodu je lezla glava čimdalje bolj nazaj, prsti so nemirno trepetali po čelu, včasih se je pritisnila na čelo dlan in zopet odmaknila in zopet so prsti po zgubanih brazdah iskali novih misli.

Iztok ni razumel Grkovega vedenja. Pomislil je dobro, ali ni izgovoril neprevidne besede in užalil gospoda. Trdno je upal, da mu napravi veliko veselje, pa ga je navdala njegova povest s skrbjo in molkom. Ni se mogel premagati in pretrgal je molk.

»Gospod, kajne, da pojde Irena z menoj, ko zapustim Bizanc?«

Epafrodit je umaknil roké s čela, še hitreje so mu zatrepetali prsti.

»Ljubim jo, tako jo ljubim, da bi zanjo poklal pol Azije, morjé bi preplaval in z zvermi bi se boril!«

Gospod v gugalnici se ni ganil in ni odgovoril.

»Tvoje veličanstvo misli, da me Irena ne ljubi? Ljubi me, tudi ona me ljubi. Roka se ji je stresla in zardela je, ko sem ji jo poljubil. Pojde, jaz vem, da pojde z menoj.«

»V pogibel!«

Epafrodit je rezko posegel Iztoku v besedo. Vzravnal se je, njegovo lice je bilo temno kakor oblak in ponovil je resno in svečano: »V pogibel greš ti in ona s teboj!«

Iztok je osupnil in vprašal skoraj v strahu: »V pogibel — jaz — v pogibel — ona? Ne govori tako gospod!«

»Sedi bliže, sin nesreče! Poslej govoriva šepetaje. Sicer je zid visok krog mojega vrta, toda v Bizancu so ušesa vohunov natak njena tudi tukaj gori, v terebintovih vrhovih.«

»Gospod, na trgu si upam zakričati, da jo ljubim. Sloveni ljubimo glasno!«

»Sloveni ljubite glasno — zato me poslušaj. Pomni: Bolj kakor Irena te ljubi — despojna!«

Iztok je onemel.

»In njena ljubezen je tvoja pogibel in pogibel Irene!«

»Despojna verolomna žena? Ha! Sloveni obešamo sramotno znamenje na dom verolomnice. Kdor gre mimo take hiše, se obrne in pljune. In jaz sem Sloven, gospod!«

»Zato nisi drevo, ki bi pognalo korenine v naši zemlji. Drago mi je tvoje življenje, kakor je drago tvojemu očetu. Zato ti pravim: lezi in počij. Opolnoči te čaka najboljši konj, osedlan in nakrmljen. Težko mošnjo zlatá ti poda suženj Numida in v srebrni cevi podpis samega Uprave. Svobodna ti bo pot skozi mestna vrata in klanjali se ti bodo gori do Donave. Otmi se in beži domov. Tako ti svétuje ta, ki te ljubi!«

Ko bi bil rekel Epafrodit Iztoku, naj plane v morjé in potopi ladjico, ki se je zibala na valovih, planil bi bil brez pomisleka. Ko pa mu je velel, naj beži, preden je prišel do ciljev, ki jih je menil pokloniti domovini, naj beži, preden je dosegel njo, ki jo je ljubil z vso strastjo, naj beži prazen domov, prazen, brez nje, tedaj se je z vso silo uprlo v njem. Skrčil je pest, oči so se mu zabliskale, — ponosno je dvignil šlem in odločno odgovoril: »Ne, gospod, nikoli brez nje!«

Grk je umolknil. Naslonil se je zopet na svilen preprogo in ponavljal polglasno Evripidove stihe: »Kdor ljubi, je blazen . . . ne otmo ga bogovi . . .«

Po dolgem molku se dvigne Epafrodit in mu veli skrivnostno in odločno: »Centurio, Epafrodit odpušča mladi krvi. Toda molči kakor zid! Čuvaj se Azbada, čuvaj despojne! Daj Kristus, da bi ne bilo treba, da vrača Epafrodit tebi isto, kar si ti njemu storil! Pojdi!«

Iztok se je priklonil in odšel. V sencih mu je kovalo, pred očmi se je dvigalo resno lice Epafrodita, čigar besede so trkale kakor kladivo na njegovo dušo; čutil je silne udarce, ponavljal je: »Azbada — despojna —

pogibel,« in zdelo se mu je, da so Irenine oči vse solzne in da kričijo na pomoč.

Epafrudit je takoj tlesknil z rokami. Izza akacij so se pojavili sužnji, odpeli gugalnico od terebint in ga odnesli v vilo.

Vendàr ni šel v spalnico. Sédel je k mizi, vzel pergament in pisal pismo prvemu skopljencu v caričini palači: »Epafrudit, najponižnejši hlapec despojne, posestnik prstana njegove svetosti, vzgaja velikemu despotu v prid vzornega barbara Iztoka. Ker je barbar — barbar, naj pazi tvoja nedosežna službena vrlina, če slišiš o Iztoku govor na dvoru, iz katerega bi sklepal, da se je vedel nevedoma nepravilno in tako žalil sveti dvor, naj naznani tvoje bistrumje to nemudoma semkaj, da ga posvarim, poučim in tudi strogo kaznujem. Za to prijazno uslugo ti pošilja vrečico bizantincev, a za vsako sporočilo jih da še enkrat toliko. Epafrudit.«

Pismo je zapečatil, pripravil cekine in naročil sužnju, naj odnese zjutraj zarana pismo in denar v carsko palačo evnuhu Spiridionu.

Nato se je Epafrudit odpravil v spalnico. Ko se je slačil je klel Teodoro: »Prekleta! Igrá se, da se nasiti, dekla satanova! V areno naj gre, v beznice, ne na prestol. Prekleta!«

Brza jadrnica je priplula tistega jutra iz Italije s poslanstvom Amalasunte, matere umrlega gotskega kralja Atalariha. Ker se je mati kraljica zamerila Gotom, si je skušala pridobiti Upravdo. Justinijanu je bilo poslanstvo kakor nalašč. Njegova nenasitna želja po novi zemlji, zlasti po Italiji, je dobila po tem poslanstvu kosti in mozeg. S poslanci je občeval sam, hlinil največje sočutje do preganjane Amalasunte in obljubil izdatno pomoč. In tako se je pridružila skrbi za denar, ki ga je trosil za drage stavbe, nova skrb, kako bi čimprej zbral in založil vojsko, da bi jo poslal v Italijo. Njegovi kabineti so bili poslej kar nepristopni za vsako uro zabave in kratkočasja. V palačo sta prihajala Belizar in Mundus, prva vojskovodja, stavbenika Antemij in Izidor, tajni svetniki in carjevi zaupniki. Utrujeni so se vračali, le Upravda ni bil nikoli truden. Ko se je znočilo, je sédel in skladal himne, nato je zadremal komaj za uro in takoj po polnoči že reševal sodne akte. Narava je združila v njem silno telesno moč divjega barbara in duhovitost velikega genija, ki je objemal in vladal vse stroke tedanje znanosti, vodil vse državne posle, reševal vse pravde, poleg pa bil sam še arhitekt, pesnik, filozof in bogoslovec.

To je bil Teodori neizmerno ugoden veter v jadra njene lahkožive barčice. Včasih se je ob takih prilikah celo dolgočasila. Tedaj je posvečala ves čas lepoti svojega telesa. Spanje, dehteče kopeli, najboljše jedi, izprehodi ob morju, mir in sladko brezdelje je zabrisalo vse sledove njenega prostaškega življenja, da je cvela kakor dekle v najlepši dobi. A sedaj so ji dajali Azbad, Irena in Iztok zadosti snovi, da se je mogla naigrati in naspletkariti, vtem ko se je Justinijan trudil za kupi pergamentnih odlokov.

Ko se je vrnila po izletu ob Zlatem rogu, kjer se je veselila sramežljive rdečice na licih Irene, pritajene jeze Azbadove in barbarsko preprostega koprnenja Iztokovega, je bilà njena prva misel, kako bi ji ta trojica napravila novo zabavo. Dolgo ji je slonela glava na belem laktu, na pol zaprte oči so strmele v bagdasko zaveso, kamor se je prikradel tanek sončni žarek, kakor bi potegnil s črtalom zlato nitko prek umetnih arabesk na zastoru.

Živo se je domislila Iztoka: njegovega slikovito vzornega telesa v hipodromu, njegovih kodrov in jasnih, velikih oči, ki jih je uprl v Ireno, njegovega izbornega vojevanja, njegove nedotaknjene moške sile, ki je stala pred njo kakor utrgana včeraj iz srede mogočnega pragozda. Vzbudilo se je v njej bolj ko sicer vse, kar je uspaval nimb in škrlat. Vedela je dobro, kako je Justinijan zakopan v delo; štirinajst dni ne bo utegnil niti misliti nanjo in štirinajst dni je dosti dolga doba, da se približa Iztoku, da dovoli duška tisti divji naravi, kateri je prestol nadel brzde, samo brzde, a zadušil je ni. Ob tem pohlepu so se tudi snovali kovarni načrti v njeni glavi, kakor bi tkalska snovalnica begala med nitmi snutka. Načrt je bil narejen, njen srebrni glas je pozval sužnje, zaveso so se zganile, šest deklic je dvignilo z belimi rokami despojno v nosilnico in odšlo z njo po mozaiku v kopalnico.

Na večer so se zbrali gostje v razkošni dvorani nimf. Teodora je priredila večer in povabila največje gizdaline in najlepše dvorjanice. Azbadu je velela, naj to noč straži palačo stotnija Iztokova.

Strop te dvorane je bil okrašen s kopajočimi se nimfami. Svetilnike so nosili Neptuni, delfini in somi, uliti iz korintske medi. Krog in krog so kipele svilene blazine na dragih otomanah. Tla so bila vložena v obliki razpenjenih morskih valov, med katerimi so se igrale zlate ribice.

Teodora je odločila, da je večer »raj mladih nimf«. Zato so prihajale dvorjanice odete s prozornim bisom in mrežasto svilo, kakor bi pokrivalo njih telesa bele vodne pene. Častniki so si nadeli zelenkaste luskinaste oklepe iz mehkega, dehtečega usnja, da so posnemali ribe.

Ko je vstopila Teodora, so padli vsi pred njo na tla in jo počastili s tem, da so po vrsti poljubili ahate na njenih sandalih. Nato so sužnji prinesli v dvorano velikanskega lesenega delfina, ki je bil ves obložen z majhnimi koški, v katerih so bile same izbrane poslastice: sikomore, margarani, dateljni, gorka pavja jajca, beluši, gobe, ostrige in polži.

Pričela se je večerja. Zašumelo in zasmejalo se je vse v razkošni blaznosti — od zadaj skozi zavese so donele piščali in cimbele — v dvorani so pršeli dvoumni dovtipi. Dvorjani so se nagibali k licem krasnih družic, narda je dišala, rože so venele po mizi, po tleh, v vročih laseh, na razburjenih prsih.

Vino se je penilo v srebrnih čašah, razgreta kri se je še bolj razgrevala, vonjavi zrak je zamamljal živce: družba se je predajala trenutku, nasladi in razkošju.

Teodora je z bistrim očesom opazovala goste. Smejala se je glasno, preslišala ni nobenega dovtipa, a vendar se je pasla njena škodoželjnost na hrepenečih pogledih razdruženih parov. Določila je vsem take prostore, da so bili tisti, ki so se skrivaj ljubili in ljubkovali, vsaksebi. Dokler jih ni razgrelo vino, so se zatajevali. Kasneje so hiteli pogledi preko mize, gor in dol, oči so iskale oči.

Prav na koncu na desni strani mize je sedela osamljena Irena. Edina ni prišla v pohotno razgaljeni tuniki. Čutila je pikajoče poglede tovarišic, ki so jo prezirale in zaničevale. Odlikovanje despojne pri izletu prejšnjega dne se je bilo hipoma raztrosilo po palači. Sklenile so vse, da jo bodo prezirale, da se je bodo ogibale. Tudi to ni ušlo Teodori. Njih jeza in zavist jo je veselila. Ozrla se je pogosto preko mize na Ireno. V njenem licu je bilo nekaj slovesnega in veličastnega. Še sence bridkosti in žalosti ni mogla zapaziti Teodora. Sedela je zamišljeno, noben dovtip ji ni privabil smeha na lice, ustnice se niso dotaknile kozarca, iz oči se ji je poznalo, da hodi in plove njena duša daleč od teh šumnih orgij.

Ko je Teodora večkrat pogledala Ireno, se je za hip zgrozila, kakor bi jo zapekla vest. Spomnila se je, kako pojde drugi dan z vsemi navzočimi dvorjanicami, obdana z nimbom svetosti, v cerkev Naše Ljube Gospe, kako bodo vse povešale oči v največji sramežljivi nedolžnosti in se kropile z blagoslovljeno vodo ter zažigale dišeče kadilo pred ciborijem. Zgrozila se je in vest jo je zapekla. Ali to je bil samo trenutek — kakor se skrči tatu srce, ko seže v skrinjo po denar, če počí debeli pokrov. Strese se, ozre — in seže še z večjo predrznostjo prav do dna.

Teodora je bila naglo zopet dobre volje. Da bi podražila dvorjanke in Ireno zaeno, je dvignila zlato čašo in vzdiknila: »Velika despojna, kraljica nimf, pozdravlja nocoj prvega tistega, ki ni delfin in ne Pozejdon, ki ni nimfa, ne mož, ne ženska, ampak sveti menih sredi kipečega življenja. Mnoga leta Ireni!« Piščali in bobenčki so zadoneli, vsa družba je morala navdušeno klicati: mnoga leta Ireni, menihu. Od vseh prezirana je bila na mah od vseh čaščena. Kosali so se, kdo hitreje izpije na njeno zdravje, in vino je poplakovalo kletve zavisti, ki so kipele v grla iz zlobnih src.

Irena se je dvignila in prišla, da se zahvali Teodori. Pripognila se je do tal, carica ji je ponudila roko, Irena jo je poljubila in šepetala: »Velika despojna, menih bo prosil Krista za tvojo srečo!« Teodora je družbo prisilila, ker je počastila Ireno, da so morali govoriti o njej.

»Če izve patriarh za našega meniha, otme nam ga in ga naredi za diakona!«

Tako je govoril Azbad svoji tovarišici dosti glasno, da ga je čula Teodora.

»Episkop, vreden episkop bi bil menišič! Evangelije zna boljše ko dvorni pridigar Dioniz in psalter prebira vsako noč!«

Tako je odgovorila Teodora Azbadu, vendār obrnjena proti najmlajšemu in najbogatejšemu patriciju v Bizancu, ki je sedel ob njeni desnici.

Ker se je smelo govoriti ob taki priliki le šepetaje, so vsi razumeli odgovor carice. Zato je pogledala strupeno prek rame silno gizdava, pa malo lepa družica tankega častnika na Ireno in rekla:

»Prebira psalter, med stih pa se smučejo kodri lepega barbara! Poznamo se, menišič!«

Irena ni segla po dateljnu in ni odgovorila zabavlji. Poprijela je besedo iznova nelepā gizdalinka in govorila častniku: »Kako pohujšanje za sveto vero! Krščenica, dvorjanka ljubi pogana!«

Tedaj je v Ireni zakipeclo. Boj, ki je stiskal njeno srce ves večer, ji je pahnil v lice rdečico, ustnice so se ji stresle in odgovorila je glasno: »Boljše je njegovo poganstvo kakor tvoje krščanstvo.« Začutila je v tem trenutku v sebi moč, da bi se dvignila in spletla bič kakor Zveličar ter mahnila po omizju: Pobeljeni grobovi, gadja zalega, ven, proč, hinavci, proč od Krista! Tresla se je, rdečica je izginila, v gorečnosti so ji pobledle ustnice. Stisnila jih je krčevito, da je zadušila, kar je vrelo iz duše. Tresoč se je stopila k Teodori in prosila: »Odpusti, despojna, ‚menih‘ je bolan. Naj gre!«

Teodora se je začudila, toda drhtenje Ireninega života in blede lice jo je prestrašilo.

»Pojdi, počij, pokliči zdravnika! Kristus s teboj!« Izginila je neslišno. Družba je čutila, da je umolknil nemi pridigar in prsi, polne strasti, so se oddahnile.

Azbad se je nagnil k Teodori, vgriznil se v ustnico, toda mirno in sladko izpregovoril: »Despojna, ti si vedela, da nadzira nocoj centurio Iztok stražo. Lepo in prijetno bo, ko ga pokratkočasi ‚menih‘ s psalmi.«

Teodori so se zabliskale oči in se zmračilo lepo čelo.

DEVETNAJSTO POGlavJE

Iz bliskajočih se oči in mračnega čela je razbral Azbad učinek svoje opazke. Pretkan in vaje spletke je dobro poznal Teodoro, pa je sklepal že v hipodromu, da carica ni ravnodušna do Iztoka. Zavriskala je torej njegova duša, ko je rahlo zaslutil, da se dvigne v despojni ljubosumje. Prepričan je bil, da se mu posreči to vzbuditi, potem sta izgubljena oba, Irena in Iztok, on pa doseže največjo milost in neomejeno zaupanje.

Teodora je bila resnično vzburjena, Ni še docela dozorel v njej sklep, da bi zaljubila Iztoka. Ali tako daleč jo je že gnala slà, da bi vsaj nobeni drugi ne privoščila njegove vroče ljubezni, ki je vrela iz tega divjega srca kakor hudournik iz skale sredi gozda. Razžaljena je bila tudi njena oholost. Da bi jo menih tako varal, ta menišič, čigar čednost in pobožnost je v skritem kotu srca visoko cenila, dasi se je šalila in norčevala iz Irene! Da bi znala Irena tako vzorno nositi krinko pred carico samo zato, da se snide z Iztokom, to jo je osupnilo in njen oholi žolč je vzkipel.

Za kratek čas se je zamislila in ni pazila na goste. Senca ni izginila z njenega čela. Azbad jo je skrivaj opazoval in občutil v srcu neizmerno veselje.

Kar se okrene Teodora in pošepeta evnuhu Spiridionu zaupno naročilo na uho. Takoj se je oddaljil in izginil iz sobe. Tudi tega ni prezrl Azbad. Dobro je poznal Spiridiona, ki je spletal in stikal nitke največjih caričinih skrivnosti.

Spiridion se je kmalu vrnil. Stopil je k carici in sporočil: »Menihu' bere sužnja Cirila Pavlova pisma.«

Senca na Teodorinem čelu je ugasnila, pričela je vnovič pogovor in Azbada je zadel njen pogled z očitanjem: »Lažeš, obrekuješ!« Stresel se je pred njim magister equitum in pogledal v tla. Toda to so bili samo skrivnostni, daljni bliski. Družba jih ni videla in ni čutila. Valovje sle in strasti je plulo više in više.

Ko je prišla Irena s sužnjo Cirilo v svojo sobo, ji je velela prižgati svetilko. Vsa trudna, razburjena, žalostna in otožna se je naslonila ob okno in se zagledala v jasno nebo. Kako so se ji dvigale prsi, ko je vsrkavala čisti nočni zrak! Kakor bi se otela iz dna umazanega jezera in zagledala nenadoma nad seboj nebo, tako svobodno se ji je zdelo srce, tako lahkokrila ji je bila duša. Slonela je dolgo brez misli, v sami jasni zavesti, da je oteta iz kaluže, da je ne mori tisti grozni omamni vonj, ki stiska srce in mrači misli. Proč je bila od ljudi, ki so kričali na ulici in v cerkvi: »Gospod, Gospod«, njih srce pa je bilo poklonjeno malikom in dano na oltar viharju strasti.

S pogledi so jo pahnili izmed sebe; z besedami so jo bičali; tudi umazani valovi vržejo biser na prod in Učenika so tudi bičali. Njeni duši se je užalilo. Nocoj je prvič občutila, da ji dvorna služba kuje verige na rokè. Doslej se je radovala vrojena ženska ničemurnost, ko so se klanjala ljudstva pred despojno, s katero je hodila, ko se je grela tudi ona v soncu zlatega nimba. Večkrat je že pretreslo njeno dušo, ko je videla, kako pljujejo v obraz resnici, kako teptajo za ozidjem Gospodov evangelij, na ulici pa hodijo za Njegovim križem in sipljejo timijan v zlate kadilnice.

Toda vselej se je iznebila neprijetnih misli, odpuščala je, kakor je odpuščal Kristus, sodila ni, da bi ne bila sama sojena. Nocoj je prišlo z drugačno, z mogočno silo. Spoznala je, da padajo nanjo zanke, da se zadržujejo, da jo vlečejo k tlom in da ne bo mogla dolgo obstati: če se upre gnilemu dvoru, je izgubljena, če jo objame in omami pohotno ozračje dvora, je propala, tuja Kristu. Še bolj se ji je stisnilo srce in obraz je zakrila z rokami. Ali more nazaj? V Toperos, v sredo barbarov, ona, dvorna krasotica? Kaj poreče stric, ki si je toliko prizadejal, da ji je odprl vrata v dvor? Ali naj ostane, naj se vda Azbadu, ki ga sovraži, Azbadu, da se poigra in odide, kakor delajo vsi dvorjani? Proč bi šla, tjakaj v Malo Azijo, kjer so votline, kjer so puščave, ki skrivajo svetnike, proč —«

Domislila se je, da stoji še Cirila za vrati in čaka njenega povelja. Stopila je od okna in segla na stojalo, kjer so bili zviti pergamenti. Vzela je, odprla zavoj in ga dala Cirili.

»Beri mi, Cirila!«

Sužnja je stopila k svetilki, razgrnila pergament in začela sredi poglavja.

Bil je list do Rimljanov.

»Meseno mišljenje je smrt, duhovno mišljenje pa je življenje in mir. Kateri pa žive po mesu, se Bogu ne morejo priljubiti —«

Skoraj šepetaje je brala Cirila dalje. Irena je sedla na mehek stolček, naslonila se na okno in se zagledala v noč. Čist je bil glas sužnje. Rahlo so tekle besede z njenih ustnic. Irena jih ni več slišala. Pivi stavki so jo pretresli in ponavljala je: »Ni njegov, niso njegovi, ker nimajo duha Kristovega . . .«

Zamislila se je v Pavla, apostola narodov. Nenadoma se ji je rodilo vprašanje, zakaj je ženska? Zakaj ni mož, da bi šla na dvore kakor Pavel in bi zaklicala: Ne smete! Šla bi z evangelijem na trg in bi govorila o ljubezni in odpuščanju. Šla bi k Zlatemu rogu, kjer tabore sužnji, in bi jim oznanila blagovest . . . Njeno navdušenje je kipelo, domišljija se je vznemirila, hodila je po pustih potih med divjimi narodi in širila blagovest in privedla jo je pot v domovino njene matere, do Slovenov. Tja bi šla, v gradišča in sela, in plemenita srca bi sprejela evangelij, plemenite duše, kakor žejna zemlja rosne kaplje, duše, kakršna je Iztokova . . . Ob tem imenu je zadrhtela. Njene misli so se ustavile, kakor bi po dolgem potu prišle do cilja: Iztok! O, nisem Pavel, nisem mož, toda njega pridobim, njemu razženem temo. Čutila je s prvim dnem tiho nagnjenje do lepega barbara, a bala se je in morila je misli nanj. Sedaj se ji je namah zasvetila nova luč, Sedaj je občutila v sebi pravico in dolžnost do njega. Sedaj mu ne pojde več s pota. Iskala ga bo — pastirček izgubljeno ovco — dokler je ne privede v hlev Gospodov. Nič več ni pomislila, kaj poreče dvor; še nalašč

jo je mikalo, da bi kljubovala vsem, gorečnica . . .

»Dosti, Cirila! Poglej, ali so vrtovi prazni. Glava mi je težka. Izprehodim se preden ležem.«

Cirila se je skoro vrnila in povedala, da razen straže ni žive duše na vrtu. Iz dvorane nimf se čuje glasba. Vsi so še pri večerji.

Irena je ogrnila temno stolo, plašč, zavila glavo v oglavnico in odšla tiho po marmornatih stopnicah. Kakor senca ji je sledila sužnja.

Ireni je nova misel prevzela vso dušo. Zamislila se je v apostolsko delo, gledala Iztoka, kako žejno bere evangelij, kako hvaležno ji gleda v lice, ker mu je pregnala temo malikov. Vesele sape so dahnilo v njeno valovito obleko, mirte so šumele, pinije so šepetale v mračnih vrhovih in Irena je spela po belih stezah vsa vesela in navdušena. Njeno srce je objel sladek nemir, njena duša se je že pogovarjala z Iztokom. Razgrnila je temno stolo, oglavnica ji je zdrknila z glavé, kodri so se usuli na čelo in na rame. Vetrovi so se igrali z njimi, Irena se je sprehajala in sanjala lepe sanje.

Kar stopi izza temnega oljkovega grma visoka postava v svetlem oklepu in ji zastavi pot.

Irena je vztrepetala in kriknila. Cirila je prihitela in prestregla stolo, ki je zdrknila z njenih ramen.

»Irena, Irena, ne boj se, jaz sem — Iztok, ki te ljubi!«

Irena se je obrnila in hotela zbežati. Toda Iztok jo je prijel rahlo za roko in koprneče zaprosil.

»Bogovi so me čuli, ne zaničuj me ti! Ko sem zvedel, da grem na dvor s stražo, sem obljubil Devani žrtev, če vidim samo trenutek tvoje oči. In boginja me je uslišala in privedla tvoje korake do mene. Irena, bogovi se vesele najine ljubezni!«

Srce je utripalo v prsih Ireni, ves strah je izgubil, moč, da bi bežala, je pešala in vleklo jo je s čudovito silo k Iztoku. Odmaknila mu je roko, Cirila ji je zavila razburjeno telo v stolo, in obstala je pred njim, visokim in mogočnim v blesku mesečnih žarkov.

»Iztok, nocoj sem mislila nate!«

»Kako sem ti hvaležen, Irena! Samo zato, da si enkrat name mislila, samo zato dam življenje zate.«

»Zares sem mislila, še sedajle, ko sem te srečala, in smilil si se mi, Iztok!«

»Kakor boginja si; tudi bogovom se je smilila moja ljubezen!«

»Iztok, pojdi za menoj. Kamnitna klop je v senci pinij. Razodenem ti veliko resnico. — Cirila, ti ostani ob meni!«

»Prek morjá grem za teboj, Irena. Zakaj brez tebe ne morem in nočem biti, brez tebe je smrt.«

Sedla sta na marmorno klop. Cirila se je stisnila k nogam Irene in se skrbno ozirala naokrog. Pogovora ni razumela, ker ji je bil neznan jezik Slovenov.

»Smilil si se mi, Iztok!«

»Bogovi so ti ganili srce, Irena!« Iskal je njene roké, ki je bilà tesno zavita pod stolo.

»Iztok, ti se motiš, ker veruješ v bogove: Tvoji bogovi so laž, en Bog je in en Kristus — Rešitelj.«

Iztok se je nekoliko odmaknil, se začudil in gledal v ognjevite oči Irenine, na katere je skozi vrhove pinij lila mesečina.

»Irena, če bi rekel, da so tvoji bogovi laž, bi te razžalil. Veš pa sama, da so naši bogovi boljši od vaših. Bogovi, ki uče Upravdo moriti nedolžne, prelivati kri, o, bogovi despojne; verolomnice, o, molči mi o teh bogovih, Iztok jih zaničuje, kakor zaničuje te, ki vanje verujejo.«

»Glej, Iztok, ti si dober, ti si pravičen, dasi tvoji bogovi niso resnica. Ali je zato Kristus laž, če mu tisti, ki bi mu morali služiti, ne služijo, ki bi ga morali slušati, ne slušajo?«

»Ne govoriva, Irena, o bogovih. Če ti rečeš: Glej, pinija nad nama je božanstvo, Iztok ji bo postavil žrtvenik in daroval. Če ti rečeš: Glej, ribica, ki je pljusnila iz morjá, je boginja, Iztok ti veruje in ji vlije vina v morjé za daritev — ne govoriva, Irena, o bogovih!«

»Iztok, ti ne boš veroval meni, veroval boš resnici. Še bova govorila o Bogu in tvoje srce bo polno veselja. In če bi ti ne hotel govoriti nikoli več o tem, bi Irena ne govorila s teboj. Mislila bi nate in molila bi Kristusa zate, a mojih oči bi ne uzrl nikoli, Iztoče!«

»Torej govori, poslušal bom, za tvojimi besedami pojdem kakor za glasom slavčka.«

»Nocoj se morava ločiti. Jutri ti pošljem blagovest.

Grško že govoriš in bereš. Spoznaš resnico in najdeš ljubezen.«

»Le pošlji, Irena, tisočkrat bom bral, česar so se dotaknile tvoje roké. Na srcu bom nosil pod oklepom.«

»Iztok, ti si dober in luč pride v tvoje srce. Ti bivaš pri Epafroditu?«

»Pri njem, ljubica!«

»Ob morju je njegova vila.«

»Vrtovi, kakor tukaj, se igrajo z valovi.«

»Ko prebereš blagovest, pridem v čolnu ponoči in ti jo razložim.«

»O bogovi, kaj vam dam, ker me tako ljubite!«

Iztok je razprostrl roké in objel Ireno, ki je drhtela v neizmerni razburjenosti. Odskočila bi bilà, pa je že gorel poljub na njenih očeh.

Tedaj se je dotaknila Irene Cirila.

»Presvetla, bliža se nam senca! Za grm je utonila!«

Irena je zbežala po stezi proti palači. Visoko gori je utihnila dvorana nimf, skrivnostni pari so begali po vrtovih.

Gostje so šli pod milo nebo uživat bakanal.

Trepetaje po vsem telesu je dospela Irena v sobo.

»Kaka senca je bilà, Cirila? Govori! Ti nisi bilà dovolj pozorna!«

»Presvetla gospodarica, naj umrem, če sem za trenutek zatisnila oči. Ali senca je prišla nenadoma kakor iz tal.«

»Pa je nisi spoznala?«

»Rekla bi da je bilà despojna. Njen je prostorček pod pinijo. Da bi se motila!«

»Da bi se motila, nesrečnica! Ume li despojna jezik Slovenov?«

»Ume, kakor Upravda. Naučila se ga je v areni!«

Irena ji je dala znamenje, naj odide. Nato se je ozrla v ikono Kristusa in šepetala: »Ti veš, da sem čista; ljubim ga, saj ga ljubiš tudi ti . . .«

V jutro je prejel Epafrodit od evnuha Spiridiona sledeče pismo: »Najponižnejši sluga javlja tvoji brezmejni dobrotljivosti, da se je snoči tvoj varovanec centurio Iztok sešel z dvorjanico Ireno na carskem vrtu. Pogovor je čula despojna. Jaz ga nisem razumel, ker sta govorila barbarski. Despojna razume, in zato je njeno lice danes mračno. Naj ti Iztok pove, kaj je govoril.

Tvoje svetlosti ponižni sluga Spiridion«

Epafrodit je dal sužnju, ki mu je izročil pismo, takoj moš njiček zlatov za skopljenca. Na lice mu je legla globoka skrb. Prebral je še enkrat in mrmral: »V pogibel gresta, ona in on. Uniči ju; oba uniči — prekleta!«

DVAJSETO POGLAVJE

Ko se je despojna Teodora po bakanalu prebudila, so se že dolgo igrali sončni žarki po valovih rahlo prebujene Propontide. Trudno je dvignila bele roké in jih položila na mehko svilo. Suženj ni še hotela poklicati. Zakaj zbudil se ji je večer, zbudila noč, ki ji je ugrabila spanec in jo razburila, da je krčevito stiskala z drobnimi rokami mehke blazine. Zatiskala je oči, da bi spala. A vselej sta se dvignila pred njo kipa dveh teles, Irene in Iztoka, ko sta šepetaje sedela na klopci tesno drug ob drugem. Nad njima pa je širila košata pinija temne veje; tista pinija, ki je imela edina pravico, da občuduje samo razkošno radost despojne.

Teodora je še enkrat premislila vsako besedico, ki jo je ujela v pogovoru. Pretehtala jih je počasi, z vso skrbnostjo, stavek za stavkom, dokler ni okamenela pred tistim trenutkom; ko se je nagnil Iztok k Ireni, jo tesno objel in poljubil.

Stisnila je drobno pest in odločno sunila proti stropu, kjer so razposajeni amoreti pletli kite iz cvetja in zelenja.

»Ne boš je več poljubljal, barbar! Tvoj ogenj ni za meniha, tvoja strast razgreje mene, despojno, ali pa požge tebe v prah . . .«

Izgovorila je glasno, v kipeči razvnetosti; nato se je dvignila v postelji in oprla na komolec in zopet kakor trudna utonila v blazine. Na licu se ji je pojavilo ko strah pred lastno besedo. Domislila se je svojega veličanstva, spomnila se prestola in škrlata ter — njega, ki jo je v blazni ljubezni poiskal med zavrženimi, raztrgal staro zakonsko pravo in s carsko roko in vsemogočnostjo zapisal nov zakon, da je mogla z ulice na prestol. Spomnila se je njega, ki jo danes ljubi še z istim ognjem, ki poklada milijone k njenim nogam, ki bi ji izročil glavé najboljših mož, če bi jih zahtevala. In ta bedi vse noči, njegovo lice sahne, lasje mu sivijo v neizmernih skrbeh, ona pa vodi bakanal in njena slà jo žene v naročje barbaru. Za trenutek se je zgrozila, prijala bujne lasé in si zakrila z njimi obraz.

Ko bi bilà nosila v duši evangelij, kakor je nosila nimb na glavi, bi se bilà dvignila in šla v delavnico do Upravde ter mu z iskrenim poljubom osladila ure dela in izbrisala črne slike v svoji duši, Toda njen evangelist je bil Epikur*. In v njegovem spremstvu je prišla bleda ženska zavist, ki jo je podžigala z ognjem, vžganim v dušo in kri njenemu rodu: Ker ne uživam jaz in morda nikoli ne uživem, naj tudi Irena ne okusi!

Odločno je udarila s slonokoščenim kladivcem na zlato ploščo, visečo ob postelji. Zavese so se razgrnile in šest krasnih suženj je stopilo krog postelje.

»V kopel!« je velevala, se hitro dvignila in sedla v nosilnico.

Ko so jo v zlati posodi objeli dehteči valčki mlačne vode, se je naslonila z na pol zastrtimi očmi na rob banje in se predala trenutku. Nemo so ji česale spletične valovite lasé in jih mazilile. Živce sta ji omamljala vonj in gorkota, vzbujala se ji je slà, pred njo so se snovale prelestne slike divjih moči, ki jih je prebila med mišičavimi rokoborci in vozniki v hipodromu.

Strah je minil. Upravdo je pozabila in njene misli so se zaplele ob Iztoku ter tkale skrivne niti, da ga omreži, iztrga Ireni, obvlada sama — potem pa pahne od sebe in uniči, da ji ne omadežuje pred svetom svetega nimba.

Davno so že končale sužnje svoje delo in stale kakor beli kipi iz alabastra ob kopeli, gledajoč v lice despojni, ki je zaprla oči, kakor bi zaspala. Toda vajene služabnice so brale z lica, da despojna ne spi. Ustnice ji je obkrožal smeh, izginil nenadoma, na čelu se ji je zarezala temna črta, ki je zopet izginila, in smeh se je vnovič pojavil, kakor bi sonce posvetilo skozi oblak.

»K zajtrku! Pokličite takoj Spiridiona!«

* Epikur = malik uživanja.

Tako se je nenadoma oglasila Teodora. Prihiteli so evnuhi s škrlatno nosilnico in Spiridion je že klečal pred njo in prosil: »Vsemogočna despojna je velela, naj se ji približa najnevrednejši suženj.«

»Za menoj!«

Ko so se skopljenci ustavili z nosilnico pred porfirno mizico, v kateri je bilo vdelano iz dragih kamnov grozdje, oljke in cvetje, je Teodora velela, naj vsi odidejo razen Spiridiona. Sedla je k mizici in segla po zlati čaši z zavretim vinom in govorila »Spiridion, ali je že poslala Irena evangelij centuriju Iztoku?«

»Vsemogočna despojna, Spiridion bi rad umrl, ko bi ti mogel povedati. Ali zvedel je le toliko, da je poslala Irena sužnjo Cirilo h knjigotržcu.«

»Dobro! Poslala je po evangelij. Spreobrniti hoče barbara Iztoka, da bi veroval na Krista. Vrla Irena! Apostolsko delo vrši. Poizvedi, če mu je evangelij že izročila.«

»Da ne morem sveti despojni odgovoriti, kakor bi rad! Čemu nisem umrl pred rojstvom, ničvredni! Šel pa je suženj Protos k Epafroditu, kjer menda biva Iztok, centurio. In s seboj je nesel droben sveženj!«

»Ali veš to za trdno? Ribam tvoje truplo, če si se zmotil.«

»Naj me uniči Belcebub, če nisem izpričal svete resnice!«

Teodora je namignila, evnuh je izginil. Ko so se strnile zaves, je omočila pecivo v sladko vino, odgriznila košček in se na glas zasmejala.

»Ha-ha-ha! Apostolsko delo! Menišiču je evangelij za škatlico, v kateri pošilja ljubavna pisma. Pripravita se!«

Ko je Teodora še razmišljala, kako bi si osvojila Iztoka ali kako bi vsaj razdružila ali uničila dvoje src, ki sta se edini na vsem dvoru ljubili z iskreno ljubeznijo, je evnuh Spiridion tehtal in prešteval že tretjič zlate Epafroditove bizantince. Bil je lakomnik, ki bi bil prodal desetkrat na dan dušo in prepričanje za suho zlato. Vsem zvest za denar in v istem trenutku nezvest za boljše plačilo. Prešteval in tehtal je zlate bizantince in vsakega posebej spuščal v skrito, v zidu izdolbeno duplo; njegov posluš pa se je naslajal ob vsakem cvenku. Ko je zacingljal zadnji, je evnuh skremžil spačeni obraz v prijetne gubé največje slasti, sédel in hitro napisal novo pismo Epafroditu. Vse na drobno mu je naznanil, kaj ga je vprašala despojna. Pristavil je hinavsko, naj pomisli Epafrodit, da z vsako črko, ki mu jo sporoča, tvega glavo in da ni denarja na svetu, ki bi mu to poplačal. Dela vse to iz neizmerne spoštovanja do Epafrodita, ki je bil vselej zvesto naklonjen carju in despojni.

Ko je Epafrodit prejel pismo in prebral zadnji vrsti, se mu je namuzal pretkani obraz, segel je takoj globlje v blagajno ter poslal evnuhu težji mošnjiček.

Nato je prebral prvo pismo, prebral še enkrat drugo, vstal in začel hoditi po dragoceni preprogi. Globoko se je zamislil. Spletal in snoval je v modri glavi, preudarjal in razsojal, kako bi ukrenil. In vendàr kljub obilnim skušnjam in vrojeni grški pretkanosti ni mogel razmotati vozla; ki se je začel spletati krog njegovega varovanca Iztoka. Ko ni videl iz zagate nobenega izhoda; je hladnokrvno legel na perzijski blazinjak in se nasmejal.

»Stvar postaja premisleka vredna. Da se je začela zanimiva komedija, ki se lahko konča s še bolj zanimivo tragedijo, to je jasno. Gre sedaj samo za to, ali naj jaz igram, ali naj si navežem tudi koturn in natakem krinko ter grem na oder ali naj sedim v vrsti gledalcev ter si privoščim lepe zabave? No, če igra Teodora in despojna, naj igra še Epafrodit. Da ne zaigram glavé, zato sem bil rojen iz krvi rodu, ki je dal svetu Aristotele in Temistokleje. Ko nimam drugih otrok kakor ladje na morju in zlato v blagajnah, naj mi tuji otroci vedrijo stara leta!«

Nato je pozval sužnja in vprašal po Iztoku. Toda ta se še ni vrnil. Zato je naročil, naj ga čakajo, in kadar koli pride, naj mu takoj vele, da se oglasi pri njem. Tudi v ponočni uri.

Večer je že davno shladil vroči pomladni dan. Vsi trgi so oživali, z vrtov so se čule cimbale in bobenčki, po morju se je zibalo nešteto lučic; vse je hitelo pod zvezdno nebo v hladni večer.

Tudi Epafrodit je hodil po terasah. Ves dan je zaman pričakoval Iztoka. Začelo ga je skrbeti. Humor, s katerim si je še v jutro zamislil komedijo, ki jo uprizori Teodora, je izginil. S hitrimi koraki je hodil med cvetjem. Glavo je povešal, pod zgubanim čelom so sršele namršene obrvi. Lotevale so se ga sitne misli. »Ali mi je tega treba,« je pomislil. »Dosti sem storil za barbara, ki mi je rešil življenje, in še delam zanj, rad delam: Toda če sam tišči v zlo, vrtoglavec, sam rije v brezno, kaj morem za to? Oj, res, kdor ljubi, je blazen! Odpri mu žrelo samega Hada pa mu reci: Otmi se, če ne, te požre, ne bo se otel. Za en poljub se izroči Haronu!« — Jezno je udaril z drobno paličko po glavi cvetočega maka, da je razsula temnordeča čaša drobne liste po pesku.

»Teodora je ljubosumna, to je gotovo. Ljubosumen je Azbad, tudi to je gotovo. Težko ubeži, nad kogar razkleščita žreli hijena in volk. Iztok je lahko že v ječi, morda koraka bog vé kam na barbarsko mejo, morda ga nese ladja v Afriko. V Bizancu, kjer vlada car, nabiralec zakonov, je vse mogoče. Helenske šole je pozaprl, naj zapre rajši palačo in požene nesnago prek praga. Hinavci!«

Zopet je udaril po maku, da so tri rdeče kapice odletele in padle na stezo.

Tedaj je začul tri krepke udarce na dvorna vrata. Naglo se je okrenil in šel po vrtu proti dvorišču. Podkve so udarile ob kamen.

»Vrnil se je!«

Hitro je odšel z vrta v vilo. Pred vrati je že čakal Iztok.

Njegova bleščeča oprava je bila pokrita s prahom. Po obrazu so se mu sledile srage obilnega potu.

»Jasni, velmožni, nenadoma sem prišel, ker si me klical. Odpusti, posut sem s prahom in znojem.«

»Nič ne de! Pojdi z menoj, centurio!«

Šla sta po ozkem, z vijoličasto lučjo razsvetljenem hodniku v peristil. Najlepši snežnobeli korintski stebri so podpirali arkade, na sredi je šumel vodomet in škropil troje kopajočih se Najad.**

»Truden si, centurio. Sedi.«

Vlel mu je na kamnito klopco, sam si je pritegnil svilen stolček in sédel nasproti Iztoku.

»Azbad je bil danes, kakor bi bil pobesnel. Gnal je mojo stotnijo tako daleč in z brašnom tako obloženo, da je padlo deset mož sredi ceste. Sami besi so mu menda sedeli na tilniku in ga jezdili!«

»Ali je tudi on zvedel za tvoj sinočnji sestanek z Ireno?«

»Moj sestanek?«

»Ne taji, Iztoče! Pomisli na prisego, pomisli, da sem sedaj tvoj oče, in ne skrivaj mi niti besede.«

»Gospod; ti veš, da sem govoril z Ireno?«

»V Bizancu so ušesa vohunov na gosto sejana kakor iglice na pinijah.«

»A kako si zvedel?«

»Za to se ne meni! Tega ti ne povem. Govori, kaj sta se domenila z Ireno?«

»O bogovih sva se pogovarjala, o svojem Bogu mi je govorila navdušeno, kakor bi bila svečenica Svetovita.«

»In sicer nič? Povej naglo!«

»Obljubila mi je, da mi pošlje blagovest svojega Kristusa.«

»In boš bral evangelij?«

»Kar pošlje ona, bom bral in črke bom poljubljal, ker so jih zrle njene oči, v katerih biva, in živi vsa lepa domovina Slovenov.«

»Beri torej in cesar ne razumeš, naj ti razloži Kasander.

Evangelij je resnica!«

»Ni treba Kasandra, sama pride, sama —«

»Irena?«

»Irena, gospod!«

»Ni mogoče! Dvorjanica ne more obiskovati barbara. Ti še ne poznaš Bizanca in strogih šeg!«

* V grškem bajeslovju je Had podzemlje, kamot prihajajo duše umrlih, ki jih Haron — brodar prevaža čez reko.

** Povodne vile.

»Prejasni, čemu so bogovi naredili noč? Pokaj so razlili od Epafruditovih vrtov do carskih gajev zeleno cesto, po kateri ne ropoče kolo in ne udarja podkev, da bi zbudila nepotrebne oči in odmašila speča ušesa?«

Epafrudit ni za trenutek nič odgovoril. Mrmral je v suhe ustnice zopet in zopet resnični Evripidov rek: Kdor ljubi — je blazen.

»Torej ponoči, po morju . . . Potemtakem sta sklenila, da gresta skupno oba v pogubo.«

»V pogubo? Če mi bo razlagala blagovest, ali naj ji bo to v pogubo? Čudni ljudje v Bizancu. Če se žrtvuje ona, čista kakor sončni dan v mladi vesni, da mi govori o svojem Bogu, naj ji je to v pogubo? Pošten barbar vas ne razume!«

Dvomljivo se je nasmehnil Epafrudit. Njegove drobne oči so se zapičile v Iztoka.

»Sinko, kdo ti bo verjel v Bizancu, če se shajaš ponoči z lepo dvorjanko, da govorita o bogovih?«

»Pogleda naj Ireni v oči in tam bo bral resnico, ki je zapisana jasno in trdno, kakor so jasne in trdne zvezde na nebu.«

Iztok se je navdušen ozrl v jasnino ki je svetila skozi impluvij — odprtino sredi stropa — v peristil.

»Ali kaj slutiš, da bi utegnila to zvedeti zavistna despojna? Mordà že vé. Njeni vohuni prisluškujejo za vsakim oglom.«

»Če bi zvedela, če že vé, kaj je to? Saj nosi zlati nimb svetosti krščenikov, hodi za križem, pokleka pred žrtvenikom, kjer darujejo žreci kruh in vino bogovom, tedaj bo vendàr odlikovala dvorjanko krščenico, ki v svetem ognju pridobiva njeni veri barbarskega stotnika!«

Epafrudit ga je pogledal vnovič z dolgim pogledom, polnim dvoma. Nato je vstal, položil obe roki na njegova ramena in rekel:

»Iztoče! Kakor zlatá vrata v Bizanc, tako so lepe in močne tvoje prsi. Ali notri kljuje drobno srce nedolžnega pastirčka. Bodi! Kristus blagoslovi vajino ljubezen! Zaupaj vame! Deset najmočnejših sužnjev ti je na službo. Čolni so vedno pripravljeni. Kadar pride, vselej pospremi Ireno. Zakaj v pozni noči so nevarne mokre ceste krog Bizanca!«

Iztok je poljubil Epafruditu roko in trgovec je izginil med stebriščem.

Ko je Iztok prišel prek vrta do svojega stanovanja, ga je čakal Numida pri vratih in mu izročil majhen zavitek. Centurio je pozval sužnja, naj mu pomore odpleti oklep ter mu pripravi kopel. Izpraševal ga je, kdo mu je prinesel zavitek, kdaj in kaj je sporočil. Numida pa ni vedel ničesar povedati. Lepo oblečen suženj da je pritekel in strogo naročil, da se sme izročiti edinole gospodu. Zato je nosil ves dan zavitek s seboj in ga tiščal skritega na srcu pod tuniko.

Iztok je postajal nemiren. Blagovest je! Od Irene! Dal je Numidi nekaj statérov in ga odslovil. Na kopel je pozabil. Rahlo je odmotal ovoj in posvetile so se lepe grške črke: Evangelij po sv. Matevžu. Na prvi strani je tičal listek. Hlastno ga je prijel centurio in bral: »Dobri Iztoče, vrli centurio! Vzemi blagovest Kristusa in beri. Ko bo mogoče, pridem in govorila bova o sveti resnici. Poljub miru ti izroča Irena.«

Iztok je pritisnil drobni list na vznemirjeno srce; prijel pergamente in jih blagroval: Srečne vé črke, ker ste gledale njene oči! Irena, Irena!

Minilo je nekaj dni. Irena je čutila prezirljive poglede dvorjanic. Bala se je despojne. Ali Teodora je bilà z njo prijazna, večkrat jo je ceio odlikovala pred drugimi. To je deklico pomirilo in prepričana je bilà, da carica ničesar ne vé o nočnem pogovoru z Iztokom. Z Azbadom se ni več sešla. In tako je z veselim smehom na licu prenašala vso zavist in prezirljivost dvorjanic ter živela edinole svoji misli, da Iztoka spreobrne. Brala je knjige modrijanov in se vadila v govorništvu. Vse ure, vse misli in hrepenenje, vse se je snovalo krog Iztoka. Ni hotela lagati sama sebi, da ga ne ljubi iskreno. Prosila je Krista Pantokratorja, naj váruje iztoka, naj ga razsvetli — in naj ga pripelje nekoč, da bo njen, samo njen, ta dobri sin Slovenov.

Iztok pa je bral evangelij. Bral ga ni s hrepenenjem, da bi spoznal Irenino vero, bral ga ni zato, da bi zatajil bogove, bral je, ker je želela ona, in med branjem mislil, da sliši njene besede. Kljub temu je bil

vendār čimdalje bolj zamišljen. Z železno silo so se ga prijemale preproste besede blagovesti. Razmišljal je o bogovih, budil se je dvom, v duši je nastala borba, dvignila sta se dva bregova — in sredi prepad brez mostu. Na enem bregu Irena z blagovestjo, na drugem sam s Svetovitom, Perunom in drugimi božanstvi. Vleklo ga je prek prepada zavoljo Irene. Na domača tla in slovenske žrtvenike ga je vezala neizmerna mržnja do tiranov. In tako je hrepenel in ljubil, bežal in sovražil, vsa duša in srce se mu je razburkalo, njegova vedra glava, ki jo je nosil pokonci, se je v poznih večerih povešala, oči so strmele v neznano in nerazumljivo daljavo.

V tem brezmejnem duševnem razdvoju je srčneje koprnel po Ireni. Da bi že prišla ona, da bi sédel k njenim nogam, objel njena kolena in se ji zagledal v oči. Tam, v njenih očeh, je vsa resnica, v njenem srcu vsa ljubezen in vsa njegova vera — vera vanjo. Vsak dan je izpraševal Numido, ali mu je prinesel kdo pismo. In Numida je bil žalosten, ker ni mogel postreči gospodu, tako da ga je vsak dan pričakal na dvorišču pri vratih in mu s solznimi očmi tožil: »Ni, gospod, ni pisma, po katerem hrepeniš. Kako sem nesrečen, kako sem nesrečen!«

Tudi Irena je hrepenela po Iztoku. Prebiral je psalter, poklekala pred ikono*. V poznih nočeh je slonela na oknu in njene oči so se potapljale v zelene valove in plule v čolničkih hrepenenja po obrežju in iskale Epafroditove vile.

Hlepel je tudi Azbad. Toda vse njegovo hlepenje ni bila več ljubezen, bila je edino misel na maščevanje. A nad njim se je vse zgrnilo z neprozorno temo. Teodora ni omenila nikoli več Iztoka, ni se več šalila z Ireno, do njega je bila hladna. V njem je gorelo in sičalo. Na dan pa ni moglo. Z besedico se ni upal dotakniti pred despojno imen tistih dveh, katerima je zaprisegel maščevanje. Edino Iztok je bil tisti, ki ga je mučil na vajah, da bi vsak drug obnemogel. Toda barbar in njegovi vojaki so vse prenesli, vedno zmagovali, se vedno odlikovali. Niti enkrat ni mogel ponižati Iztoka.

Teodora je bila izredno zamišljena. Dvorjanice so se je bale in slutile nekaj groznega. Mnogo večerov je brez družbe samevala.

»Despojna ljubi,« so si šepetale lepe dvorjanice po skrivnih hodnikih. Vse patricije so pretehtale v pogovorih vse lepe častnike, pretorje, a njeno vedenje, njena ljubezen jim je ostala zapečatená kakor apokaliptična knjiga.

Teodora je v resnici trpela. Včasih se ji je zbudil v duši tolik gnev in sram, da je skočila pokonci in zakričala: »Proč, proč, črne sence! Dovolj je! Nočem, ne smem!« A priplazil se je vselej njen modrijan Epikur. V hipodromu je zableščalo ponosno Iztokovo telo, ko je vrgel s sebe belo haljo in planil na konja. Napele so se njegove mišice, ko je udaril s kijem v Azbadovo četo na kampu. Njena volja je ginila, objel jo je trenutek . . .

»Nočem,« je rekla odločno. Nova misel se ji je rodila in šla je k Upravdi.

V volneni halji, z jermenom preko ledij je tičal v pisarni sredi kupov sodnih aktov, ki jih je skoraj vse sam reševal in določal sodbo.

»Moj despot mogočni! Duša mi gine, ker te ni! Pridi, spočij se pri meni, predobri, premogočni!«

»Ti edina, ti svetla, Justinijan pride, pride kmalu in tedaj se razveseliva trenutka. Toda poglej, skrbi, skrbi, noči brez spanja! Še ne morem — ne morem! Vse cesarstvo naj te vedri in zabava, predte naj poklekajo in narda in mira naj se dviga pred teboj, da ti bodo ure sladke in vesele, dokler ne pridem.«

»Kako si dober, vsemogočni gospod zemljé in morjá. Pa daj, kupi svile, težke svile, da si jo razproستم po vseh dvorinah, da bo kipelo vse kakor rahle pene na Propontidi.«

Upravdi se je stemnilo lice.

»Sam bi gnal velblode prek puščav do Indije in natovoril zate svile, ti edina, sveta! Ali v blagajni nima gospod zemljé in morjá sedaj toliko zlatá, da bi odtehtalo tvojo željo. Odpusti!«

»Odpuščam,« je rekla in odšla.

* Kip svetnika.

Zaprla se je in solzé so ji orosile oči. Proti Hagiji Sofiji se je ozrla in v zavisti izpregovorila: »Zate je dosti zlatá, za despojno ga ni. Kaj mi tak despot!«

Nebo je bilo oblačno in temen večer je zagrnil mesto, ko je Iztok prijezdil iz vojašnice. Pri vratih ga je sprejel Numida. Od veselja je poskakoval in se vrgel trikrat na zemljo pred centurijem. Nato je potegnil iz nedrja droben pergamentni zvitek in mu ga dal.

»Gospod, prišlo je, česar si čakal, prišlo, kako sem srečen!« Hlastno je segel Iztok po pismu in naglo odšel čez dvorišče na vrt.

Prsti so mu drhteli, ko je lomil pečat in odvijal vrvco.

»Pride, pride! Nocoj pride opolnoči! O bogovi! O Devana!«

Takoj je slekel oklep, šel v kopel, se odel z mehko belo tuniko in nataknil dehteče, mehke sandale. Numidu je ukazal, naj prinese rož. Po vsem stanu jih je razstlal; sobo je poškopil z dišečim žafranom in v srebrni čolnček je ukazal naliti dragega olja, da bo od luči kipel tih vonj, ko bo bivala ona pri njem. Nato je hitel in odbral deset najmočnejših sužnjev, jim velel pripraviti dva čolna, razgrniti na bregu preprogo, ker je bilà zemlja vlažna, in nato čakati v oljčnem gozdičku, dokler jih ne pokliče.

Temna noč je zakrila mesto in morjé. Le malo lučk je brlelo na jadrnicah, čolnov sprehajalcev ni bilo na vodi.

Iztok je sedel na nizkem stebriču, ki so nanj privezovali čolne. Njegove oči so strmele na temno morjé in hotele predreti noč. Kadar je pljusnil majhen val ob obrežje, kadar je poskočila ribica nad gladino, se je zganil, stresel in vstal. Zdelo se mu je, da je čul udarce vesla. Ali zopet je vse umrlo, vse utonilo, le morjé je rahlo plivkalo na obrežje, Iztok je vstal in začel hoditi po drobnem svižu. Toda motile so ga lastne stopinje, vrnil se je k stebriču in zopet sédel. Skušal je pomisliti, kako jo nagovori, kaj ji pove. Ali vse misli, vse besede so utonile v eni sami neizmerni želji, kakor bi padle v morjé. Zanj je izginila blagovest, izginil svet, vse njegovo bitje se je utopilo v koprnenje. Trenutki so mu bili večnost; ni mogel več strpeti, v morjé bi planil in plaval po valovih ter klical: »Irena, Irena! Kje se mudiš? Pridi, pridi na srce, ki tako brezmejno koprni po tebi!«

Tedaj se mu je zazdelo, da sliši tihe udarce vesel. Poslušá. Zopet. »Prihaja!«

Dvignil se je in stopil po preprogi tako blizu do morjá, da je začutil vlago valov skozi sandale. Iz noči se je trgala podolgovata temna senca, ki je neslišno polzela po vodni gladini. Dvakrat so še udarila vesla, čoln je s kljunom trčil ob breg. Iztok je prijel s krepko roko ladjico, iz nje se je dvignila v črno obleko odeta postava, z oglavnico čez glavo in z naličjem na obrazu. Iztok je razpel roké in jo dvignil iz čolna ter tesno pritisnil na srce.

»Irena, Irena, moja boginja, moja domovina, moja vera. Irena — Irena!« je govoril glasno

»Pst!« je rekla postava in mu zdrknila iz rok.

»Iztok vedi me v temno senco, da govoriva o blagovesti!«

Tesno jo je prijel krog pasu in vedel po stopnicah na teraso pod pinije. Noč je bilà tako temna, da je moral Iztok tipati, kje je klopca. Nato sta sedla drug ob drugega in za hip molčala. Glasni utripi dveh src v razburjenih prsih so se čuli.

»Ali si prebral blagovest, Iztok?«

»Prebral, Irena. Desetkrat prebral in mislil nate pri vsaki besedi, pri vsaki črki.«

»Ali si spoznal resnico?«

»Resnica si ti, vse drugo je meni tuje, samo v tvojih očeh je resnica — in ljubezen v tvojem srcu.«

Iztok je iztegnil roko in segel po naličju, ki ga je dvignil da bi ji pogledal v lice.

»Oj besi, zakaj ste zgrnili toliko črne noči na to uro, da ne vidim neba v tvojih očeh, Irena!«

»Ne misli na bese, Iztok! Kristus je zakril pred zlobnim svetom najino ljubezen. Zahvali ga!«

»Zahvalim ga, ker ti velelaš! In vendár moram videti luč tvojih oči! V njih biva moja domovina, v njih je vedro nebo Slovenov, v njih seva svobodno sonce naših gradišč! Irena, pojdi z menoj v stanek. Z rožami sem ga posul zate, z vonjem napojil in tudi drago olje gori v tvojo čast.«

»Ne grem, ne morem, Iztok. Zapazi naju suženj, izgubljena bi bila. Ostaniva tukaj in govoriva o blagovesti!«

Tesneje se je stisnila k njemu. Iztok pa je prijel njeno glavo in jo začel poljubljati.

Rahlo se mu je umikala.

»Govoriva o blagovesti, o resnici!«

»Še ne, Irena, še ne, samo en časek še sloni ob meni, moja — moja žena.«

Objel jo je in dvignil v naročje. Ni se branila, poljubi so se dotaknili Iztokovih ustnic. On pa je trepetaje iskal z željnimi očmi lica, ki je bilo skrito v črno, trdo noč in jecljal: »Irena, Irena, moja žena!«

Hipoma se zablika od vzhoda do zahoda v dolgem rdečem svitu. Morjé je zardelo, ves vrt je zagorel kakor opoldne — in Iztokov pogled je ujel njene oči.

Takrat pa je Iztok planil, kakor bi ga zadela strelica, ona je zdrknila iz naročja, tema ju je objela in centurio je vzdiknil, da se je razleglo na morjé: »Prekleta, prešušnica!«

V blisku je spoznal despojno Teodoro.

Kri je zledenela Iztoku po žilah, pesti so se mu zaprle, kakor bi ga zgrabili krči; ni vedel, ali ga skuša sam šetek ali je resnica. Videl je pred seboj motne obrise ženske postave in v hipu se mu je zazdelo, če je resnično despojna, da jo zgrabi in vrže v morjé. Ali njegove pesti se niso razklenile, njegova noga je bila kakor vzdana v pesek, iz grla se je izvijalo hropenje.

Tedaj prekine grozoto sikajoči glas Teodore. Niti za trenutek ni izgubila zavesti — ona, ki je v ljubavnih spletkah tvegala že često krono in življenje. Blisk je zopet razsvetlil pokrajino, Teodora je dvignila roko in kot despojna velela sikajoče: »Proskinesis! Na kolena!«

In junakovo koleno se je upognilo kakor stroj pred to silo očaranja.

»Naj ti bo nocojšnja noč dokaz, kako despojna ceni Ireno. Sveta je ona in resnično sem se prepričala, da se trudi za tvojo svetost, ker ti hoče govoriti o resnici. Spoštuj jo, rob njenega krila poljublaj — nisi še vreden njenih oči. Da jih boš pa vreden, te sedaj ob žaru bliskov imenuje despojna za magistra péditum* v palatinski vojski. Še ta mesec dobiš carski reskript! Ljubita se, pokrsti se. Kristus z vama! O tem pa molči, sicer je po tebi, kakor resnično stoji tukaj despojna zemljé in morjá!«

Izginila je ob blisku, kakor bi jo demon dvignil v noč. Vesla so udarila. Po nebu so švigale strele. Iztok je stal kakor pribit na mestu. V čolnu je Teodora stiskala pesti pod črno stolo in se zaklinjala na ves pekel, da njega uniči, njo pa s silo pahne v blato. »Ha, magister péditum! Magister žive gnilobe boš v moji ječi.«

* General pešcev.

ENAINDVAJSETO POGLAVJE

Ko so drugi dan krog poldne vojaki počivali, je skušal Iztok, sprehajajoč se za cvetočimi divjimi akacijami, razbrati misli in preudariti, kaj se je pravzaprav zgodilo ponoči. Strahotno ga je prevzel skrivni obisk Teodore, njena dobrotljivost, da postane magister péditum, vse, vse, noč, bliski, despojna — Vse same čarovne moči. Da bi ga Teodora ljubila, despojna barbara — žena Upravde verolomna! In vendār je trdil to Epafrodit in tako so pričale njene oči. Ali njene besede so drugače govorile. Za Ireno da se je bala in sumila, da so Irenini pohodi — pohodi hotnice. In zato je dovolila barbaru, da jo je poljubljal in objemal, zato izvolila temno noč, da bi se prepričala, je li res Ireni za blagovest ali za blazno ljubezen. A kako je zvedela? Kako? Epafrodit tudi vé — res, v Bizancu sliši in prisluškuje vsaka travica, v sak kamenček sredi pota. Če je resnično, kar trdi Epafrodit, je izgubljen on, izgubljena Irena. Sedaj še utegne, k njemu pojde zvečer in mu vse pove. In kaj mu pove Grk? »Beži!« poreče. Beži naj — brez Irene. Ona pa naj bo v krempljih kraguljev? Če jo misli Teodora pogubiti, jo mora on oreti — naj ga stane življenje, ali jo mora vsaj grozno maščevati. Če pa zbeži, ostane Irena sama in ne preboli sramote, s katero jo ogrne ves dvor, ko se zve, da je ljubila njega. Zadrgnila se je tesno krog njega mreža, izhoda ni vedel, obdajal ga je pragozd, nad njim noč, ni znal ne za vzhod ne za zahod. Tako je hodil zamišljen, s povešeno glavo, ko so drugi vojaki ležali in dremali po travi v sencah platán. Sonce je prijetno sijalo; ploha, ki se je ulila proti jutru, je shladila in očistila ozračje, vse je dihalo veselo življenje, cvetni kelihi so se odpirali, divje smokve so cvele, višnje so otrešale beli sneg. Mladost v Iztoku je kipela, jasno nebo mu je preganjalo hude misli, dvigali so se mu veseli upi in z njimi vera v Teodorine besede. Bilà je v njegovem srcu neizmerna ljubezen, ki vse upa, vse prenese, ne misli nič hudega. Zahvalil je Svetovita, da ga je čuval doslej, in prosil Devano, naj srečno tke nitke njegove ljubezni.

Razmišljajoč je prišel do starega vojaka, hoplita, ki je ležal vznak v travi, s težkim ščitom pod glavo. S široko razprtimi očmi je gledal v drevo nad seboj, prek čela je imel dolg, rdeč obrunek.

»Kaj premišljuješ, Sloven?« ga je nagovoril Iztok.

Vojak se je spodobno dvignil pred stotnikom.

»Kako si prišel v carsko službo? Kje je tvoja domovina, si li rodu Antov ali Slovenov?«

»Rodu slovenskega sem. Boril sem se s Svaruniči ob Aluti in tostran Donave zoper Bizanc. Oj, bili so sokoli mladi Svaruniči, ki so padli. Jaz pa služim Bizancu. O bogovi!«

»Ali te vleče domov?«

»Prišlo me je z neizmerno silo in šel bi, ko bi mogel.«

»Kaj menijo drugi Sloveni v moji stotnji? Mislijo li na domovino?«

»Gospod, se smem govoriti. Lahko bi bil tožnik, izdajalec!«

»Ne boš ne tožnik ne izdajalec! Govori! Pred teboj ni stotnik, s teboj govori Sloven — brat.«

»Gospod, tvoja dobrota je brez meje. Govoril bom. Stradamo, da prihranimo novcev in utečemo domov. Hodili smo po Afriki. Ej, vroče je tam — in zopet se čuje, da pojdemo v boj v Italijo. Nas pa vleče na svobodne dobrave k našemu rodu. Dosti imamo brazgotin, dosti vojske.«

»In če bi šel Iztok tudi z vami?«

Vojak je šinil pokonci in objel centuriju kolena.

»Gospod, če ti veliš, se dvignemo takoj! Legijo napademo zate, samo reci! Zate poginemo, če hočeš!«

»Miruj, prisezi na bogove, da boš molčal!«

»Prisegam na ognjišče svojega očeta, ki je bil starešina!«

»Dogovori se s tovariši. Čim več jih dobiš, tem boljše. Iztok priskrbi denarja. Ko dobiš sporočilo — morda kmalu, morda čez dolgo — udarimo prek Hema!«

»Gospod, vsa centurija pojde s teboj!«

»Pomni prisege in molči!«

Iztok se je hitro obrnil, ker so pravkar zatrobili signali, naj se vrnejo v vojašnice. Magister equitum je bil nenadoma poklican v carsko palačo.

Ker se je to večkrat zgodilo, niso ne vojaki ne Iztok ničesar slutili. Vesele volje, da je odšel Azbad, so pevajoč korakali z vežbališča.

Kmalu popoldne, še preden se je Iztok vrnil, je prišel k Epafroditu evnuh Spiridion. Pri vratih je vprašal po centuriju in izročil Numidu pismo zanj. Nato je prosil pri Grku da bi govoril z njim. Epafrodit ga je takoj sprejel, ker je slutil važna sporočila. Skopljenec se je do tal priklanjal, potem pa urno poročal: »Gospod, nisem si upal pisati, nisem si upal. Gre mi za glavo. A sporočilo jevažno, zato prihajam sam.«

»Vstani in govori!«

Evnuh je švigal s pogledi po dragocenostih v Epafroditovi sobi. Njegove oči so požirale zlatnino. Ni se mogel premagati da bi ne opomnil:

»Kako dragocena vaza! Despojna nima take.«

»Malenkost! Govori, Spiridion!«

»Ni malenkost, oprosti tvoja jasnost predrznemu hlapcu, poznam dragocenosti. Snoči je bilà despojna pri centuriju Iztoku. Danes švigajo bliski iz njenih oči. Grize si ustnice in njeno lice je blede. Paziti mi je velela, kdaj bi Irena, jasna dvorjanica — nebeško lepa je, gospod — poslala list semkaj v tvojo vilo. In moral sem ga izvabiti sužnju — danes ga je namreč poslala — in ga nesti despojni. Pa ga je vrnila, kakor nedotaknjen je, in sedaj sem ga izročil Numidu. In ko govorim s teboj, govori z veliko despojno magister equitum Azbad. Dokončal je tvoj sluga v smrtni nevarnosti svoj govor, da služi tvoji mogočni želji.«

Epafrodit je slonel nepremakljivo na stolu iz indijskega lesa in niti zganilo se ni na njegovem licu, kakor bi poslušal trgovsko pismo, ki mu ga bere silenciarij*. Ko je evnuh končal, je segel v železno skrinjico in zagrabil dvakrat rumenih zlatov ter jih usul Spiridionu.

Evnuh mu je poljubil vsakikrat roko in nato prihuljeno zbežal iz vile.

Sedaj se je dvignil s stola Epafrodit, stopil sredi sobe položil prst na čelo in pomislil. »Da se je spozabila tako daleč, tega bi ne bil verjel! Še vedno je zrela za vlačugo! Komedija se zapleta — čakaj, Teodora, v njej bom nepričakovan igral tudi — jaz!«

Šel je skozi peristil na vrt, dasi je bilo vroče. Dajal je razna povelja služinčadi, ki je ostrmela, ko je zagledala trgovca ob vročem soncu na vrtu. Šel je v gozdiček pinij in hodeč gor in dol razmišljal.

Vtem je prišel Iztok. Takoj ga je pozval. Na njegovem obrazu je bil smeh, kakor ga Iztok še ni videl. Veselost in škodoželjnost, lokavost in nedosežna pretkanost je sevala od njega.

»No, Iztoče, kako si kaj ljubkoval nocoj z despojno?

Čestitam ob taki ljubici, mehercule, čestitam!«

Iztok je ostrmel, ko je slišal te besede.

»Gospod, ti si vseveden!«

»Bizanc je vseveden, ne jaz. Govori, kar te vprašam!«

»Prišla je verolomnica, prišla prekleta namesto Irene.«

»In ti si se naslajal?«

»Preklel sem jo!«

»Zelo pogumno, sinko! Tvoja glava ni vredna gnile melone. Zaigral si jo!«

»Nisem, gospod! Despojna je samo skušala mene in Ireno. Imenovala me je za magistra peditum.«

»Ko bi bil Platon moj oče, tega vozla ne razrešim! Povej podrobno. Sédiva. — Čakaj. Ali imaš Irenino pismo s seboj?«

»Gospod, ti si vseveden.«

* Tajnik.

»Praviš že drugič. Žal za čas. Povej!«

»Izročil mi ga je Numida.«

»Prebereva ga potem! Sedaj pripoveduj.«

Iztok mu je vse razodel.

Epafrudit ni ničesar odgovoril. Bobnal je s prsti po čelu in gledal v pesek.

»Sedaj beri pismo!«

»Dobri Iztoče, vrli centurio!

Nocoj pridem k tebi s Cirilo, da se pogovoriva o Kristu. Tvoje srce je blago in zato trdno vem, da se odpre resnici. Do sedaj ne sluti nihče o najini skrivni zvezi. Mir Gospodov bodi s teboj! Irena.«

»Angel sredi satanov,« je zamrmral Epafrudit. »Ali sprejmeš Ireno, centurio?«

»Če jo sprejemem? Za en trenutek ob njeni strani dam življenje!«

»Sprejmi jo torej! Toda ne pozabi na deset močnih sužnjev, oboroži jih z bodalci. Epafrudit ima včasih koristne slutnje!«

Nato je Epafrudit takoj odšel proti vili. Polglasno je mrmral potoma sam s seboj.

»Magister peditum boš, seveda! Pastirček! Misliš, da je Teodora tvoja mati. Hijena ti ne privleče ovcé, če si ji iztrgal kos mesa. Čemu je bil Azbad pri njej? Čemu? Pomagači! Nocoj bo zanimiva noč. Ne zaspim. Pri oknu še doživim živahen dogodek, ki se utegne splesti na morju. Ko bi si bilà upala brez hrupa, Izток bi bil že izginil. Ali Teodora je previdna. Kača!«

Tedaj ga je srečal Melhior. Epafrudit mu je ukazal, da bodi opremljena najhitrejša jadrnica z vsem za na pot.

»Ne vé se, morda bo še meni treba zavetja. V Bizancu nisi nikdar varen, če imaš nekaj več zlatá!«

Polnočno nebo je bilo nastlano z zvezdami. V valovih so se zibali in kopali milijoni drobnih lučic. Zadnje barčice sprehajalcev so polzele v pristanišča, na morjé je legla tišina.

Tedaj je odrinila od Epafruditovega vrta tanka šajka in se zibala na valovih. Za njo sta se spustila v morjé izpod oljčnega gaja dva večja čolna, ki sta kakor nemi senci sledila od daleč lepo šajčico.

»Poglej, Izток, kako je Bog velik, kako mogočen, ki je razpel to lepo nebo nad nami!«

»Velik in mogočen, Irena. In še večji in mogočnejši, ker je dal tebe meni!«

»In glej, ta Bog je bil za nas križan, zate in zame! Kolika ljubezen!«

»Če je resnično, kar ti praviš, da je tvoja ljubezen od njega, tedaj ga molim in molil ga bom vsak dan in hvalil za tvojo ljubezen!«

»Véruj, Iztoče, véruj resnici in tudi tvoje srce napolni njegova ljubezen.«

»Irena, vérujem, vérujem ti, zakaj v tvojih očeh ni laži.«

Dihljaji vetra so rahlo jadrali po zraku. Irenina glava se je sklonila na Iztokove prsi, ustnice so umolknile, vse pozlačeno nebo se je klanjalo nad njima in zvezdice so trepetajoč posipale čolnič s svetlimi poljubi. Njuni duši sta čutili, da se strinjata v en sam koprneč žarek, ki se trga od zemljé, iz prahu in se razliva kakor morjé po perutih vetra in kipi gor, gor do neba. Ginil je čas, ginil je svet, pila sta iz čistega vreca tihe, iskrene ljubezni.

Nenadoma grozen krik in pljusk v valove. Čolnič se je stresel in zagugal.

Iztok je planil pokonci. Veslarja ni bilo več na njegovem čolnu, sredi valov se je boril s smrtjo. V čolnič sta se zasadila dva železna kavlja in ga pritegnila k drugemu čolnu, iz katerega so šinile zakrinkane postave in iztegnile roké po Ireni.

»Iztoče!« je bolešno kriknila Irena, sužnja Cirila, ki jo je spremljala, je zaplakala in obe sta omahnili in se zgrudili v gugajoči se šajki. Toda nepotreben je bil klic po Izťoku. Ko so ga zazrli napadalci, kako se je dvignil kakor hrast iz čolna, se je dvignilo dvoje vesel in zamahnilo po njem. Ali njegova železna roka je hipoma odbila udarca; v trenutku se je zablistal kratek meček v njegovi roki. Kakor tur se je zagnal iz šajke

v čoln napadalcev. Morjé je pljusvalo in požiralo trupla, voda je brizgala v čolna, krog Iztoka se je stisnila gneča, da mu je omagovala desnica, ki je trosila smrt, kamor je zadela. Nekaj napadalcev je odtrgalo Irenino šajko od čolna in skušalo z Ireno uteči. Takrat je že priplul Numida s čolnoma. Sužnji so kakor pobesneli planili na šajko, v hipu so bili napadalci pobiti, Numida je sam prijel za veslo in gnal šajko, v kateri je bila Irena, proč od bojnega meteža. Čolna pa sta udarila na pomoč Iztoku, ki se je boril z levjo močjo, pa bi bil vendár premagan, ko bi bili napadalci oboroženi. A na to ni nihče mislil, ker so imeli nalogo, da ugrabijo samo slabotno žensko. Čolnarja so z veslom pobili, drugačnega upora se pa nadejali niso.

Ko sta udarila čolna s sužnji ob napadalce, je zapljuskalo morjé šumneje, nekaj vzklikov še in Iztok je stal sam sredi čolna z dvignjenim mečem.

»Kje je Irena?« je bilo prvo vprašanje.

»Numida vodi njeno šajko.«

»Hitro k njej! Vi pa navrtajte čoln in ga potopite. Poiščite, če kdo plava, da bi se otel! Naj umre!«

Hitro je plul čoln in naglo došel šajko. Na pol onesveščena je Irena šepetala psalme. Ko je zaslišala Iztoka, se je oklenila njegovega vratu in bridko zaihtela.

Centurio je velel pluti nazaj k vrtu. Tam je dvignil Ireno iz čolna in jo nesel v svojo sobo. Na pisanem blazinjaku je ležala blede, kakor oranžni cvet, ob njej sta klečala Iztok in Cirila.

Ob isti uri se je plazil po bregu od kraja, kjer so čakali napadalci, Azbad in se v divjem srdi bil po čelu, ker je spodletel od Theodore in njega naperjeni napad na Ireno — ker je ušla golobica jastrebu.

DVAINDVAJSETO POGLAVJE

Epafrodit je slonel tisto noč pod trižarnim svetilni kom ob mizi, na kateri je bilà grmada računov. Za njim je stal Melhior. Večkrat je že obrnil zvesti sluga peščno uro na alabastrnem stebriču. Toda Epafrodit se ni utrudil. Njegove oči so se vtopile v številke, pergament za pergamentom se je plazil skozi suhe prste; včasih se je pomudil, izpregovoril polglasno besedo, nato urno delal dalje. Silenciarij mu je podajal preko mize s tresočo se roko novih listin in strahoma čakal, kdaj postavi Epafrodit suhi prst na račun in zamrmra: »Pomota!« Toda trgovec se ni oglasil, kup listin se je manjšal, dokler si ni zabeležil Epafrodit zadnje številke na tablico.

»Končano!« je rekel z resnim glasom. »Pojdi!«

Silenciarij se je globoko poklonil in zapustil sobo.

»Koliko noči je preteklo, Melhior?«

»Nastopile so polnočne straže, prejasni gospod!«

»Pojdi na vrt k morju do oljčnega gaja in se skrij. Ko boš videl, da so odpluli trijé čolni od brega, pridi mm naglo povedat! Luč ugasi!«

Epafrodit je odšel takoj v spalnico.

V smaragdnem steklu je živela drobna lučka in motno razsvetljevala sobo. Trgovec je legel vznak na dragoceni perzijski divan, del sklenjene roké pod glavo in se zamislil.

Vse njegovo življenje — same suhe številke. Celo hipodrom ga ni razburkal, gledal je tekmo kvadrig in računal s stavami. Kockal je pozne noči na Teodozijeve trgu, pa ni bil strasten igralec, bil je samo mrzel računar. In sedaj na siva leta se mu zapletejo krog nog niti razburkanega življenja, vrvce, ki jih plete človeška strast. Obraz se mu je kljubovalno nasmehnil. Srce se mu ni razburilo. Ostal je miren in čakal drame, ki se utegne razviti ob večeru njegovega življenja. Zaklopil je oči in čakal Melhiora.

Ta se je kmalu vrnil in naznanil, da so barčice odrinile na morjé.

Epafrodit je vstal in stopil k oknu. Noč je bilà toliko jasna, da je zlahka zagledal tri temne lise, ki so tiho drsele po mirni Propontidi. Naslonil se je na okno, čakal. Dočakal je krik Irenin, pljuskanje vode, udarce, poraz sovražnega čolna in beg drobne ladjice.

Epafrodit ni bil več miren. Kakor bi se sam boril, je zamahnil nekajkrat po zraku, pripogibal se sko z okno, v grlu mu je tičal krik: »Udarite, morite malopridneže! Iztok; drži se! Otmi Ireno!«

Ko so čolni pobegnili in se vračali na obrežje njegove vile, je začutil v duši neizmerno radost. Prevzela ga je zavest, da je premagal samo Teodoro in ji spretno odbil izstreljeno puščico. Nekaj mladostnega se je zbudilo v njem. Kakor bi mu odvzel kdo leta s pleč, je hitel skozi sobe v peristil in od ondod na vrt v sami lahki tuniki. Ni bilo zlatá; za katero bi ga bil zadnja leta kdo izvalil o polnočni uri na hladni zrak brez gorke volnene halje. Nocoj pa je zakipelo po njegovih žilah.

Brez sužnja, brez spremljevalca je prihitel k Iztokovemu stanu. Pred vrati je stal Numida. Ko je zagledal Epafrodita, je pokleknil in mu pričel poljubljati sandale.

»Presvetlost tvoja, oj, junak je Iztok! Razbojniki so mu hoteli ugrabiti deklico! A je niso! Zakaj velik je Iztok. Malopridniki, na dnu morjá jim je postlal!«

Epafrodit se ni ozrl, nanj, rahlo je odprl vrata. Zadehtelo je po rožah in po nardi. Vesela lučka je plapolala v srebrnem čolnu. Na blazinjaku je slonela Irena, blede kakor bisus, desnico je imela ovito krog Iztokovega vratu in glavo je naslanjala na njegove prsi. Pri nogàh je klečala Cirila in ihtela.

Ko je trgovec ugledal Ireno, je ostrmel. Njegovo sicer računov vajeno trgovsko oko se je odprlo pod grškim nebom in iz klasičnega ozračja vsrkalo vase globoko spoznanje lepote. Čul je govoriti o lepi dvorjanici Ireni,

videl jo je mimogrede v hipodromu, tudi na dvoru, ko je privedel Iztoka pred Teodoro. Toda ni se zanimal, ni opazoval. Nocoj pa, ko je ležala odeta z mehkim bisom v žaru rdečkastega plamenčka sredi rož kakor bela lilijska, ki se dviga sredi vrta iznad cvetja, nocoj je spoznal, da ni dleta, ki bi moglo posneti lepoto teh potez, in ni marmora, ki bi mogel dati svoj beli sneg, da bi se vanj upodobilo to bitje.

Nekaj hipov je stal neopažen za vrati. Irena je odprla oči in s suhimi ustnicami zaprosila vode. Iztok je segel po školjki, ki je bila s srebrom okovana. Cirila je privzdignila vrč in natočila studenčnice. Tedaj je Iztok opazil Epafrodita. Tudi Irena ga je in je preplašena zrla v neznanega prišleca.

»Mir z vami, prejasna dvorjanica! Hvala Kristu, da ste oteti pogibeli.«

»Moj predobri gospod, Epafrodit! Ta mi je dal sužnjev da smo te obvárovali. Ne boj se, Irena!« je Iztok pojasnil Ireni, kdo je neznani.

»Hvala Kristu, hvala tebi, gospod! Despojni povem o razbojnikih. Nagradi te, Epafrodit, in palatinske straže zasedejo obrežje.«

Irena je izpila školjko vode in se dvignila pokrepčana na blazinjaku. Iztok in Epafrodit sta se spogledala in razumela. Sirota ni slutila, kdo je bil izvršil napad.

»Prejasna dvorjanica, resnico ste govorili. V Bizancu niso varni pošteni ljudje in treba je boljših straž. Hvala Kristu, da ni trpelo vaše zdravje.«

»Prestrašila sem se grozno. Ali odleglo mi je. Kako bi nazaj v palačo? Mudi se.«

»Dovolite, da se domeniva z Iztokom.«

Epafrodit in Iztok sta odšla iz sobe.

»Nebeška je lepota tvoje Irene, Iztok! Umetniki z Akrokorinta bi strmeli nad njo.« Starec se je razvnel od navdušenja in Iztoku je od veselja žarelo lice, ko je slišal slavo svoje predrage iz Epafroditovih ust.

»Kakor drobna lastovička je, gospod, kakor grlica v temnem gaju.«

»Angel med demoni! — Ne sluti, kaj se je zgodilo nocoj.

Proč mora iz gnezda gadov, kateremu caruje kača despojna!«

»Proč mora! In jaz pojdem z njo, da jo čuvam.«

»O tem odloči Epafrodit. Doslej me nisi slušal, sedaj me moraš.«

»Govori, gospod! Še desetkrat bi ti rad otel življenje in stotero Hunov bi poklal za tvojo ljubezen.«

»Ali si prepričan, da je napad izvršil Azbad, ki ga je najela Teodora?«

Iztok je pomolčal.

»Ni bilo Azbada med napadalci! Mordà se motiš, gospod!«

»Ne motim se. Smrti si zapisan, ti in ona, to je jasno. Verjemi Epafroditu! Sedaj je moja naloga, da vaju otmem in tako poravnam do pičice svoj dolg, ki ga imam pri tebi.«

»Verjamem, gospod, ti si vseveden. Svetovit te razžarja z nebeškim soncem. Daj mi dva konja in ubeživa še nocoj!«

Epafrodit mu je del roko na rame in se mu nasmehnil. »Iztoče, ne misli, da je Irena vojak. Kako boš bežal s to cvetko, ki ti onkraj dolgega ozidja obnemore in omahne iz sedla?«

»V naročju jo ponesem, zazibala se bo v sen kakor na materinih kolenih. In tvoji konji so izvrstni. Utečeva!«

»Niso slabi. Toda arabci iz carjevih hlevov jih dohité. Treba bo drugih konj in druge priložnosti. Za sedaj sem ukrenil drugače!«

»Govori, gospod!«

Iztoku so se zasvetile oči od koprnenja in strahu. Svest si svoje moči, svest svoje trdne in spretné roké, bi bil najrajši zasedel konja, stisnil Ireno k sebi, potegnil meč in se prebil z njo skozi cele čete napadalcev.

Toda poslušal je svet starega Grka.

»Ker poznam Bizanc in dvor bolje od tebe, zato se mi pokori in ukroti sam sebe!«

»Hočem, gospod! Samo reši mi Ireno!«

»Rešim jo in rešim tebe in otmem sebe.«

»Sebe, praviš?«

»Tudi sebe. Zakaj despojna je prebrisana in dobro vé, da nimaš sužnjev ti, ampak Epafrodit. Torej sem zaigral tudi sam nocoj vso milost pri despojni in ker pri njej, tudi pri Upravdi. Nobeno zlato me več ne otme. Zato se otmem sam. Željan sem počitka.«

»Ne, gospod! Slovene in Gote nahujskam in branili te bodo z mečem in kopji. Ne veš, da me ljubijo in da gredo v smrt zame!«

»Prihrani meče in kopja zase in za Ireno. Epafrodit ni zaman rojen na Grškem. Otme se sam. Sedaj poslušaj!«

»Poslušam, gospod!«

»Irena ostane skrita v moji vili. Zakaj, ji ne smeš razodeti, da se ne prestraši in nam ne oboli. Cirila naj se vrne takoj v palačo, naj straži njeno sobo ter raztroši na dvoru vest, da je Irena obolela. Carica si ne bo upala takoj ugonobiti tebe in nje, ker se javnosti vendarle boji. Počaka in poišče prave prilike. Zato se ti vrneš danes v vojašnico, bodi miren, toda obvesti svoje Slovene in Gote, naj bodo pripravljeni za beg, kadar dobijo sporočilo od tebe ali od mene. Zbero se zvečer, ko gredo lahko svobodno v mesto, pri mojih konjskih hlevih. Drugo uredim že sam.«

»Še nocoj, gospod!«

»Nocoj ni mogoče, ker mi manjka konj. V enem tednu. Dotlej si varen ti in ona. Sedaj na delo! Numida naj takoj odpelje Cirilo, ti pridi z Ireno k meni. V peristilu počakam.«

Epafrodit je odšel po vrtu v vilo, Iztok se je vrnil v sobo.

»Skrb je v tvojih očeh, Iztoče!« ga je nagovorila Irena, ki ga je silno razburjena težko čakala.

»Pesjan bi bil, lastovička moja, ko bi ne skrbel z vsako mislijo samo zate. Toda ne boj se. Ne razkljujejo te krokarji, dokler čuvajo sokoli nad teboj!«

»Iztok, tvoj govor je skrivnosten. Ko si stal zunaj in govoril z dobrim možem, se je naselil strah v mojo dušo. Strah in grozne slutnje.«

»Saj nisi imela strahu in nisi poznala slutenj doslej. Zakaj so se vzbudile?«

»Cirila je zvedela, da je prvi evnuh despojne, Spiridion, prestregel moje pismo, češ da ga ponese sam. In Spiridion je zaupni vohun carice. Če je ona brala pismo in povedala Azbadu — o Kristus, otmi nas!«

Iztok je sédel k njej, jo prijel rahlo za sklenjene roké in gledal v jasnino njenih oči, ki so se kalile z rahlo tančico solza.

»Irena, glej, moja si in vsaka kaplja moje krvi je tvoja. Prav slutiš, razdružiti naju hočejo, uničiti mordà mene, mordà tebe — oba. Toda dobri Epafrodit čuje nad nama in Devana blagoslavlja —«

»Kristus, Iztok, Devane ni —«

»In Kristus blagoslavlja najino ljubezen. Zato ne smeš več nazaj v žrelo volku. Tvoje oči bi umrle, tvojo svobodo bi deli v verige, kakor hočejo moja domovina. In glej, jaz te otmem in ti dam svobodo, tebi najprej in potem svoji domovini. Strašno maščujemo prelito kri Slovenov in potem boš bivala z menoj pod jasnim in poštenim soncem naše svobode. Tam ni lesti, ni zlobe, češčena boš od vseh hčerá slavnih starešin, ljubljena od vseh žena in pastirji se bodo sklanjali k tvojim nogam, kadar jim boš delila kruha, in vsak častitljiv starosta bo vesel, kadar bo poslušal tvojo modro besedo. Irena, ne boj se, upaj in se veseli.«

Irena ga je poslušala, oči so ji čedalje bolj tonile v solzah, dokler se ni nagnila njena glava na Iztokovo ramo in so njene ustnice šepetaje prosile:

»Váruj me, opiraj me v viharju, sicer propadam.«

Iztok ji je odpoljubil solzé, ki so ji pritekale po belem licu jo objel ter kipeče ponavljal: »Moja Irena, moja boginja, moje vse . . .«

Toda ni ga prevzela sladkost trenutka. Rahlo jo je izpustil in se dvignil.

»Polnoč je že davno minila. Pojdimo, da ne ugasnejo zvezde. Cirila, ti se vrneš v palačo . . .«

Tedaj je zvesta sužnja na glas zaplakala. Kakor kip iz marmora je slonela doslej ob nogah svoje gospodarice. Ko pa je čula, da mora Ireno zapustiti, se je zgrozila, jok ji je privrel iz prsi in tesno se je oklenila Ireninih kolen ter ponavljala:

»Ne loči naju, gospod! Ne trgaj me od nje! Umrem od bolesti!«

»Cirila, vrneš se k svoji gospodarici. Ali sedaj moraš, moraš, če jo ljubiš. Straži njeno sobo, govori, da je Irena bolna, dokler ne dobiš poziva: Pridi! Tedaj se vrneš in vsi se napotimo srečnim dnem v krilo.«

Še enkrat je Cirila zaihtela, poljubila roké Ireni, ki je slonela kakor brez moči, brez misli. Nato je dvignila Irena roko ter jo položila sužnji na glavo.

»Pojdi, Cirila, Kristus Pantokrator te váruje! Zaupaj!«

Čez nekaj minut je zdrsela lepa šajka po morski gladini. S krepkimi udarci jo je gnal Numida proti carskim vrtovom.

Cirila se je vračala.

TRIINDVAJSETO POGLAVJE

Sonce se je dvigalo izza Črnega morjá, prvi žarki so se zableščali po vrhovih pinij in platán in po gričih krog Bizanca. Na kampu pred vojašnicami so bile zbrane in uvrščene ponosne čete jezdecev, hoplitov, lokostrelcev in pračarjev. Čakali so vrhovnega poveljnika Azbada.

Iztoku je plalo srce v prsih. Vso noč ni bil zatisnil očesa. Do jutra je prebedel v Epafroditovi vili ob Ireni, nato takoj v sedlo in iz mesta. Tu je čakal, da se pojavi na divjem žrebcu divji Azbad, ki ga prebode z očmi in prekolne v pekel zaradi nočnega dogodka. Častniki so se pogovarjali in ugibali, kaj da ni magistra equitum, ki je bil vedno natančen. Določena je bila velika vaja, vse čaka, vse je obloženo in opremljeno, njega pa ni.

Že so se svetili ščiti v soncu, konice sulic so zableščale in od šlemov je rumenel sijaj mladega jutra. Tedaj prihiti tekač iz Bizanca in izroči prvemu častniku list.

Azbad je naročal, da pride šele ob enajstih, ta čas naj sami izvajajo lahke vaje na kampu. Ob enajstih naj se zbero vsi častniki z vojniki vred pred vojašnico.

Veselo so odlagale čete težko opravo, vreče z ječmenom in lopatke ter lahnih nog odkorakale na vežbališče. Stotniki in častniki so ugibali, kaj jim pove magister equitum.

Edini so bili v mislih, da odrine velika večina vojske v Afriko ali v Italijo nad Gote. Po Bizancu so bile raztresene razne vesti, Belilzar je na svoje stroške nabiral novake in to je bilo vsekako pomenljivo znamenje.

Iztok se je nekaj veselil, nekaj pa ga je zelo skrbelo. Veselilo ga je, da se vrne prej domov in se čimprej snide z Ireno, skrbelo pa, če se utegne sum častnikov uresničiti. Vse silne vaje dolgo pomlad so naznanjale resne čase. Če Azbad prebere carjevo povelje, da ta in ta stotnija odrine takoj in se vkrca, potem je beg nemogoč in ločen bo od Irene za vedno. Da bi se vrnil živ iz vojne, še mislil ni. In če se vrne, kje bo Irena? Ali jo bo čuval Epafrodit? Star je, lahko umre, lahko ga napade Teodora in mu jo ugrabi. Čedalje bridkejša so bile njegove misli; neizmerno se je kesal, da ni že ponoči izginil z Ireno.

Ure na vežbališču so se vlekle. Sonce je stalo kakor priklano in Iztok je mislil, da ne učka enajste ure. Napisal je list Epafroditu, v katerem ga prosi, naj mu pošlje Numido s čolničem do prevoznih bark v vojno luko, ako bi ga ne bilo domov. Sklenil je za trdno, da plane v morje in ubeži, če ga pošljejo na ladjo, da bi šel v Italijo.

Med odmorom je pozval starega Slovena, ki se je boril s Svaruniči zoper Hilbudija.

»Sloven, ali si govoril o begu s tovariši?«

»Jasni centurio, govoril! Solzé so kropile ožgana lica, ko so zvedeli, kaj nameravaš. Vse gre za tabo. Tudi Gotje so z nami!«

»In če me varaš? Na pravdo tvojega očetnega ognjišča, ne prizaneso ti bogovi!«

»Naj me uničijo, če nisem govoril resnice.«

»Verjamem, Sloven. Verjamem, ker nisi Bizantinec. Več je vredna naša beseda kakor bizantinskih krščenikov prisega.«

»Ne vseh, centurio! Pravi krščeniški so zlato.«

»Da, pravi, resnico govoriš.«

Iztok se je domislil Irene.

»Pravi krščeniški so biseri!«

»Med Vandali sem našel dragulje človeških src!«

»Dobro. Verjamem ti. Torej poslušaj!«

Skrbno se je ozrl, ali ni koga blizu, da bi ju slišal. Pokazal mu je z roko na sosednje griče, kakor bi mu razlagal načrt o naskoku.

»Dnevi mojega bivanja v Bizancu so šteti. Odidemo prav gotovo v osmih dneh.«

Slovenu je šinila od radosti kri v lice, da mu je posinjel dolgi obrunek na čelu.

»V osmih dneh, pravim. Povej jim, naj bodo pripravljeni. To se pravi, kadar dobiš pismo od mene ali sporočilo ali kar koli — morda od koga drugega, ki naroča v mojem imenu, tedaj pojdite na večer vsi v Bizanc, kakor da greste v pivnice, brez orožja. Na Teodozijevem trgu krenite z Osrednje ceste v desno ozko ulico in ko dospete blizu morjá, pridete k velikemu hlevu. Tam potrkajte — odpre se vam — in me počakajte! Drugo vse zveste. Razumel?«

»Razumel, centurio. Še nocoj poiščem tisti hlev, še nocoj, da se ne zmotimo. To je hlev gospoda, pri katerem bivaš! Bogat je in vilo ima. Slovit je po vsem Bizancu!«

»Veš resnico. Pojdi, delaj in molči!«

Posamezne stotnije so izvedle še nekaj vaj in nato odkorakale pred vojašnico čakat Azbada in skrivnostne novice.

Natanko ob enajstih je prijezdil magister equitum. Lep je bil na iskrem arabcu v pozlačeni opravi. Kakor žarek je švigal v veselem diru po široki cesti. Pojezdil je med vrstami vojakov gor in dol in nazadnje obstal pred zborom stotnikov in višjih častnikov. Azbad je potegnil izza pasa zvito listino, jo razmotal in z neizmerno mogočnim pogledom ošinil zbor pred seboj. Hotel je, da mu bero iz oči, v čigavem imenu bo govoril.

»V imenu despota, zmagalca narodov, imperatorja zemljé in morjá . . .«

Vsem je zamrgolelo po životu. Eni so se prestrašili, drugi razveselili. Jasno je bilo, da carski reskript razglasi vojsko in odhod. Zato strah tistih, ki se jim je — gizdalinom — prilegalo bizantinsko življenje, in veselje tistih, ki so si želeli boja in ropa v tujih deželah.

»Vsemogočni despot je obljubil po zmagi nad Vandali sijajno mesto v svoji vojski tistemu, ki bo prvi mojster lokostrelec v hipodromu.«

Častniki so se ozrli na Iztoka. Njemu pa se je zgrozilo pred očmi. Če ga je carica zatožila, da zavaja poštene dvorjanke — in ga v trenutku zgrabijo in obsodijo . . . Oklenil se je trdno ročnika na težkem meču.

»Znano vam je, kdo je bil tedaj zmagalec!« Azbad je obmolknil in gledal na častnike. Ti so v en glas vzkliknili: »Mnoga leta Iztoku!«

»In kakor je oseba despota sveta, tako je sveta njegova obljuba. Ni bilà obljubljená čast centurija zmugalcu, toda ker je bil barbar in neuk vojne, se ni mogla izpolniti obljuba. Sedaj se je izkazal dobrega vojaka, dobrega poveljnika in danes se izpolnjuje sveta carska obljuba: Iztok, ki se poslej ne nazivlje več barbarski, temveč po naše Orion, je od danes magister peditum!«

Častniki so za trenutek onemeli, nato so vsi po vrsti čestitali Iztoku in mu izkazali vojaške časti.

Azbad sam ga je pozdravil, vzel zlatega orla, znamenje magistra peditum, in mu ga obesil na prsi. Ko je razglasil še nekaj povelj, je velel Iztoku, da takoj nocoj nastopi častno službo; poveril mu je nadzorstvo straž v vojašnici, v pentapirgu in v carski palači.

Nato je Azbad odjezdil v mesto.

Takoj za njim je zasedel konja Iztok in hitel k Ireni. Njegovo srce je vriskalo, zakaj prepričan je bil, da se je Epafrodit varal. Carica je držala besedo in s tem dostojanstvom mu je posula pot za beg kakor z rožami.

Ko je razgrnil doma plašč in pokazal Ireni in Epafroditu zlatega orla na prsih, se je Irena vzradovala, Grku pa se je zmračilo čelo. Šel je v peristil, gledal dolgo v šumeči vodomet, udaril nato z ного ob mozaik in vzkliknil: »Če mi dá carica čoln biserov ali nimb z glavé, Epafrodit ji ne zaupa in ne verjame!«

ŠTIRIINDVAJSETO POGLAVJE

Odkar je Iztok raztrgal Teodori mreže, v katere ga je hotela zaplesti njena slà, je bilà kakor od besnosti na pol blazna. Večerov ni prirejala, častniki, senatorji in patriciji so čakali dneve in dneve pred njenimi vrati, toda pričakali niso srečne ure, da bi smeli pred despojno. Edini Azbad je zahajal vsak dan k njej. Zakaj on je moral biti sedaj njen zaupnik, njena desna roka za kruto maščevanje.

Ko je spodletel napad na Ireno, je še isto noč sporočil Azbad v despojnine dvore, kako se je izjalovila zlobna nakana. Tedaj je Teodora v srdu vzkliknila, da je zadonelo po slonokoščeni sobi: »Epafrodit, pomni, kdaj si prečrtal račune despojni!«

Poslej ni bilo več milosti v njeni duši, ki je vrela kakor vulkan, da bi pogoltnila vse tri v divjem maščevanju. Predobro je vedela, da bi barbar Iztok ne bil toliko previden, da bi jemal s seboj sužnje za spremstvo. In on sužnjem nima. Torej je vmes roka lokavega Grka, starega lisjaka. Sedaj mora tudi ta občutiti, kako se maščuje despojna zemljé in morjá.

Zamišljena je hodila po dvoranah, posedala sama, bilà zlovoljna, da je zbadala z zlatimi iglami sužnje, ki ji niso mogli ustreči z največjo pozornostjo in vdanostjo. Pomislila je najprej, kaj ko bi Iztok, naščuvan od Epafrodita, mislil na beg. Njemu velja prvo maščevanje, zato ga je treba varati in se potajiti. Ponaredila je sama carski ukaz, s katerim ga je odlikovala in dvignila do magistra péditum. Da bi ji utekla Irena, se ni prida bala. Menišič je preveč preprost, si je mislila, utekel je po sreči Azbadu, pride že čas, ko jo odvede ta strastni kragulj ter ji izkljuje tisto pobožno rdečico z lic in izpije tiste nedolžne oči. Toliko bolj jo je mučil Epafrodit. Ves Bizanc ga je poznal, čislal ga je dvor. Upravda mu je bil hvaležen, ker ni skopušil z zlatom, kadar se je napravljal armada na vojsko. Za tegà je treba izmisliti duhovit načrt, da ga uniči.

Po zabavi in razkošju hrepeneča ženska se je odrekla vsemu veselju, da je mogla snovati in kovati načrte.

Za Epafroditovo pogibel je bilo treba kakor koli že pridobiti Upravdo.

Ure so ginile, despojna je posedala po kipečih blazinah, zrla ponoči na zvezde, kakor bi v njih hotela razbrati duhovito misel. Klicala je vražarice, da so ji prerokovale; vse so ji govorile o prozornih kapljicah, ki brez sledu poženejo dušo iz telesa. Mislila je nazadnje, da ne pojde drugače, kakor da podkupi kakega sužnja, ki bi zaval Epafroditu.

Toda s to mislijo se ni mogla sprijazniti. Z drobno pestjo si je trkala na čelo in klela svojo mater, da ji je kar nenadoma odrekla pomoč.

Slednjič pa ji je zažarelo, prav tisto popoldne, ko ji je prišel poročat Azbad, da je Iztok — Orion — neizmerno vesel odlikovanja in da ni misliti na beg. »Ukrenil sem pa,« je dostavil, »da bo še nočoj tukaj!«

Pokazal je s prstom navzdol, kjer so bile pod palačo večne ječe; pripravljene z vso grozoto za tiste, ki so zaigrali njeno milost.

»Izvedi varno, brez hrupa! Dobodi zanesljive ljudi! Ko se stvar izvrši, pošlji na vse kraje tekače, češ naj ulove ubeglega Slovena! Pojdi!«

Azbad se je čudil Teodori, ker je bilà nenavadno dobre volje. Ko se je sklonil, da bi ji poljubil nogo, ga ni utegnila čakati, temveč je ponovila: »Pojdi, izvedi varno! Nagradim te!«

Hitro je izginila iz sobe in se napravila skozi dvorane k Upravdi.

Justinijan je slonel sam na trdem stolu pred mizo, na kateri so bili kupi sodnih aktov. Premišljal je zapletene pravde in pisal sam rabsodbe na listine.

Ko je vstopila Teodora, se je vidno razveselil. Vstal je in hitel k njej ter jo iskreno objel. Ali odstopil je naglo in ji zrl z vprašujočim pogledom v utrujeno lice.

»Kaj se je zgodilo moji edini, vsesveti, da je njeno lice otožno, da ginejo rože življenja?«

Teodora se je stisnila k njemu, mu rahlo položila roké krog vratu in rekla:

»Če trpiš ti, despot, ali naj se raduje ta, ki edina čuti s teboj. Odkar sem brala žalost na tvojem obrazu, ker nisi mogel ogrniti v svilo stanu svoje zveste Teodore, se je zagrizla žalost v mojo dušo in nisem spala, nisem se veselila, dokler mi ni sveta Modrost razsvetlila duše!«

»O ti predobra, ti edina!«

Justinijan jo je vnovič objel in iskreno poljubil.

»Govori, despojna! Vem, da je velika tvoja misel, ki ti jo je vdihnili božja Modrost,« — ozrl se je hvaležno skozi okno proti cerkvi svete Sofije, »in despot jo izvede, da se je vzraduje nebo in jo zablagruje zemlja.«

Sedla sta nato na preprost divan iz perzijskega usnja. Teodora je nadaljevala: »Ali se ne zdi despotu prav in pravično, da s svilo, ki jo je ustvaril Bog za tiste, ki jih je odločil na zemlji za svoje namestnike, vladarje narodov, trgujejo in gospodarijo le ti sami, ne pa umazano, nizko ljudstvo sleparskih trgovcev? Ali se ti ne zdi, despot, to prav in pravično?«

»Velika in pravična je tvoja misel, despojna! Govori!«

»Zato naj napiše roka pravičnega despota, največjega ljubitelja pravice in zakonov, kar jih je poznala zemlja in jih še spozna do sodnega dne, naj napiše tvoja roka zakon, po katerem bodi svila monopol, edina last in pravica despota, za katerega je ustvarjena!«

»Božje usmiljenje je neizmerno, da mi je dalo tako despojno. Vse moje misli so omagale pred prazno blagajno, viri usihajo in moje stavbe bi skoraj obnemogle. In ob tej uri prideš, despojna, božji dan te je privedel, ena beseda, ena misel, vse je rešeno. Tvoj suženj bi moral biti, ker nisem zasledil reke bogastva, ki se zlije v državno blagajno.«

Sloki despot je zdrsnil na kolena pred Teodoro in objemal njene noge in poljubljal tanki bisus na njenem telesu.

»Ker pa so trgovci vsi sleparji, krivičniki, ne izda in ne prodá gotovo nihče vse svile pravični državi. Zato bo treba preiskav; zoprniki svetega zakona se postavijo pred sodbo in kot krivičnikom se jim zapleni bogastvo, da se z njim okoristi despot, ki osrečuje narode!«

»Neizmerna je tvoja modrost,« je jecjal Upravda, ki je bil resnično očaran od misli, katero mu je nasetovala duhovita Teodora.

»Takoj izpolnim tvojo misel, v jutro se razglasi novi zakon. Nocoj priredim pir in povabim v gosti ves dvor, da dostojno proslavimo najmodrejšo na zemlji!«

Ko se je Teodora vračala od Justinijana, je kipelo po njenih žilah.

»Ha, Epafrodite, ne boš več dolgo imel lepe vile. Po tvoji svili bo poležkavala Teodora in drago tkanino bo teptala moja noga, ti pa pojdeš v ječo, na kamen, na gola tla, da boš premišljal do konca, kako si ponagajal despojni!«

Medtem so v Epafroditovi vili uživala srečo tri srca: Irena se je okrepila od strahu, iskreno je govorila, Iztoku o Resnici, o Kristu, ki rešuje pravične in kaznuje grešnike. Zamamljen je sedel ob njej Iztok. Njena govorica mu je bila glas slavca, v njenih gorkih pogledih je sanjal o svoji lepi domovini, h kateri se vrne in jo osreči. Epafroditova mrzla trgovska duša se je ogrevala in začutil je vso praznoto svojega življenja, ki se mu je zdelo nenadoma sila dolgočasno in brezpomembno. Ni doživel ure, da bi ga gladila po trudnem in vročem čelu taka zvesta in vdana roka, kakor je Irenina. In sedaj je večer življenja pred durmi. Lahko si postelje z zlatom, lahko se ogrne s svilo. Kako mrzlo je zlato, kako hladna je svila! Pogrešil je na mah tisto, kar daje človeškemu življenju slaj, uteho, smoter v boju, pogrešil je srca, ki bi ga iskreno ljubilo, Zato je sklenil, da zastavi vse, samo da poda tema dvema varovancema tisto, česar sam sebi ni mogel več dati, kar je bilo zanj izgubljeni raj.

Na večer se je moral Iztok posloviti; šel je nadzorovat straže. Obljubil je, da se oglasi, ko se vrne iz vojašnice, ko opravi v pentapirgu, in da kar najhitreje opravi v palači, da čim dalje prebije ob Ireni.

Do vrat ga je spremil Epafrodit in ga svaril.

»Obleci močan oklep, Iztoče. Ogibaj se sumljivih senc, pripaši najostrejši meč, povem ti, da tudi zlatemu orlu ne zaupam!«

Iztok ga je slušal in storil, kakor mu je svetoval. Toda odšel je brezskrbno. Zakaj prepričan je bil, da ga ni med moštvom, ki bi dvignil zoper njega orožje. Zavrlatih napadalcev se ni plašil. Zaupal je konju, še bolj pa svojemu meču.

Ko se je dodobra zmračilo, je premagal Ireno spanec in Epafrodit je ukazal mir krog in krog po vili. Sam je hodil po peristilu in snoval načrte za beg.

Precēj temna noč se je razgrnila na Bizanc, Vodomet v peristilu se je svetil kakor sivkasta nitka. Ko bi ga ne izdajalo šumenje, bi ga nihče ne opazil. Tedaj se priglasí nenadoma Spiridion.

Epafrodit se je prestrašil in razveselil zaeno.

»Vedi me, gospod, v najskrivnejšo sobo. Za glavo gre, za glavo!«

Hitro sta izginila za debelimi zastori v skrito celico.

»Govori, Spiridion! Kaj prinašaš?«

»Novice zate, Epafrodit! Toda pomni, da zaigram nocoj glavo! In vendàr sem prišel, ker te cenim kakor samega drugega despota.«

»Ne išči ovinkov! Povej naravnost!«

»Nova postava se razglasi jutri, ves dvor jo že vé in pir se pripravlja, ker jo je zamislila despojna. Velikanski pir v njeno slavo!«

»No, in kako se glasi nova postava?«

»Svila — monopol — od jutri dalje, monopol, gospod! Ah, in ti imaš svile, vem, da je imaš. Sedaj veš vse — toda moja glava — če jo izgubim.«

Epafrodit ni izpremenil ne ene črte na obrazu.

»Hvala za poročilo. Ne koristi mi mnogo, svila je do malega razprodana, barka z novo je še na valovih. Ali nagradim te. Počakaj!«

Ko se je trgovec vrnil, se je pošibila Spiridionova roka pod težo mošnje, napolnjene s statéri in bizantinci.

»Ni vredno tvoje poročilo te cene. Toda sprejmi, da mi v bodoče sporočiš vse, kar bi zvedel o Iztoku in Ireni. Zato te nagrajam.«

Evnuh je sveto prisegal, da se izneveri sami despojni, če bi bilo treba ustreči njemu. Krčevito je stisnil denar k prsim in se prihuljeno in plašno izmuzal skozi peristil, kjer se je zavil v temno, oguljeno haljo revnega sužnja, da bi ne vzbudil sumnje z lepo obleko.

»Tako, haha, si že začela streljati name, vlačuga! Monopol — svila — to se pravi, smrt Epafroditu, ki ima tega blaga dosti. In ti bi rada, da bi pretezala svoje od greha trudne ude po mehki indijski tkanini. Ho, na boj! Sprejemem ga, tudi od tebe ga sprejemem. Mordà me ugonobiš! Toda prej pogoltnejo morski valovi vso svilo, kakor je za dlan pride v tvojo last. Ne boš!«

Epafrodit je hodil po mozaičnem tlaku in polglasno mrmral in klel Teodoro ter si jasno zamislil načrt, ki ga izvede še to noč, da carski vohuni ne dobijo koščka svile pri njem.

Suženj mu je zopet priglasil nekoga, ki da hoče govoriti z njim.

Jezen je velel, naj vstopi.

Sredi belih stebrov je zdrsnila suženjska obleka z majhne drobne postave; kljub noči je Epafrodit spoznal žensko.

»Kaj želiš?« je vprašal resno.

»Cirila sem!«

Sužnja je pokleknila predenj in si prekrižala roké na prsih.

»Kaj je? Ali kaj govoré o Ireni?«

»Nihče ni vprašal doslej! Toda nocoj bo zbran ves dvor in Ireno je despojna posebej povabila. Kako naj ostane še skrivnost?«

»Bolnika ne bo nihče silil na pir!«

»Če pošlje despojna koga v sobo? Če pride samá?«

»Zapri, sedi pri durih in reci, da ne sme nihče do nje. Miru potrebuje!«

»Hočem, gospod, toda bojim se. S silo vdro.«

»Če se to zgodi, pribeži takoj sem. Sedaj pojdi naglo!«

Ko je odšla, takisto zavita v obleko sužnja, je hodil Epafrodit še urneje po peristilu.

»Začelo se je. Drama se zapleta. Če me za trenutek zapusti pamet, smo izgubljeni!«

Pozval je Melhiora.

»Pojdi v tkalnico, vse statve naj se ustavijo in razdro. Vsak košček svile znosite na barko; izberi najboljše sužnje in zanesljive mornarje. Opolnoči morajo biti vse zakladnice za svilo prazne in barka naj takoj odrine. Na otoku Kiju naj čaka nadaljnjih povelj; prinese jih brza jadrnica. Vzemite s seboj dosti orožja — ti greš namreč z barko — odpeljite se tiho, brez signalov. Pojdi!«

Melhior je strmel, da mu je Epafrodit moral ponoviti povelje. In takoj so se zganile stotere roké, brez govora, brez šuma je ginila svila iz skladišča in težki zavoji so tonili v globokem trebuhu močne ladje.

Epafrodit je šel nato pregledovat izpiske iz računov; črtal je vso svilo iz njih in sestavil kupno pogodbo o dveh ostalih ladjah, izvzemši jadrnico, o blagu in o vsem, kar je menil prodati. Postavil je nizke cene, pregledal še enkrat in potem spravil listino ter se škodoželjno smejal.

Polnoč se je bližala, Iztok se je vrnil že drugič v njegov dvor ter se pomudil za trenutek pri Ireni. Opolnoči je moral v palačo.

Ko je poljubil v slovo Ireno, se ga je silno oklenila in zajokala.

»Ne jokaj! Preden zažari jutro, se vrnem!«

»Bojim se zate, Iztok! Strašna slutnja se me je polastila. Zadene te zlo! Beživa!«

Pri teh besedah je vstopil Epafrodit. Slišal je Ireno, ko je rekla: »Beživa!«

»Ne moreta še, otroka, ne moreta bežati. Zaupajta meni! Če vaju pokopljejo na dnu Propontide, otme vaju Epafrodit!«

Iztok je moral oditi, za njim so zrle Irenine objokane oči, vse polne strahu in groze. Iztok se je proseče oziral na Epafrodita, kakor bi govoril: »Váruj jo, čuvaj golobico in jo tolaži!«

PETINDVAJSETO POGLAVJE

Dragocena zavesa se je tiho in rahlo strnila nad vhodom, kjer je bivala v bajni sobi Irena. Njeni hrepeneči pogledi so obviseli na zastoru, njene misli pa so odšle za Iztokom v carsko palačo. Čutila je, da je trudna, vtisi ene noči in enega dne so bili tako mogočni, polni smrtne groze in blagoslovljene radosti, strahu in upanja, da je kmalu naslonila trudno glavo na svilen blazino. Težke trepalnice so se strnile, vijolična luč iz dragocene svetilke je razprostrla nad njo tihi obok jasne noči, roka ji je zdrsnila ob telesu. Krog ustnic je zaigral nasmeh, zasanjala je o lepoti prihodnjih dni.

Epafroditu se je stožilo. Njegove drobne oči so žarele, s čela niso niti za trenutek izginile važne, ostre poteze, ki so se krožile nad sivimi obrvmi kakor razprostrti krili čuvajočega orla.

Ko je Iztok odhajal, ga je Epafrudit spremil do vrat na dvorišču in mu resno ponavljal: »Váruj se sumljivih senc! Roka naj počiva neprestano na ročniku meča! Teodora je v zvezi s samim satanom! Resnica, Iztok! Ves Bizanc trdi tako!«

Ko je suženj zapahnil vrata, je Epafrudit šel v vilo, omotal glavo z gorko, volneno ruto, zavil telo v siv plašč iz velblodje volne, poklical šest sužnjev in se napotil opolnoči na vrt proti oljčnemu gaju. Brez glasu, brez ropota so tiho zašumela vesla in čoln je zdrknil bliskovito po vodi. Krmilce je vodil sam Epafrudit. Rilec čolna, na katerem je sedel Pozejdon z dvignjenim trizobom, je nastavlil naravnost od brega v Propontido, kjer je kakor velika, črna groblja počivala njegova zasidrana ladja.

»Stoj!« je velel Epafrudit rezko, šepetaje.

Šest vesel se je zarežalo v morjé, da se je stresel čolniček in se komaj vidno še gibal. Vtem je že rahlo trčil ob bok velike ladje. Z gibčnostjo mladega mornarja je splezal stari trgovec po lestvi, ki je bila spuščena do vode. Na krovu ga je čakal Melhior. Podal je gospodu roko s krova in ga dvignil k sebi.

»Vse dovršeno?«

»Vse, prejasnost!«

»Brez nesreče?«

»Enemu sužnju je zvilo nogo!«

»Nič ne de. Ali sedijo veslači na klopcah?«

»Vsi čakajo udarca, da spuste vesla v morjé.«

»Sidra še nisi dvignil?«

»Ne še, gospod!«

»Prav. Ná pismo do trgovca Timoteja v Kiju. Prodaj svilo po vsaki ceni, prodaj brod in sužnje. Ne čakaj jadrnice, kakor sem ti naročil. Ko opraviš, poišči ladjo in se pripelji v Atene. Za mojo vilo veš. Tam me čakaj. Pazi na denar! Smeš obdržati osem najboljših in najmočnejših sužnjev, da varno prinesete vsoto do mene v Atene. Razumel?«

»Vse, gospod!«

Melhior je potrdil naročilo z vdanostjo in se mu globoko poklonil. Toda razumeti ni mogel, kaj se godi z Epafruditom. — Prodaj po vsaki ceni, mu je rekel. Da bi on prodajal, Epafrudit, po vsaki ceni? Ne, ni ga razumel. Da bi bilo v trgovčevih očeh teh mrzlo suhih sklepov, da mu ni sevala z lica razboritost in važnost, bi mislil Melhior, da je zblaznel.

»Vozite varno in srečno! Rahlo vleče vzhodnik. Takoj lahko napnete jadra! Kristov blagoslov naj tolaži viharje!«

Epafrudit je dvignil roko, kakor bi blagoslavljal barko in bogastvo, ki je bilo skrito v njenem mračnem trupu. Samo hip, kakor blisk ga je pretreslo, ko se je trgalo od njegovega srca tisto, kar je ljubil vse življenje.

Ali samo za hip. Plamen sovraštva do Teodore, ogenj hrepenenja, da bi jo zmagal, da bi iztrgal njeni roki plen, je použil vso strast, s katero je visel na vsakem statéru svojega s toliko skrbmi nakopičenega bogastva. Popel se je urno preko ograje. Senca je zdrsnila po lestvi in v trenutku so izginili Melhioru obrisi čolnička v morsko noč.

Epafrudit je še čul temni zvok kladiva, ki je udarilo povelje veslačem: V morjé z vesli! Črna groblja se je zganila in ladja je odplula. Še enkrat jo je pogledal Epafrudit z brega, še enkrat ga je pretreslo — in velik kos njegovega bogastva je izginil v nočnem obzorju.

Ko se je vrnil v stanovanje, ni mislil na počitek. Vedel je dobro, da lahko z enim zamujenim trenutkom zaigra trojno življenje in vse lepo bogastvo. Napisal je pismo do bogatega žida Abiatar, uglednega mladega trgovca, in mu velel, naj se še tisto noč javi pri njem. Poslal je pismo po Numidi, hkrati z njim nosilnico, zagrnjeno s težkimi, temnimi zavesami.

Ko je Epafrudit čakal Abiatar, je legel na kipeče svilene blazine, da je njegovo skromno telo kakor utonilo na mehkem ležišču. Svetilnik je svetlo plapolal. Plamenčki, porojeni iz najboljšega olja, so visoko jezikali in se iztegali preko roba pozlačenih margaranovih jabolk.

Trgovec je ležal z namršenimi obrvmi in gledal živo zdrاملjen v strop. Suhi prsti so bobnali po čelu, za katerim je snoval suhoparno mirno načrte. Krog tesno stisnjenih ustnic mu je zaigral vselej nasmeh, kadar je v mislih dospel do nevarno zamotanega vozla, pa ga je z duhovito lestjo presekala kakor Aleksander z mečem vozle frigijskega kralja Gordija.

Ko je za slišal zunaj tihe stopinje in vedel, da se bliža Abiatar, ni vstal. Leže ga je čakal.

Abiatar se je začudil.

»Mir s teboj, Epafrudit!«

»In mir Kristov tebi, Abiatar!«

»Opolnoči me kličeš, pa ležiš, kakor bi se slastno navečerjal, in čakaš prijatelja, da vržeta kocke!«

»Vrževa jih, Abiatar. Prerokujem ti pa, da dobiček odneseš ti!«

Epafrudit se je dvignil.

»Sedi, igro takoj začneva!«

»Na Mojzesa, da te ne razumem!«

»Razumel me boš naglo brez Mojzesa in talmuda, samo če nisi pustil pri lepi Sari svoje pameti!«

»Dobre volje si, Epafrudit! Ne zamerim ti!«

»Poslušaj! Čas beži!«

Obrnil je peščeno uro.

»Druga polnočna straža nastopi. Mudi se mi! — Ti, Abiatar si mlad, čvrst in često sem občudoval talent, ki ga kažeš pri kupčijah. Zato te čislam, zato sem te klical. Ali kupiš od mene vilo, pristanišče, vrt, skratka vse, razen mene. Jaz sem ti tako staro blago, čemu bi ti bil?«

Abiatar je osupnil. Prej je bil veroval, da pojde Teodora v puščavo, kakor da bi prodal Epafrudit najboljšo trgovsko postojanko v Bizancu.

»Epafrudit, ne šali se z menoj! Do polnoči sem delal, truden sem in žal bi mi bilo noči in počitka.«

»Ne trapi praznih besed! Odgovori!«

»Kupim.«

»Tu je kupna pogodba in cene, vse do pičice natančno! Preberi in podpiši, če si zadovoljen. Če nisi, povej naglo, prodam drugemu!«

Abiataru je zažarelo blede lice, ko je razgrnil pred njim Grk širok pergament. Poglobil se je v številke in nemirno begal od vrsté do vrsté. Epafrudit ga ni opazoval. Zagledal se je v drobni sviž, ki je tekla neslišno v peščeni uri.

»Podpišem!«

Abiatar je bil vzradoščen, ko je prebral pogodbo.

»Kaj pa s svilo? Imaš jo mnogo, a v pogodbi je ni.«

»Niti kosmiča je ni pod mojo streho. Razprodana.«

»A-a-a,« je strmel Abiatar.

»Dobro torej, podpiši. Toda prej mi prisezi na vse očake, na oba templja in na grob in prah Abrahamov, da ne zineš besedice o tem, dokler jaz ne izginem od tod.«

»Skrivnosti so v tebi, Epafrodit.«

»Prisezi!«

»Prisegam!«

»Sedaj podpiši! Toda letnico, ki je še ni na pogodbi, pomakneva za leto dni nazaj!«

Abiatar se je zopet začudil.

»Hitro, sicer kupi kdo drug!«

Žid je podpisal in dostavil za leto starejši datum. Nato je podpisal Epafrodit, zvil pergament in ga spravil. Pred žida je položil prazen kos papirusa in mu narekoval: »Epafroditu, prejasnemu gospodu! Ker se preselim sam v vilo, katero sem kupil pred letom od tebe, te prosim, da izvoli tvoja prejasnost ukreniti, da se morem v mesecu dni nastaniti v njej! Abiatar.«

»Sedaj je vse gotovo. Tvojo odpoved shranim s kupno pogodbo vred. Kadar ti jo pošljem na dom, odšteješ denar in drugo jutro bo vila prazna. — Ali pomni dobro, kaj si prisegel! Pojdi!«

Abiatar je stal osupel in bi bil rad še govoril. Toda Grk je zamahnil z roko in žid se je poslovil.

Ko je sedel v nosilnici, si je mel roké od radosti, da bo poslej prvi trgovec v Bizancu. Toda mnogokrat se je prestrašen zamislil in mrmral: »Skrivnosti, kakšne skrivnosti!«

Epafrodit pa se je doma veselil. Obrnjen proti carski palači je dvignil suho roko in govoril: »Le pridi, desponja, le pridi po svilo! Pravdo naperi zoper mene, da zapleniš vilo in zlato! Prijetni bi bili moji vrtovi, da bi ljubkovala po njih. Ha, verolomnica! Ne domišljaj si, da ste vi, despotje, zasegli tudi modrost od nas, Grkov! Kljub temu je imamo v sivih glavah še toliko, da raztrgamo tvoje mreže, kakor bi zamahnil po pajčevin! Prekleta!«

Epafrodit se je razvnel, njegove oči so puhtele ogenj, začel je naglo hoditi po gladkem mozaiku.

»Žrtvoval sem mnogo,« je pomislil. »Zlati tisoči so padli v morjé, vrgel sem jih proč kakor gnilo sadje. Toda še imam dosti, da bom živel do smrti pokojno in brez skrbi, da bom poležkaval na lepših preprogah kakor despojna, da se bo moje oko naslajalo ob dragocenejših umetninah, kakor jih ima carska palača. Pa še to bi žrtvoval, na deski bi spal, samo da bi umrl z zavestjo: Ni te zmagala ostudna zloba! Svila je oteta, moj dom rešen njenih rok; sedaj gre za Iztoka in Ireno — in zame seveda. Za beg je treba najboljših konj, Sloveni potrebujejo orožja. A tega ne dobim v eni noči. Osem dni, samo osem dni mi še podari usoda! Potem ležem in porečem: Končano! Pride le še véliki dan, ko me zagrnejo večne sence. Pridi potem! Epafrodit te z veseljem pozdravi.«

Ko je potem še osnoval potrebne načrte za beg, se je na morju že zaskoval prvi trak zgodnje zarje. Tedaj je začul na dvoru nemir.

»Iztok se vrača!«

Šel mu je naproti skozi peristil, da bi govoril z njim in se domenil glede konj in orožja, ki se mora pripraviti vsem, ki bi z njim uskočili preko Hema.

Ko je stopil na marmomi tlak pod vitkimi korintskimi stebriči, je zaslišal sredi dvorišča smeh. Krdelo služinčadi se je gnetlo in se glasno smejalo. Iz smeha pa so donele razglašene strunice in hripav glas je pel visoko pesem.

Epafrodita je pograbilo. Zanj tako resni trenutki, tehtnica na življenje in smrt, služinčad pa razgraja in se smeje. Z brzimi koraki je planil mednje. »Psi!« je zakričal.

Krdelo se je pošibilo v silni grozi, vsa kolena so se pripognila in vse ustnice so prosile:

»Milost, gospod, milost, prizanesi nam!«

Izmed klečeče množice se je dvignila v sivem jutru motna postava, odeta v dolgo haljo.

»Epafrodit, prejasni gospodar, Radovan te pozdravlja!«

Trgovcu se je razvedrilo mračno lice, ko je zagledal gugajočo se postavo Radovanovo. Prijazno ga je pozdravil.

»Od kod, očka? V jutro se javiš sredi dvorišča?«

»Ne razumeš pevca, ki spiš na svoji postelji in večerjaš pri svoji mizi; ne razumeš ga. Kakor utrinek zvezde kane z neba na severu, kane na jugu. To je pevec, gospodar.«

»Zakaj nisi prišel snoči? Zdaj vendar nisi mogel v mesto ker bi ti straža ne odprla vrat.«

»Prišel bi bil, gotovo bi bil. Ali obnemogel sem od strašne žeje. Toda dobili so se dobri ljudje in so rekli: Sedi in pij z nami, zagodeš in zapoješ nam. In sédel sem in pil, godel in pel, da me prsti bolijo, da so strune razprskane in da je moje grlo raskavo kakor podplati na razhojeni nogi. In tedaj sem rekel: Dosti tegà, Radovan! Dvignil sem se iz pivnice, šel ter se naslonil na tvoja vrata. Nisem razbijal, nisem dramil, na bogove, da nisem. Pa so prišli tvoji ljudje, z nosilnico so prišli in Numida me je spoznal, me poklical, odprl in peljal na dvorišče. Dobri so tvoji ljudje, gospod, odpusti jim!«

Grk je zamahnil z roko, trepetajoči sužnji so vstali.

»Sedaj grem takoj do sina, do Iztoka. Važne reči mu povem.«

»Iztoka ni doma. Straže nadzira.«

»Ga ni doma! Pravzaprav čeden sin, da ga ni doma, ko pride oče.« Radovan je utrujeno govoril.

»Radovan, truden si in počitek bi se ti prilegel. Numida pospremi gospoda v stan. Ko se prebudiš, bo sedel sin ob tebi.«

»Tako se spodobi. Modre besede. Počitek se mi tudi prileže, seveda. Dokler sem jezdil na tvojih zlatih bizantincih, se je potovalo, he, Vedomec ne hodi tako zlahka. Ali nazaj grede je bilà bridkost!«

Radovan se je oprijel Numide in se prestopil.

»Dobro me drži! Moje oči so slabe! Počakaj! Še nekaj,

Epafrodit, gospod, jasni gospod!« je kričal Radovan za Epafroditom, ki je že izginil pod arkado.

»Kaj želiš, očka?«

»Ko bi ukazal požirek vina! V taberni je bilo slabo. Tvoje je boljše. Hvalil sem ga na vsem potu!«

»Samo poželi! Numida je tvoj hlapec!«

»Hvala, gospod, hvala!«

Radovan je odšel, trdno oprt na sužnja, prek dvorišča.

ŠESTINDVAJSETO POGLAVJE

Irena se je prebudila. Lučka je že davno dogorela, z morjá je plul beli dan. Naglo se je dvignila; mehki kodri so se ji usuli na lice. Popravila si jih je s čela, z oči. Razočarana je gledala po sobi. Ni ga, Iztoka ni! In vendàr se ji je zdelo, da je sedel vso noč ob njej, da se je pogovarjala z njim, da ji je pripovedoval vesele povesti z doma Slovenov. Hodila sta po nedoglednih planotah za čredami ovčic, počivala v mračnih gajih, z vej so pele s vobodne ptice pod svobodnim soncem. In Iztok je bil mogočen in spoštovan, ona ljubljena in čaščena. A sedaj ga ni! Obljubil je, da se vrne, zgodaj vrne. Sonce se že igra z valovi, a njega še ni.

Irena se je prestrašila. Grozne slutnje so ji stisnile srce. Ko bi Azbad . . . despojna . . . V carski palači je Iztok bival ponoči. Če so hoteli uničiti njo, če je bilo zanjo dobiti razbojnikov, ali jih ni za Iztoka? Silen je, junaški. Njo je otel, ali otme sebe? In če je padel v boju, je padel zaradi nje — Irenino drobno srce je vztrepetalo, drhtela je po vsem telesu, po obrazu so prikipale solzé, zajokala je in se potrta in vsa nesrečna zgrudila nazaj na ležišče.

V pretrganih stavkih je ihteč šepetala psalme in prosila Kristusa, naj ga otme, naj ji prizanese, naj se je usmili. Polagoma se je umirila. Otrla si je rosne oči.

»Motim se, preprosta,« je premišljevala. »Čemu se žalostim. Saj je že prišel. Moja duša ga je čutila v sanjah. Tiho je dvignil zaveso, pogledal name in odšel. Ni me budil, ni si upal, predobri. A sedaj pride; kmalu se zgane zagrinjalo, dvoje žarečih oči se bo ozrlo name. Počakam ga. Še treniti nočem z očesom. Najini pogledi se bodo srečali. In on bo bral v mojih očeh, da sem ga čakala, da sem hrepenela po njem in se bala zanj. Povem mu, kako sem jokala, on pa se bo smehljaj; pogladi mi lasé, poljubi me na oči ter poreče: Slavček moj, čemu se plašiš?«

Tedaj se je resnično zganilo težko zagrinjalo pri vhodu. Irena je zakoprnela od radosti: Prihaja! On je! Moj Iztok!

Toda namesto Iztoka so se pojavile drobne oči Epafrodifove. »Pozdravljena v lepem jutru, prejasna dvorjanica!«

Starec se je ponižno, dvorjanski priklonil.

»Pozdravljen, dobri gospod! Kje je Iztok?«

»Odjezdil je v vojašnico; visoko je njegovo odlikovanje in rodilo mu je dela in skrbi. Vrne se kmalu.«

»Kajne, da je bil že tukaj? V sanjah sem občutila njegovo navzočnost.«

Grk ni za trenutek pomislil. Lagal je, da bi je ne preplašil.

»Seveda je bil. Kako bi bil odletel golob, da bi ne bil pogrnil golobici.«

»Ah, in jaz sem mislila, da ga še ni, da ga je zaseglo zlo v palači!«

»Ljubezen vidi noč, kjer sije beli dan!«

»Kako sem preprosta!«

Irena je zakrila obraz z rokama in se veselo zasmejala.

»Prosim, prejasna dvorjanica, ne zapuščaj sobe. Epafrodit je tvoj najskrbnejši hlapec. Ničesar ne boš pogrešala, hčerka moja. Ali ven ne smeš, zlati otrok. V Bizancu vse gleda, vse toži, gluhe stene slišijo!«

Naglo se je Epafrodit priklonil, zagrinjalo se je strnilo in njegova glava je izginila.

Ko je prehodil drugo in tretjo sobo, se je ustavil v dvorani Merkurja, kjer je bilo mnogo dragocenih kipov, izklesanih od grških umetnikov. Stopil je pred kip Atene, udaril se po glavi in izpregovoril:

»Na tebe, Palada, utelešena modrost mojega naroda, naj bo moja pamet majhna kakor črnega murna v travi, če se ni nocoj nekaj zgodilo z Iztokom. Prekletstvo iz zadnjega pekla na despojno, če si je drznila . . .«

Nato je odšel naglo iz dvorane, kjer se mu je zdelo, da so vsi marmorni kipi zganili z glavami in pritrjevali: »Resnico govoriš, zgodilo se je.«

Tako jasen in dozorel je bil ves načrt v njegovi glavi, da ni bilo mogoče prekreniti mrvic več v njem. Pa nenadoma sunek, zamah z mečem skozi vse niti in vse je bilo raztrgano, vse uničeno.

Zazdelo se mu je to nekaj nenadnega, tako nemogočega, da je potoma stvar iznova premišljeval in pretehtaval.

»Ne, ni mogoče, vendarle ni mogoče! Tako predrzna ni. Pirovanje je bilo v palači. Po polnoči je bil bakanal, orgije na vrtovih. Zakaj noč je bila gorka. Iztok je prišel tja do polnoči. Dobro je bil oborožen. Kak hrup bi bil, ko bi ga bili napadli. Ne, ne! Epafrodit, misli trezno in modro!«

Čutil je, da so mu živci utrujeni. Noč brez spanja, toliko važnih ukrepov, prenapeto premišljevanje — ne, samo pretruden je; zato bi videl noč, kjer je dan, kot od ljubezni omamljeni.

Potreboval je oddiha.

Na vrtu sredi rož, v hladnem zraku jasnega jutra se je naglo umiril. Njegov korak je postal zopet resen in počasen kakor tedaj, ko je na vrtu zamišljal najnevarnejša podjetja. Z vsakim korakom je pribil novo misel, z vsa ko kretnjo je naznanil svoj odločni, večni: Naprej, naprej! Vse ali nič! Življenje ali smrt!

Ko je tako razglablajoč dospel blizu Iztokovega stanovanja, je obstal, zamahnil z roko in odločno sklenil svojo sodbo: »Ne, ni mogoče! Zmotil sem se, Palada! Tako predrzna ni!«

Kakor bi rešil težek načrt, se je svobodno oddahnil in krenil v stan, da bi pogledal po Radovanu. Treba je bilo očku razodeti naklepe in ga opozoriti, da bi ne izdal pri čaši vina v predmestni taberni važnih stvari. Pogubil bi jih neprevidni godec.

Radovan je ležal prebujen vznak na mehki preprogi z rokami pod glavo. Gledal je v strop in se ni ozrl, kdo je vstopil.

»Numida!« Godčevo grlo je bilo kosmato, da je zahrkal in ponovil:

»Numida! Zakaj pozabljaš, kaj ti je velel snoči gospod? Zakaj, he! Numida je tvoj hlapec — je rekel. Tebe pa ni blizu. In jaz, Radovan, oče Iztokov, katerega hvalijo vsi po tabernah, jaz, ki sem Epafroditu otel življenje, ležim tu lačen in žejen. O, Numida, Numida!«

Trgovec se je smehljaj za vrati. Zakaj Numida je pred stanom pokorno čakal vse jutro, kdaj ga pokliče Radovan. »Z bičem ga pretepi, Radovane!«

Godec se je naglo sklonil in se prestrašil, ko je zagledal Epafrodita.

»Gospod, odpusti, ne zameri! Da je Numida, sem mislil. Star človek je neroden in razžali, da ne vé, kdaj.« Vstal je in se globoko priklanjal pred Grkom.

»Le sedi, očka! Poveš mi novic s potovanja. Numida takoj prinese zajtrk.«

»Saj ni take sile, gospod! Človek se rad usti, kadar se naklepiči takole, kakor se je meni pri tebi. Odkar sem šel, nisem enkrat mogel veleti: Numida, jesti mi daj! Numida, žejen sem. Nikoli! Sam prosi, sam išči in vrtaj, da se za silo oteščaš. Poglej, kako sem shujšal!«

»Pri Epafroditu se zrediš —!«

»Prijetno bi bilo, pa se ne bom. Ne utegnem, gospod.«

»Zakaj bi ne utegnil?«

»Seveda, ti ne veš, čemu sem se vrnil. Ob letu, sem mislil pa sem moral takoj nazaj.«

»Najbolje bi bilo, da bi bil ostal tu. Zakaj si odšel?«

»Vprašaj bogove, zakaj se godec klati po svetu, vprašaj če ti povedo. Ne povedo ti, tudi tvoji ne. Pa vendar mora na cesto, nima miru; bogovi ga ženo in ne povedo, zakaj. Komaj sede in se naje, pa se oglasi v njegovem srcu: Hodi! — In gre.«

»Zakaj si se torej vrnil?«

»Saj sem naprej vedel. Vse sem povedal Iztoku že tedaj. Kje pa je, da ga še ni k očetu? Lep sin. Koliko trpi oče!«

»Služba, odlična služba, očka. Upravda ga je povišal, da se čudi Bizanc. Sedaj ima dela v obilici«

»Že vem, vse sem zvedel v taberni. Tako se spodobi. Sin ne delaj sramote očetu! In sedaj ti povem, zakaj sem prišel: Sin mora hitro, še nocoj uteči in se vrniti domov.«

»Ne bo mogoče!«

»Bo, mora biti! Zakaj groza se godi za Donavo. Tisti pesjan, tisti Tunjuš, na vsakem lasu mu visijo trije besji, tisti kravjerepnik je zakuril vojno med Anti in Sloveni. Preudari, med Anti in Sloveni — med brati! Kri teče, ženske jokajo, gradišča gore, ovce se klatijo brez pastirjev, volkovi jih mesarijo. Zato sem prišel po sina, ker je struna rodila meč in ker se je naučil boja, naj gre domov, naj klesti, naj seka in pomore Slovenom, da uduše vojsko, da zadavijo Huna, ki ščuje in hujska, da ga obesijo za pete na hrast in tako povrnejo mir bratom. Vidiš, zato sem prišel in on mora z menoj!«

»Velika žalost in sramota, kadar se koljejo bratje!«

»Ne bilo bi žalosti in ne bilo sramote, ko bi ne kovaril pesjan. Aj, na bese, da ga ni tedaj zabodel Iztok! Nisem za boj, ker sem za strune. Toda sedaj pojdem s sinom, v boj pojdem na stara leta.«

»Pojdeš, očka, samo malo, malo počakaš. Razodenem ti velike skrivnosti. Toda vsi bogovi te zasovražijo, ako izpregovoriš besedo o tem. Zakaj na pogibel bi bilo sinu in tebi.«

Radovan je dejal roko na srce in slovesno prisegel: »Ne zinem, na Svetovita, ne zinem, gospod!«

»Tvoj sin ljubi Ireno —«

»Še vedno? Da more biti godčev sin tako stanoviten v ljubezni!«

»Vredna je ljubezni. Stari Epafrodit jo ljubi kakor oče in je zanjo žrtvoval kupe bogastva, zanjo in za Iztoka. Da, celo sebe stavi Epafrodit na skodelico tehtnice, ki se utegne prenagniti in me uničiti!«

Radovan je z na pol odprtimi usti jecljal nerazumljive slovke.

»Čudi se, očka, le čudi in poslušaj! Iztoka pa je zaljubila še druga ženska. Nevarno je imenovati njeno ime v Bizancu.«

Grk se je previdno ozrl proti vratom in šepetaje izpregovoril: »Teodora!«

»Na bogove, despojna?«

»Da, ona!«

»Saj ima moža, vlačuga!«

»Tiho! Preglasno govoriš!«

Radovan si je pritisnil pest na usta.

»Toda Iztok je njeno ljubezen zavrgel in s tem zapečatil sebi pogibel.«

Radovan se je pograbil za razkosmano brado, zaklel in siknil: »Tako je; kdor pri psih spava, z bolhami vstaja! Na Peruna, če ni res!«

»Zato mora Iztok bežati, mora, da si otme življenje. Z njim uteče Irena, ki je sedaj pri meni. A danes ne more in tudi jutri ne. Epafrodit še nima konj za beg. Sedaj je tvoja prva naloga, Radovane, da o vsem tem molčiš —«

Starec si je pritisnil obe roki na usta.

»Molčiš kakor mrtva skala. A po Bizancu govori, kako je sin srečen in da ostaneš tudi ti vedno tu. Govori, kjer bodo bolj nastavljali ušesa, po vseh tabernah. Dam ti denarja, da boš lahko še za druge plačeval. Tvoj govor mora priti do ušes despojne in jo prepričati, da Iztok ne misli na beg in da ona zato ne izvede takoj svojih maščevalnih načrtov. Če nas prehiti, bi bilo vse izgubljeno.«

Radovan je bil tako osupel, da ni izpregovoril besede več. Z rokami je zamahoval in kazal, kako bo razširjal to novico, vmes pa je pritiskal dlan na usta v znamenje, kako bo molčal o vseh skrivnostih.

»Sedaj veš dovolj. Danes počivaj in ne hodi nikamor! Počakaj tu Iztoka! Vesel te bo in razodeneš mu o vojski. Sicer se pa utegne še danes dogoditi marsikaj zanimivega. Zato ne hodi z doma!«

»Ne ganem se, gospod, iz sobe se ne ganem!«

Epafrodit je odšel.

Takrat je po Bizancu že vršalo. Kakor blisk je švigala novica od ust do ust: »Svila — monopol!« Po vseh trgih so oklicevali carski razglas. K vsem trgovcem so prihajali uradniki in pečatili zaloge svile.

Ko je Epafrodit prišel v atrij, ga je že čakal kvestor v spremstvu močne straže.

Kvestor se mu je skromno priklonil, svest si svoje moči in naloge, prebral edikt in zahteval, naj mu takoj odpre skladišča in delavnice, da zapečati in oceni množino svile, katero odkupi po stalnih cenah država.

»Zelo obžalujem, da ne morem pokloniti prejasnemu despotu zemljé in morjá vsaj nekaj svoje hlapčevske revščine. Epafrodit nima namreč — niti kosmiča svile.«

Kvestor ga je premeril z neverjetnim pogledom in dostavil pikro: »Bolj modro je, da prodáš svilo državi, kakor da jo skrivaš in zaigraš s tem vse imetje. Zakaj silno stroge so kazni za tiste, ki bi varali njegovo svetost, vsemogočnega despota.«

»Nikoli nisem bil slepar in če bi imel cele gore svile, bi je ne prodal niti krpice vsemogočnemu despotu. Njemu Epafrodit ni prodajal doslej in ne bo prodajal poslej. Despotu zvesti hlapec — o tem pričajo caričin prstan, despotov pergament in še kaj drugega, ki je moja last — despotu Epafrodit samo poklanja in je srečen, če doseže z revnim darom, da za trenutek obsije žarek radosti lice največjega despota vseh vekov. Česar pa nimam, ne morem dati. Izvolite pregledati zadnji kotiček! Vse vam je odprto, skladišča, delavnice, da, tudi moj skromni stan. Numida vas pospremi in odpre!«

Kvestor ni verjel trgovčevim besedam. Zloželjen nasmeh mu je obkrožal ustnice.

»Verjel bi, toda ne smem, obžalujem!«

»Ni dober hlapec, kdor ne izpolni do pičice povelja svojega gospoda. Pojdi, kvestor, prepričaj se!«

Epafrodit se je obrnil, odšel naglo in odločno iz atrija in stopil v shrambo za suženjske obleke. Poiskal je preprosto žensko tuniko in hitel z njo k Ireni.

»Oprosti, jasna dvorjanica, dnevi so hudi. Prišel je kvestor z dvora in iztiče po svili. Danes je proglašen monopol, to je delo despojne, da me uniči.«

»Ob vse bogastvo boš! Zaradi mene! Nesrečnica!«

»Ne boj se, svila je oteta. Ne dobé ničesar v skladiščih. Zato pridejo gotovo sem. Ne smejo te videti. Izdali bi te na dvoru. Odeni se v suženjsko tuniko, pojdi na vrt, trgaj cvetje in se sprehajaj. Ogiblji se ljudi, nihče se ne bo menil za sužnjo! Bodi brez strahu, hčerka!«

»Gospod, kako skrbiš! Nesrečnica, da sem ti nakopala toliko gorja. Odpusti! Bog te blagoslovi!«

Irena je sprejela tuniko, počesala in splela lasé po načinu suženj in se oblekla ter hitro odšla na vrt, kjer se je prikrila v gajih pinij in oljk.

Vtem je kvestor preiskal vsa skladišča, stražniki so butali ob stene in tlak ter poskušali, kje bi bilà skrivna vrata, kamor je Epafrodit zložil svilo. Brez uspeha. Vrnili so se v vilo, pretaknili vse kote, pregledali kleti in shrambe — nič. Kvestor je sestavil zapisnik, jezno ugotovil, da ni vlakna svile v Epafroditovi trgovini in odšel.

Iz vestibula je gledal Grk za njim in se zmagovalno smejal, ko so izginili skozi vrata.

»Haha, lepa Teodora, kako ti bo ob duši, ko zveš, koliko svile si ugrabila Epafroditu! Haha, ne boš si grela udov na mojem bogastvu! — Želiš morda raztrganih indijskih ponjáv, pletenih iz ličja? Teh imam dosti! Na njih se vsaj nekoliko spokoriš, hahaha! Sedaj pošlji še po vilo! Vem, da boš! Toda tudi pri tej pravdi dobiš samo svoj kipeči žolč, ki ti gotovo zavre, kača nenasitna!«

Epafrodit je pozval vratarja. Vprašal ga je po Iztoku.

»Ni se še vrnil,« je odgovoril vratar.

»Tudi ponoči ne?«

»Okoli polnoči je odšel in se še ni vrnil. Za hip se nisem ganil od vrat.«

»Ko se vrne, mi takoj naznani!«

Vratar je pripognil koleno in šel k vratom.

Epafrodita je začelo vnovič skrbeti. »Pol jutra je minilo, sonce je visoko, moral bi se bil vrniti. Azbad je bil vso noč v palači, danes ne pojezdi k vaju. Tudi Iztok potem nima dela v vojašnici. Ali vendàr! Mordà mu je velel tja namesto sebe. Mučil ga bo na smrt. O, sveta Sofija, preženi že skoro to noč! Ne vem, kaj bi ukrenil. Treba je skrbeti za konje, treba orožja, njega pa ni. Skrivnostno, silno skrivnostno!«

Ko je Epafrudit hodil po peristilu in pri šumečem vodometu z nagubančenim čelom snoval načrte, prihitela je nenadoma brez naznanila k njemu Cirila.

Zasopla in zaplakana se je zgrudila k njegovim nogam.

Grk je prestrašen vprašal:

»Cirila, kaj se je zgodilo?«

»Gospod, otmi Ireno, otmi gospodarico!«

Ihtela je glasno in dvigala kleče na tleh sklenjene roké k njemu.

»Kaj se je zgodilo, govori naglo!«

Epafroditu se je čelo nabralo v grozne gubé, naznanjajoče usodne slutnje.

»Azbad je vdrl v Irenino sobo. Vinjen je prišel v ranem jutru. Klečala sem in ga rotila, naj ne moti gospodarice. Kruto me je udaril in odpahnil vrata.

„A tako, je zarjul, to je Irenina bolezen! Pobegnila je, da se nasiča od barbaru! Kje je?“

„Odleglo ji je v jutro, sem lagala — Kristus mi ne zameri — ,pa je šla molit psalme v cerkev Naše ljube Gospe.“

„Aha, molit psalme! Že vem, kam hodi molit psalme, nečistnica! Pomagam ji pri tej molitvi! Sramota za dvor!“

Nato je odvihral besen kot zlodej. Jaz pa sem zbežala in tekla, da ti naznanim. O Bog, če pride sem — o Bog! Gospodarica je izgubljena! Otmi jo, na Krista, reši jo!«

Epafroditu so se oči poglobile v dupline pod srščimi obrvmi in ogenj se je bliskal v njih. Dasi duhovit, vaje spletk, ravnodušen v najbolj zamotanih rečeh, je osupnil trgovec, pred njim se je dvignil prazen pergament in v trenutku ni vedel, kako bi zarisal prvo potezo novega načrta.

»Gospodarica je na vrtu, odeta v sužnjo tuniko. Poišči jo, ostani pri njej in ji izkušaj rahlo povedati, da se ne prestraši. Jaz pomislim, kaj nam je storiti.«

»Otmi jo, gospod! Beži naj —«

»Pojdi!«

Epafrudit je zopet hodil in postajal po mozaiku krog šumečega vodometa. Z roko si je potezal preko nagubanega čela.

Z desno nogo je udarjal krepkeje ob tlak, iskal misli, iskal izhoda.

»Dobro igraš, prekleta, in komaj ti bo Epafrudit kos. Eno zanko snamem z vratu, že me zadrigne v novo. In vendàr se moram oteti mrež, moram, na Palado, moram! Hči barbarskega medvedarja vendàr ne prekosi potomca najduhovitejšega naroda!«

Premišljal je, kaj se utegne zgoditi.

»Azbad gotovo izposluje še danes pri despojini, da sme zajeti s palatinci mojo hišo. Če se to zgodi, nimam koticke, da bi skril Ireno. Če jo dobé pri meni, je izgubljena, z njo vred jaz. Strašna zagata! Ali naj gre na jadrnico in odplove? Kako ubežim potem jaz, če bo sila? Proč pa mora. Ko Teodora še izve, kaj je opravil kvestor — da je prišel s praznimi rokami, bo delala z vsem peklom, da nas uniči. Strašna zagata! Da bi se vsaj Iztok vrnil! Moreče slutnje se me polaščajo čedalje bolj.«

Grk bi bil postal skoraj malodušen. Dasi je bil njegov duh živahen kakor mladeniča, je vendàr staro telo občutilo breme, ki si ga je naložil. Skoraj mu je bilo žal, da je prevzel to nevarno igro, v kateri mordà celo izgubi — zaigra vse. Ni se bal smrti; bal se je sramote in zavesti, da utegne končati sijajno življenje, polno ugleda in bogastva, sramotno, nečastno, uničen od krempljev te peklenske hijene. Dobiti je moral najprej

Iztoka, da se posvetuje. Naj ima službo kjer koli, pustiti jo mora, da se zglesi pri njem. Naj obvesti Slovence in Gote — če bi Azbad napal hišo, da so pripravljeni. Pa naj se prične pravi boj, revolucija — vseeno.

Naglo je napisal košček pergamenta ter odposlal v vojašnico do magistra peditum najhitrejšega tekača na konju s pozivom, naj se Iztok takoj oglasi na domu. Na slokega konja, ki je bil slovit v hipodromu, se je povzpел takisto slok Arabec, najboljši jahač.

Epafrudit je naročil, naj ne prizanaša konju, naj predirja kampos, gre od vojašnice do vojašnice, dokler ne najde Iztoka, katerega naj takoj privede.

Vratar je prijel za zapah ter odprl težka vrata pred vežo, konj se je povzpел in nestrpno grizel v brzdo. Kar zadoni krepak udarec na vrata.

»Iztok,« je pomislil Epafrudit.

Vrata se odpro, zasveti se zlat šlem, Grka prešine veselje.

A za prvim šlemom se pojavi drugi, tretji. Ni bil Iztok. Tuj stotnik je prišel na čelu oddelka palatincev in povprašal po Epafrditu.

»Govori, pred teboj stoji!« se mu je mrko predstavil gospodar.

»Vzvišenost načelnika palatinske vojske, magister equitum, Azbad, vpraša tvoje gospostvo, ali ni tukaj Slovena Oriona — Iztoka?«

»Sporoči, da ga pogrešam sam in takisto vprašujem po njem. Tukaj jezdec s pismom do njega, naj se vrne domov, ker ga je obiskal oče.«

Epafrudit je potegnil pergament Arabcu izza pasu in ga ponudil stotniku.

»Beril!«

Ko stotnik prebere, vrne list in pravi: »Torej je utekel, nehvaležni barbar! Šest Slovenov je izginilo nocoj z njim vred s straže v carski palači. Tekachi so šli za njimi. Pa ga ne ujemo — zakaj nedosegljiv je.«

Epafrditu se je zazdelo, da se mu je zazibal marmorni tlak pod nogami. Z največjo duševno prožnostjo je zatajil pred stotnikom, kako je učinkovalo nanj to strašno poročilo.

Tehtno je ponovil za stotnikom: »Torej utekel, nehvaležni barbar!«

»Zahvaljujem tvoje gospostvo za sporočilo. Vendàr dovoli, da ostaneta dva hoplita pri vratih, dva pa gresta k morju v pristan. Tako velewa Azbad, magister equitum, po najvišjem naročilu svetega despota!«

»Svobodno!«

Centurio je po vojaško pozdravil, odbral štiri hoplite ter jih razpostavil na določena mesta. Z drugimi vojaki se je vrnil s poročilom k Azbadu.

Ko je prišel Epafrudit v peristil, se je sesedel na kamnitno klop. Glava mu je klonila na prsi, pred dušo se je razgrnila silna zmeda in v hipu ni vedel ničesar. Ponavljal je samo v krčevitih vzdihih: »Iztoče, Iztoče, kaj si storil? Irena — sirotica! Oj nezvesti Iztok!« Če je dobil trgovec poročilo, da se mu je razbila barka, če so njegovo karavano zalotili roparji, če je v hipodromu zaigral vreče zlatá, namračilo se je njegovo čelo, toda njegov duh ni klonil. Še več je tvegá in še z večjo vztrajnostjo se je lotil dela.

Poročilo pa, da je utekel Iztok, ko je izvabil Ireno, ko je njega pahníl na rob pogube, vse to je potrlo njegovega duha. Dolgo je slonel kot brezdušen na trdem kamnu. Zgrozil bi se bil, ko bi bil zvedel: Iztok je padel od roké zavrátnega morilca. Toda občudoval bi ga in mrtvega bi ljubil. Tako pa je otel sebe in umoril najboljše srce, ubil Ireno in njeno srečo. Poláščala se ga je neobčutnost; napisal bi oporoko in obdaril Ireno, sam pa segel po strupu — pretresla ga je ta misel.

Šinil je pokonci.

»Ne, nikdar, nočem! Če je ves svet izdan satanu, jaz se ne umaknem. — Novi načrti! Epafrudit zmagan? Telo mi zmorete, duhá ne boste!«

Hitro se je napotil na vrt k Ireni.

Pod pinijo je sedela ob žuborečem studenčku. Cirila ji je spletala šopek iz natrganih rož.

»Jasna dvorjanica, nežna si kakor mlada lilija; ali tvoj duh je ustvarjen za bridkost. Ne straši se!«

»Govori, dobrotnik! Trpljenje stiska mojo dušo. Pripravljena sem.«

»Stotnik je prinesel vest, da je Iztok zbežal.«

»Hvala Kristu, da je otet!«

»Dete, tvoja ljubezen je edina na svetu! Ubežal je brez tebe, nehvaležnež! Zapustil te je, pozabil! O, ti angel nesebični!«

»Uničena je moja sreča, toda on je rešen. Slutila sem zlo. Toda angeli so ga čuvali in ga oteli. Kristus ga spremlja na begu.«

Epafrdit je stal pred Ireno kakor okamenel. Te ljubezni ni razumel. Videl je, kako je Irena prebledela, kako so se ji burno dvigale prsi, slišal je utripe srca. Toda žal besede niso izpregovorile njene ustnice o njem, kateremu je žrtvovala vso srečo.

»In če pride sedaj Azbad, da poišče tebe, jasni angel?«

»Ne dobi me, ker grem. Obupala sem, ker ni bilo Iztoka doslej, in mrla sem v strahu, da mi poveš: Ubit je, umorjen. Sedaj sem vesela, da je otet —«

Irena se je dvignila. Trepetala je ko to polov list v vetru. Morala se je nasloniti na zvesto Cirilo.

»Pojdiva, Cirila, moja edina, proč od grobov, ki krijejo mojo srečo. Otel se je on, zapustil me je, ker je moral, pozabil me ne bo nikoli. Moja vera vanj je brezmejna. Pojdiva, Bog bo z nama!«

Prestavila je tresoče se noge, kolena so ji klecala.

»Ne moreš, ne smeš, hčerka moja! Bolest je prevelika, prešibko tvoje telo. Kam pojdeš?«

»Na pot, domov v Toper, k stricu. Preprosiva se s Cirilo do doma, siroti, in Bog, ki je poslal angela spremljat Tobija, pospremi naju, zapuščeni in nesrečni. Moje upanje je neomajno!«

»Ne smeš, ne moreš. Voz ti dam, najboljši voz in varno spremstvo.«

»Prevelika je tvoja dobrot!«

»Zate, angel, premajhna! Pojdita peš do odrinskih vrat! Zunaj vaju dohiti voz. Najboljšega voznika pošljem in spremstvo. V Solunu imam kupčijskih poslov. Potovali bosta do Topera varno in udobno.«

»Daj, gospod, daj, povrni ti Bog! Obnemogla bi gospodarica in umrla po poti.«

Cirila je pokleknila pred Epafrdita in ga prosila.

Irena je šla, tresoč se po vsem telesu, med veselo razcvelimi rožami, sama roža brez življenja.

Epafrdit je gledal za njo, grenkost mu je silila v oči roké je razprl in šepetal:

»Blagoslovljena, sveta!«

Irena se je odpravila, oblečena kakor popotna sužnja, s Cirilo takoj v mesto proti odrinskim vratom.

Tako je naročil Epafrdit.

Vojaka se nista zmenila za sužnji, ki sta šli skozi vrata.

Uro po njunem odhodu je skozi ista vrata odpeljal voz, ki je bil na videz obložen s platnom in bisom za trgovca v Solunu. Stražnika sta pregledala voz; ker ni bil sumljiv, je svobodno oddrdral proti Osrednji cesti. Za njim je odšlo šest jezdecev — v varstvo.

Popoldne je minevalo. Nikogar ni bilo z dvora, ne Azbada ne kvestorja. Epafrdit je slonel v majhni sobici na otomani in ves zamišljen preudarjal kruto usodo. Po dolgem premisleku je začel odpuščati Iztoku.

»Morda je bil celo napaden, z mečem si je naredil pot! Sloveni, ki so baje ubežali, so mu pomagali, da se je otel. Irena veruje vanj, veruje v njegovo zvestobo, sirota! Kako kleta je usoda, da raztrga dvoje src, ki se tako ljubita. Prekletstvo božje tistim, ki so to povzročili!«

Mrak je že legel, še nikogar z dvora. Epafrdit se je umiril. »Rešena je svila, rešen Iztok, rešena Irena, moj dolg poravn!« Domislil se je Radovana in poslal ponj.

Godec še ni ničesar vedel. Ves dan je poležkoval in se odpočival ter se pridno razgovarjal z vrčem; natezal in ubiral je strune na plunki; ko je zvedel, kaj se je zgodilo, se mu je lice vzradovalo.

»Vendàr nekaj godčevske krvi v njem,« je veselo pomislil.

»Godec se zagleda, zaljubi, zapoje — pa pozabi in gre svojo pot.«

Grk mu je ugovarjal, da ne razume tako krutega srca. On da je drugačne krvi. Njegov narod se je vojskoval deset let zaradi ene same — lepe Helene.

Med pogovorom huškne zavita postava v gostinsko sobo, kjer sta pila Radovan in Epafrodit grško vino.

»Spiridion!« Trgovec ga je spoznal. Evnuh je prestrašeno gledal godca in si ni upal spregovoriti.

»Ne boj se ga, govori svobodno!«

»Gospod! Iztok, magister pèditum, tvoj várovanec, je v ječi pod carsko palačo, od koder ne pride nihče na beli dan.«

Radovanu je zdrknila čaša iz roké in se razbila na mozaiku. Zakričal je in se sesedel. Epafrodit pa se je stresel v mrzlici, stisnil krčevito ustnice in bruhtil kletev na despojno:

»Zmagala si, kača, prekleta . . .«